

EL-MÜNKİZÜ MİN-EDDALÂL
İLCÂMÜL AVÂM AL İLMİL-KELÂM
TUHFET-ÜL-ERİB FÎ REDD-İ ALÂ EHL-İ SALÎB
RÛHUL-BEYÂN TEFSÎRİNDEN SEÇMELER
TUHFET-ÜL UŞŞÂK

İÇİNDEKİLER

I- El-Münküzü min-eddalâl (İmâm-ı Muhammed Gazâlî)	3
Safsataya i'tibâr ve ilmleri red edişim	7
Hakîkati arayanların kısımları	9
Kelâm ilminin gâyesi ve özü	10
Felsefenin gâyesi	11
Felsefecilerin sınıfları ve küfr üzere bulunmaları. Dehriyyûn, tabî'iyûn, ilâhiyyûn	12
Felsefenin kısımları	13
1- Riyâziyye	13
2- Mantık	14
3- Tabî'at ilmleri	15
4- İlâhiyyât	16
5- Siyâsiyât	16
6- Ahlâk	16
Ta'lîmiyye mezhebi [gulat-ı şî'ânın bir kolu] ve zararları	19
Tesavvuf ehlinin yolu	25
Nübüvvetin hakîkati ve bütün insanların ona muhtâc olması	30
Ders vermeği terk etdikden sonra, tekrâr ders vermeğe başlamamın sebebi	32
İmâm-ı Gazâlî [Kısa hâl tercemesi]	42
II- İlcâm-ül avâm an ilm-il kelâm (İmâm-ı Muhammed Gazâlî)	43
Birinci Bölüm	
Müteşâbih haberler hakkında selefin i'tikâdi	44
Birinci vazîfe: Takdîs	45
İkinci vazîfe: İmân ve tasdîk	48
Üçüncü vazîfe: Aczini i'tirâf	49
Dördüncü vazîfe: Sükût	50
Beşinci vazîfe: İmsâk	51
I- Tefsîr yolu ile tasarrufda bulunmak	51
II- Te'vîl yolu ile tasarrufda bulunmak	53
III- (Tasrif). Kelimenin yapısını bozarak tasarrufda bulunmak	60
IV- (Tefrî). Teferruata girmek yolu ile tasarrufda bulunmak	60
V- (Cem'). Toplama yolu ile tasarrufda bulunmak	60
VI- (Tefrîk). Ayırma yolu ile tasarruf	61
Altıncı vazîfe: Keff [Benzetmek tehlikesinden sakınmak]	62
Yedinci vazîfe: Teslîm [Ma'rifet ehline ve açıklamalarına teslim olmak]	67

İkinci Bölüm

Selef i'tikâdının isbâtı.....	69
A) Aklî delîl	69
a- İcmâî delîl	69
b- Tafsîlî delîl	71
B) Naklî burhânlar	72

Üçüncü Bölüm

Birinci Fasl: Peygamberimiz teşbîhe yol açacak kelimeleri niçin kullandı.....	76
İkinci Fasl: Müteşâbih lafzlar hakkındaki sûâl ve cevâblar hakkında tavsiyenin fâidesi	83
Üçüncü Fasl: İmân kadîmdir, sözü hakkında.....	85
Dördüncü Fasl: Avâmın inceleme ve araştırması. İmân kat'î tasdîktir. Bu tasdîk altı mertebedir	88
Beşinci Fasl: İnsanın se'âdeti kesin i'tikâda bağlıdır	91

III- Tuhfet-ül-erîb fî redd-i alâ ehl-i salîb (Abdullah bin Abdullah Tercümân) 94

Birinci Fasl

Müslimân oluşum ve Tunus hükümdârının yanındaki işlerim	95
---	----

İkinci Fasl

Tunus Beği Ebül Abbâs Ahmed ve oğlu Ebül Fâris Abdül'azîzin hükümetleri zemânındaki durumum	99
Tunus sultânı Ebül Fâris Abdül'azîzden ba'zı hâtîrâlar	101

Üçüncü Fasl

Hıristiyanlığın reddi ve Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğinin Tevrât ve İncîl gibi diğer Peygamberlerin kitâblarındaki delîller ile isbât edilmesi	103
Birinci kısım: Dört İncîli yazarlar ve uydurdukları yalanlar hakkındadır	104
İkinci kısım: Hıristiyanların din ve i'tikâdlarında mevcûd olan ayrılıklar ve onların fırkaları hakkındadır	108
Üçüncü kısım: Hıristiyanların bozuk kâideleri hakkındadır	111
Birinci kâide: Vaftîz olmak	111
İkinci kâide: Teslîse (Üçlemeye) îmân	112
Üçüncü kâide: Oğul uknumunun, hazret-i Meryemin karnında İsâ aleyhisselâm ile cesedlendiğine inanmak	115
Dördüncü kâide: Mukarrebât kurbanına îmân (İşâ-i Rabbânî)	117
Beşinci kâide: Papaza günâh çıkartmak	119
Dördüncü kısım: Hıristiyanların inanç ve şerî'atlarının tenkîdi	120
Beşinci kısım: İsâ aleyhisselâmın İlâh olmayıp, mahlûk, bir insan ve bir peygamber olduğunu açıklamaktadır.....	123
Altıncı kısım: Dört İncîli yazarların, aralarındaki ayrılıklar ve yalanları hakkındadır	127
Yedinci kısım: Papazların İsâ aleyhisselâm hakkında uydurdukları yalanlar ve bu husûsda kendilerini yalancı duruma düşürdükleri hakkındadır	132
Sekizinci kısım: Hıristiyanların müslimânları aybladıkları mes'eleler hakkındadır.....	136

Dokuzuncu kısım: Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmin nübüvvetinin Tevrât ve Zebûr ve İncilde bulunan âyetlerle ve dahâ önce gelmiş Peygamberlerce sâbit olduğu hakkındadır	139
Seyyid-ül Kevneyn hazretlerinin Peygamberliğinin ilâhî Kitâblarda isbâtı	142
IV- Rûh-ul-Beyân Tefsîrinden Seçmeler (İsmâ'il Hakkı Bursavî)	144
Âl-i İmrân sûresi, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117.ci Âyet-i Kerîmeleri	144
Nisâ sûresi, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 171, 172, 173, 174, 175.ci Âyet-i kerîmeleri	171
Mâide sûresi, 17, 18, 19, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 110, 111, 116, 117, 118, 119, 120.ci Âyet-i kerîmeleri.....	204
Tevbe sûresi, 30, 31, 32, 33.cü Âyet-i kerîmeleri	226
V- Tuhfet-ül-Uşşâk (Seyyid İbrâhîm Fasîh Bağdâdî)	230

EL-MÜNKİZÜ MİN-EDDALÂL

(Huccet-ül İslâm İmâm-ı Muhammed Gazâlî)
“kuddise sirruh”

Bismillâhirrahmânirrahîm

Her kitâbın ve makâlenin başında, kendisine hamd ile başlanan Allahü teâlâyâ hamd ederim. Risâlet ve nübüvvet sâhibi Muhammed Mustafa'ya “sallallahü aleyhi ve sellem”, âline ve eshâbına “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in” salât ve selâm olsun!

Ey din kardeşim! Benden ilmlerin gâyesini ve sırlarını, mezheblerin insanı helâke götürenlerini ve özelliklerini açıklamamı istedin. Birbirine zıt olan çeşidli fırkaların ve yolların arasından hakkı bulup, ortaya çıkarmak için çektiğim sıkıntıları, taklîden kurtulup, doğru i'tikâda nasıl ulaştığımı bildirmemi istedin.

Önce kelâm ilminden fâidelendiğim noktaları, ikinci olarak hakîkate ulaşmakta, sâdece ma'sûm kabûl ettikleri imâmlarını taklîd etmeyi kâfi gören ehl-i ta'lîmin (İsmâ'îliyye, bâtiniyye fırkasının) yollarını nasıl bulduğunu soruyorsun. Üçüncü olarak da, hakîr ve hafif gördüğüm felsefecilerin yollarını soruyorsun. Netîce olarak tesavvuf yolunu beğenip, kabûl ettiğimi, tesavvuf ehlinin sözlerini ve hâllerini incelediğimde, öğrendiğim hakikatlerin bende bıraktığı intibâları soruyorsun.

Yine Bağdâdda pekçok talebeye ders verip, ilmi yaymakta iken, bundan niçin vazgeçtiğimi, uzun bir aradan sonra Nişâbura dönüp, tekrar ilm öğretmeğe başlamamın sebebini açıklamamı istedin.

Bunları sormakdaki samîmiyyetine inanarak, arzûnu yerine getirmek için cevâbını yazıyorum. Bu husûsda Allahü teâlâdan yardım diler, ona tevekkül ederim. Muvaffak etmesi için düâ ederim. Ona sığınarak derim ki:

Allahü teâlâ sizi doğru yolda bulunmağa, muvaffak etsin. Hakîkate boyun eğmenizi kolaylaştırsın. İnsanların, çeşidli din ve milletlerde bulunuşu ve bir ümmetin çeşidli fırkalara ayrılması, bir çok insanın içinde boğulduğu derin bir denizdir. Çok az insan bu denizde boğulmaktan kurtulmuşdur. Her fırka, kendinin doğru yolda olduğunu zan eder. [Mü'minün sûresi 53.cü] Âyet-i kerîmesinde meâlen: **(Her fırka kendi din ve**

mezhebine güveniyor, hak olduğuna inanıyor) buyuruldu. Bütün sözleri hakikat olan ve Peygamberlerin en üstünü olan Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, kendi ümmetinin de fırkalara ayrılacağını bildirmiş ve **(Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan yalnız bir fırkası kurtulacak)** buyurmuşdur. Peygamber efendimizin haber verdiği gibi oldu. [Eshâb-ı kirâm, kurtulan fırkanın kimler olduğunu sorunca, Peygamber efendimiz, **(Cehennemden kurtulan fırka, benim ve eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir)** buyurdu. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurduğu gibi oldu.]

Gençliğimin ilk yıllarından ya'nî yirmi yaşımdan önceki bülûğ çağıma yakın bir zemândan beri ki, hep bu derin denizin dalgalarıyla mücâdele ediyordum. Cesâretle derinliklerine dalıyordum. Her dürlü karmaşık mes'elelerle uğraşıyordum. Bütün güçlükleri yenmeye çalışıyor, her uçuruma atlıyordum. Her fırkanın i'tikâdını inceliyor, mezhebine âid sırları ortaya çıkarmaya uğraşıyordum. Hangisinin hak, hangisinin bâtil, hangisinin Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sünnetine uygun ve hangisinin bid'at üzerine kurulmuş olduğunu öğrenmeye çalışıyordum. Şimdi elli yaşımı geçmiş bulunuyorum.

Bâtîniğin bütün gizliliklerine varıncaya kadar inceledim. Zâhiriyyeye mensûb olanların tuttuğu yolun neden ibâret olduğunu araştırdım. Her felsefecinin felsefesinin iç yüzünü araştırdım. Her kelâmcının sözünü ve mücâdelesinin netîcesini anlamak için gayret etdim. Bir tesavvuf ehlinin kalb temizliğine nasıl ulaştığının sırrını anlamaya çalıştım. Bir âbidin çok ibâdet etmesinin ona ne sağladığını araştırdım. Allahü teâlâyâ inanmayan bir zındığın, bu inkâra cür'et etmesinin sebebini inceledim.

Gençliğimin ilk yıllarından beri, hakikatleri kavramaya çok arzûlu olmam, yaratılışımdan gelen bir âdetimdir. Bu benim elimde değildir. Allahü teâlânın bana ihsân ettiği bir hâldir. Bu sâyede, i'tikâdda taklîdden kurtuldum. Çocukluğumda örf ve âdete dayanan akîdeden sıyrıldım. Çünkü, hıristiyan çocuklarının hıristiyan, yehûdî çocuklarının yehûdî, müslimân çocuklarının da müslimân olduğunu gördüm. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bir hadîs-i şerîfde, **(Bütün çocuklar müslimânlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, yehûdî ve mecûsî yapar)** buyurdu.

Asl yaratılışın hakikatını ve anneyi, babayı, hocayı taklîd etmekle elde edilen akîdelerin, inançların esâsını araştırmayı istedim. Bu taklîd ile inanmanın başlangıcı telkîn ile idi. Telkîn ile başlayan bu taklîdleri birbirinden ayırmak için, içime bir arzû düşdü. Hâlbuki bunların hangisinin hak, hangisinin bâtil olduğu husûsunda ihtilâflar vardı. Bunu nasıl yapabilirim diye düşündüm. Dedim ki, benim asl arzûm, işlerin hakikatini bilmektir. O hâlde, önce ilmin hakikatini bilmem lâzımdır. Öyleyse ilmin hakikati nedir? Nihâyet ilmin hakikati bana şöyle zâhir oldu. Yakîni sağlayan ilm öyle bir ilmdir ki, onunla bilinen şeyler açıkca anlaşılır. Aslâ şübhe kalmaz.

O ilimde yanlışlık ve hatâ bulunmaz. Kalb böyle bir ihtimâle imkân bulamaz. Hatâdan emîn olmak için, ilm öyle kuvvetli olmalıdır ki, birisi bu ilmin bâtil olduğunu iddi'â etse, da'vâsının doğruluğunu isbât için taşı al-tın, değneği yılan hâline getirse, bu durum o ilme sâhib olan kimseyi as-lâ şübheye düşürmez. Ben on sayısının üç sayısından büyük olduğunu bildiğim hâlde, birisi üç sayısı on sayısından büyüktür. Bu sözüme inan-man için, değneği yılan hâline getireceğim dese, bunu yapsa, ben de gör-sem, bu sebeble bilgimde bir şübhe meydâna gelmez. Ancak o kimse-nin bu işi nasıl yaptığına şaşarım.

Dahâ sonra anladım ki, bu şekilde kesin olarak bilmediğim ilme gü-venilmez. Şek ve şübhe bulunan ilm, kesin ilm (ilm-i yakîn) değildir.

SAFSATAYA İ'TİBÂR VE İLMLERİ RED EDİŞİM

Sonra bilgilerimi inceledim. Kendimde duyu organlarımla elde et-diğim, delîle muhtâc olmayan açık bilgilerden (on sayısı üç sayısından bü-yüktür gibi) başka güvenilecek kesin bilgi bulamadım. Ümîdsizliğe düş-düm. Kendi kendime dedim ki: Duyu organlarıyla anlaşılabilir ve açık olan bilgilerden başka müşkülleri çözecek başka bir vâsıta kalmadı. O hâlde önce bu bilgileri inceleyip, sağlamlık derecelerini anlamalıyım. Böylece duyu organlarına güvenim, açık bilinen bilgilerde yanılmaktan emîn olu-şum ve taklîde dayanan eski bilgilerime güvenim gibi midir. Yoksa pek-çok kimsenin şübhe götüren ve isbâtı gerektiren bilgileri gibi midir. Bunların hangisi olduğunu sağlam bir şekilde öğrenmem gerekirdi. Bu se-beble, duyu organlarıyla bilinen ve zarûriyât, ya'nî açıkca bilinen bilgiler üzerinde gâyet ciddî bir şekilde düşünmeye başladım. Kendimi bu bilgi-ler husûsunda şübheye düşürmenin mümkün olup, olmayacağını araşdır-dım.

Duyu organları ile elde ettiğim bilgiler hakkında şübhelerim artıp, bunlarla da hatâ yapmanın mümkün olduğu kanâ'atine vardım. Devâmlı artan şübhelerim üzerine, kendi kendime dedim ki: Duyu organlarının en kuvvetlisi gözdür. Göz, gölgenin durduğuna, hiç hareket etmediğine hüküm verir. Hâlbuki bir müddet tecrîbeden sonra, gölgenin hareket et-diği anlaşılır. Gölgenin hareketi fark edilecek şekilde olmayıp, yavaş yavaş-dır. Öyle ki, hareketsiz kaldığı hiçbir an yoktur. Yine göz, yıldızları bir al-tın lira büyüklüğünde görür. Hâlbuki astronomi ve hendese ilmleri ile, o yıldızın, üzerinde yaşadığımız dünyâdan dahâ büyük olduğu anlaşılır. Göz yanıldığı gibi, diğer duyu organları da yanılır. Duyu organlarının kendi bil-gilerine göre verdikleri hükümlerin yanlış olduğunu, akl, savunmaya imkân bırakmayacak şekilde gösterir. Bunun üzerine, artık duyu organlarına da güvenim sarsıldı. Son derece açık olan akli ilmlerden başka bir şeye güvenim kalmadı. On sayısı, üç sayısından büyüktür. Bir şey hem var, hem yok ve bir şey hem hâdis, ya'nî sonradan var olan, hem de kadîm, başlangıcı olmayan olamaz. Her aklın tereddütsüz kabûl edeceği husûs-larda olduğu gibi, akli ilmlere güvenilir, dedim.

Buna cevâb olarak mahsûsât, ya'nî duyu organları dedi ki: Akli ilmlere nasıl güvenebilirsin. Hâlbuki bundan önce duyu organlarına güveniyordun. Akl hâkimi geldi, bizim yanılabilirliğimizi söyleyip, bizi yalanladı. Eğer akl olmasaydı, sen devâmlı olarak ve ısrârla bizi tasdik edecektin. Şimdi muhtemeldir ki, aklın da ötesinde bir başka hâkim vardır. O ortaya çıkarsa, aklın duyu organlarını yalanladığı gibi, o da aklın yanıldığını söyler. Aklın yanıldığını söyleyecek böyle bir hâkimi bilmeden, onun yok olduğunu göstermez.

Bu cevâb karşısında nefsim durakladı. Sonra, verdiği şübheyi kuvvetlendirmek için, şöyle dedi: Görmez misin ki, uykuda iken, rü'yâda ba'zı şeyleri görüyorsun. Bir takım hâlleri hayâl ediyorsun. Onların hakikat olduğunu kabûl ediyorsun. Uykuda iken, rü'yâda gördüklerin hakkında bir şübheye düşmüyorsun. Fekat uyanınca, rü'yâda inandığın şeylerin hiçbirinin aslı olmadığını anlıyorsun. O hâlde, aklın ile anlayıp, inandığın bilgilerin, sâdece içinde bulunduğun hâl sebebiyle sana doğru gibi gelmiş olmadığını nereden biliyorsun. Mümkündür ki, sende başka hâl meydâna gelir de, rü'yâda gördüğünü uyanınca kabûl etmediğin gibi, aklınla inandığın şeylerin de aslı olmayan bir takım hayâller olduğunun farkına varırsın. Yâhud da, sana gelecek olan bu hâl, tesavvuf ehlinin hâli gibi olabilir. Zirâ, tesavvuf ehli, "Biz istigrak hâlinde [ma'nevî hâllere dalınca], duyu organlarının te'sîrinden kurtulup, akl ile anlaşılamiyan hâlleri müşâhede ederiz (görürüz)," demişlerdir. Belki bu hâl ölüm hâli de olabilir. Zirâ, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanırlar)** buyurdu. Kesin olarak bellidir ki, dünyâ hayâtı, âhirete nisbetle bir uyku gibidir. İnsan öldüğü zemân, dünyâda göremediği bir takım şeyler ona zâhir olur. O hâlde iken ona şöyle hitâb edilir: **(Bu günden gafletde idin. Şimdi senden perdeni açdık, artık bugün gözün keskindir.)** (Kaf sûresi, 22.ci âyet-i kerîmesinin meâli.)

Bu vesveseler kalbimde yer etdi. Bundan kurtulmak için, bir çâre aradım. Fekat, mümkün olmadı. Çünkü bu vesveseleri ancak delîl ile giderebilirdim. Delîl de ancak apaçık anlaşılan bilgiler olabilirdi. Bu bilgiler, sağlam olmayınca, onlara güvenilmeyince, delîl olarak kabûl edilemezdi. Bu hâlden kurtulmak mümkün olmadı. İki ay kadar devâm etdi. Safsata yoluna kapılmışımdım. Fekat bundan kimseye bahsetmiyordum. Nihâyet Allahü teâlâ, beni bu hâlden kurtardı. Eski hâlime döndüm. Zarûriyyâtın, ya'nî delîle muhtâc olmayan açık bilgilerin güvenilirliğine emîn oldum. Bu hâle, delîller vâsıtasıyla ulaşmadım. Bu, Allahü teâlânın kalbime ihsân ettiği bir nûr ile oldu. Bu nûr, pekçok ilmin kaynağıdır. Hakîkate ulaşmanın sâdece delîller ile olduğunu zan edenler, Allahü teâlânın geniş rahmetini daraltmış olurlar. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: **(Allah, kimi hidâyete erdirmek dilerse, onun göğsünü islâma açar, gönlüne genişlik verir...)** (En'âm sûresi 125). Bu âyet-i kerîmede geçen açma ve genişletme ma'nâsındaki "şerh" kelimesinden murâdın

ne olduğu Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem" sorulunca: **(O, Allahü teâlânın kalbe akıtdığı bir nûrdur)** buyurdu. Bunun alâmeti nedir diye sorulunca da: **(Fânî olan dünyâdan yüz çevirip, ebedî vatan olan âhirete yönelmektir)** buyurdu.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir başka hadîs-i şerîfinde, bu nûr ile alâkalı olarak şöyle buyurdu: **(Allahü teâlâ kullarını karanlık içinde yarattı. Sonra da onların üzerine kendi nûrundan serpti.)** Ya'nî Allahü teâlâ, insanları ve cinleri, tabi'atlarını, zulmetli nefis-i emmârenin hoşlanılmayacak hâlleri altında yarattı. Sonra, üzerlerine ma'rifet ve hidâyet nûru yaydı.

İşte hakîkatlere kavuşmayı bu nûrdan aramak lâzımdır. Bu nûr, zemân zemân, Allahü teâlânın kereminden fıskırır. Buna kavuşmak için, dikkatli olmak lâzımdır. Nitekim, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Hayâtınızın ba'zı günlerinde Rabbinizin lutfları zuhûr eder, onlara kavuşmak için, dikkatli ve uyanık olun)** buyurdu.

Bunları anlatmaktan maksad, hakîkatı aramakda çok gayretli olmanın, hattâ araşdırılması îcâb etmiyen şeylere varıncaya kadar uzanan ciddî bir çalışmanın lüzûmunu göstermektir. Şübhesiz ki, çok olan şeyleri araştırmak îcâb etmez. Çünkü onlar, hâzırdır. Apaçık olan şeyler araşdırılınca, onlar kaybolur, gizlenir. Bir kimse, araşdırılması îcâb etmiyen şeyleri araşdırdı diye, araşdırılması îcâb eden şeyleri araştırmakta kusûr etmekle suçlanamaz.

HAKÎKATI ARAYANLARIN KISMLARI

Allahü teâlâ, lutfü ve keremi ile, beni hakîkat olmadığı hâlde hakîkat gibi görünen şeylere i'tibâr etmek hastalığından kurtardı. Böylece, hakîkatî arayanların dört kısma ayrıldığını gördüm.

1- Kelâm âlimleri: Bunlar, rey, ya'nî düşünerek elde edilen hüküm ve istidlâl, ya'nî delil ile anlamaya sâhib olduklarını iddi'â ederler.

2- Bâtînîler: Bunlar, hakîkatın ma'sûm bir imâmın ta'lîmi ile, ya'nî bildirmesi ile öğrenilebileceğini, hakîkatı ondan anladıklarını iddi'â edenlerdir.

3- Felsefeciler: Bunlar, mantık ve burhân, ya'nî kesin delil sâhibi olduklarını iddi'â ederler.

4- Sûfiler: Bunlar, tesavvuf ehli olup, Allahü teâlânın seçilmiş kulları, keşf ve müşâhede sâhibi olduklarını söylemişlerdir.

Kendi kendime dedim ki, hakkı arayanlar, bu dört grubun dışında olamazlar. Bu mesleklerin erbâbı, hakîkatı arama yolundadırlar. Eğer, hakîkat bu dört sınıf mensûblarının dışında ise, hakîkate ulaşma ümîdi kalmaz. Taklîdi terk etdikden sonra, tekrâr taklîde dönmeye ümîd ve imkân yoktur. Çünkü, taklîdin şartlarından birisi de, taklîdcinin taklîdci olduğu-

nu bilmemesidir. (Taklîdci olduğunun farkında bulunmamasıdır.) Taklîdci olan kimse, taklîdci olduğunu bilirse, onun taklîd bardağı kırılır. Geride kalan parçaları, ateşde eritilip, başka bir kalıba dökülmedikçe, tekrar bardak hâline getirilemez.

Bahsi geçen dört gurubun düşüncelerini ve özelliklerini dikkatle araştırmaya başladım. İlk önce, kelâm ilmini, sonra felsefe yolunu, dahâ sonra bâtînîlerin ta'limâtını, en sonunda da tesavvuf ehlinin yolunu inceledim.

KELÂM İLMİNİN GÂYESİ VE ÖZÜ

Önce kelâm ilmi tahsiline başlayıp, bu ilmi esâslı bir şekilde öğrendim. Bu ilmde mütehasıs olan âlimlerin kitâblarını inceledim. Bu ilme dâir yazmak istediğim kitâbları yazdım. Gördüm ki, kelâm ilmi, kendi gâyesini yerine getirmek bakımından kâfi geliyordu. Fekat benim maksadımı yerine getirmiyordu. Çünkü bu ilmin gâyesi, Ehl-i sünnet i'tikâdını muhâfaza etmek, bid'at ehlinin bunu bozmasından korumaktır. Allahü teâlâ, Resûlu Muhammed aleyhisselâm vâsıtasıyla doğru i'tikâdı bildirdi. Kur'ân-ı kerimde ve Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" hadîs-i şerîflerinde bildirildiği gibi, kulların dünyâ ve âhret se'âdetini sağlayacaktır.

Dahâ sonra, şeytân bid'at ehline, sünnete muhâlif birtakım vesveseler verdi. Onlar da bu vesveseleri yaydılar. Neredeyse müslimânların doğru i'tikâdını bozacaklardı. Allahü teâlâ, kelâm âlimlerini yarattı. Onlar, Ehl-i sünnete muhâlif olan bid'at ehlinin bozuk inanışlarını gâyet güzel bir şekilde ortaya çıkarıp, çürüten, bir âlim zümresi oldular. İşte kelâm ilmi ve kelâm âlimleri böyle meydâna geldi.

Kelâm âlimlerinden bir kısmı, Allahü teâlânın kendilerine ihsân ettiği hizmetin kıymetini bildiler. Ehl-i sünnet i'tikâdını iyi müdâfe'a etdiler. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" bildirdiği bu i'tikâdı korudular. Tam bir gayretle bid'atlere mâni' oldular. Ancak, bu vazîfeyi yaparken, hasımları tarafından ileri sürülen ba'zı mukaddemâta (prensiblere) dayanarak cevâb vermişlerdir. Bunu benimsemelerinin sebebi; yâ taklîdden dolayı, yâhud da icmâ-i ümmet veyâ Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygunluğundan dolayıdır. Hasımlarının ileri sürdükleri düşüncelerde birbirine ters düşen şeyleri meydâna çıkarmak, kabûl etdikleri esâsların ortaya çıkardığı yanlış sonuçlarla onları susdurmak gibi şeylerle meşgûl oldular. Açıkca anlaşılın delîle ihtiyâcı olmayan sözlerden başka sözleri kabûl etmeyenler için, bu usûlün fâidesi pek azdır. Bu sebeble kelâm ilmi, beni kâfi derecede tatmîn etmedi. Şikâyetçi olduğum derdime çâre olmadı. Evet, kelâm ilmi ortaya çıkdıktan sonra, bu ilmle meşgûl olanlar çoğalınca, bir müddet sonra, bir taraftan sünnet-i seniyyenin müdâfe'asını yaparken, bir taraftan da eşyânın hakikatlerini anlatmağa özendiler. Cevherden, a'razdan ve bunların hükmlerinden bahs etmeğe başladılar. Fekat, bu konu kelâm ilminin gâyesi olmadığından, kelâm ilmi asl gâye-

sinden uzak kaldı. Bu sebeble insanlar arasında i'tikâddaki ihtilâflardan doğan şaşkınlık karanlığını ortadan kaldıramadı. Benden başkası için, böyle bir gâye gerçekleşmiş olabilir. Hattâ insanlardan bir kısmında böyle bir gâyenin gerçekleşmiş olduğundan şübhe etmem. Fekat, bunun isbâta muhtâc ve açık bilgilerden olmayan ba'zı noktalarda taklîd ile karışık olduğu da meydândadır. Ben burada kendi hâlimden bahs ediyorum. Gâ-yem, kelâm ilminden şifâ bulanları kınamak ve onlara i'tirâz değildir. Şifâ veren ilâclar, hastalığın farklılığına göre değişir. Nice ilâclar vardır ki, bir hastaya fâideli olurken, diğer bir hastaya zararlı olur.

FELSEFENİN GÂYESİ

Felsefenin gâyesi nedir, kötülenen ve kötülenmeyen kısımları hangisidir. Felsefeciler hangi sözleri ile küfre düşer, hangi sözleriyle küfre düşmezler. Hangi sözlerinde bid'at ehlinen sayılırlar, hangilerinde sayılmazlar. Kendi bâtıl sözlerini kabûl etdirebilmek için, hak ehlinin sözlerinden kendi sözlerine karıştırdıkları sözler nelerdir. Bu sözlerden halk nasıl nefret etmiştir. Hakîkatlerin sarrafı olanlar, felsefecilerin sözleri içine karıştırdıkları hâlis gerçeği yanlış ve karışık olandan nasıl ayırt etmişlerdir? Bu husûsları açıklayacağım.

Kelâm ilmini öğrendikten sonra, felsefe bilgilerini incelemeye başladım. İyice anladım ki, bir ilmdeki fesad ve bozukluğu, ancak o ilmi derinlemesine inceleyen kimse anlayabilir. O ilme öyle vâkıf olmalı ki, o ilmin en âliminin ilmüne eşid hâle gelmeli. Hattâ onu da geçmelidir. O ilmin ehlinin ulaşamadığı derinlikleri ve tehlikeleri tesbît edebilmelidir. Ancak o zemân o ilmin bozuk olduğuna dâir iddi'âsının doğru olduğu ortaya çıkar. İslâm âlimlerinden, felsefeyi derinlemesine incelemek için, gayret sarf edenini görmedim. Kelâm âlimlerinin kitâblarında felsefecilerin sözlerini çürütmek için yazılmış olan sözlerde tenâkuz ve ehemmiyyetsiz ifâdeler vardı. Bunlarla ilmlerin inceliklerine vâkıf olduklarını iddi'â edenler şöyle dursun, a'vâmdan bir kimsenin dahî iknâsı düşünülemez. Nihâyet anladım ki, bir yolun hakîkatını tam anlamadan onu red etmek, karanlığa taş atmak gibidir.

Bu sebeble, hiçbir hocadan yardım talep etmeden, felsefeye âid kitâbları incelemek sûretiyle, ciddî bir çalışmaya sarıldım. Dînî ilmlerde kitâb yazmak ve ders vermekten geri kalan vaktleri, felsefeyi incelemeye ayırdım. Hâlbuki, o sıralarda Bağdâdda üçyüz talebeye ders veriyordum. Boş vaktlerimdeki çalışmalarımı Allahü teâlâ beni iki seneden az bir zemân içinde, felsefe bilgilerinin nihâyetine ulaştırdı. Bu bilgileri inceleyip, anladıktan sonra, bir seneye yakın üzerinde düşünmeye devâm etdim. Tekrâr tekrâr inceleyip, derinliklerini ve tehlikelerini araştırdım. Sonunda, felsefedeki hakîkî ve hayâlî olan yönlerle, karışıklıklara, aldatmalara hiçbir şübhe kalmayacak şekilde vâkıf oldum.

Şimdi felsefenin ve felsefecilerin hikâyesini benden dinle: Onları bir-

kaç sınıf, bilgilerini de birkaç kısım hâlinde buldum. Onların eskileri ile sonrakileri arasında, hakîkate uzak ve yakın olmak bakımından büyük farklılıklar bulunmakla berâber, hepsi de küfr ve ilhâd damgasını taşırlar.

FELSEFECİLERİN SINIFLARI VE KÜFR ÜZERE BULUNMALARI

Felsefeciler, fırkalarının çeşidi çok olmasına rağmen, üç kısma ayrılırlar.

1- Dehriyyûn,

2- Tabî'iyûn,

3- İlâhiyyûn.

Dehriyyûn: Felsefecilerin en eski gurubudur. Kâinâtı idâre eden kudret ve ilm sâhibi bir yaratıcının varlığını, ya'nî Allahü teâlâyı inkâr etmişlerdir. Âlemin bir yaratıcı tarafından değil de, öteden beri kendiliğinden mevcûd olduğunu, canlının menîden, menînin de canlıdan meydâna geldiğini, böylece ebedî olarak devâm edeceğini iddi'â etmişlerdir. Bu kısım felsefeciler zındıkdırlar.

Tabî'iyûn (Tabî'atçılar): Bunlar ekseriyetle tabî'at âleminden, hayvanların ve bitkilerin şaşılacak hâllerinden bahs ederler. Canlıların organlarını inceleyen anatomi ilmiyle çok meşgûl olurlar. Canlıların yaratılışında, Allahü teâlânın kudretini ve eşsiz hikmetini görerek, şaşkınlıklarını gizleyemezler. Herşeyin gâye ve maksadına hâkim, hikmet ve kudret sâhibi olan Allahü teâlâyâ inanmak mecbûriyyetinde kalırlar. Anatomi ilmiyle canlıların organlarının hayrete düşüren fâidelerini inceleyen herkes, hayvanların yapılarını böyle yaratan Allahü teâlânın insan vücûdunu dahâ mükemmel yaratdığı hakkında kesin bilgiye sâhib olur.

Bu kısım felsefeciler, dahâ çok tabî'atla alâkalı araştırmaya yaptıkları için, hayvânî kuvvetlerin düzgün ve mükemmel olmasında, mîzâcın uygunluk içinde olmasının büyük te'siri bulunduğuna kanâ'at getirdiler. Böylece insandaki idrâk ve akl kuvvetinin, insanın mîzâcına [tabî'atına, yapısına] bağlı olduğunu zan etdiler. Mîzâcın (tabî'atın, yapısının) bozulmasıyla onun da yok olacağını kabûl etdiler. Yok olan şey, bir dahâ var olamaz dediler. Bu sebeble bunlar, nefis ölür, bir dahâ dönmez fikrine sâhib oldular ve âhiret yokdur, dediler. Cenneti, Cehennemi, kıyâmeti ve hesâbı inkâr etdiler. İbâdet için sevâb, günâhdan dolayı azâb olacağını kabûl etmediler. Gemsiz, başı boş kaldılar. Hayvanlar gibi şehvetlere daldılar. Bunlar da zındıkdırlar. Çünkü, îmânın aslı, Allahü teâlâyâ ve âhirette inanmaktır. Her ne kadar Allahü teâlânın varlığına ve sıatlarına inandırlarsa da, âhireti inkâr etdiler.

İlâhiyyûn: Bunlar dahâ sonra gelmiş olan felsefecilerdir. Bunlardan biri de Eflâtûnun hocası olan Sokratdır. Eflâtûn ise, Aristonun hocasıdır. Aristo, mantık ilmini tertîb ederek, felsefe bilgilerinin özetleyip, kolayca is-

tifâde edilir hâle getirmiştir.

İlâhiyyûn kısmında olan felsefeciler, dehriyyûn ve tabî'iyûn sınıfından olan felsefecileri red etdiler. Onların bozuk fikrlerini, başkalarına söz bırakmayacak şekilde ortaya koymuşlardır. Allahü teâlâ onları birbiriyle çarpıştırdı. Kur'ân-ı kerîmde, Ahzâb sûresi 25.ci âyet-i kerîmesinde, meâlen, **(Allah, muhârebe yükünü mü'minlerden kaldırdı...)** buyrulduğu gibi, mü'minlerin onları red etmek için uğraşmasına lüzûm kalmadı.

Sonra Aristo, Eflâtûnun, Sokratın ve dahâ önce yaşamış olan ilâhiyyûn felsefecilerinin görüşlerini şiddetle red etdi. Onların hepsinden uzaklaşıp, ayrı bir yol tuttu. Buna rağmen, onların küfr ve bid'at olan ba'zı fikrlerini kabûl etdi. Kendini bu çeşid düşüncelerden kurtaramadı. Bu sebeble hem bunları, hem İbni Sînâ, Fârâbî ve başkaları gibi, onlara uyan kimseleri tekfir etmek vâcib oldu. Şunu da ilâve edelim ki, Aristonun ilmini hiçbir felesof, İbni Sînâ ve Fârâbî kadar bize tam nakletmeğe muvaffak olamamıştır. Diğerlerinin naklleri hep karışık ve hatâlıdır. Okuyanlar anlayamaz ve zihnlere karışır. Anlaşılmayan bir şey nasıl red veyâ kabûl edilebilir?

İbni Sînânın ve Fârâbînin nakllere göre, Aristonun bizce ma'lûm olan bütün felsefesi üç kısma ayrılır. Bir kısmı küfr, bir kısmı bid'atdır. Bir kısmının da inkârı aslâ îcâb etmez. Şimdi bunları açıklayalım:

FELSEFENİN KISMLARI

Felsefî bilgiler, ulaşmak istediğimiz maksada göre altı kısımdır: Riyâziyye, mantık, tabî'iyye, ilâhiyye, siyâsiyye, ahlâk.

1- RİYÂZİYYE

Riyâziyye, matematik, geometri ve astronomi ilmlerinden ibâretedir. Bunların hiçbirinin ne müsbet ne de menfî yönden, dînî mes'elelerle bir alâkası yokdur. Bunlar, aklî delîller ile isbât edilen şeylerdir. Anlaşıp öğrenildikten sonra, inkâra yer kalmaz. Fekat bu ilmlerden iki mahzûrlu durum ortaya çıkmıştır.

Birinci musîbet, bu ilmlerle uğraşan kimse, bunlarda gördüğü incelikleri ve delîlleri hayretle karşılar. Bu sebeble felsefecilere karşı takdîr hissi uyanır. Felsefecilerin bütün ilmleri açık ve kuvvetli delîle dayanmak bakımından bu ilmler gibidir zan eder. Sonra, felsefecilerin Allahü teâlâyı inkâr etdiklerini, küfrlerini, ma'neviyâta kıymet vermediklerini, sağdan soldan işitir ve sırf onları taklîd etmek sebebiyle kâfir olur. Kendi kendine, din hak birşey olsaydı, matematik ilminde bu kadar ilm sâhibi olan büyük insanlarca ma'lûm olurdu, onlara gizli kalmazdı der. Onların inkârını işitince, dînî inkâr etmenin doğru olduğuna kanâ'at getirir. Başka hiçbir dayanağı olmadığı hâlde, sâdece böyle bir düşünce ile doğru yoldan çıkmış nice kimseler gördüm. Onları taklîd ile, doğru yoldan ayrılan bir kim-

seye: Bir ilmde mâhir olan kimsenin diğer ilmlerde de mâhir olması îcâb etmez. Fıkıh ve kelâm ilmlerini iyi bilen bir kimsenin, tıp ilminde de mütehasıs olması îcâb etmez. Diğer taraftan, aklî ilmleri bilmeyen bir kimsenin, nahv ilmlerini de bilmediği iddi'â edilemez. Her ilmin erbâbı vardır ve o ilmde ilerlemiştir. Diğerlerini geçmiştir. Bunlar ba'zan başka ilmlerde câhil durumuna düşerler. Eskilerin matematiğe âid sözleri delîle dayanır. Fekat ilâhiyyâta dâir sözleri tahmîne dayanır. Bunu ancak onunla meşgûl olup, tecrube eden anlar diyerek açıklanırsa,, bunu anlamaz ve kabûl etmez. Nefsinin ağır basması, kendini akllı göstermekden hoşlanması ve tenbellik arzûları gibi hâller, o kimseyi bütün ilmlerde felsefecilere iyi gözle bakmaya ve bunda ısrâr etmeye sevk eder. Bu durum ise, büyük bir felâketdir. Bu sebeble, bu ilmlerle fazla meşgûl olanları men' etmek lâzımdır. Her ne kadar bu ilmlerin din ile alâkası yoksa da, felsefecilerin ilmlerinin başlangıcı olduğu için, felsefecilerin uğursuzluğu ve kötülüğü, o kimselere de bulaşır. Bununla fazla meşgûl olanlar arasında dinden çıkmayan, takvâ geminden sıyrılmayan, ya'nî takvâdan uzaklaşmıyan pek az kimse vardır.

İkinci musîbet, islâm dîninde samîmî olan kimseler sebebiyle doğmuştur. Bunlar, felsefecilere âid bütün ilmleri red etmeyi dîne hizmet saydılar. Böylece, onların bütün ilmlerini red edip, câhil olduklarını iddi'â etdiler. Hattâ onların güneş ve ay tutulması ile alâkalı sözlerini kabûl etmediler. Bu iddi'âların dîne muhâlif olduğunu söylediler. Câhillere yakışan bu iddi'âları, güneşin ve ayın tutulmasını kesin delîllerle bilen kimse işitince, kendi delîlinde şübheye düşmez. Fekat islâm dîninin kat'î delîlleri tanımadığını, câhillik üzerine kurulduğunu zan eder ve felsefeye karşı sevgisi artar. İslâmiyyetden yüz çevirir. Bu ilmleri red etmekle, islâmiyyete hizmet yaptıklarını zan edenlerin, din aleyhinde işledikleri cinâyet çok büyükdür. İslâmiyyetde bu ilmler hakkında müsbet ve menfî birşey bildirilmemiştir. Bu ilmlerde de dînî mes'elelere dokunacak birşey yoktur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurmuştur: **(Ay ve güneş, Allahü teâlânın varlığını ve birliğini gösteren iki mahlûkudur. Kimsenin ölmesi ve kalmasıyla tutulmazlar. Onları görünce, Allahı hâtırlayınız.)** Bu hadîs-i şerîfde güneşin ve ayın hareket etdiklerini ve bu hareketleri sırasında yanyana veyâ karşı karşıya geldiklerini bildiren hesâba dayalı astronomi ilmini red eden hiçbir hükm yoktur. Bu hadîs-i şerîfin sonu olarak gösterilen, "Ancak, Allah bir şeye tecellî etdiği zemân, o şey ona baş eğer" cümlesi mu'teber hadîs kitâblarında yoktur. İşte ri-yâziyye ilminin hikmeti ve mahzûru budur.

2- MANTIK

Bu ilmde de, ne müsbet, ne de menfî yönden din ile alâkası olan bir şey yoktur. Mantık ilmi, delîllerin, kıyâsların, burhânın, ya'nî kesin delîlin, mukaddimelerinin şartlarını ve bu mukaddimelerin nasıl birleşdirileceğini, "hadd-i sahîh" denilen doğru ta'rîflerin şartlarını ve bunların na-

sıl birleşdirileceğini inceler. Bu ilm, **(tesavvur)** ve **(tasdik)** olmak üzere ikiye ayrılır. Tesavvur, ta’rîf yoluyla, tasdik kesin delîl yoluyla bilinir. Bunlarda inkâr edilmesi îcâb eden bir Şey yoktur. Bunlar, kelâm âlimlerinin ve ilm ehlinin delîl ile alâkalı söyledikleri Şeyler cinsindedir. Aralarındaki fark, ibârelerde, istilâhlarda ve ifâde tarzlarında görölür. Bir de mantık âlimleri dahâ geniş sınıflandırmalara ve ta’rîflere fazla önem vermişler ve bunları geniş olarak anlatmışlardır. Mantıkçıların sözleri ile alâkalı bir misâl verelim. Onlar derler ki: Her (a)nın (b) olduğu isbât edilirse, ba’zı (b)nin de (a) olması îcâb eder. Ya’nî her insanın hayvan olduğu isbât edilirse, bundan ba’zı hayvanın da insan olduğu ma’nâsı çıkar. Bunu Şöyle ifâde ederler: “Mucîbe-i külliyyenin aksi mucîbe-i cüz’iyyedir.” Bu sözlerin, dînin esâslarıyla ne alâkası vardır ki, red edilsin. Red edilirse, mantıkçılar, red edenin aklında, hattâ dîninde kusûr olduğu zannına kapılırlar. Çünkü o kimse, bu reddiyle dînin böyle Şeyleri inkâr üzerine kurulduğu görölüsünü vermişdir.

Evet, felsefecilerin mantık ilminde bir takım haksızlıkları görölmektedir. Onlar burhân dedikleri kesin deliller için, bir takım Őartlar koymuşlardır. O delîl bu Şartları taşıyınca, kesinlik ifâde etdiği anlaşılır. Fekat dî-nî mes’eleleri incelerken, bu Şartlara tam uymamışlar, çok müsâmahâ-kâr davranmışlardır.

Mantık ilmini inceleyip, onu beğenen, onu açık ve kat’î bir ilm bilen kimse, felsefenin küfre varan mes’elelerinin de açık ve kesin delillere dayandığını zan eder. Dî-nî ilmlerde iyi yetişmeden, felsefecilerin yanlış fikirlerini kabûl ederek, küfre düşer. Bu durum da mantık ilminin yol açdığı bir musîbetdir.

3- TABÎ’AT İLMLERİ

Bu ilm de, âlemdeki varlıklardan, ya’nî göklerden ve göklerdeki yıldızlardan, yerdeki su, hava, ateş, toprak, basit cisimlerden, hayvan, bitki ve ma’denler gibi birleşik cisimlerden, bunların değişme, birleşme, bir hâlden bir hâle geçme sebeblerinden bahs eder. Bu durum bir tabîbin insan vücûdunun ve uzvlarının ve mîzâcının değişme sebeblerini araştırmasına benzer. Din, tıp ilmini inkâr etmediği gibi, tabî’at ilmlerini de red etmez. Ancak, **(Tehâfüt-ül felâsife)** kitâbımda açıkladığım ba’zı mes’eleler vardır ki, tabî’at ilminin bu belli birkaç mes’elesini red etmek, dînin îcâbıdır. Bu mes’eleler dışında dîne uymadığı görölen mes’eleler iyi incelen-diğinde, anlatdığım mes’elelere dâhil olduğu anlaşılır. Hepsinde esâs olan nokta Şudur: Tabî’at, Allahü teâlânın emrindedir. Kendiliğinden birşey yapamaz. Onu yaratan yapıdır. Güneş, ay, yıldızlar ve diğer eşyâ, Allahü teâlânın emrine tâbi’dirler. Hiçbiri kendiliğinden bir iş yapacak hâlde değildir.

4- İLÂHIYYÂT

Felsefecilerin ençok yanıldıkları mes'eleler, bu sâhâdadır. Mantık ilminde burhân, ya'nî kesin delil için kabûl ettikleri şartlara uymadılar. Bu sebeble, felsefeciler arasında bu sâhâda, pekçok ayrılıklar çıktı. İbni Sî-nâ ve Fârâbinin nakl ettiklerine göre, ilâhiyyât mevzû'larında Aristo kendi ekolünü islâm mezheplerine yaklaştırmıştır. Fekat felsefeciler, ilâhiyyât bahsinde yirmi husûsda hatâ etmişlerdir. Bunlardan üçünde küfre düşmüşler, onyedisinde de bid'at ehli olmuşlardır.

Bu yirmi mes'eledeki yanlış düşüncelerini yıkmak için, **(Tehâfüt-ül-felâsife)** kitabını yazdım. Küfre düşdüğü üç mes'elede bütün müslimân-lara muhâlefet etmişlerdir. Bunlar:

Birincisi: İnsanlar öldükten sonra cesedleri tekrâr dirilmez. Mükâ-fat ve cezâ göreceğ olanlar sâdece rûhlardır. Azâblar rûhlara olup, bedenlere değildir. Rûhun azâb duyacağını söylemelerinde isâbet etmişlerdir. Çünkü, rûhlar da bedenler gibi azâb görecektir. Fekat, cesedlerin tekrâr dirileceğini inkârla hatâ etmişlerdir. Bu sözleriyle islâmiyyete inanmamış oldular ve küfre düşdüler.

İkincisi: Allahü teâlâ, külliyyâtı bilir, cüz'iyâtı bilmez, dediler. Bu da apaçık küfrdür. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu: **(... Ne yerde ne gökde zerre ağırlığınca hiçbir şey, Rabbinizden gizli kal-maz...)** (Yûnûs sûresi: 61.ci âyet-i kerîmesi) Hakikat budur.

Üçüncüsü: Felsefeciler, âlem ezeli ve ebedidir diye inanmışlardır. (Âlemin sonradan yaratıldığına ve sonunun geleceğine inanmamışlardır.)

Müslimânlardan hiçbiri, bu üç mes'eleyi bu şekilde kabûl etmemiş-dir. Felsefeciler, bu mes'elelerin dışında, meselâ Allahü teâlânın sıfatlarını inkâr etmekte ve Allah zâtı ile bilir, ayrıca bir ilm sıfatı yokdur gibi ve benzeri iddi'âlarda bulundular. Bu sebeble, yolları, mu'tezile mezhebine yakındır. Bu gibi sözlerden dolayı, mu'tezilenin tekfiri lâzım gelmez. **(Faysalu't-tefrîka beyn-el-islâm ve'z-zenâdika)** adındaki kitabımda kendi mezhebine muhâlif olanları, hemen tekfir edenlerin yanlış düşündüklerini gösteren izâhlar yazdım.

5- SİYÂSİYÂT

Felsefecilerin bu konudaki bütün sözleri, dünyâ işlerine âid, devlet adamlarına hitâb eden fâideli hikmetlerden ibâretidir. Bu hikmetleri, Pey-gamberlere indirilen kitâblardan ve geçmişde yaşayan velîlerin sözlerinden almışlardır.

6- AHLÂK

Felsefecilerin ahlâk ilmi sâhâsındaki bütün sözleri; nefsin sıfatlarını, ahlâkını açıklamak, bu sıfatların ve huyların çeşidlerini anlatmak, kötü olanların düzeltilmesi için, îcâb eden tedbîrleri almak ve mücâhedede

bulunmak şeklinde özetlenebilir. Bu bilgileri, tesavvuf ehlinin sözlerinden almışlardır. Tesavvuf ehli, kulluk vazîfesini tam yapan, Allahü teâlâyı zikre devâm eden, nefsin isteklerine muhâlefet etmesini bilen, dünyâyâ düşkün olmayan, Allahü teâlâyâ kavuşduran yolda ilerleyen kimselerdir. Onlar, nefsleriyle mücâdelelerinde, nefsin ahlâkı, ayıp ve kusûrları kendilerine ma'lûm olur. Bunları kitâblarında yazmışlardır. Felsefeciler de bu bilgileri alıp, kendi sözlerine karışdırmışlardır. Gâyeleri, sözlerini hoşça gi-decek bir şekle sokarak, bâtil fikrlerini kabûl etdirmekdir. O devrde, hat-tâ bütün asrılarda, Allah adamlarından bir cemâ'at bulunmuşdur. Allahü teâlâ dünyâyı onlarsız bırakmaz. Onlar, yeryüzünün ma'nevî büyükleri, ev-tâdi, temel direkleridirler. Onların bereketiyle yeryüzünde yaşayanlara rah-met yağar. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir hadîs-i şerîfde şöy-le buyurdu: **(Onların (evliyânın) yüzü suyu hurmetine yağmur yağar, rızık ihsân edilir. Eshâb-ı kehf bunlardan bir cemâ'at idi.)**

Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği üzere, tesavvuf ehli, Evliyâ zâtlar, ön-keci ümmetler arasında da vardı. Felsefecilerin, Peygamberlere "aleyhi-müsselâm" ve Evliyâyâ âid sözleri alıp, kendi kitâblarına yazmalarından dolayı iki âfet meydâna geldi. Birincisi, o sözleri kabûl edenlerle, ikinci-si de red edenlerle alâkalıdır. O sözleri red edenler ile alâkalı fenâlık bü-yükdür. Çünkü, câhil kimseler, felsefecilerin, Peygamberlerden ve Evliyâ-dan alarak kendi bozuk sözleri arasına karıştırdıkları doğru sözleri de terk etmek, okumamak îcâb eder. Onları anlatanlara i'tirâz etmek lâzımdır, de-diler. O sözleri ilk def'a felsefecilerden işitdikleri için, za'îf akllarına bâ-tıl olduğu düşüncesi yerleşti. Çünkü, onları söyleyen felsefeciler olup, söz-leri bâtil kimselerdir. Buna bir misâl verelim: Bir kimse, hıristiyan birinden "Allahdan başka ilâh yokdur. Îsâ "aleyhisselâm" Allahın resûlüdür" sözü-nü işitir ve kabûl etmez. Bu hıristiyan sözüdür der. Düşünmez ki, hıristi-yan bu söz ile mi kâfir oluyor. Yoksa, Muhammed aleyhisselâmın Peygam-berliğini inkâr ettiği için mi müslimân değildir. Bunu düşünmez. Peygam-ber efendimizi inkârından dolayı ise, küfrü îcâb etdiren bu sözü kabûl edil-mez. Fekat, küfrü gerektirmeyen diğer sözleri doğru ise red etmek îcâb etmez. Hak olan ve bâtil olan sözleri birbirinden ayırmadan hepsini red etmek, akli za'îf olanların âdetidir. Böyle kimseler, hakkı kişi ile tanırlar, kişiyi hak ile değil. Akllı olan kimse, bu husûsda hazret-i Alînin "radiyal-lahü anh" şu sözüne uyar: "Hakkı kişi ile bilemezsin. Önce hakkı bil, son-ra hak ehlini tanırsın." O hâlde akllı kimse, önce doğruyu tanır, sonra söy-lenen söze bakar. O söz hak ise, kabûl eder. O sözü söyleyen, ister bo-zuk düşünceli, ister doğru düşünceli olsun. Hattâ akllı kimse, doğru ola-nı sapık düşüncelilerin sözleri arasından alıp, çıkarmaya çalışır. Çünkü bi-ler ki, altının çıktığı yer topraktır. Bir sarrafın kendi bilgisine güveni oldu-ğu müddetce, hâlis altını kalp [sahte] paradan ayırmasının hiçbir zararı dü-şünülemez. Kalpazanla alış-verişde ancak köylü (sarraf olmayan) zarar görür. Sarrafa bir zarar gelmez. Deniz kıyısında dolaşmak, yüzme bilme-yenlere yasaklanır, mahâretli yüzücülere değil. Bunun gibi, yılanı elini sür-

mekden çocuklar men' edilir, cambazlar değil.

Ömrüme yemîn ederim ki, insanların çoğu hakkı bâtıldan, doğruyu yanlışdan ayırd etmek husûsunda kendilerini çok akllı ve mahâretli sanırlar. Bu sebeble mümkün olduğu kadar onları sapıkların kitâblarını okumaktan men' etmek, kapıyı kapatmak vâcib olmuştur. Çünkü bunlar, anlattığım bu zarardan kendilerini korumuş olsalar bile, ilerde anlatacağım ikinci âfetden kurtulamazlar.

İlmlerin mâhiyyetini iyi kavrayacak derecede yetişmemiş, kalb gözleri mezheplerin yüksek gâyelerini anlayacak şekilde açılmamış ba'zı kimseler (zümreler), din ilmlerinin ince sırlarına dâir yazdığım kitâbların ba'zı kısımlarına i'tirâz etdiler. Onların eski felsefecilerin sözlerinden alınmış olduğunu iddi'â etdiler. Hâlbuki, onların bir kısmı, kendi fikrlerimizdir. "Arkadan gelen dahâ önce geçenin ayak izine basar" sözünde anlatıldığı gibi, bizim hâtırımıza gelen bir söz, önce başkasının da hâtırına gelebilir. Felsefecilerin kitâblarında da aynı sözler bulunabilir. İ'tirâz edilen o sözlerin ba'zısı, din kitâblarında, birçoğunun ma'nâsı da tesavvuf kitâblarında vardır. Kabûl edelim ki, bu sözler sâdece felsefecilerin kitâblarında vardır. Bundan ne çıkar? Eğer o sözler akla uygun ve kesin deliller ile isbât edilmişse, Kitâb ve sünnete muhâlif değilse, o sözlerin red edilmesi lâzım gelmez. Eğer bu kapıyı açarsak, bir hakîkati dahâ önce bâtil ehlinin hâtırına gelmiş diye red etmeğe kalkışırsak, birçok hakîkati red etmemiz gerekir. Hattâ Kur'ân-ı kerîm âyetlerinden, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" hadîs-i şerîflerinden, selef-i sâlihînin nakillerinden, tesavvuf ehlinin ve hükemânın sözlerinden pekçok şeyleri kabûl etmeyip, terk etmemiz gerekir. Zîrâ, **(İhvânüssafâ)** adlı kitâbın sâhibi bu saydıklarımızı kitâbına yazmıştır. Bunları kendi da'vâsına delil göstermiş. Böylece, kalbleri kendi bâtil fikrlerine çekmeğe çalışmıştır. Böyle düşünmek, bâtil ehlinin, hakikatleri kitâblarında kendi sözlerine karışdırarak, elimizden almalarına sebep olur. Âlim olan bir kimsenin en aşağı derecesi, câhil halkdan farklı olmaktır. Balı hacamât şişesinde görse bile, baldan tiksinsinmez. Bilir ki, hacamât şişesi balı bozamaz. Nefsin ondan tiksinişi, câhillikden ileri gelmekdedir. Aslında şişe, pis kan için yapılmıştır. Câhil zan eder ki, kan, şişede bulunduğu için pis olmuştur. Bilmez ki, kan, kendinde bulunan bir sıfatdan dolayı pisdur. Balda bu sıfat bulunmadığına göre, sâdece o şişenin içinde olması, pis olmasına sebep olmaz. Bu bâtil bir vehîmedir. Halkın çoğunda bu durum hâkimdir. Bir sözü, kendilerinin iyi bildiği bir kimseden nakl ederek söyleyen, o söz bâtil da olsa hemen kabûl ederler. Değersiz ve kötü bildikleri bir kimseden doğru bir sözü nakl etsen red ederler. Hakkı dâimâ kişiyle ölçerler. Kişiyi hakla ölçmezler. Bu durum, büyük bir dalâletdir. Buraya kadar anlattığım kısım, felsefecilerin kitâblarını okumayı red edenlerin âfetidir.

İkinci âfet ise, felsefecilerin kitâblarını okuyup, onların kendilerine âid bozuk sözlerini kabûl etmekden doğan âfetdir. Felsefe ile alâkalı, **(İh-**

vânussafâ) ve benzeri gibi kitâbları okuyan kimse, o kitâblarda Peygamberin “sallallahü aleyhi ve sellem” hadîs-i şerîflerinden alınmış hikmetleri ve tesavvuf ehlinin sözlerini görür. Bu sebeble, ekseriyâ o kitâbları beğenir ve kabûl eder. Onlara sevgi duyar. Okuduğu ve beğendiği sözlerden dolayı iyi zanda bulunması sebebiyle, onların arasına karıştırılmış olan bâtil fikrleri de kabûl eder. İşte bu, bâtil fikrleri bir çeşid telkîn demektir. Bu zarardan dolayı, o kitâbları okumayı men’ etmek lâzımdır. Çünkü onları okumakda büyük tehlike vardır. Yüzmeyi iyi bilmeyenleri deniz kenârında dolaşmaktan sakındırmak îcâb ettiği gibi, halkı da bu kitâbları okumaktan sakındırmak îcâb eder. Çocukları yılanlara dokunmaktan men’ etmek lâzım olduğu gibi, halkı da felsefecilerin bâtil fikrlerle dolu sözlerini dinlemekten sakındırmak lâzım olur. Efsûnlu kimse, cambaz, küçük çocuğunun ben de babam gibi yaparım diyerek, kendisini taklîd edeceğini anlarsa, onun yanında yılanla oynamamalıdır. Böylece çocuğu yılanla oynamaktan sakındırmak îcâb eder. Hakîkî bir âlime böyle davranmak yakışır. San’atında mâhir olan bir efsûnlunun yılanı tutup, zehre panzehri ayırarak, zehri yok ettikten sonra, panzehri ihtiyâcı olanlara vermemesi doğru olmaz. Bunun gibi, bir sarrafın kalpazanın torbasına elini daldırarak, kalp paraları bir tarafa bırakıp, hâlis altını çıkardığında, ihtiyâcı olanlar o altınları kabûl etmezlerse, arzû ettikleri fâdeden mahrûm kalırlar. Bu câhillikdir. Çünkü sahte para ile altının aynı torbada birlikde bulunması, altını sahte hâle sokmaz. Sahte parayı da altın yapmaz. Bunun gibi, hak ile bâtilin bir ilmin içinde karışık olarak zikir edilmesi, bâtili hak yapmaz. İşte felsefecilerin tehlikeleri ve zararları hakkında söylemek ve yazmak istediklerimiz bu kadardır.

TA’LİMİYYE MEZHEBİ VE ZARARLARI

[Ta’lîmiyye mezhebi, gulat-ı şî’âdan İsmâ’îliyye fırkasının bir koludur.]

Felsefe bilgilerini öğrenip, sakat taraflarını ortaya koyarak, tenkîdini yaptıktan sonra, anladım ki, bu ilm de maksadı lâyıkiyle hâsil edemez. Akl da tek başına istenen her şeyi açıklamaya kâfi olmayıp, mes’elelerin üzerinden perdeyi kaldıracak güçde değildir.

O sıralarda ta’lîmiyye mezhebi ortaya çıkmıştı. Bu fırkanın mensûbları: “Biz herşeyin ma’nâsını, hakkı öğretmekle vazîfeli ma’sûm (günâhsız) bir imâmdan öğrendik” diye iddi’â ettikleri ve böyle inandıkları halk arasında yayıldı. Bu sebeble onların kitâblarında yazılı olan şeyleri iyice incelemek için, yazdıkları kitâblarını okumayı arzû etdim. Tam bu sırada hilâfet makâmından, ta’lîmiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitâb yazmam için kesin bir emr geldi. Bu emri ihmâl edemezdim. Bu emr, kalbimden geçen arzûyu teşvîk edici ayrı bir sebep oldu. Onların kitâblarını aramaya, sözlerini toplamaya başladım. Eski ta’lîmiyye mensûblarından işitilmiş sözlere pek uygun olmayan, zemânın ta’lîmiyyecileri tarafından ortaya atılmış ba’zı sözleri işitmişdim. Bu sözleri de topladım ve

iyice inceledim. Sonra sağlam bir şekilde tertibe soktum. Hepsinin cevâbını verdim. O derece çalıştım ki, Ehl-i sünnetden bazıları, onların delillerini inceleyip, anlatmakta çok fazla gayret göstermemi doğru bulmadı ve bana şöyle dedi:

Bu çalışman onların lehinedir. Senin bu incelemelerin ve tertibin olmasaydı, onlar bu gibi karışıklık ve şübhelerden dolayı mezheplerini savunmaktan âciz kalırlardı. Bu söz, bir yönden doğrudur. Ahmed bin Hanbel “radıyallahü anh” Hâris-i Muhâsibîye “kuddise sirruh”, mu’tezîle mezhebine cevâb vermek için yazdığı bir eser sebebiyle iyi yapmadığını söylemişti. Hâris-i Muhâsibî “kuddise sirruh” şöyle demişti: “Bid’ati red etmek farzdır.”

Ahmed bin Hanbel “radıyallahü anh”: Evet öyledir. Fekat sen önce şübheleri anlatdın, sonra bunlara cevâb verdin. Okuyanların zihni, şübhelere takılıp, verdiğin cevâba iltifât etmemesi veyâ verdiğin cevâbları tam ma’nâsıyla anlayamamaları mümkündür, dedi.

Ahmed bin Hanbelin “radıyallahü anh” söylediği doğrudur. Ancak bahs edilen şübhe yayılmamışsa ve meşhûr olmamışsa böyledir. Fekat şübhe yayılmışsa, ona cevâb vermek mutlakâ lâzımdır. Cevâb vermek için de önce şübheyi anlatmak gerekir. Evet, onların önem vermedikleri şübhelere fazla önem vermemelidir. Ben de öyle yaptım. Bu şübheleri daha önce ta’lîmiyye mezhebine katılıp, onların yolunu benimsemiş olan, sonra da onları terk edip, bana gelip gitmeye başlayan bir kimseden dindim. Bana dedi ki: Ta’lîmiyye mensûbları, mezheplerini anlamadan kendilerine reddiye yazanlarla alay ediyorlar. Sonra onların delillerini bana nakl etdi. Asl delillerinden habersiz olduğumu zan etmelerine gönülüm râzı olmadı. İştîp, anlamamış demelerini de kabûllenemedim. Bu sebeble onların şübhelerini açık bir şekilde ortaya koydum. Sonra kesin deliller ile bunların bâtil olduğunu ve fesadını açıkladım.

Kısacası, mezheplerinin bir aslı ve dayanağı ve sözlerinin de bir kıymeti ve tutar tarafı yoktur. Bu bid’at yolu, bu kadar za’îf olmasına rağmen, câhil dostlarımızın kötü yardımlarıyla bu derece yayılmıştır. Yoksa şöhret bulmazdı. Fekat, şiddetli teassub, hakkı savunanları iddi’âlarının esâsları üzerinde münâkaşayı uzatmaya ve her söylediklerini red etmeye kadar götürdü. “Ta’lîme, öğrenmeye ve mu’allime, öğretene ihtiyâc vardır. Herkes mu’allim olamaz, mutlakâ ma’sûm bir mu’allim (imâm) lâzımdır” gibi iddi’âlarını red etdiler. Öğrenmeye ve bir öğretene ihtiyâc vardır, diye öne sürdükleri delil yanında, bunu red edenlerin delili za’îf kaldı. Bazı kimseler buna aldanarak, onların mezhebinin kuvvetli, karşı çıkanlarını za’îf zan etdiler. Hâlbuki bu düşünce, hakkı savunanın za’îfliğinden ve savunmayı usûlü ile yapmayı bilmediğinden ileri gelmiştir. Bunu anlayamadılar. Doğrusu şudur ki, bir mu’allime ihtiyâc vardır ve bu mu’allimin (imâmın) ma’sûm olması gerekir. Bunu i’tirâf etmek lâzımdır. Fekat bizim ma’sûm mu’allimimiz Muhammed aleyhisselâmdır. Onlar

derlerse ki, Muhammed aleyhisselâm vefât etmiştir. Biz de, sizin imâmınız da gâibdir deriz. Onlar derlerse ki, İmâmımız insanları doğru yola da'vet edecek rehberler yetiştirdi ve her tarafa gönderdi. Bu rehberler bir işte ihtilâfa düşerlerse veyâ müşkil bir mes'ele ile karşılaşılırsa, kendisine mü-râce'at etmelerini beklemektedir. Biz de şöyle deriz: Bizim imâmımız da rehberler yetiştirdi ve her tarafa gönderdi. Öğretmedik bir şey bırakmadı. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: **(Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi temâmladım...)** (Mâide sûresi: 3.ci âyet-i kerîmesi) buyurdu. Herşey öğretildikten sonra, mu'allimin vefât etmesi zarar vermez. Nasıl ki (sizce) kaybolması zarar vermiyor.

Açıklanması îcâb eden bir mes'ele kaldı. Bu rehberler, işitmedikleri husûslarda nasıl hükm verecekler? Nass ile mi (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf ile mi). Bu mümkün değildir. Çünkü onu işitmemişler ki, onunla hükm versinler. (O husûs için nass yoktur.) Yoksa ictihâd ve re'y ile mi hükm verecekler? Aradaki ihtilâf da buradadır. Deriz ki, Peygamber efendimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" tarafından Yemene gönderilen hazret-i Mu'âzın "radiyallahü anh" yaptığı gibi yaparlar. Mes'ele hakkında nass varsa o nass ile, yoksa ictihâd ile hükmederler. Nitekim ta'lîmiyye fırkasının dâîleri [propagandacıları] şarkın en uzak yerlerine gidip, imâm-larından uzak kalınca, böyle yaparlar. Çünkü onların, dâimâ nass ile hükm vermeleri imkânsızdır. Nasslar mahdûddur. Sonu gelmeyen hâdiselerin temâminı göstermez. Sonra her mes'eleyi sormak için, uzun mesâfeleri kat'ederek imâmın bulunduğu yere gelip, tekrâr yerine dönmesine de imkân yoktur. Bu zemâna kadar o mes'eleyi soran kimse vefât etmiş olabilir. Bu durumda, oraya gidip gelmek bir işe yaramaz. Bir kimse kiblenin hangi tarafda olduğundan şübheye düşse, kendi ictihâdı ile hangi tarafda olduğuna hükmeder ve o tarafa doğru nemâz kılar. Başka çâre yoktur. Çünkü, kibleyi öğrenmek için imâmın bulunduğu memlekete gitse, nemâz vakti geçer. Bu durumda kendi ictihâdı ile kiblenden başka bir tarafa yönelmiş olsa da, nemâzı câiz olur. İctihâdında hatâ edene bir, isâbet edene ise iki sevâb verilir. İctihâd ile alâkalı bütün mes'eelerde hükm böyledir. Fakîre zekât vermek de böyledir. İnsan çok kerre zengin olduğu hâlde, malını bildirmeyen kimseyi fakîr zan eder ve ona zekât verir. Veren kimse hatâ etmiş olsa da, bundan dolayı sorumlu tutulamaz. Çünkü insan, kendi zannına göre hareket etmekle yükümlüdür.

Bu noktada ta'lîmiyyeci derse ki: O kimsenin muhâlifinin zannı da kendi zannı gibi aynı kuvvettedir. Deriz ki: İnsan kendi zannına uymakla me'mûrdur. Kiblenin hangi tarafda olduğunda şübheye düşen kimse, kendisine başkası muhâlefet etmiş olsa da kendi zannına uyar. Buna karşı, amelde mukallid olan kimseler, imâm-ı Ebû Hanîfeye ve imâm-ı Şâfi'îye "radiyallahü anhümâ" ve diğer müctehidlere uyuyor der ise;

Cevâb olarak deriz ki: Kiblenin hangi tarafda olduğu husûsunda şüb-

heye düşen kimse, ictihâdları birbirine uymayan değişik ictihâd sâhibleri arasında kalsa, ne yapar. Kibleyi ta'yîn husûsunda onlar arasında hangisinin re'yi dahâ doğru olduğuna dâir kanâ'at getirirse, onun ictihâdına uyar. Yine kendi ictihâdı ile amel etmiş demektir. Mezhebler hakkında da hükm böyledir. Halkın ictihâda başvurması [bir müctehidin ictihâdına uyması] zarûretidir. Peygamberler “aleyhimüsselâm” ve imâmlar bile ilmlelerine rağmen, ba'zan yanılırlar. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” **(Biz zâhire göre hükmederiz. Kalblerdeki sırları Allahü teâlâ bilir)** buyurdu. Ya'nî ben, şâhidlerin sözünden bana hâsıl olan zann-ı gâlibe göre hükmederim. Ba'zan şâhidler hatâ ederler, buyurdu. İctihâda tâbi' böyle mes'elelerde Peygamberler dahî yanılabilir. O hâlde yanılmamak bizden nasıl beklenebilir. Burada ta'lîmiyecilerin iki sorusu vardır. Birisi şudur: İctihâd, ictihâda tâbi' mes'elelerde doğru olabilir. Fekat, i'tikâda âid esâslarda doğru olmaz. Çünkü i'tikâdî husûslarda yanılan ma'zûr değildir. O hâlde böyle mes'elelerde ne yapılır?

Bu soruya cevâb olarak derim ki: İ'tikâdî esâslar, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir. Geriye kalan tafsîlâtadaki ihtilâflı mevzû'larda hakikat kıstas-ı mustakîm ile, doğru mîzânla anlaşılır. Kıstas-ı mustakîm dediğim şeyleri Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde bildirdi. Bunlar beş esâsdir. Bunları **(Kıstas-ı mustakîm)** adındaki kitâbımda anlatım.

Ta'lîmiyeci dese ki: Hasımların, gösterdiğin bu ölçülerde sana muhâlefet ediyorlar. Derim ki: Bu ölçüler anlaşıldıktan sonra, onlara muhâlefet etmek mümkün değildir. Açıklayayım: Ta'lîmiyeciler muhâlefet edemezler. Çünkü onu Kur'ân-ı kerîmden aldım ve ondan öğrendim. Mantık ilminin ehli de karşı çıkamaz. Çünkü benim gösterdiğim ölçü, onların mantık ilminde gösterdikleri şartlara uygundur. Kelâm âlimleri de karşı çıkamaz. Zîrâ kelâm ilminin mes'elelerini isbât eden deliller ile alâkalı olarak söylediklerine uygundur. İlm-i kelâm mes'elelerinde hakikat bu ölçülerle ortaya çıkar.

Bu sözüme karşı ta'lîmiyeci mâdem elinde böyle sağlam bir ölçü var, niçin halk arasındaki ihtilâfı ortadan kaldırmıyorsun dese. Derim ki: Beni dinlerlerse, aralarındaki anlaşmazlığı kaldırırım. Bunu kaldırmanın yolunu **(Kıstas-ı mustakîm)** kitâbında bildirdim. Bu kitâbı dikkatle okuduğun zemân, bildirdiğim çâre, yolunun hak olduğunu ve halk ona uyduğu takdirde, aralarındaki ihtilâfın kesin olarak kalkacağını anlarsın. Fekat halktan herkes ona kulak vermedi. Sâdece bir kısmı dinledi. Aralarındaki ihtilâfı ortadan kaldırdım.

Senin İmâmın, ya'nî ta'lîmiyyenin imâmı, halk kendisini dinlemediği hâlde, aralarındaki ihtilâfı kaldırmak istiyor. Peki şimdiye kadar niçin kaldıramadı. Hazret-i Alî “radiyallahü anh” imâmın reîsi olduğu hâlde neden bu ihtilâfı ortadan kaldıramadı, niçin? Bir de senin imâmın bütün halkı zorla kendini dinlemeye mecbûr edebileceğini iddi'â ediyor. O hâlde bugüne kadar niçin zorla sözünü dinletemedi. Bu işi hangi zemâna bı-

rakdı. Sizin imâmınızın halkı kendi tarafına çağırması, ihtilâfı ve muhâlifleri çoğaltmaktan başka bir netîce vermedi. Halk arasındaki ihtilâfın, kan dökmeye, şehirleri yıkmaya, çocukları yetim bırakmaya, yol kesmeye, malları yağma etmeye sebep olmasından korkuluyordu. İşte sizin ihtilâfı ortadan kaldırmamızın netîcesi. Dünyâda öyle hâdiselerin meydana gelmesine sebep oldunuz ki, benzeri görülmemiştir. [Ya'nî ihtilâfı kaldıramamışlardır.]

Ta'lîmiyyeci yine dese ki: Halk arasında ihtilâfı kaldıracağını iddi'â ediyorsun. Birbirine uymayan mezhepler ve zıt görüşler arasında şaşır-mış bir kimse, niçin senin sözünü dinleyip de, hasmının iddi'âsını kabûl etmesin. Sana muhâlefet eden pekçok hasmın vardır. Seninle onlar arasında ne fark var? İşte bu da onların ikinci sülâlidir.

Buna cevâb olarak derim ki: Bu sülâ herşeyden önce senin aleyhi-ne döner. Çünkü, o şaşır-mış kimseyi, kendi mezhebine da'vet ettiğin zemân, o sana, senin, muhâliflerinden dahâ üstün olduğunu nereden bile-yim. Çünkü âlimlerin çoğu sana muhâlifdir dese, ne cevâb vereceğini me-râk ediyorum. Benim imâmın hakkında nass (âyet ve hadîs) vardır mı di-yeceksin? Peygamber efendimizden "sallallahü aleyhi ve sellem" senin imâmın hakkında nass işitmemiştir. Bunu ancak senin iddi'â ettiğini işi-tiyor. Bu iddi'ânı nasıl kabûl edebilir. Hâlbuki, bütün ilm ehli, senin yalan-cı olduğun husûsunda ittifâk etmişlerdir. Diyelim ki, o kimse, senin nass ile alâkalı iddi'ânı kabûl etdi. Nübüvvet var mı, yok mu mes'elesinde şüb-he içinde olup, sana şöyle derse: Farzedelim ki, senin imâmın bana hazret-i Îsânın "aleyhisselâm" mu'cizesi ile sözünü isbâta kalkışsın. Doğru yolda olduğuma delîl olarak babanı diriltirim dese ve diriltse, di-rilen babam da bu imâm haklıdır dese, onun doğru söylediğini nereden bile-yim? Çünkü, hazret-i Îsâ, bu mu'cizeyi gösterince, halkın hepsi onun doğru söylediğini kabûl etmedi. Bu mes'ele ile alâkalı öyle güç sülâller so-rabilir ki, aklî delîlden başka birşey ile cevâb verilemez. Aklî delîllere ise, sence i'timâd edilmez.

Mu'cizenin doğruluğa işâret ettiğini de, sihr ile mu'cizeyi birbirinden ayırabilenler, farkını anlayanlar ve bir de Allahü teâlânın kullarını yanlış yo-la düşürmeyeceğine inananlar bilir. Allahü teâlâ kullarını yanlış yola sev-keder mi sülâli ve buna cevâb vermenin güçlüğü meşhûrdur. Sen bu sülâllere nasıl cevâb vereceksin? Hâlbuki senin kendisine uyulmasını iddi'â ettiğin imâm, uymak husûsunda, muhâliflerinden dahâ uygun değıldir.

Bu i'tirâzlar üzerine, ehl-i ta'lîm, inkâr etmekde olduğu aklî delîlle-re başvuracaktır. O zemân da hasmı dahâ açık delîllerle cevâb verir. Gö-rülüyor ki, ikinci sülâlleri öyle bir tarzda aleyhlerine döndü ki, ta'lîmiyye tâ-ifesinin eskileri ve yenileri hep bir araya toplansa, buna cevâb vermeğe güçleri yetmez.

Onların bu ikinci sülâllerinin ortalığa fesad yaymasına sebep, ilmleri

za'îf olan bir takım kimselerdir. Çünkü onlar, ta'lîmiyye fırkası mensûblarıyla yaptıkları münâzaralarda, onların sülâllerini tekrâr onların üzerine çevirme yerine, cevâb vermeğe kalkışdılar. Bu durum ise, sözü uzatmak demektir. O zemân maksad arzû edildiği gibi çabuk anlatılamaz. Bu sebeble hasmı cevâb vermekden âciz bırakmaya yaramaz.

Bir kimse, şöyle söylese: Süâli aleyhlerine çevirerek onları susdurma yolu anlaşıldı. Fekat sülâllerine cevâb da verilebilir mi? Evet, derim.

Mezheblerin ve i'tikâdların arasında şaşırıp kalmış olan kimse, ben şaşkınım deyip de, şaşırdığı mes'eleyi belirtmezse, ona şöyle denir: Sen bir hasta gibisin. Hastalığının ne olduğunu söylemeden, sâdece bana ilâc veriniz diyorsun. Böyle hastaya denir ki, dünyâda her hastalığı tedâvî eden tek ilâc yokdur. Belli ilâclar belli hastalıklar için verilir. Baş ağrısı, ishâl ve sâire gibi hastalıkların ilâcı vardır. Şaşırmış kalmış olan kimse için de durum böyledir. Hangi mes'eledede şaşırdığını bildirmelidir. O zemân yukarıda bahsettiğim beş sağlam ölçü ile inceleyerek, hakîkati kendisine anlatırım. O ölçüleri kim tam ma'nâsı ile anlarsa, doğru olduklarını kabûl eder. Onlarla ölçdüğü her mes'eledede kendisine kanâ'at hâsıl olur. Hem ölçünün, hem de ölçdüğünün doğru olduğunu anlar. Nitekim hesâb ilmini öğrenen bir talebe, hesâbın kendisini öğrendiği gibi, hocanın da doğru söylediğini öğrenmiş olur. Bu bilgileri (**El-Kıstâs**) kitâbında yirmi sahîfe kadar tutan sözlerle açıkladım. Dikkatle okunup, düşünölsün.

Şimdi maksadım, ta'lîmiyye mezhebinin bozuk olduğunu anlatmak değildir. Onların mezhebinin fesâdını önce (**El-Mustahzirî**) kitâbımda, sonra bana Bağdâdda anlatılan onların bir sözlerine cevâb olarak yazdığım (**Huccet-ül-hak**) kitâbımda yazdım. Üçüncü olarak da, Hemedânda bana anlatılan bir sözlerine cevâb olarak yazdığım oniki bölümlük (**Mufassal-ül-hilâf**) adındaki kitâbda, dördüncü def'a Tûs şehrinde bana bildirilen bir takım çürük fikrlere cevâb olarak, bölüm bölüm ayrılmış şekilde yazdığım (**Kitâb-üd-derc**)de bildirdim. Beşinci def'a ise ilmlerin ölçülerini gösteren ve bu ölçüleri iyi anlayanların ma'sûm bir imâma uymaya ihtiyâcı olmayacağını anlatan (**El-Kıstâs-ül-mustakîm**) kitâbını yazdım.

Burada maksadım şunu anlatmaktır: Bu ta'lîmiyye mezhebinden, insanları karanlık fikr ve düşüncelerden kurtaracak bir şifâ beklenemez. Bilâkis bunlar, imâm tesbîti husûsunda delîl göstermekden de âcizdirler. Uzun zemân onları denedik. Ta'lîme ve ma'sûm imâma ihtiyâc bulunduğu hakkındaki iddi'âlarını haklı gibi gördük. İddi'â etdikleri gibi ma'sûm imâmın onların söyledikleri zât olduğunu kabûl eder gibi göründük. Sonra da bu ma'sûm imâmdan ne öğrendiniz diye sorduk. Bir takım müşkil mes'eleleri onlara anlatdım. Bunları çözmek şöyle dursun, anlayamadılar bile. Kendi âcizliklerini görünce, işi gâib imâma havâle etdiler. Gidip ondan sormak lâzımdır dediler. Ne garîbdir ki, bunlar ma'sûm imâmı aramak ve onu bularak kurtuluşa ermek düşüncesiyle ömrlarini boşa har-

cadılar ve ondan hiçbir şey öğrenemediler. Bunlar pislige bulaşmış bir insan gibi, yıkanmak için su arayarak yorulur. Suyu bulunca da kullanmaz. Yine pislige bulaşmış hâlde kalır. Bunlardan ba'zıları, ma'sûm imâmdan öğrendiği ba'zı bilgileri olduğunu iddi'â eder. Öğrendim dediği şeylerin hülâsâsı Pisagorun bozuk felsefesinden ibâretidir. Pisagor ise, en eski felsefecilerden biridir. Ekolü felsefe ekollerinin en kötüsüdür. Aristo onu çok za'îf bularak rezîl ve red etmiştir. **(İhvân-üs-safâ)** kitâbında anlatılanlar bu felsefedir. Felsefenin de en ma'nâsız kısmıdır.

Hayret edilir ki, ba'zı kimseler ömrleri boyunca ilm tahsîli için yorulurlar. Böyle çürük ve bozuk bilgilerle kanâ'at ederler. Sonra da ilmin en yüksek derecesine yükseldiklerini zan ederler. Bunları da tecrube etdik. İçlerini de dışlarını da inceledik. Maksudları, câhil halkı ve za'îf aklıları ma'sûm bir imâma ve herşeyi onun öğretmesine ihtiyâc olduğuna inandırmaktır. Böyle birine (mu'allime) ihtiyâc yokdur diyenlere karşı, kuvvetli sözlerle mücâdele etmektir. Birisi çıkıp, mu'allime, ya'nî ma'sûm imâma ihtiyâc vardır diyerek, onlardan birine uyar gibi görünse ve ma'sûm imamdan öğrendiklerini anlat, onun öğretdiklerinden bizi de fâidelendir dese, şaşırıp kalır. Mâdem sözümü kabûl etdin, ma'sûm imâmı kendin ara, benim maksadım yalnız bunu kabûl ettirmektir, cevâbını verir. Çünkü, iyi bilir ki, başka cevâblar vermeye kalkışsa rezîl olacaktır. En ufak karışık bir mes'eleyi dahî çözmekden âciz kalacaktır. Hattâ çözmek bir tarafa, o mes'eleyi anlamaktan da âciz kalacaktır. İşte ta'lîmiyye mezhebi mensûblarının hakikî hâlleri budur. Tecrube et, onlardan nefret edersen. Biz tecrube etdik ve onlardan el çekdik.

TESAVVUF EHLİNİN YOLU

Yukarıda bahsi geçen ilmleri inceledikten sonra, bütün dikkat ve gayretimle tesavvuf yolunu incelemeye başladım. Şunu anladım ki, tesavvuf yolu, ilm ve amel ile temâmlanıyor. Tesavvuf ehlinin ilminin özü nefse âid olan mâni'leri geçmek, nefsi kötü huylardan ve fenâ vasflardan temizlemektir. Kalbden Allahü teâlâdan başka herşeyin düşüncesini atmak ve kalbi Allahü teâlânın zikriyle süslemektir. Tesavvufun bu ilm yönü, bana amel yönünden dahâ kolay geldi. Bu sebeble önce tesavvuf ehlinin Ebû Tâlib Mekkînin **(Küt-ül-kulûb)** adlı kitâbını, Hâris-i Muhâsibînin kitâblarını, Cüneyd-i Bağdâdînin, imâm-ı Şiblînin, Bâyezîd-i Bistâmînin "radiyallahü anhüm" ve diğer büyük sôfilerden nakl edilen sözlerin bulunduğu kitâbları okuyup, incelemek sûretiyle, bu ilmi tahsîle başladım. Bu zâtların ilmlerini anlatdıkları maksudlarının özüne vâkıf oldum. Tesavvuf yolunun işitmekle ve öğrenmekle elde edilebilecek yönünü tahsîl etdim. Anladım ki, tesavvuf ehlinin bu büyüklerinin kavuşmak istedikleri gâye, öğrenmekle değil, tadmak, yaşamak, sıfatları ve hâli değiştirmekle ele geçer. Sihatini, tokluğun sebeplerini, şartlarını öğrenmek ayrı, sıhhatli ve tok olmak ayrı şeydir. Aralarında çok büyük fark vardır. Bunun gibi, serhoşluk mi'deden dimâga yükselen buhârın, dimâğı sarmasından ortaya

çıkan bir hâldir şeklindeki ta'rîfini bilmekle, serhoş olmak arasında da büyük fark vardır. Fekat, serhoş olan serhoşluğu ta'rîf edemez. Serhoşluğun ne olduğunu bilmez. Akli başında olan bir kimse ise, serhoşluğu ta'rîf eder, alâkalı şeylerini bilir. Hâlbuki, kendisinde serhoşluk hâli yoktur, serhoş değildir. Hasta olan doktor, sıhhatin ta'rîfini, şartlarını ve ilâclarını bilir. Hâlbuki, o ânda sıhhatini kaybetmiştir.

İşte bunun gibi, zühdün, dünyâdan yüz çevirmenin hakikatini, şartlarını, sebeplerini bilmekle, zâhid olarak yaşamak arasında fark vardır. İyice anladım ki, tesavvuf ehli güzel hâllere sâhib ve kuru sözlerden uzaktırlar. Tesavvufda ilm yoluyla öğrenilmesi mümkün olan şeyleri tahsîl etdim. Benim için, işitmekle ve öğrenmekle elde edilemeyen ancak, tatmakla, yaşamakla, o yolun ehli olmakla kavuşulandan başka bir şey kalmamıştı. Dînî ve aklî ilmleri iyice kavramak için, lâyıkıyla öğrendiğim ilm dalları ve yükseldiğim meslekler, bana, Allahü teâlâyâ, Peygamberliğe ve âhîret gününe, şübhe götürmez, sağlam bir îmân kazandırmıştı. Îmânın esâsları belli bir delîl ile değil, bilâkis sayısız sebeplerle, karînelerle ve tecribelerle kalbime iyice yerleşmişti. Şunu iyice anladım ki, âhîretde se'âdetle kavuşmak için, takvâ üzere yaşamak, harâmlardan sakınmak, nefsi hevâ ve hevesinden men' etmek tek çâredir. Bu işin başı da, bir gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhîrete bağlanmak, bütün varlığı ile temâmen Allahü teâlâyâ yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir. Bu ise, ancak, maldan, makâmdan, yüksek gâyelere ulaşmaya engel olan şeylerden uzak durmakla mümkün olur.

Sonra, kendi vaziyetimi tedkîk etdim. Gördüm ki, dünyâ meşgâlelerine dalmışım. Bu meşgâleler beni temâmen sarmış hâldedir. Yapdığım işleri düşündüm. En güzel işim, ders vermek ve talebe yetiştirmekti. Bu işde de âhîrete pek fâidesi olmayan, mühim olmıyan bir takım ilmlerle meşgûl olduğumu gördüm. Ders vermekdeki niyetimi araşdırdım. Onun da Allah rızâsı için olmadığını, şân ve şöhret kazanmak, makâm ve mevki' sâhibi olmak arzûsundan ileri geldiğini anladım. Uçurumun kenârında olduğumu, hâlimi düzeltmezsem ateşe yuvarlanacağıma kanâ'at getirdim. Bir müddet devâmlı bunu düşündüm. Henüz irâdeme hâkim durumda idim. Birgün Bağdâddan ayrılıp gitmeğe ve o hâllerden kurtulmağa kesin karâr verirdim. Ertesi gün bu kararımdan vazgeçerdim. Karârsız bir hâlde idim. Bir sabâh âhîret arzûsu kuvvet bulsa, akşam dünyâ arzûları bir ordu gibi üzerime saldırıp, o arzûyu mutlaka dağıtıyordu. Dünyâ arzûları bir zincir gibi, beni makâm ve mevki'ye doğru sürüklüyordu.

Îmân münâdîsi de şöyle sesleniyordu: (Göç zemânı geldi. Ömrün bitmek üzeredir. Önünde uzun âhîret yolculuğu vardır. Şimdiye kadar öğrendiğin ilm ve yapdığın amel hep riyâdır, gösterişdir. Şimdi âhîrete hâzırlanmazsan, ne zemân hâzırlanacaksın. Dünyâ alâkalarını şimdi kesmezsen, ne zemân keseceksin.) O zemân içimdeki önceki arzû yeniden uyanırdı. Bağdâddan ayrılıp gitmek karârım kuvvetlenirdi. Bu sefer şeytân söy-

le vesvese verirdi: Bu hâlin bir hastalıktır. Sakın i'tibâr etme. Çünkü, çabuk geçecek bir hâldir. Eğer ona uyararak şu ânda bulunduğun mevki'yi ve kimsenin bozamayacağı muntazam hayâtı terk edersen, bir gün nefsin tekrâr dönmek ister. Fekat bir dahâ ele geçmez.

Hicrî dörtyüzseksensekiz senesi Receb ayından i'tibâren, altı ay kadar dünyâ arzûları ile âhîret arzûları arasında karârsız kaldım. Sonra, artık iş ihtiyârî olmakdan çıkıp, zarûrî bir hâle döndü. Çünkü, Allahü teâlâ dilime bir kilit vurdu. Ders veremeyecek sûretde bağlandı. Talebelerimi memnûn etmek için, birgün olsun ders vermeye kendimi zorladım. Fekat dilim bir kelime dahî söyleyemedi. Buna gücüm yetmiyordu. Sonra dilimdeki tutukluk kalbime bir hüznün verdi. Bu üzüntü sebebiyle mi'demde hazm kuvveti kalmadı. Yemekden, içmekden kesildim. Boğazımdan su geçmiyordu. Bir lokmayı hazm edemiyordum. Bu yüzden bedenim za'ifledi. Doktorlar bana ilâcın fâide vereceğinden ümîdi kesdiler. Bu durum, kalbe âid bir hâldir. Ondandır da mîzâca, ya'nî tabî'atına sirâyet etmiştir. Kalbde meydâna gelen bu büyük üzüntü gitmedikçe, ilâcla iyileştirmeye imkân yokdur, dediler.

Âciz kaldığımı, irâdemini temâmen elden çıktığını görünce, çâresiz kalan kimsenin yalvarması gibi, Allahü teâlâyâ sığındım. Çâresiz kalanların düâsını geri çevirmeyen Allahü teâlâ düâmı kabûl buyurdu. Bana makâm, mevki', mal, âile, evlâd ve dost gibi şeylere gönül bağlamaktan kurtulmayı ihsân etdi. Şâmda ikâmet etmeye karâr verdim. Halîfenin ve beni sevenlerin bu arzûmu öğrenmelerini istemiyordum. Mekkeye gidecek gibi göründüm. Bir dahâ dönmek üzere Bağdâddan ayrılacağımı la'tîf, uygun hîlelerle belli etmemeye çalıştım. Bütün Irâk âlimleri gitmemem için, tenkîdde bulundular. Onların arasında, herşeyden yüz çevirmem için dînî bir sebepten olduğunu kabûl edecek bir kimse yoktu. Onlar benim bulunduğum mevki'nin, dînin en yüksek mevki'i olduğunu zan ediyorlardı. Bilgileri ancak bu kadarına yetiyordu. Sonra halk, gitmemin sebebi hakkında bir takım tahmînler arasında şaşırıldı kaldı. Irâkdan uzak olanlar ise, bu gidişimin memleketi idâre eden devlet adamlarının arzûlarından ileri geldiğini zan ediyorlardı. Devlet adamlarına yakın olanlar da, onların beni bırakmamak için ne kadar uğraşdıklarını, yaptıklarını kınadıklarını, benim de onlardan yüz çevirdiğimi, sözlerine kulak asmadığımı görüyorlardı. Bu, Allahdan gelmiş bir işdir. Âlimlere ve ehl-i islâma nazar değdi. Bunun başka bir sebebi olamaz diyorlardı.

Malımdan, bana ve çocuklarımla nafakasına yetecek kadarını ayırdım. Geri kalanını temâmen dağıtdım. Irâk malı müslimânlara vakf olduğu için, böyle işlere ayrılması câizdir. Dünyâda, bir âlimin çocukları için ayracağı bu maldan dahâ iyi bir mal görmedim. Nihâyet, Bağdâddan ayrılıp, Şâma gitdim. Şâmda iki seneye yakın ikâmet etdim. Bu zemân içinde, tesavvuf kitâblarından öğrendiğim gibi, nefsimi fenâ hâllerden temizlemek, ahlâkımı güzelleştirmek, Allahü teâlâyı zikr etmek, kalbimi tas-

fiye etmekle meşgûl oldum. İnsanlardan uzak durup, zemânımı riyâzetle ve ibâdetle geçirdim. Şâmdaki Emevî câmi'nde bir müddet i'tikâfa girdim. Câmi'nin minâresine çıkar, kapıyı kilitlerdim ve bütün gün orada kalırdım. Sonra Kudüse gitdim. Beyt-i mukaddese girdim. Her gün Sahrâtullaha (Peygamberlerin ve Evliyânın ibâdet mahalli olmakla meşhûr yer) girer, kapıları üzerime kilitlerdim.

Kudüsü ve hazret-i İbrâhîm Halîlullahı "aleyhisselâm" ziyâretten sonra, hac farizâsını yerine getirmek, Mekke-i mükerreremenin ve Medîne-i münevverenin bereketlerine kavuşmak, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" kabr-i şerîfini ziyâretle şereflemek arzûsu kalbime düşdü. Hicâza gidip, bu arzûma kavuşdum.

Dahâ sonra, çocuklarımın da'veti ve içimdeki arzû, beni vatanıma çekdi. Hiç dönme düşüncesinde olmadığım hâlde, döndüm. Yine insanlardan uzak yaşamayı tercih etdim. Yalnız kalmağa, Allahü teâlâyı zikir etmeğe ve ondan başka herşeyi kalbimden çıkarmağa çok hırslı idim. Zemânın hâdiseleri, çoluk-çocuk derdi, geçim sıkıntısı, huzûrumu bozuyor, yalnızlıktan duyduğum tadı bozuyordu. Bu tadı ancak arasıra duyuyordum. Bununla berâber, o hâle kavuşmaktan ümîdimi kesmedim. On sene kadar böyle devâm etdim. Yalnızlıklarım sırasında bana o kadar şey ma'lûm oldu ki, onları temâmen anlatmak mümkün değildir. Fâidelenmek için birazından bahsedeyim.

Kesin bir şekilde anladım ki, tesavvuf ehli, Allahü teâlânın yolunda olan kimselerdir. Onların hâlleri, hâllerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hâllerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, dahâ iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkân bulamazlar. Dahâ iyisini ortaya koyamazlar. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.

Hâsılı bir tarîkat, bir yol ki, ilk şartı olan temizlik, kalbden mâsivâyı, ya'nî Allahü teâlâdan başka herşeyi çıkarmaktır. Bunun anahtarı, kalbin dâimâ Allahü teâlâyı anmakla meşgûl olmasıdır. Bu hâl, nemâzdaki iftitâh tekbîri mesâbesindedir. Netîcesi, temâmen Allahü teâlânın varlığında yok olmasıdır. Böyle bir yol hakkında başka ne söylenebilir.

Allahü teâlânın varlığında yok olmanın son mertebe sayılması, başlangıçta istek ve irâde ile yapılabilen hâllere göredir. Yoksa aslında o fenâ makâmı, tarîkatın başlangıcıdır. Ondan önceki hâller, bu yolun yolcuları için, sokak kapısı ile evin asl kapısı arasındaki avlu durumundadır. Tarîkatın başlangıcından i'tibâren keşfler, müşâhedeler başlar. Hattâ öyle olur ki, sâlikler (tarîkat yolcuları) uyanıkken melekleri, Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" rûhâniyyetlerini görürler. Sözlerini işitirler ve onlardan

pekçok fâideler elde ederler. Dahâ sonra onların rûhâniyyetlerini ve sîretlerini görmekten öyle yüksek derecelere yükselme hâli hâsıl olur ki, bunu sözle anlatmak mümkün değildir. Kim o hâli anlatmak isterse, sözünde sakınılması imkânsız açık hatâlar olur. Hülâsâ iş, Allahü teâlâyâ o kadar yaklaşmak derecesine varır ki, bir zümre Allah ile birleştiğini, bir zümre Allaha vâsıl olduğunu tehayyül eder. Bunun temâmı hatâdır. Niçin hatâ olduğunu **(El-Maksud-ül-aksâ)** kitâbımızda açıkladık. Kendisinde bu hâl meydâna gelen kimse:

***Aklıma getirmedığım şey oldu,
Aslını sorma, iyi zanda bulun.***

Ma'nâsında olan beyte uyarak, fazla bir şey söylememelidir.

Netîce olarak, tesavvuf ehlinin yolunda ilerleyip, bu yola zevk ile vâkıf olmayanlar, nübüvvetin hakikatini anlayamazlar. Sâdece ismini bilirler. Evliyâdan hâsıl olan kerâmetler, Peygamberlerden ilk zemânlarda hâsıl olan hâllerdir. Peygamber efendimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", Peygamberliği bildirilmeden önce, Hıra dağına çekilip, insanlardan uzak kalarak, Allahü teâlâyâ ibâdet ettiği sıradaki hâli böyle idi. Hat-tâ arablar, Muhammed "sallallahü aleyhi ve sellem", Rabbine âşık oldu, dediler. Bu öyle bir hâldir ki, ne olduğunu o yolda ilerlemiş olanlar, onu zevk ile, tadarak anlarlar. Bu zevki tatmayanlar, tesavvuf ehlinin sohbetinde bulunarak, tecrube ede ede ve işite, işite hâllerin alâmeti ve delâleti ile anlarlar. İşte tesavvuf ehli ile birlikte bulunanlar, onlardan bu yakîni istifâde ederler. Onlar öyle kimselerdir ki, sohbetlerinde bulunanlar, dalâletde kalmaz. Sohbetlerinde bulunma şerefinden mahrûm kalanlar, **(İhyâ-ü ulûmid-dîn)** kitâbımızın "Acâib-ül-kalb" kısmında bahsettiğimiz gibi, aklî delîllerle bunun mümkün olduğunu yakînen anlarlar. Bu hâlleri, aklî delîllerle incelemek ilmdir. O hâller ile hâllenmek ise zevkdir, tatmaktır. Hüsn-i zan ve tecrube ile kabûl etmek îmandır. İşte bu, ilm, hâl (zevk) ve inanmak olmak üzere üç derecedir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mücâdele sûresi 11.ci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allah sizden îmân edenleri ve kendilerine ilm verilenleri derecele-re yükseltir...)** buyurdu. Bu üç dereceye kavuşanların dışında kalan bir takım câhil kimseler vardır ki, bu hâlleri inkâr ederler. Böyle sözlere şaşarlar ve alay ederler. Bunlar ne hezeyânlar yapıyorlar derler. Bunlar hakkında Allahü teâlâ, Peygamber efendimize "sallallahü aleyhi ve sellem" meâlen şöyle buyurdu: **(O münâfıklardan seni dinlemeye gelen de var. Hattâ Senin yanından çıktıkları zemân, (Eshâb-ı kirâmdan) kendilerine ilm verilmiş olanlara şöyle derler: O biraz önce ne söyledi? (Böylece alay ederler). Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalblerini mührelemiştir de, hep hevâlarına uymuşlardır.)** (Muhammed sûresi: 16.ci âyet-i kerîmesi.)

Tesavvuf ehlinin yolunda ilerlemem sâyesinde muttali' olduğum husûslardan biri de, nübüvvetin hakikati ve husûsiyyeti bana âşikâr oldu. Nü-

büvvetin esâsına dâir burada ma'lûmât vermek lâzımdır. Buna çok ihtiyâc vardır.

NÜBÜVETİN HAKİKATİ VE BÜTÜN İNSANLARIN ONA MUHTÂC OLMASI

Şu bilinmelidir ki, insan dünyâyâ ilk geldiğinde, bilgisiz, Allahü teâlânın yarattığı bütün âlemlerden habersiz olarak yaratılmışdır. Âlemler çoktur. Sayılarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmez. Nitekim, Kur'ân-ı kerîmde [Müddesir sûresi 31.ci âyetinde] meâlen: **“Allahın ordularının sayısını Ondan başka kimse bilmez)** buyurdu. İnsan, idrâki sâyesinde âlemden haberdâr olur. İdrâklerden herbiri de, insan onunla bir âlemi anlasın diye yaratılmışdır. Âlemlerden maksadımız, varlıkların çeşidleridir. İnsanda en önce dokunma duygusu yaratılır. Bu duyu ile soğuğu, sığağı, nemî, kuruyu, yumuşağı, katıyı ve benzerlerini idrâk eder. Bu duyu, renkleri ve sesleri kat'iyyen anlayamaz. Bunlar, dokunma duygusuna göre yok demektir. Sonra insanda görme duygusu yaratılır. Bununla da renkleri, şekilleri anlar. Görme duygusuna âid âlem, duyu ile anlaşılabilen âlemlerin en genişidir. Dahâ sonra insanda, işitme duygusu yaratılır. Bununla sesleri, na'meleri işitir. Nihâyet insanda zevk, tatma duygusu yaratılır. Böylece duyu âleminin idrâk vâsıtaları olan duyu organları temâmlanır. Yedi yaşına yaklaştığı zemân, temyîz gücü, ya'nî nesnelere birbirinden ayırma gücü yaratılır. Bu çağ, insan varlığının başka bir duruma girdiği çağdır. İnsan bu çağda, duyu organlarıyla anlayamayan şeyleri de anlar. İnsan, dahâ sonra başka bir duruma yükselir. Kendisinde akl yaratılır. İnsan akl ile, lüzûmlu, mümkün ve imkânsız olanları ayırır. Akl, temyîz ve his kuvvetlerinin, duyu organlarının anlayamadığı şeyleri anlar.

Allahü teâlâ ba'zı seçtiği kullarında, akıldan sonra, başka bir kuvvet dahâ yaratır. Bununla, aklın bilemediği, bulamadığı şeyler ve ilerde olacak şeyler anlaşılır. Buna nübüvvet ya'nî Peygamberlik kuvveti denir. Temyîz kuvveti, akl ile anlaşılacak şeyleri anlayamadığı için, bunlara inanmıyor. Akl da, Peygamberlik kuvveti ile anlaşılacak şeyleri anlayamadığı için, bunların var olduklarına inanmıyor, inkâr ediyor. Anlamadığını inkâr etmek, anlamamanın, bilmemenin ifâdesi oluyor. Bunun gibi kör olarak dünyâyâ gelen kimse, renkleri, şekilleri hiç işitmese bunları bilmez. Varlıklarına inanmaz. Allahü teâlâ, nübüvvet kuvvetinin de bulunduğunu kullarına bildirmek için, bu kuvvetin benzeri olarak, insanlarda rü'yâyı yarattı. İnsan ilerde olacak şeyi, açıkca veyâ âlem-i misâldeki şekli ile ba'zı rü'yâda görmektedir. Rü'yâyı bilmeyen birine, insan ölü gibi baygın hâle gelip, düşünce ve bütün hisleri gidince, aklın ermediği gayba âid şeyleri görüyor denilse inanmaz. Böyle şeyin olamayacağını isbâta kalkışarak, insan etrafını his kuvvetleri ile anlıyor. Bu kuvvetler bozulursa, birşey idrâk edemiyor. Hele hiç işlemedikleri, fe'al olmadıkları zemân hiçbir şeyi anlamaz der. Böyle bozuk mantık yürütür. Akl ile bilinen şeyleri his kuvvet-

leri anlayamadıkları gibi, nübüvvet kuvveti ile bilinen şeyleri akl anlayamıyor.

Peygamberlik kuvvetinin bulunduğu şübhesi olanlar, bunun mümkün olmasında veyâ mümkün ise de, vâki' olmasında şübhe ediyorlar. Bunun mevcûd ve vâki' olması, mümkün olduğunu göstermektedir. Bunun mevcûd olduğunu da, Peygamberlerin aklın ermediği bilgileri haber vermeleri göstermektedir. Akl ile, hesâb ile, tecrube ile anlaşılamiyan bu bilgiler, ancak Allahü teâlânın ilhâm etmesi ile, ya'nî Peygamberlik kuvveti ile anlaşılmışdır. Peygamberlik kuvvetinin bundan başka özellikleri de vardır. Bir özelliğin benzeri olan rü'yâ, insanlarda bulunduğu için, biz de, misâl olarak bunu bildirdik. Başka özellikleri, tesavvuf yolunda çalışanlarda zevk yolu ile hâsıl olur.

Peygamberde bulunup, sende bulunmıyan bir özelliği aslâ anlamazsın. Anlamayınca, onu nasıl tasdik edebilirsin? Çünkü tasdik, anladıktan sonra mümkündür. O özellik sende tesavvuf yolunun başlangıcında hâsıl olur. Hâsıl olan bu özelliğin mikdârı nisbetinde bir çeşid zevke kavuşursun. Bu zevke kıyâs ederek, benzeri sende hâsıl olmamış hâlleri tasdik edersin. İşte tek başına bu özellik, nübüvveti îmân etmen için sana kâfidir.

Bir şahsın Peygamber olup olmadığı şübhesi olan kimse, onun yaşayışını görmeli veyâ yaşayışını bildiren haberleri, insâfla incelemelidir. Tıp veyâ fıkıh ilmini iyi bilen kimse, tıp veyâ fıkıh âliminin hayâtını bildiren haberleri incelemekle onun hakkında ma'lûmât sâhibi olur. Mesele, imâm-ı Şâfi'nin fıkıh âlimi veyâ Calinosun tabîb olup olmadığını anlamak için, bu ilmleri iyi öğrenmek, sonra bunların bu ilmler üzerindeki kitâblarını incelemek lâzımdır. Bunun gibi, Peygamberlik üzerinde ma'lûmât edinen ve sonra Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri inceleyen kimse, Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu ve Peygamberlik derecelerinin en üstünde bulunduğunu iyi anlar. Hele Onun sözlerinin kalbi temizlemekde olan te'sîrlerini öğrenince ve hele Onun bildirdiklerini yaparak kendi kalb gözü açılınca, Onun Peygamber olduğuna îmânı, yakîn hâlini alır. Onun, **(Bildiklerine uygun hareket edene, Allahü teâlâ bildiklerini bildirir.)** ve **(Zâlime yardım eden, ondan zarar görür.)** ve **(Sabâhları, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmağı düşünen kimseyi, Allahü teâlâ, dünyâ ve âhiret arzularına kavuşturur)** hadîs-i şerîflerinin doğru olduğunu bin, iki bin, hattâ binlerce def'a tecrube edersen, sende kesin bir ilm hâsıl olur. Böylece ilmin ve îmânın kuvvetlenir. Nübüvvet hakkında yakîn elde etmek ve îmânın zevkî, ya'nî görmüş gibi olması, tesavvuf yolunda çalışmakla olur. Bu yolda ilerlemeğe gayret et. Yoksa değneğin ejderhâ olması, ayın ikiye bölünmesi mu'cizelerine bakmak kâfi gelmez. Sâdece bu mu'cizelere bakıp da, sayılamıyacak kadar çok olan alâmetleri göz önünde tutmazsan, bu mu'cizeleri sihr ve hayâl sayarsın. Ba'zı kimseleri dalâlete, ba'zı kimseleri de hidâyete kavuş-

duran Allahü teâlâ tarafından bir nev'î ibtilâ, dalâlete düşürme zan edersin. Çünkü, Allahü teâlâ [Kur'ân-ı kerîmde, Fâtır sûresi, 8.ci âyetinde] meâlen, **(Allah, dilediği kimseyi dalâlete, dilediğini de hidâyete erdirir)** buyurdu.

Mu'cizelerle alâkalı olarak sana ba'zı sùâller sorulabilir. O zemân, mu'cizenin nübüvvete işâret ettiği husûsundaki inancının dayanağı sâdece çok düzgün ve te'sîrli sözlerden ibâret kalırsa, bunun tersini iddi'â eden birisinin, dahâ te'sîrli sözleri ile şübheye düşebilirsiniz. Böylece, îmânın sarsılır. Mu'cizeler, senin nazarında Peygamberliği bildiren birçok delillerden biri olsun. Böylece, sende, Peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilm, îmân hâsıl olur. Meselâ, bir kimseye yalan söylemeleri mümkün olmayan bir cemâ'at, bir şey söylediğinde, o kimsede kesin bir ilm hâsıl olur. Fekat o kimse, sâdece belli bir şahsın bildirmesiyle kesin ilmi, bilgiyi elde edemez. Gerçi ona hâsıl olan bu yakîn, ya'nî kesin inanma, bunu haber veren cemâ'atin dışında olamayacağı gibi, ayrı ayrı ferdleri de belli değildir. İşte, kuvvetli ve ilme dayanan îmân budur.

Zevkle, tadarak elde edilen îmân ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir. Bu ise, sâdece tesavvuf yolunda ele geçer. Nübüvvetin hakîkatine dâir verdiğimiz bu ma'lûmât, maksadımızı anlatmağa kâfidir. Bu mes'eleleri açıklamaya neden ihtiyâc olduğunu ileride beyân edeceğim.

DERS VERMEYİ TERK ETDİKDEN SONRA, TEKRÂR DERS VERMEĞE BAŞLAMAMIN SEBEBİ

On seneye yakın uzlet ve halvet hâlinde, ya'nî insanlardan uzak, yalnız yaşadım. Bu zemân içinde sayamıyacağım birçok sebeplerden dolayı, ba'zan zevkle, tadarak, ba'zen aklî delil ile, ba'zan da îmânımla anladım ki, insan, beden ve kalbden yaratılmışdır. Kalbden maksadım, ölümlerde ve hayvanlarda da bulunan yürek değil. Allahü teâlâyı tanımaya mahsûs rûhun hakîkatidir. Bedenin bir sıhhat hâli vardır ki, se'âdeti ona bağlıdır. Bir de hastalık hâli vardır ki, helâk olmasına sebebedir.

Kalbin de sıhhat ve hastalık hâli vardır. İnsanlar için, [Şu'âra sûresi, 89.cu âyetinde meâlen], **(Ancak selîm ve pâk bir kalb ile Allahın huzûruna varanlar kurtulur)** buyurulmuştur. Kalbin hastalığı da vardır ki, insanın dünyâda ve âhîretde ebedî helâkine sebep olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde [Bekara sûresi, 10.cu âyetinde] meâlen, **(Kalblerinde hastalık vardır)** buyurdu. Allahü teâlâyı tanımamak öldürücü zehrdir. Nefsin arzûlarına uyarak, Allahü teâlânın emrlerini yapmamak, kalbi öldüren bir hastalıktır. Allahü teâlâyâ itâ'at ise, kalbi diriltir. Nefsin arzûlarına muhâlefet ederek tâ'atde bulunmak, kalbin hastalığına şifâ veren ilâcdır. Beden hastalığını gidermek, ilâclarla tedâvîye bağlı olduğu gibi, kalb hastalığının tedâvîsi de bir takım ilâclarla mümkündür. Bedenin tedâvîsi için kullanılan ilâcların te'sîrleri, akl ile kavranamayan özelliklerdendir. Nübüv-

vete mahsûs özelliklerle varlıkların özelliklerini anlayan ve Peygamberlerden gelen bilgilere sâhib olan tabîbleri taklîd etmek lâzım olur. Bunun gibi, bana zarûrî bir ilm olarak ma'lûm oldu ki, Peygamberler tarafından mikdârları belli edilen ibâdet ilâclarının da te'sîrleri, akl ile idrâk olunamaz. Bunları akl ile anlamaya uğraşmamalıdır. Nübüvvet nûru ile idrâk eden Peygamberleri taklîd etmek, emrlerine uymak lâzımdır. İlâclar, çeşidleri ve mikdârları başka başka olan, çeşidli maddelerden yapılırlar. Bir kısım maddeler, diğerlerinin iki katı olur. Bu sebebsiz değildir. Özelliklerine göre, böyle olması îcâb eder. Kalb hastalıklarının ilâcı olan ibâdetler de, böyle mikdârı ve çeşidi değişik olan hareketlerden ibâretlidir. Secde, rükû'nun iki katıdır. Sabâh nemâzı, ikindi nemâzının yarısı kadardır. Böyle olmasında ilâhî bir sır vardır. Bu sır, ancak nübüvvet nûruyla anlaşılabilen bir özellik cinsindedir. İbâdetlerin bu durumları için, akl yoluyla hikmet ve sebep arayanlar veyâ bu özelliklerin ilâhî bir sırı dayanmadığını, tesâdüfen bir şey olduğunu zan edenler, ahmaklıklarını ve câhilliklerini ortaya koymuşlardır. İlâclarda onları meydana getiren bir takım temel maddeler vardır. Bunlar, temel unsûrlar sayılır. Bir de ilâcları hâzırlarken, ba'zı husûslar göz önünde tutulur. Bunlar da ilâcların temel maddelerinin te'sîrini göstermesi için, yardımcı maddelerdir. Bunların da herbirinin ayrı bir yeri vardır. Bunun gibi, sünnetler ve nâfileler asl rûknleri (farzları) temâmlayıcıdır.

Hülâsâ, Peygamberler, kalb hastalıklarının tabîbleridir. Aklın fâidesi ve işi, bize Peygamberleri tasdik ve şehâdet ettirmektir. Nübüvvet nûruyla idrâk edilen sırları anlamaktan âciz olduğumuzu i'tirâf ettirmektir. Bizi elimizden tutup, körleri rehberlerine, şaşırıp kalmış olan hastaları şefkatli tabîbe teslim eder gibi, nübüvveti teslim etmesidir. İşte aklın yapacağı iş, bu kadardır. Bundan ötesine geçemez, karışamaz. Ancak tabîbin kendisine söylediğini bize haber verir. Bu mes'eleler; halk arasından uzaklaşıp, yalnız yaşadığım müddet içinde âdetâ gözle görür gibi kesin ve zarûrî bir tarzda anladığım mes'elelerdir.

Diğer taraftan, nübüvvetin var olup olmadığı ve mâhiyeti husûsunda, Peygamberlerin bildirdiği hükümlerle amel etmekte, insanların i'tikâdının za'iflediğini gördüm. Bu durumun, halk arasında yaygın hâlde olduğuna şâhid oldum. Halkdaki gevşekliğin ve îmân za'ifliğinin sebeplerini araştırdım ve buldum. Bunlar dört sebebedir:

Birincisi: Felsefe bilgileri ile meşgûl olanlardan kaynaklanan sebebedir.

İkincisi: Tesavvuf yoluna mensûb olanlara dayanan sebebedir.

Üçüncüsü: Ta'lîm iddi'âsına (İsmâ'îliyyeye) mensûb olanlara dayanan sebebedir.

Dördüncüsü: Halk arasında âlim diye tanınmış kimselere dayanan sebebedir.

Bir müddet de halkın durumunu araştırdım. Dînin emrlerini yerine getirmekte kusûr edenlere, bunun sebeplerini sordum. Niçin şübhe etdiklerini, i'tikâdlarını ve kalblerindeki düşüncelerini araştırdım.

Böyle kimselere: Niçin dînin emrlerini yapmıyorsun? Eğer âhirete inanıyorsan ve hâzırlanmıyorsan, onu dünyâ karşılığında satıyorsan, bu hâl ahmaklıktır. Çünkü sen, ikiyi bire karşılık değişmezsin. Nasıl oluyor da, ebedî âhiret hayâtını, bu geçici dünyâyâ karşılık değişiyorsun. Eğer âhirete inanmıyorsan, îmânın yok demektir. Îmâna kavuşmak için derhâl tedbîr al, nefsine hâkim ol. İçinde saklı olan küfrün sebebinin araşdır. Gerçi sen kalbinde saklı olan küfrü açıkca söylemiyorsun. Sâdece, kendini îmân sâhibi ve dîne bağlı gibi göstermekle, küfrünü açığa vurmamak fâidesizdir, diyordum.

Ba'zısı buna şöyle cevâb veriyordu: Dînin emrlerini yerine getirmek husûsunda âlimlerin bizden dahâ çok dikkat etmeleri lâzımdır. Fazîletli diye şöhret bulanlardan falan kimse, nemâz kılmıyor. Falan kimse, şerâb içiyor. Falan, vakf ve yetîm malı yiyor. Falanca da harâmlardan sakınmıyor. Bir diğeri de rüşvet alıyor ve sâire.

Diğeri bir şahs da şöyle dedi: Ba'zı kimseler, tesavvuf ilmine ve hâllerine vâkîf olduğunu söyleyerek, tesavvufdan dem vuruyor. İbâdet etmeye hâcet bırakmayan bir makâma yükseldiğini söylüyor!

Üçüncü bir kimse ise, herşeyi mubâh ve halâl gören bir mezhebin, ya'nî ibâhâ ehlinin yoluna sapmışdır. Onların şübhelerinden bir şübheye saplanmış, dînin emrlerini yerine getirmiyor. Bunlar, tesavvuf yolundan uzak sapık kimselerdir.

Dördüncü bir kimse de, ta'lîmiyye ehliyle karşılaşmış, diyor ki: Hakkı bulmak güçdür. Ona varan yol kapalıdır. Bu konuda çok ihtilâf vardır. Mezheplerden biri diğerdinden dahâ doğru gözüküyor. Aklî delîller ise, birbirini çürütüyor. Bu delîlleri ortaya atanların görüşlerine güvenilmez. Ta'lîmiyye mezhebine da'vet edenler de, delîllerinde zorlayıcı olup, ellerinde delîl olmadan hükm veriyorlar. Bu durumda niçin şübheli olan şeyleri yapmakla meşgûl olayım.

Beşinci kimse de diyordu ki: Ben dînin emrlerini başkasını taklîd ederek niçin yapayım. Ben aydın insanım. Felsefe ilmimi okudum ve Peygamberliğin hakîkatini idrâk etdim. Onun hakîkati, hikmetlere ve maslahata, fâidelere dayanıyor. İbâdetlerden maksad, halkın câhil kısmını zabt etmek, onları, birbirini öldürmekden, çekişmekden ve nefsânî arzûlardan alıkoy-maktır. Ben câhil halkdan biri değilim ki, dînin emrleri altına gireyim. Ben hikmet sâhibiyim ve hikmete uyarım. Hakîkati hikmetle görürüm. Bu husûsda taklîde, Peygambere tâbi' olmağa ihtiyâcım yokdur. İşte, ilâhiyyûn felsefecilerinin kitâblarını okuyanlar veyâ İbni Sînâ ve Fârâbînin kitâblarından bunları öğrenen kimselerin inancları böyledir. Böyle kimseler, islâmîyyeti kendilerine süs vâsıtası yaparlar. Onları çoğu kerre Kur'ân-ı ke-

rîm okurken, cemâ'ate gidip, nemâz kılarken ve sözde dîni çok medh etdiklerini görürsün. Fekat, şerâb içerler ve dînin harâm dediği şeyleri yapmaktan sakınmazlar. Bunlardan birine, Peygamberliğe inanmıyorsan, niçin nemâz kılıyorsun diye söylenilse, bedenimin idmanı için der ve bu halkın bir âdetidir. Halkın yaptığı gibi yapıyor gözükmek, malımı, çoluk çocuğumu korumaya vesîle oluyor diye cevâb verir.

Bunlardan bir kısmına da, din gerçek, nübüvvet hakdır, denip, o hâlde niçin içki içiyorsun diye sorulunca, şu cevâbı verir. İçki, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olduğu için yasaklanmıştır. Ben ilmim ve hikmetimle, aydın olmam sâyesinde bu tehlikelerden korunurum. İçki içmekden maksadım, zekâmı keskinleştirmektir, cevâbını verir.

İbni Sînâ, yazdığı ahdnâmede, Allahü teâlâya ahdlerde bulunmuş, dînin emrlerini yerine getireceğini, ibâdetlerde kusûr etmeyeceğini, şerâbı zevk için değil, tedâvî için içeceğini söylemiştir. İşte felsefecilerden îmân sâhibi olduğunu iddi'â edenin îmânı bu kadardır. Bir kısım insanlar, bu felsefecilere aldanmıştır. Felsefecilere i'tirâz edenlerin i'tirâzlarının za'îfligi, ya'nî bu i'tirâzı yaparken farkında olmadan hendese, mantık ve benzeri gibi kendilerine lâzım olan ilmleri de red etmeleri, i'tirâzlarını za'îfletmiştir. Bu durum ise, halkın felsefecilere aldanmasını arttırmıştır. Bu husûsa dahâ önce işâret etmişdik.

Bu gibi sebeblerle halkın îmânının bu derece za'îflediğini görünce, bu şübheleri ortadan kaldırmak için, kendimi hâzırlanmış bir hâlde buldum. Bu adamları rezîl etmek, benim için bir yudum su içmekden dahâ kolay oldu. Çünkü, felsefecilerin, ta'lîmiyyenin, âlim geçinenlerin ve tesavvuf ehlinin ilmlerini tam ma'nâsıyla öğrenmişdim. Kalbime doğdu ki, böyle bir zemânda bunu yapmak, benim için kaçınılmaz, ihmâle gelmez zarûrî bir işdir. Kendi kendime; yalnız yaşamak, halk arasına karışmamak ne işe yarar? Hâlbuki hastalık, salgın hâlini almış, bunu tedâvî edecek tabîbler de hastalanmış, halk sapıklıktan helâk olmak üzeredir diyordum. Yine bu belâyı gidermek, bu karanlığı ortadan kaldırmak için, başka ne zemân imkân bulabilirsin? Zemân, fetret zemânı, devr, bâtil devridir. Halkı sapdığı bâtil yoldan doğru yola çağırırsan, bu devrdeki insanların hepsi sana düşman kesilir. Onlara nasıl karşı koyabilirsin ve onlarla nasıl baş edebilirsin? Bu ancak dînine bağlı ve güçlü bir hükmdârın yardımı ile olabilir diyordum. Bir ara hakkı delîl ile açıklamaktan âciz olduğumu rûhsat kabûl ederek, uzlete, insanlardan uzak kalmağa devâm etmeğe karâr verdim. Allahü teâlâ takdîriyle, zemânın sultânının kalbinde bir arzû uyandırdı. Onun bu arzûsunda dışardan başka bir te'sîr yokdu. Halkın içine düşdüğü bu fetret devrini kaldırmam için, Nişâbura gitmememi kesin bir emrle bildirdi. Emr o derece kesin idi ki, muhâlefetde isrâr etseydim, sultânın kalbini kırmış olurdu. Bu hizmeti yapmaktan kendimi ma'zûr görmemin za'îf bir sebebe dayandığının farkına vardım. Tenbellik, istirâhat, nefsi azîz tutmak, halkdan gelecek olan sıkıntılardan korunmak gi-

bi sebeblerle, halkdan uzak yaşamak lâyük değildi. İnsanların cefâsının güçlüğü, nefse rûhsat vesilesi olamazdı. Allahü teâlâ, [Kur’ân-ı kerîmde, Ankebût sûresinin, bir, iki ve üçüncü âyet-i kerîmelerinde] meâlen, **(Elîf, lâm, mîm. İnsanlar, imtihândan geçirilmeden, sâdece, îmân etdik, demeleriyle bırakılv ereceklerini mi sandılar? Biz onlardan öncekileri de imtihândan geçirmiştir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır)** buyurdu.

Allahü teâlâ yine Resûlüne “sallallahü aleyhi ve sellem” [Kur’ân-ı kerîmde, En’am sûresi otuzdördüncü âyetinde] meâlen, **(Muhakkak ki, senden önceki Peygamberleri de yalanladılar. Onlar yalanlamalara karşı sabrettiler ve yardımımız, kendilerine yetişinceye kadar sıkıntılara katlandılar. Allahın hükmlerini hiçbir güç değışdiremez. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden ba’zısı sana geldi)** buyurdu. Allahü teâlâ yine [Kur’ân-ı kerîmde, Yasîn sûresinin ilk onbir âyet-i kerîmesinde] meâlen, **(Yasîn. Hikmetlerle dolu Kur’âna yemîn ederim ki, sen Peygamberlerdensin. Dosdoğru yoldasın. Kur’ân, Azîz ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Onunla ataları uyarılmış azgın bir kavmi uyarasın diye gönderildin. Onlardan çoğu, azâbımıza müstehak oldu. Onlar îmân etmezler. Biz onların boyunlarına çene kemiklerine dayanacak şekilde birer demir halka geçirdik. Başları kalkık duruyor, aşağı bakamıyorlar. Önlerinde bir set, arkalarında bir set yarattık. Onları her taraftan çevirdik. Önlerini, arkalarını göremiyorlar. Onları uyarsan da, uyarmasan da birdir. Îmân etmezler. Sen ancak, Kur’âna uyan ve görmediği hâlde Allahdan korkan kimseleri uyabilirsin. Onları ma’rifet ve Cennetle müjdele)** buyurdu.

Halkın arasına dönme husûsunda kalb gözü açık ve müşâhede erbâbından, ya’nî tesavvuf ehli büyüklerden birçok kimse ile istişârede bulundum. Hepsi artık uzleti terk edip, insanların arasına dönmek icâb ettiğini sözbirliği ile söylediler. Tesavvuf ehlinden ba’zı sâlih kimseler tarafından görülen ve dilden dile dolaşan rü’yâlar da insanların arasına dönmemi, halkı şaşkına çeviren sapıklıklara cevâb vermek için harekete geçmemi işâret ediyor ve kuvvetlendiriyordu. Bu rü’yâlar, Allahü teâlânın bu asrın ya’nî hicrî beşinci asrın başında, takdîr buyurduğu bir hayrın doğru i’tikâda, ya’nî Ehl-i sünnete dönmenin başlangıcı olduğunu gösteriyordu. Allahü teâlâ, her asrın başında dîni yeniden dirilteceğini va’d buyurdu. Bütün bu şehâdetlerden dolayı kalbimde ümidim kuvvetlendi. Hüsn-i zannım gâlib geldi.

Hicrî dörtyüzdoksandokuz senesi Zilkâde ayında bu mühim vazîfeyi, ya’nî tecdîd işini yerine getirmek için Nişâbûra hareket etmem nasib oldu. Bağdâddan ayrılışım dörtyüzseksensekiz senesinin Zilkâde ayında idi. Demek ki, insanlardan ayrı, uzlet hâlinde yaşamam, onbir seneyi doldurmuşdu. Nişâbûra gitmek üzere yola çıkmam Allahü teâlânın takdîr buyurduğu bir hareket idi. Bu, Allahü teâlânın öyle hikmetler dolu tak-

dîrlerindendir ki, insanlardan uzak yaşadığım esnâda kalbimden hiç geçmemiş idi. Nitekim Bağdâddan ayrılmak ve içinde bulunduğum makâmı, mevki'i, malı, mülkü ve evlâdlarımı terk etmek de aslâ hâtırımdan geçmemişdi. Kalbleri ve hâlleri değiştiren Allahü teâlâdır. Bir hadîs-i şerîfde: **(Mü'minin kalbi, Rahmânın kudret elinin iki parmağı arasındadır)** buyuruldu.

İyi biliyorum ki, ilmi yaymaya, talebelere ders vermeye döndüm. Fekat bu dönüş, görüldüğü gibi değil, başka, çok başka bir dönüşdür. Es-ki hâlime dönmedim. Çünkü dönmek eski hâle girmektir. Ben eskiden insana mevki' kazandıran ilmi yayıyordum. Sözlerimle ve hâllerimle o ilme da'vet ediyordum. Şimdi ise, insana makâm ve mevki'i terk etdiren, rütbeden uzaklaşmayı öğreten ilme da'vet ediyorum. Niyyetim ve arzûm budur. Bu hâlimi Allahü teâlâ biliyor. Ben kendi nefsimi ve başkalarını ıslâh etmek istiyorum. Murâdım erecekmiyim yoksa, mahrûm mu kalacağım, bilemiyorum. Fekat, kesin ve görmüş gibi bir inanış ile inanıyorum ki, bir hâlin değişmesi, bir işi yapmak kuvveti, ancak Allahü teâlânın yardımı ile ve muvaffak etmesiyledir. Yine inanıyorum ki, ben birşey yapmadım. Allahü teâlâ bana bu işi yapmayı ihsân etdi. Allahü teâlâdan dileğim, önce beni, sonra da benim vâsıtamla başkalarını ıslâh eylesin. Hak olan şeyin hak olduğunu göstereceğini ve ona uymayı nasîb eylesin. Bâtıl olan şeyin de bâtıl olduğunu göstereceğini ve ondan sakınmayı nasîb eylesin!

Şimdi, yukarıda bahsettiğimiz, îmânın za'îflemesine sebep olan şeyleri anlatacağım. Se'âdete kavuşduran ve helâke sebep olan hâllerden kurtaran yolu göstereceğim. Ehl-i ta'lîmiden (Şî'ânın bir kolu olan İsmâ'îlilerden) işitdikleri sözler sebebiyle ne yapacaklarını şaşırانların çâresini **(El-Kıstas-ül-müstakîm)** adındaki kitâbımızda anlatdık. Burada tekrâr ederek sözü uzatmaya lüzûm yoktur.

İbâhâ ehlinin, ya'nî herşeyi mubâh ve serbest görenlerin ortaya atdığı yanlış düşünceleri ve onların şübhelerini yedi kısma ayırdık ve onları da **(Kimyâ-i se'âdet)** kitâbımızda açıkladık.

Felsefe yolunu benimseyip, i'tikâdlarını bozanlar ve Peygamberliği inkâr edenler için, nübüvvetin hakikatini ve varlığının zarûrî olduğunu izâh etdik. İlâcların, yıldızların ve bunlar gibi şeylerin özelliklerini bildiren ilmlerin varlığı dolayısıyla, Peygamberliğin hak olduğuna delîl getirmemizin sebebi, bu ilm dallarının felsefecilerin bahsettiği ilmlerden olmasıdır. Biz, astronomi, tıp, tabî'at, sihr, tılsım gibi ilm dallarında âlim olana nübüvvet hakkında delîl gösterirken, herkesin kendi ilmini alâkadar eden delîller gösteririz. Fekat, nübüvveti dili ile kabûl etdim deyip, dînin bildirdiği mes'eleleri hikmetle izâha çalışan kimse, muhakkak ki nübüvveti inanmayan bir kâfirdir. O sâdece başkalarının kendisini ta'kîb ettiği bir hâkime inanmıştır. Bu durumun nübüvveti inanmakla hiçbir alâkası yoktur. Nübüvveti inanmak, aklın ötesinde bir âlemin varlığını kabûl etmektir ki, orada aklın idrâk edemeyeceği ba'zı şeyleri idrâk eden bir göz

açılır. Kulak, renkleri, göz, sesleri idrâk edemediği gibi, bütün duyu organları da, aklın kavradığı şeyleri idrâk edemez. Akl da, kendi ötesinde ma'nevî gözün (kalb gözünün) idrâk ettiği şeyleri anlayamaz. Felsefeciler böyle bir şeyi kabûl etmiyorsa da, biz bunun mümkün olduğunu ve var olduğunu yukarıda kesin deliller ile açıkladık. Eğer bunu kabûl ederse, o zemân akl tarafından anlama ihtimâli bulunmayan ve yalanlanan, imkânsız olduğuna hükmedilen bir takım husûsî hakikatlerin bulunduğunu isbât etmiş olur.

Meselâ bir dank, ya'nî yarım gram afyon, öldürücü bir zehrdir. Çünkü aşırı derecede soğutucu özelliği olduğundan, damarda kanı dondurur. Tabî'at ilmine sâhib olduğunu iddi'â eden birisi, birleşik cisimler, soğukluğu, su ve toprak unsûruyla kazanır zan eder. Çünkü dört unsûrdan soğuk olanı, su ve topraktır. Ama şu bir gerçektir ki, yüzlerce litre toprak ve su bir araya gelse insan vücûdunu soğutmada yarım gram afyonun soğutduğu derecede soğutmaz. Bu husûsda tecribesi bulunmayan bir tabî'atçıya bahsedilse, imkânsız olduğunu söyler. Delîl olarak da afyon bitkisinde havâ ve ateş unsûrlarının da bulunduğunu, bu unsûrların onun soğutucu özelliğini artırmayacağını söyler. Eğer afyonun sâdece su ve topraktan meydana geldiğini kabûl etsek, bu derece aşırı soğukluk ortaya çıkmaz. Hâlbuki hava ve ateş gibi iki sıcak unsûrun eklenmesiyle, kesinlikle bu kadar soğukluk olmaması icâb eder der. Bu aklî bir delîldir. Felsefecilerin tabî'at ve ilâhiyât konularında kesin delîl olarak kabûl ettikleri şeylerin çoğu bu türdendir. Çünkü onlar, varlıkları gördükleri ve anladıklarına göre değerlendirirler. Gördüklerine ve anladıklarına uymayan hâdiselerin imkânsız olduğuna hükmederler. Sâdik rü'yâlar herkesce kabûl edilmemiş olsaydı, bir kimse çıkıp, duyu organlarını sâkinleştiği, durgun olduğu zemân (uykuda, rü'yâda) gaybdan haberdâr olurum, diye söylese, hakikatleri akllarıyla ölçmeye alışmış olanlar, o kimsenin sözlerini inkâr ederlerdi.

Felsefecilerden birine şöyle söylenilse: Küçük bir dâne bir şehre atılınca, şehrin temâmını yok etsin. Sonra da kendi kendini yok etsin. Böyle bir şey mümkün mi? Felsefeci, böyle bir şey imkânsızdır, bu gibi şeyler hurâfedir, der. Hâlbuki söylediğimiz şey ateşin durumudur. Ateş, hem başka şeyleri, hem de kendini yakar yok eder. Ateşi görmeyen kimse, bunu inkâr eder. Âhirete âid şeylerin çoğu, buna benzer.

O tabî'atçıya deriz ki, afyonda soğutma bakımından öyle bir özellik vardır ki, o özellik tabî'at ilmiyle ölçülmez. Akla uygun hâllere kıyâs olunamıyor demek mecbûriyyetinde kaldın. O hâlde dînin koymuş olduğu hükmlerde de, kalbleri tedâvî ve tasfiye etmek husûsunda akl yoluyla anlaşılamiyan, ancak nübüvvet gözü ile görülebilen ba'zı özelliklerin bulunabileceğini neden mümkün görmüyorsun?

Felsefeciler bundan dahâ acâib bir takım özellikleri kabûl edip, kendi kitâblarına yazmışlardır. O özelliklerden biri de doğum sırasında zor-

luk çeken bir kadına, kolay doğum yapması için tavsiye edilen aşağıdaki şekldir.

4	9	2
3	5	7
8	1	6

Dal	Tı	Be
Cim	He	Ze
Ha	Elif	Vav

Bu şekiller, su değmiş iki bez parçasına çizilip, yazılır. Doğum yapacak kadın bunlara bakar ve ayaklarının altına kor. O zemân çocuk derhâl doğar. Felsefeciler bunun mümkün olduğunu kabûl etmişler ve “**Acâib-ül-ha-**

vâs” kitâbında yazmışlardır. Bu şekil, dokuz hâneli bir şekldir. O hânele-re belli rakamlar yazılır. Her sırada bulunan rakamlar enine, boyuna ve çapraz olarak toplanırsa toplam hep onbeş çıkar.

Bunu kabûl eden kimsenin akli, sabâh nemâzının farzının iki, öğlenin dört, akşamın üç rek’at olmasının, felsefe gözüyle, aklla anlaşılami-yacak birtakım özelliklerden dolayı olduğunu neden kabûl etmiyor? Bunun hikmeti, bu vaktlerin ayrı ayrı olmasındadır. Bu özellikler, ancak nü-büvvet nûruyla idrâk olunur. Ne garîbdir ki, bu vaktlerin birbirinden ayrı olmasının astronomi ilmine göre, müneccimlerin ifâdesiyle söylesek, vaktler arasındaki farklılığı anlayacaklardır. Meselâ, güneşin göğün ortasında veyâhud doğuş sırasında veyâ batış durumunda olmasına göre tâ-lîh hakkında hükm değişik olmuyor mu? Hattâ müneccimler, yıldızların hareketine bakarak, ömrlerin kısa ve uzun olmasını, ecelin nasıl vâki’ olacağını tesbît etmiyorlar mı? Hâlbuki, güneşin göğün ortasında olmasıyla, doğmakda veyâ batmakda olması arasında fark yoktur. Bunu tasdik etmesi, yalancılığını belki yüz def’a tecrîbe ettiği müneccimin ağzından duymuş olmasından dolayıdır. O müneccimi dâimâ tasdikden geri dönmez. Hattâ müneccim dese ki: Güneş, göğün ortasında iken falan yıldız onun hizâsına gelse, tâlih de falan burcda olsa, o sırada yeni bir elbise giysen, elbise içinde öldürülürsün. Buna inanır ve şiddetli soğuktan eziyyet çekse, müneccimin yalanını da birçok def’alar görmüş olsa bile, o denilen zemânda yeni elbise giymez. Akli böyle şeyleri kabûl eden, bunların, ba’zı Peygamberlerin mu’cizesi olarak öğrenilmiş özellikler olduğunu i’tirâf etmeye mecbûr kalan bir kimse, nasıl olur da mu’cizeleri apa-çık ve yalan söylediği aslâ işitilmemiş olan sâdik bir Peygamberin sözlerinde, bunlara benzer şeyleri inkâr edebiliyor? Bir felsefeci, nemâz rek’atlerinin sayısında, hacda şeytân taşlamakda çakıl taşlarını atmada, hac rûknlerinin sayısında ve dinde emredilen ibâdetlerde bu gibi özelliklerin bulunabileceğini inkâr ediyorsa, biz bu özelliklerle, ilâcların ve yıldızların özellikleri arasında aslâ fark göremiyoruz.

Felsefeci, ben yıldızlara ve tıbbâ âid söylenen özelliklerden bir kısmını tecrîbe etdim. Ba’zılarını hakîkate uygun buldum ve tasdik etdim. O

özelliklere olmayacak bir şey gözüyle bakmak ve onları red etmek hissi içimden kalkdı. Fekat senin dediklerini tecrîbe etmedim. Mümkündür desem bile, hakikat olduğunu nereden bileyim derse, şöyle cevâb veririm:

Sâdece kendi tecrîbe etdiklerinle kalma. Tecrîbe edenlerin anlattıklarını işitdin, onlara uy. Evliyânın sözlerini dinle. Onlar tecrîbe etdiler. Dînin bildirdiği her şeyde hakkı müşâhede etdiler. Onların yolundan yürü. Sen de onların gördüklerinin ba'zısını açıkca görerek, idrâk edersin. Şunu da ilâve edeyim ki, her ne kadar bu husûsda tecriben yoksa da, tasdik etmek ve uymak lâzım olduğunu aklın kabûl etmelidir. Farzedelim ki, bir adam ergenlik çağına ulaşmış, akli başında, fekat henüz tecrîbe sâhibi değil. Bu adam, hastalandı. Tıp ilminde mâhir, çok şefkatli bir babası var. Onun tıpdaki şöhretini akli erdiğiinden beri işitiyor. Babası ona bir ilâc hâzırlayıp, bu senin hastalığına iyi gelir, seni bu hastalıktan kurtarır, demiş. O hastanın akli neye hükm etmelidir? İlâc, acı ve fenâ kokulu olsa bile, içmeli mi? Yoksa babasını yalanlayıp, tecrîbe etmediğim bu ilâcın hastalığıma iyileşdireceğini aklım kabûl etmiyor mu demelidir? Böyle yaparsa, ona ahmak diyeceğine şübhem yokdur. İşte bunun gibi, ibâdetlerin özelliklerini kabûlde tereddüt edersen, basîret sâhibleri seni de ahmak sayarlar.

Eğer, Peygamberin “aleyhisselâm” şefkatini ve ma'nevî tedâvî sayılan ibâdetlerin özelliklerine vâkıf olduğunu nasıl bileyim der isen, derim ki: Babanın şefkatini nasıl bildin? Bu maddî olarak hissedilen bir şey değildir. Fekat babanın hâllerini ve sana karşı davranışlarını görerek bildin. Bu hâl ve hareketler, sende zarûrî bir bilgi meydâna getirdi. Bunda aslâ şübhem yokdur. Bir kimse, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sözlerine, kitâblarda bildirildiği üzere, insanlara doğru yolu nasıl gösterdiğine, gâyet yumuşaklıkla, nezâket ve iyilikle onların ahlâkını güzelleştirmeye, dargın kimselerin aralarını bulmağa, dünyâ ve âhîret se'âdetine kavuşduracak şeylere da'vet etmek husûsundaki yüksek gayretine bakarsa, o yüce Peygamberin “sallallahü aleyhi ve sellem” ümmetine karşı şefkatinin, bir babanın çocuğuna olan şefkatinden kat kat fazla olduğunu kesin bir şekilde görüp ve anlar. Yine Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” açıkca görülen nâdir hâllerine ve Kur'ân-ı kerîmde Onun lisanıyla haber verilen ve hadîs-i şerîflerinde âhîr zemânda zuhûr edeceği bildirilen gayba âid şeylerin bildirdiği gibi çıktığına bakarsa, kesin olarak anlar ki, O, aklın ötesinde bulunan bir duruma ulaşmışdır. Onda ma'nevî bir göz açılmışdır ki, onunla ancak Allahü teâlâyâ kavuşmuş kimselerin idrâk edebileceği gaybı ve aklın eremeyeceği şeyleri görüyor. İşte Peygamberin “sallallahü aleyhi ve sellem” doğruluğunu tasdik eden zarûrî ilme kavuşmanın yolu budur. Tecrîbe et, Kur'ân-ı kerîmin âyetlerini iyi düşün. Hadîs-i şerîfleri iyi mütâlaa et, incele, bunu açık olarak anlarsın, görmüş gibi inanırsın. Bu kadar söz, felsefecileri yola getirmek için kâfidir. Bu zemânda buna çok ihtiyâc olduğu için anlattık.

Îmânı za'îfleten dördüncü sebebe gelince, bu âlimlerin ilmleriyle amel etmemeleri, kötü hâlleri sebebiyle halkın te'sîr altında kalıp, îmânlarına za'âf gelmiş olmasıdır. Bu hastalık ise üç dürlü tedâvî edilir.

Birinci tedâvî şekli: Halka şöyle demelisin. Harâm yidiğini iddi'â ettiğin âlimin, harâmın harâm olduğunu bilmesi, senin, içkinin, fâizin hat-tâ gîbetin, yalanın, kovuculuğun harâm kılınışını bilmen gibidir. Sen bun-ların harâm olduğunu bildiğin hâlde işlersin. Bunları yapman harâm ol-duğuna inanmamandan dolayı değil, nefsinin hevâsına, arzûlarına uydu-ğundan dolayıdır. İşte âlimin nefsinin arzûları da senin arzûların gibidir. Onu da nefsi mağlûb etmiştir. Onun senden farkı, birçok mes'eleyi bil-mesi, ilm sâhibi olmasıdır. Onu, işlediği günâhlardan dolayı, dahâ fazla tenkid etmek uygun düşmez. Tıbbâ inanan pekçok kimse vardır ki, tabîb kendisine yasakladığı hâlde, meyve yimekten ve soğuk su içmekden ken-disini alamaz. O kimsenin bu davranışı, tıp ilmine inanmadığından değil-dir. İşte, âlimlerin hatâları da böyle telakkî edilmelidir.

İkinci tedâvî şekli: Câhil kimselere şöyle demelidir: Âlim, ilminin âhı-retde kendisine şefâ'atci olacağını kabûl ediyor. Zan ediyor ki, ilmi onu kurtaracaktır. Bu sebeble ilmine güvenip, amellerde gevşek davranıyor. Belki de ilmi aleyhine bir delîl olacaktır. Fekat o lehine olacağına güve-niyor. Bu da mümkündür. O, ilmine güveniyor, ameli terk ediyor. Ya sen ey câhil, ona bakıp, ameli terk edersen, ilmin de olmadığına göre, kötü amelin sebebiyle helâk olursun. Sana şefâ'at edecek bir şeyin de yokdur.

Üçüncü tedâvî şekli: En doğru tedâvî şekli budur. Hakîkî âlim an-cak yanılarak günâh işler. Günâh işlemekte aslâ ısrâr etmez. Hakîkî ilm, günâhın öldürücü zehr olduğunu, âhiretin dünyâdan iyi olduğunu bildi-rir. Bunu bilen bir kimse, iyiliği bırakıp, kötülüğe yönelmez. İlmin bu me-ziyyeti insanların çoğunun meşgûl olduğu çeşidli ilmlerle elde edilmez. Bunun için, o tip ilmler, sâhibini günâh işlemekte cüretkâr olmaya süre-kler. Fekat hakîkî ilm ise, sâhibinde Allah korkusunu uyandırır ve arttırır. Bu korku onunla günâh arasında perde olur. Ancak, yanılarak günâh olan ba'zı hareketlerde bulunabilir. İnsanlar bu gibi hatâlardan kurtulamaz. Bu hâl, îmânın za'îfliğini göstermez. Mü'min böyle hatâlara düşebilir. Fekat tevbe eder ve günâh işlemekte ısrâr etmez.

Felsefecilerin ve ta'lîmiyecilerin yollarının kötülüğü ve zararları ve onlara karşı çıkarken usûlsüzlük yapanların zararları hakkında bildirmek istediklerim bu kadardır.

Allahü teâlâdan dileğimiz, bizi seçtiği hakka ve hidâyete erdirdiği kullarından eylesin. Hiç unutmamak üzere zikrini kalbimize yerleştirsin. Nefsinin şerrinden koruduğu, yalnız kendisine ibâdet eden, hâs ve ihlâslı kullarından eylesin!

İMÂM-I GAZÂLÎ

Bu **(El-münkız)** kitâbını ve bundan sonraki **(İlcâm-ül avâm an ilm-il kelâm)** kitâbını imâm-ı Muhammed Gazâlî “rahmetullahi aleyh” yazmıştır. İslâmın en büyük âlimlerinden- dir. 450 [m. 1058] senesinde tevellüd, 505 [m. 1111] senesinde vefât etmiştir. Şâfi’î mezhebinde müctehid idi. O kadar çok kitâb yazmıştır ki, ömrüne bölünce, bir güne onsekiz sahîfe düşmektedir. Kitâbları çok kıymetlidir. İslâm felesofu olmayıp, büyük bir Ehl-i sünnet âlimidir. İslâmiyyetde felsefe olmadığı gibi, islâm felesofu da yoktur.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin mürşidi, silsile-i aliyyenin büyüklerinden Ebû Alî Fârmidî hazretleridir. Evliyâlık mertebelerine onun sohbetleri ile kavuşmuştur. İmâm-ı Gazâlînin yaşadığı devr, islâm âleminde, siyâsî ve fikrî karışıklıkların hüküm sürdüğü bir devr idi. Bağdâddaki Abbâsî halîfesinin hâkimiyeti za’iflemeğe yüz tutmuştu. Büyük Selçukî Devletinin sınırları ise genişliyor, nüfuzu artıyordu. İmâm-ı Gazâlî, bu devletin hükümdârları, Alparslan, Melikşâh ve Sultân Sencer zemânında yaşadı. Hassan Sabbâh ve adamları, sapık yolları olan İsmâ’îliyye fırkasının fikrlerini yaymaya çalışıyorlardı. Mısrda da şî’î Fâtimî devleti çökmeğe başlamış, Endülüs İslâm Devleti gerilemeğe yüz tutmuş idi. Müslimânları mukaddes topraklardan atmak için hâzırlanan Haçlı seferleri, bu zemân [m. 1096] başlamıştı. Bu siyâsî karışıklıkların yanında, fikr ve düşüncelerde de karışıklıklar başlamıştı. İç ve dış düşmanlar, her zemân olduğu gibi, müslimânların i’tikâdını bozmağa çalışmış, bir yandan Yunan feylesoflarının bozuk fikrleri terceme edilip, islâm inançlarına karışdırılmağa uğraşılmış, bir yandan da Bâtınî ve Mu’tezilî i’tikâdları yayılmaya çalışılmıştır. İşte bu sırada Ehl-i Sünnet i’tikâdını müdâfea eden islâm âlimlerinin başında, imâm-ı Gazâlî hazretleri geliyordu. O, bir yandan talebeler yetiştirmeğe çalışırken, bir yandan da, Ehl-i sünnet dışı fırkalara ve felsefecilere cevâblar yazmıştır. **(El-münkız)** kitâbında, kendilerini akllı, ilm adamı, hiç yanılmaz zan eden dinsizlere cevâb vermektedir. **(İlcâm-ül avâm an ilm-il kelâm)** kitâbında da, Ehl-i sünnet i’tikâdına göre inanmanın ehemmiyetini, müteşâbihatdan ma’nâ çıkarmanın tehlikelerini, kelâm ilmi ile uğraşmanın zararlarını açıklamaktadır. Eserlerinin sayısı (1000)e ulaştığı **(Mevdû’at-ül ulûm)** kitâbında yazılıdır. **İhyâ-ül-ulûm, Kimyâ-i Se’âdet** kitâbları ile **Cevâhir-ül Kur’ân** tefsîri meşhûr- dur.

İLCÂM-ÜL AVÂM AN İLM-İL KELÂM

(Kelâm İliminin Tehlükesinden
Halkın Muhâfazası)

(Huccet-ül İslâm İmâm-ı Muhammed Gazâlî)
“kuddise sirruh”

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bütün kullarına ism ve sıfatları ile tecellî eden, Onu tanımak isteyen tâliblerin akları, kibriyâsı, azameti sahrasında şaşırان, fikr ve düşünce kanatları, Onun izzetinin sâhasına ulaşamayan, hakîkatinin ne olduğu, aklaların, fehmlerin idrâkinden âlî olan; Evliyâ ve havâssının kalblerini dolduran, rûhlarını muhabbetinin ateşi ile yandıran, azamet nûrlarının parıltıları içinde hayretlere daldıran, Cemâl-i ilâhîyi medh ve senâ etmekden dilleri tutulan, ancak Allahü teâlânın onlara, mahlûkâtın en hayırlısı, Resûlü Muhammed Mustafânın “sallallahü aleyhi ve alâ eshâbihî ve itretihi ve sellem” dili ile işitirdiği ve bildirdiği ism ve sıfatları ile medh ve senâ edilebilen Allahü teâlâya hamd olsun.

Allahü teâlâ sana doğru yolu göstereyin. Dalâletde, sapık yolda olan haşeviyye fırkasındaki bayağı ve câhil kimselerin, Allahü teâlâ ve sıfatları hakkında, teşbîhe, mahlûklara benzetmeğe götüreren müteşâbih haberlerden soruyorsun. [İmâm-ı Gazâlî “rahimehullah” bir şahsın müteşâbih haberler hakkındaki sũâline, o şahsa hitâben bu risâleyi yazarak cevâb vermişlerdir.] Allahü teâlâ ve sıfatları, sũret (yüz), yed (el), kadem (ayak), nüzûl (inme), intikâl, Arş üzerinde oturmak ve karar kılmak ve benzeri şeylerden muhakkak münezzehtir. O sapıklar, bunları, haberlerin zâhirinden ve sũretinden almışlar, Selef-i sâlihînin de bu i'tikâd üzere olduklarını söylemişlerdir.

Selef-i sâlihînin i'tikâdını açıklamağı, haberlerden, ya'nî âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden nelere i'tikâd edilmesinin vâcib olduğunu beyân etmeği, hakkın meydâna çıkması için üzerindeki perdeyi kaldırmağı, bahs edilmesi lâzım olan ile, bahsi lâzım olmayan ve onlara dalmaktan el çekmek lâzım gelen mevzu'ları birbirinden ayırmağı irâde etdim. Allahü teâlâya yakınlaşma ümmîdi ile açık olan hakkı, doğruluktan ayrılmadan, bir tarafı tutmadan, mezheb taassubu göstermeden, senin isteğine icâbet edi-

yorum. Gözetilmeğe en lâ-yık olan, hak olandır. Muhâfaza edilmeğe en lâ-yık olan da, sıdk [doğruluk] ve insâflı olmakdır. Allahü teâlâdan hakkı, doğ-ruyu göstermek ve bu konuda muvaffak olmam için yardımını diliyorum. O kendisine hakîkî olarak düâ edenin düâsını kabûl eder.

Bu kitâbı üç bölüm olarak hâzırladım.

Birinci bölüm, teşbihe, mahlûklara benzetmeğe götüren haberler-de, selef-i sâlihînin mezhebinin hakîkati beyânındadır.

İkinci bölüm, hak olan Selef-i sâlihîn mezhebi üzerine getirilen de-lliller bildirilmekte ve bu mezhebe muhâlif olanların bid'at sâhibi olduk-ları açıklanmaktadır.

Üçüncü bölüm, bu mevzû'da farklı ve fâideli fasllar ihtivâ etmekte-dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Müteşâbih Haberler Hakkında Selefin İ'tikâdı:

Basîret ehli yanında şübhesiz en açık hak mezheb, Selefin mezhe-bidir. Ya'nî Eshâb-ı kirâm ve tâbi'înin mezhebidir. İşte şimdi bu mezhe-bi ve delillerini açıklıyarak diyorum ki, bizce hak olan Selef mezhebinin hakîkati, avâmdan olan, ya'nî islâm i'tikâdını iyice bilmiyen bir kimseye, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları hakkında müteşâbih bir haber veyâ söz ula-şınca, onun üzerine yedi şey vâcib olur:

- 1- Takdîs,
- 2- Tasdîk,
- 3- Aczini i'tirâf etmek,
- 4- Sükût,
- 5- Keff (el çekmek, çekinmek),
- 6- İmsâk,
- 7- Ma'rifet ehline teslîm olmak.

1- Takdîs: Allahü teâlâyı cism olmakdan ve cisme benzer şeyler-den tenzîh etmektir.

2- Tasdîk: Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurduklarına inanmaktır. Bütün bildirdikleri hakdır, doğrudur. Buyurduklarında sâ-dıkdır. Hak Onun dediği ve murâd ettiği yöndedir.

3- Aczini i'tirâf etmek: Avâmın, müteşâbih bir haberde Allahü teâlânın ve Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" murâdını bilmenin ve anlamının, gücü dışında olduğunu ikrâr etmektir. Zâten bu avâmın şâ-nından değildir, vazîfesi de değildir.

4- Sükût: Teşbihe götüren haberlerin ma'nâsından avâmın süâl sor-

maması, o mevzu'a dalmaması, ondan sülal etmenin bid'at olduğunu bilmesidir. O mevzu'a dalmasında dîni için tehlike vardır. Farkında olmadan küfre düşebilir.

5- İmsâk: Teşbih uyandıran lafzlarda tasarruf etmemek [hüküm vermemek], başka bir dile çevirmemek, onda ziyâde ve noksanlık yapmamak, cem' ve tefrîk [birleştirme ve ayırma] yapmamaktır. Belki söylenen lafzı, îrâdı, irâbı, tasrîfi ve sîgası nasıl bildirilmişse, o şekilde söylemelidir.

6- Keff: Avâmın, müteşâbih sözlerin ma'nâlarını irdelemekten gönlünü ve zihnini men' etmek ve tefekkür etmemektir.

7- Teslîm: Ma'rifet ehline teslîm olmaktır. Kendisine âcizliği dolayısıyla gizli olan müteşâbihlerin, Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem", Peygamberlere "aleyhimüsselâm", siddîklara ve velîlere gizli kalmadığına i'tikâd etmektir.

Selef-i sâlihîn, yukarıdaki yedi maddeyi avâmın herbiri üzerine vazîfe olarak vâcib kılınmasını i'tikâd etmişlerdir. Selefin bu yedi vazîfenin herhangi birine muhâlefeti düşünülemez. Şimdi bu vazîfeleri teker teker açıklayalım:

BİRİNCİ VAZİFE: TAKDÎS

(Allahü teâlâ Âdem aleyhisselâmın çamurunu eliyle yoğurdu) ve (Mü'minin kalbi Rahmânın iki parmağı arasındadır) hadîs-i şerîflerinde geçen el (yed) ve parmak (usbu') kelimeleri teşbihe götüren, müteşâbih lafzlardır. El kelimesi duyulduğunda iki ma'nâ akla gelir. Bunlardan biri et, kemik, sinir ve damarlardan müteşekkil uzva konulmuş ismdir. Et, kemik, sinir ve damarlar husûsî sıfatları olan husûsî cisimlerdir. Cism, uzunluğu, genişliği ve derinliği olan [boşlukta yer kaplayan maddenin şekli almış hâli olan] şeylerdir. Bulduğu mekânda başka birinin bulunmasına mâni' olur. Kendisi yerinden ayrılmadıkça oraya başkası giremez.

Ba'zan bu el lafzı, aslâ cism ile alâkalı olmayan bir ma'nâya da gelebilir. Meselâ, "Ülke Emîrin elindedir" denildiğinde, emîrin eli kesik olsa bile ülkenin emîrin hükmü ve idâresi altında olduğu anlaşılır. Avâm olsun, havâs olsun hadîs-i şerîfde bildirilen elin et, kan ve kemikten müteşekkil olan uzv olmadığını düşünmelidir. Çünkü, Allahü teâlâ hakkında böyle düşünmek muhaldır, mümkün değildir. Zîrâ Allahü teâlâ, cism olan şeylerle vasflandırılmaktan münezzehtir. Allahü teâlâyı uzvlardan meydana gelmiş bir cism olarak düşünen, puta tapmış olur. Çünkü her cism mahlûkdur. Mahlûka ibâdet etmek küfrdür. Puta tapmak küfrdür. Çünkü put, mahlûkdur ve cismdir. Cisme tapan da halef ve selef imâmının icmâ'ı ile kâfir olur. Bu kendisine tapılan cism, ister sert ve katı dağlar gibi kesîf olsun, ister hava ve su gibi latîf olsun, ister yeryüzü gibi karanlık, ister güneş, ay ve yıldızlar gibi parlak olsun, ister hava gibi renksiz ve

şeffaf olsun, ister Arş, Kürsî ve gök kadar büyük olsun, ister zerre ve toz gibi küçük olsun, ister taş gibi cansız olsun, ister insan gibi canlı olsun, her hâl-ü kârda putdur. Cismin güzelliği, cemâli, azameti, küçüklüğü, kalılgı, kalıcı olması onu put olmaktan çıkarmaz.

Allahü teâlâ cism değildir, eli ve parmağı cism değildir diyen kimse, Onu uzviyyetden, et ve sinirden nefy etmiş olur. Böylece hâdis olmanın îcâb etirdiğı şeylerden Rabbini tenzîh etmiş olur. Ondan sonra, Allahü teâlânın eline ve parmağına dâir Kur'ân-ı kerîm veyâ hadîs-i şerîfde geçen kelimenin, cism olmayan veyâ cismlere has olan sıfatlardan başka, Allahü teâlânın şânına lâıyk bir ma'nâsı olduğuna inanmak lâzımdır. Bu ma'nâyı anlayamıyan, hakikatini kavrayamıyan için mükellefiyet yokdur. Çünkü bu ma'naları bilmekle aslâ mükellef tutulmamışdır. Bunların hakîkî ma'nâsını veyâ te'vîlini bilmesi üzerine vâcib değildir. Vâcib olan, ileride geleceğı gibi, müteşâbih kelimeler üzerinde derin düşüncelere dalmamaktır.

İkinci misâl: Hadîs-i şerîflerde bildirilen sûret lafzıdır. **(Allahü teâlâ Âdemi kendi sûretinde yarattı)** ve **(Ben Rabbimi en güzel sûretde gördüm)** hadîs-i şerîflerindeki sûret lafzı, müşterek ismdir. Ba'zan et ve kemikten meydâna gelmiş, herbiri husûsî yapıda olan göz, burun, ağız, yanak gibi cismlerin özel bir şekilde düzenlenmesinden hâsıl olan hey'ete verilen ismdir. Ba'zan de sûret lafzı kullanılıncâ, cism olmayan, cismde hey'et ve cismlerde tertîb olmiyan şey murâd olunur. Meselâ, "Mes'eleinin sûretini bildi" ve benzeri sözlerdeki sûret lafzları böyledir. Her mü'min bilmelidir ki, sûret lafzı, Allahü teâlâ için yukarıdaki birinci ma'nâdaki gibi et ve kemikten meydâna gelmiş burun, ağız ve yanaktan müteşekkil düşünülemez. Çünkü bunların hepsi cismdir ve cismlerdeki hey'ettir. Cismlerin ve hey'etlerin yaratıcısı, bunlara benzemekden ve sıfatlarından münezzehtir. Bunu yakînen böyle bilen mü'mindir.

Eğer hâtırına, bu kelimededen kâsd edilen ma'nâ bu değılse, acabâ istenen ma'nâ nedir, diye gelirse, bu durumda bilmelidir ki, bu mevzû'da araşdırma yapmak emr olunmamış, bu mevzû'a dalmamak emr olunmuşdur. Çünkü bu mevzû', tâkatının üstündedir. Fekat o kimseye lâzım olan, sûret lafzı ile, cism ve cisme has sıfat olmayan ve Allahü teâlânın azamet ve celâline lâıyk olan bir ma'nânın murâd buyurulduğunu i'tikâd etmesidir.

Üçüncü misâl: Bir kimsenin kulağına nüzûl (inme) kelimesi çalınıncâ, bunun müşterek ism olduğunu bilmelidir. **(Allahü teâlâ her gece dünyâ semâsına iner)** hadîs-i şerîfindeki inme (nüzûl), müteşâbih bir kelimedir. İnsanın hâtırına cismin inmesi gelebilir. Ba'zan nüzûl cismler için kullanılır. O zemân nüzûl kelimesinin üç cisme ihtiyâcı vardır. Birincisi, sâkinine mekân olan yüksek cismdir. İkincisi, yine sâkinine mekân olan alçak cismdir. Üçüncüsü, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya intikâl eden cismdir. Aşğıdan yukarıya çıkmağa su'ûd, urûc veyâ raky denir.

Yüksekden alçağa inmeğe de nüzûl ve hübût denir.

Ba'zan da nüzûl lafzı cisimden başka ma'nâda kullanılır. O zemân cismin hareketi ve intikâlini düşünmeğe ihtiyâc kalmaz. Nitekim Allahü teâlâ, Zümer sûresi, altıncı âyetinde meâlen, **(Sizin için [büyük baş] hayvanlardan sekiz çift indirdi)** buyurmuşdur. Deve, sığır gibi hayvanların gökden intikâl ederek nüzûl etmeleri görülmemiştir. Bunların rahmlerde yaratıldığı bilinmekdedir. O hâlde bu inzâlde şübhesiz başka bir ma'nâ vardır.

İmâm-ı Şâfi'î "radıyallahü anh" da, "Mısra gitdiğimde, Mısır halkı sözümü anlamadılar. Ben de indim, sonra dahâ indim, sonra dahâ da indim" buyurmuşdur. İmâm-ı Şâfi'î bu inme ile, vücûdünün aşağıya indiğini kâsd etmemişlerdir. [Halkın seviyesine indiklerini söylemişlerdir.]

O hâlde her mü'min, Allahü teâlâ hakkında nüzûl, birinci ma'nâda olduğu gibi, bir şahsın cesedi ile yukarıdan aşağıya intikâli olmadığını kesin bilmelidir. Çünkü şahs ve cesed cismdir. Allahü teâlâ ise cism değildir.

Eğer bu ma'nâ kâsd edilmiyor ise, hangi ma'nâ kâsd ediliyor, diye hâtırına bir düşünce gelirse, ona deriz ki: Semâdan devenin indirilmesini anlamakda âciz olan sen, Allahü teâlânın dünyâ semâsına nüzûlünü anlamakda dahâ da âcizsin. Bu konu seni ilgilendirmez. İbâdetin ile veyâ mesleğinle meşgûl ol. Dilini tut. Her ne kadar hakikatini ve nasıl olduğunu bilmesen de arab lûgatinde nüzûl kelimesinin, Allahü teâlânın azamet ve celâline yakışır bir ma'nâsının câiz olduğunu bilmelisin.

Dördüncü misâl: Kur'ân-ı kerîmdeki fevk [üst] lafzıdır. En'am sûresi, onsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(O kullarının fevkinde yegâne tasarruf sâhibidir)** ve Nahl sûresi, ellinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Fevklerinde olan Rablerinden korkarlar)** buyurulmuşdur. Bu âyet-i kerîmelerde geçen fevk kelimesini avâmdan birisi duyduğu zemân, fevk kelimesinin iki ma'nâda kullanılan müşterek bir ism olduğunu bilmelidir.

Birinci ma'nâsı, yukarıda olan bir cismin aşağıda olan bir cisme nisbeti gibidir. Ya'nî yukarıda olan aşağıdakinin başının üzerinde olmasıdır. İkinci ma'nâda fevk, rütbe için kullanılır. Bu ma'nâda, "ilm ilmden üstündür" denildiği gibi, "Halîfe sultânın fevkindedir" ve "Sultân vezîrin fevkindedir" denir. Birinci ma'nâ, bir cismin diğer bir cisme nisbetini gerektirir. İkinci ma'nâda ise, cisme ihtiyâc yoktur.

O hâlde mü'min, kesin olarak bilmelidir ki, birinci ma'nâ, istenen ma'nâ değildir. Allahü teâlâ hakkında muhâldir. Çünkü birinci ma'nâ, cismin veyâ cismlerin sıfatlarının îcâb ettirdiklerindedir.

O hâlde fevk kelimesinin birinci ma'nâsının Allahü teâlâ hakkında nefy edileceğini bilen kimsenin, bu kelimenin niçin ve ne ma'nâda kullanıldığını bilmesen de, üzerine herhangi bir mes'ûliyyet yüklenmez ve bu

mevzû'a dalıp araşdirmasına lüzûm yokdur. Zikr etdiğimiz müteşâbih lafzların üzerine zikr etmediklerimiz kıyâs edilebilir.

İKİNCİ VAZİFE: İMÂN VE TASDİK

Müteşâbih lafzlarda irâde olunan ma'nânın, Allahü teâlânın azamet ve celâline yakışır bir ma'nâ kasd edildiğini kesin olarak bilmek ve Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" Allahü teâlâyı bu lafzlarla vasf etmesinde sâdık olduğunu bilmek ve inanmaktır. Resûlullahın buyurduklarının doğru, haber verdiklerinin hak olduğunu şübhe etmeden kalben tasdîk etmeli, ya'nî muhakkat, şeksiz ve şübhesiz inandık ve tasdîk etdik, demelidir. Hakîkatine vâkıf olmasam da, Allahü teâlâ kendisini ne ile vasf etmiş veyâ Resûlü Onu nasıl vasf etmiş ise, Allahü teâlâ [kendisinin ve Resûlünün] vasf etdikleri gibidir. İrâde etdikleri ma'nâ ve söyledikleri vech üzere hakdır, demelidir.

Süâl: Tasdîk ancak tasavvurdan sonra, îmân ise, ancak anladıkdan sonra olur. Müteşâbih lafzların ma'nâlarını anlamıyan kimse, bu lafzları söyleyenin sâdık olduğuna nasıl inanır?

Cevâb: İşleri icmâlî, ya'nî kısa ve toplu hâlde olarak tasdîk etmek muhal değildir. Her akl sâhibi, bu müteşâbih lafzlardan ma'nâlar murâd edildiğini ve her ismin bir müsemmâsı kasd edildiğini bilir. O hâlde haber verilen şeyin haber verildiği üzere doğru olduğuna i'tikâd etmek mümkündür. Bu icmâl yolu ile ma'kûldür. Bu lafzlardan mufassal değil, mücmel işleri anlamak ve tasdîk etmek mümkündür. "Evde canlı vardır" denildiğinde, bu söze, insan mıdır, at mıdır veyâ başka bir canlı mıdır bilmeden, evde bir canlının olduğunu tasdîk etmek mümkündür. Hattâ "Evde bir şey vardır" denildiğinde, o şeyin ne olduğunu bilmese de, evdeki şeyin varlığını tasdîk etmek mümkündür. Bunun gibi, meâl-i şerîfi (**Rahmân Arşâ istivâ etmişdir**) olan, Tâhâ sûresi beşinci âyet-i kerîmesini duyan kimse, istivâ lafzından, mücmel olarak Arşâ özel bir nisbet irâde edildiğini anlar. Bu nisbetin Arş üzerine istikrâr, mahlûklarına dönüş, Arş-ı a'lâ ile itihâd [birleşme], Arş istilâ etme [hükmü altına alma] veyâ nisbete delâlet eden başka bir ma'nâyâ geldiğini bilmeden de, istivâdan murâdın Arşâ özel bir nisbetin olduğunu tasdîk etmesi mümkündür.

Süâl: Halka anlamadığı şekilde hitâb etmenin fâidesi nedir?

Cevâb: Bu hitâbdan maksad, ehli olan kimselere anlatmaktır. Onlar da Evliyâ ve râsih ilmi âlimlerdir. Bunlar kasd edilen ma'nâyı anlamışlardır. Akllı olanlara hitâb eden kimsenin, çocukların anlayabileceği sözlerle hitâb etmesi şart değildir. Avâmın âriflere nisbeti, çocukların bâlig olanlara nisbeti gibidir. Çocukların, anlamadığı şeyleri bâliglerden sorması, bâliglerin de çocuklara, "Bu sizin işiniz değil, bunlar üzerinde durmayın, başka sözler üzerinde durunuz", demeleri lâzımdır. Avâmdan olan câhillere bir şey sorarlarsa, onlara meâl-i şerîfi (**Ehl-i zikre** [ya'nî âlimlere] **sorunuz**) olan Nahl sûresi kırküçüncü âyet-i kerîmesini söylemelidir.

Eğer anlama kâbiliyyetinde iseler, onlara anlatılır. Aksi takdirde onlara, meâl-i şerîfi, **(Size az bir bilgi verilmiştir)** olan İsrâ sûresi, seksenbeşinci âyet-i kerîmesi ile, meâl-i şerîfi, **(Size açıklanınca, hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayınız)** olan Mâide sûresi, yüzbirinci âyet-i kerîmesini söylemelidir. Bu süâlin ma'nâları bunlardır. Bunlara îmân etmek vâcibdir. Keyfiyyeti, nasıl olduğu sizin için mechûldür. Bu müteşâbih lafzlardan süâl etmek bid'atdır. İmâm-ı Mâlik "rahmetullahi aleyh", "İstivâ ma'lûmdur. Keyfiyyeti mechûldür. Ona inanmak vâcibdir" buyurmuştur.

O hâlde zihnde tafsilâtı olmayan mücmel şeylere îmân etmek mümkündür. Allahü teâlâ hakkında muhal olanları nefy ederek tenzîh etmek tafsilâtlı olmalıdır. Çünkü nefy edilenler cism ve cismin îcâblarıdır. Burada cisimden maksadımız, eni, boyu ve derinliği olan, kuvvetli ise, bulunduğu yere geçmeği taleb edene mâni' olan, za'îf ise, kendisini yerinden çıkarmak isteyen itici bir kuvvet ile kendi yerinden ayrılan bir şeydir. Çok açık olmakla berâber cismi açıklamamız, avâmın bir kısmının belki cism ile ne murâd edildiğini anlayamazlar diye düşündüğümüz içindir.

ÜÇÜNCÜ VAZİFE: ACZİNİ İ'TİRÂF

Müteşâbih sözlerin ma'nâlarının künhüne ve hakîkatine vâkif olmayan, bu ma'nâların te'vîlini ve murâd olunan ma'nâyı bilmeyen kimsenin aczini ikrâr etmesi vâcib olur. Çünkü müteşâbihâtı tasdik etmek vâcibdir. Hâlbuki kendisi murâd olunan ma'nâyı anlamaktan âcizdir. Bildiğini, anladığını iddiâ ederse yalan söylemiş olur. İmâm-ı Mâlikin "rahimehullah", "keyfiyyeti mechûldür" sözünün ma'nâsı da budur. Ya'nî (istivâ) kelimesi ile murâd olunan şeyin ne olduğu kesin olarak belirtilmemiştir. Râsih ilimli âlimler ve Evliyâdan ârif olanlar için keyfiyyet ma'lûmdur. Bunlar, ma'rifetde avâmın sınırını aşmış, müteşâbihâtı anlama meydânında dönüp dolaşmışlar. Ma'rifet sahrâsında nice yollar kat' etdiler. Buna rağmen onların da müteşâbihâtdan henüz ulaşamadıkları kısımları kalmıştır. Hatâ kendilerine keşf olan ma'rifetler çok az, gizli kalan ma'rifetler çok fazla olup, aralarında nisbet bile kurulamaz. Ya'nî gizli ve örtülü ma'rifetlerin çokluğuna izâfetle, keşf olunan ma'rifetlerin mikdârı çok azdır.

Seyyid-ül Enbiyâ "sallallahü aleyhi ve sellem", gizli, örtülü ma'rifetlerin çokluğuna izâfeten, **(Seni medh ve senâ etmeğe kalkışsam saymam. Sen kendini senâ etdiğin gibisin)** buyurmuştur. Keşf olunan ma'rifetlerin azlığına izâfeten de Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Allahü teâlâyı en iyi tanıyanınız, Ondan en çok korkmanızdır. Allahü teâlâyı en iyi tanıyanınız benim)** buyurmuştur.

Kavuşulacak mertebelerin, hâllerin en sonuna gelenler de bu yolun sonunda, onların acz ve kusûr içinde kalmaları zarûrî olduğundan, siddîkların efendisi Ebû Bekr "radiyallahü anh", "anlamaktan âciz olduğunuzu bilmek, anlamaktır" veyâ "anlayamadığını anlamak, anlamaktır" bu-

yurmuşdur. Müteşâbih ma'nâların hakikatlerinin evvellerinin avâma nisbeti, sonlarının havâssa nisbeti gibidir. [Ebû Bekrin “radıyallahü anh” sözünden havâssın aczini i'tirâf ettiği görülmektedir.] Bu durumda avâmın aczini i'tirâf etmesi nasıl vâcib olmaz?

DÖRDÜNCÜ VAZİFE: SÜKÛT

Müteşâbihât hakkında sûâl sormakdan sükût etmek, ya'nî sûâl sormamaktır. Bu vazife bütün avâm üzerine vâcibdir. Çünkü sûâl etmekle, gücünün yetmediği, aklının ermediği işe atılmış ve ehli olmadığı bir mevzu'â dalmış olur. Eğer avâm sûâlini bir câhile sorarsa, onun vereceği cevâb, avâmın cehlini arttırır. Belki de onu, farkına varmadan küfre götürür. Eğer avâm sûâlini ârif bir kimseye sorarsa, ârif ona anlatmaktan âciz kalır. Nitekim bir baba, mektebe yeni başlayan çocuğuna, mektebe gitmenin fâidelerini anlatmaktan âciz kalır. Kuyumcu da san'atının inceliklerini mesleğinde mâhir olan bir marangoza anlatmaktan âcizdir. Marangoz, kuyumculuğun inceliklerini anlamaktan âcizdir. Çünkü o, ömrünü marangozluğu öğrenmekle ve yapmakla geçirdiği için, marangozluğun inceliklerini bilir. Bunun gibi kuyumcu da ömrünü, kuyumculuğu öğrenmekle ve yapmakla geçirmiştir. Önceleri o mesleği bilmiyordu. Dün-yâ işleri ve ma'rifetullah kabîlinden olmayan şeylerle meşgûl olanlar umûr-u ilâhiyye ma'rifetlerinden âcizdirler. San'atdan yüz çevirenler de hiç bir san'atı yapamazlar. Süt çocuğunun et ve ekmek ile beslenmesinden âciz olması, fitratındaki kusûrdandır. Ekmek ve etin olmamasından ve gidâ olmakdan eksik oldukları için de değildir. Fekat [süt çocuğu gibi] bünyesi za'îf olanların tabî'ati et ve ekmek ile, kuvvetli gidâlar ile beslenmeğe müsâid değildir. Onun için bir kimse, za'îf olan çocuğa et ve ekmek yidirse veyâ yimesine imkân sağlarsa, o çocuğu helâk etmiş olur. Bunun gibi, avâmdan olan bir kimse, bu müteşâbihât ma'nâlarını sorarsa, onu zecr etmek, mâni' olmak ve halîfe Ömerin “radıyallahü anh” müteşâbih âyetlerden soranlara yaptığı gibi, kamçı ile döğmek lâzımdır. Nitekim Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bir kaç kişinin kader mes'elesine dalıp, tartışdıklarını gördü. Bu konuda kendisine bir sûâl sorduklarında, **(Siz bununla mı emr edildiniz. Sizden öncekiler çok sûâl sormakla helâk oldular)** buyurdular.

Bunun için derim ki: Vâ'ızların kürsîler üzerinde halkın müteşâbihât-dan olan sûâllerine, te'vîle dalarak, açıklayarak cevâb vermeleri harâm-dır. Onlara vâcib olan, selef-i sâlihînin zikr ettiği ve bizim bildirdiğimizin dışına çıkmamaktır. Bu da, tenzîhde mübâlağa etmek, teşbîhi nefy etmek, Allahü teâlânın cismden ve cismin sıfatlarından münezzehe olduğunu söylemektir. Bu mevzû'da dilediği kadar mübâlağa edebilir. Hattâ “kalbinize gelen her şeyi, içinize gelen her düşünceyi, hâtırınıza gelen her tasavvuru Allahü teâlâ yaratmıştır. Bunların hepsinden ve benzerlerinden münezzehtir” demelidir. Haberlerde cisme ve cismin sıfatlarına âid hiçbir ma'nâ kasd edilmediğini, murâd olunan şeyin hakikatini kavramak eh-

liyyetine sâhib olmadıklarını, bunlardan sūâl etmeğe, irdeleme yapmağa yetkili olmadıklarını beyân etmesi, bu gibi fâidesiz şeylerle değıl, takvâ ile meşgûl olmalarını tavsiye etmesi lâzımdır. Allahü teâlânın kendilerine bunu [müteşâbihâtı bilmeğj] emr etmediğini, Onun emr etdiklerini yapıp, men' etdiklerinden kaçınmaları icâb etdiğini söylemelidir. İşte siz, bunlardan men' edildiniz. Bunlardan birşey sūâl etmeyiniz. Bu konuda her ne zemân bir şey işiterseniz sükût ediniz, mutlaka, bize ilmden az verildi. Müteşâbihât, bize verilen az ilm ile çözülecek mes'elelerden değıldir demeleri gerektiğini söylemesi lâzımdır.

BEŞİNCİ VAZİFE: İMSÂK

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde vârid olan müteşâbih lafzlarda tasarruf yapmaktan, müdâhele etmekden kendini alıkoymaktır. Halkın teşbihe götüren lafzlarda sessiz kalması, bu kelimeleri olduğı gibi bırakması vâcibdir. Bu lafzlarda tasarruf etmekden kendini tutmak, altı yönden lâzımdır. Bu altı şey şunlardır: Tefsîr, te'vîl, tasrîf, tefrî', cem', tefrîk.

I- Tefsîr yolu ile tasarrufda bulunmak: Arabî lisanında bir lafzı, başka bir dilde bu lafzın yerini tutan bir kelime ile değıştirmek veyâ ma'nâsını farsça veyâ türkçe olarak söylemektir. Müteşâbih lafzları vârid olduğı şekilde aynen söylemelidir. Çünkü arabîde bulunan lafzlara mutâbık olan bir lafz fârisîde bulunmaz. Bulunsa bile istiâre yönünden arab âdeti ile fars âdeti birbirine uymaz. Arabîde birkaç ma'nâyâ gelen müşterek kelimeler vardır. Diğerkillerde böyle değıldir.

Tefsîr için birinci misâl: İstivâ lafzıdır. Arabların kullandıkları istivâ lafzının ma'nâsına tam mutâbık olan ve bu ma'nâyı uyandıran şumüllü bir kelime farslarda yokdur. Nitekim istivânın karşılığı olarak fârisîde (râst beistâd) ifâdesi kullanılır. Bu ifâdede iki kelime vardır. Birinci kelime olan râst, eğri ve bükük tasavvur edilen bir şeydeki diklik ve doğruluğı ifâde eder. Beistâd ise, hareket ve sarsılma tasavvur edilen şeylerdeki sükûn ve sebâtı beyân eder. (Râst beistâd)ın ifâde etdiğini, iş'âr ve işâret etdiğini ma'nâlar, istivâ lafzının işâret etdiğini ma'nâlardan dahâ açıktır. Delâlet ve iş'ârda [bildirmede] farklı oldukları için (râst beistâd) kelimesi, (istivâ)nın misli [onun gibisi, benzeri] olamaz. Bir kelimeyi ancak en gizli ve en ince, az birşey de olsa hiçbir yönden muhâlefeti, ya'nî uygunsuzluğı olmayan, tam benzeri ve mürâdifî, ya'nî eş anlamlısı olan bir kelime ile değıştirmek câizdir.

Tefsîr için ikinci misâl: Arabî lisanında (Usbu') ya'nî parmak ni'met ma'nâsında istiâre olunur. Falan kimsenin üzerimde parmağı vardır demek, ni'meti vardır demektir. Fârisî dilinde parmağı engüşt denir. Fekat bu istiâreyi acemler âdet edinmemişlerdir. Mecâz ve istiâreye arablar, acemlerden dahâ geniş yer vermişlerdir. Hattâ bu konuda arabların genişliğı ile acemlerin donukluğı arasında nisbet bile yokdur. Müsteâr ma'nâ, arab dilinde güzelleşir, acem dilinde ise kulağın ona meyl etme-

yeceği, kalbin de nefret edeceği şekilde çirkinleşir. İki kelime arasında farklılık olduğunda, birinin yerine diğerini almak, benzeri ile değiştirerek tefsîr etmek olmayıp, muhâlifi ile değiştirerek tefsîr etmek olur. Hâlbuki bir kelimeyi ancak misli, ya'nî benzeri ile değiştirmek câizdir.

Tefsîr için üçüncü misâl: (Ayn), göz kelimesidir. Bu kelimeyi tefsîr etmek isteyen, ma'nâlarının en açığı ile fârisîde karşılığı (çerşm)dir der. (Ayn) kelimesi arabîde, bilinen görme uzvu ile birlikte, su kaynağı, altın ve gümüş ma'nâlarında da kullanılan bir müşterek isimdir. Çerşm lafzı ise sâdece gören uzv ma'nâsına gelip, diğer ma'nâlarla ortaklığı yoktur. (Cenb) ya'nî yan ve (vech) ya'nî yüz kelimeleri de bunun gibidir. Bunun için müteşâbih kelimelerin değiştirilmesine karşı çıkıyor, arabî olarak geldiği şekilde bırakılmasını lüzümlü görüyoruz.

Süâl: Ayn ile çerşm arasındaki farklılığın bütün lafzlarda olduğunu iddiâ etmek doğru değildir. Zîrâ ekmek ma'nâsına gelen arabî (hubz) ve fârisî (nân) kelimeleri arasında ve et ma'nâsına gelen arabî (lahm) ve fârisî (gûşt) kelimeleri arasında da fark yoktur. Ba'zı lafzların ma'nâlarında farklılık var denirse, bunları değiştirmeyi men' etmeli, benzer olanlara mâni' olunmamalıdır.

Cevâb: Gerçekten bu farklılık bütün kelimelerde değil, ba'zıların dadır. Arabî (yed) el kelimesi ile fârisî (dest) el kelimesi her iki lügatde, iştirâkde, istiârede ve diğer işlerde müsâvî olabilir. Ancak iş, bir kelimeyi diğeri ile değiştirmenin câiz olup olmadığına gelince, bu iki kelime arasındaki ayırımı anlayabilmek, aralarındaki farklılıkların inceliklerine vâkıf olmak herkes için kolay ve açık değildir. Hattâ bu konuda müşküller çoğalır. İki kelimedeki farklılık ve benzerlik mahalleri birbirinden ayıramaz olur. Bu durumda önümüzde iki durum vardır. Yâ müteşâbih lafzı başka lafz ile değiştirmede kapıyı kapatarak ihtiyâtlı davranacağız ki, bu değiştirmeye, tebdîle zarûret ve ihtiyâc da yoktur. Veyâ kapıyı açacağız. Halkı oraya süreceğiz. O zemân herkes istediği gibi bir lafzı diğeri ile değiştirerek tehlikeye düşecektir.

Acabâ bu iki yoldan hangisi dahâ ihtiyâtlı, dahâ sağlamdır? Üstelik konumuz Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarıdır. Bana göre bu işin çok tehlikeli bir iş olduğunu kabûl ve ikrâr etmeyen hiçbir akllı ve dindâr kimse yoktur. Tehlüke, Allahü teâlânın sıfatlarında tebdîl ve tefsîr yapmakdadır. Bundan kaçınmak lâzımdır. Nasıl kaçınılması ki, şer'at, boşanmış olan kadına, rahminin berâeti ve nesebin karışmaması için, velâyet ve verâset hükmü ve nesebin terettübü için ihtiyâten iddet beklemeyi vâcib kılmıştır. Bununla beraber âlimler, boşanmış olan kısır kadının, âdetden kesilmiş kadının, bülûğa ermemiş nikâhlı kız çocuğunun ve ma'zûle kadının [çocuğu olmaması için hep azl olunmuş kadının] da iddet beklemesi vâcibdir dediler. Çünkü rahmin içinde olanı ancak mübâlağa ile gâibleri bilen Allahü azîmüşşân bilir. Nitekim Allahü teâlâ, Lokman sûresi otuzdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Rahimlerde olanı O bilir)** buyurmaktadır.

Eğer biz iddet konusunda tafsîlâta girerek akl yürütme kapısını açarsak [kısır kadın, âdetden kesilen kadın, bülûğa ermemiş nikâhli kız ve ma'zûle kadının, boşandıkları zemân çocukları olamayacağı için iddet beklemeleri icâb etmez sonucu çıkar. Bu ise doğru değildir. Allahü teâlânın sıfatları ve müteşâbih kelimelerde değişdirme, tefsîr ve te'vîl yolunu açarsak] o zemân tehlikeli bir işe girmiş oluruz. Hâmile kalmadıkları hâlde yukarıdaki dört kadının iddet beklemesinin vâcib olduğunu kabûl etmek, kabûl etmeyerek tehlikeli bir işe girmekten dahâ kolaydır. Bu üç kadına, iddetin vâcib olması nasıl şer'î bir hükm ise, arabî lafzların tebdîlinin de harâm olduğu ihtihâd ile sâbit olan şer'î hükmüdür. Burada tercih olunan yol, dahâ önce geçdiği gibi, arabî lafzların değişdirilmesine kapalı olan birinci yoldur.

Allahü teâlâ ve sıfatları hakkında vârid olan haberlerde ve Kur'ân-ı kerîmdeki lafzlardan murâd olunan ma'nâlarda ihtiyâtli davranmak, elbette ki iddetdeki ihtiyâtdan ve fukehâ-ı kirâmın bu kabîlden olan ihtiyâtlarından dahâ mühim ve evlâdır.

II- Te'vîl yolu ile tasarrufda bulunmak: Bir kelimenin zâhirî ma'nâsını bir tarafa bırakıp, onun başka bir ma'nâsını beyân etmektir. Bu da ya avâmın kendisinden vâki' olur. Veyâ avâm ile berâber ârifden vâki' olur. Veyâ ârifin kendisi ile Rabbi arasında kendisinden vâki' olmak üzere üç yerdedir:

1. Avâmın te'vîli:

Avâmdan birinin [âmînin] kendi kendine uğraşarak yaptığı te'vîl olup harâmdır. Yüzmeyi iyi bilmeyen birinin denize dalması gibidir. Bunun harâmlığında şübhe yoktur. Ma'rifetullah denizi, su denizinden dahâ derin ve dahâ tehlikelidir. Bu denizde helâk olana, ondan sonra hayât yoktur. Dünyâ denizinde helâk olanın ancak fânî hayâtı izâle olur. Bu denizde helâk olanın ebedî hayâtı zâil olur. İki helâk arasında ne büyük fark vardır.

2. Avâm ile âlim arasındaki te'vîl:

Bu da birinci gibi yasak ve tehlikelidir. Bunun misâli, çok iyi yüzen ve denize dalıp çıkabilen birinin, yüzmekten âciz, kalbi ve bedeni hasta olan birisini yanına alarak denize açılması gibidir. Bu da harâmdır. Çünkü bu hareket acemi ve hasta adamı helâk olmak tehlikesi ile karşı karşıya getirir. Belki kıyıya yakın yerlerde onu koruyabilir. Ama dalgalı yerlerde muhâfaza edemez. Eğer ona, sâhile yakın yerlerde kalmasını emr etse, itâ'at etmez. Ona, dalgaların çarpışması esnâsında ve yutmak için ağızlarını açmış timsâhlarla karşılaştığı zemân sâkin olmasını emr etse de o, bedeni ve kalbi râhatsız olduğu, tâkatinde kusûr olduğu [gücü az olduğu] için, dalgıcın sâkin ol emrini istenildiği şekilde yerine getiremez. Bu misâl, âlimin avâma, zâhirin hilâfında tasarruf etme ve te'vîl yapma kapısını açmasına en uygun misâldir.

Edîb, nahv âlimi, muhaddis, müfessir, fakîh, mütekellim, dahâ doğ-

rusu ma'rifetullah deryâsında yüzmesini bilmeyen bütün âlimler avâmdir. Ma'rifetullah deryâsında yüzme öğrenmek için ömrlarini harcayanlar, yüzlerini dünyâdan ve şehvetlerden çevirenler, maldan, mevki'den, halkdan ve diğler lezzetlerden yüz çevirenler, ilmde ve amelde Allahü teâlâ için muhlis olanlar, tâ'at yapmakda ve münkerâtı terk etmekde şerî'atin hudûdu ve âdâbını gözeterek amel edenler, Allahü teâlâdan başka her şeyi kalblerinden çıkarırlar, Allahü teâlânın muhabbeti yanında dünyâyı, âhireti ve Firdevs-i a'lâyı bile bir tarafa atanlar avâm değildir, ma'rifet denizinin hakîkî dalgıçlarıdır. Bununla beraber onlar da büyük tehlikededir. Onda dokuzu helâk olur. Saklı inci ve gizli hazîneye ancak biri kavuşur. Nitekim Allahü teâlâ Enbiyâ sûresi, yüzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Bunlar, Allahü teâlâ tarafından kendilerine en güzel bir âkıbet takdîr ve ihsân edilmiş olanlardır. Bu sebeble fevz-ü necâta kavuşmuşlardır)** ve Neml sûresi, yetmişdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Rabbin hakikaten onların gizlediğini de, açığa vurduklarını da bilir)** buyurmuşdur.

3. Arifin te'vîli:

Ârifin kendi kendine, kalbinin sırrında, kendisi ve Rabbi arasında yaptığı te'vîldir. Bu da üç vech iledir:

3) Meselâ istivâ ve fevk kelimelerinden murâdın ne olduğunun içine doğması, ya kat'î veyâ şübheli veyâ zann-ı gâlib ile olur. Kat'î ise, ona i'tikâd etmesi lâzımdır. Şübheli ise, ondan sakınması lâzımdır. Allahü teâlânın ve Resûlünün kendi kelâmlarında murâdı budur diyerek, aralarında tercih yapamadığı mu'ârizı bulunan şübheli ma'nâ ile hükm etmemelidir. Ona vâcib olan şübheli durumda tevakkuf etmesidir. Te'vîl zann-ı gâlib ile olursa, zannın tealluk ettiği iki şey vardır. Birisi, içine doğan o ma'nâ Allahü teâlâ hakkında câiz midir, muhal midir? İkincisi kat'î olarak câiz olduğunu bilir, ancak murâd olan bu mudur, değil midir tereddüdü vardır.

Birinciye misâl, fevk lafzının te'vîli, "Sultân vezîrin fevkindedir" kavline benzer bir ma'nevî yükseklik şeklinde ise, Allahü teâlâ için bu ma'nânın sâbit olduğunda şübhe etmeyiz. Ancak biz meâl-i şerîfi **(Çünkü onlar fevklilerindeki Rablerinden korkarlar)** olan, Nahl sûresi ellinci âyet-i kerîmesindeki (fevk) kelimesinde tereddüd edebiliriz. Acabâ fevk kelimesi ile ma'nevî yükseklik mi irâde edildi, yoksa Allahü teâlânın celâline yakışır başka bir ma'nâ mı irâde edildi. Bu ma'nâ, Allahü teâlâ için muhâl olan mekânda yükseklik olmayıp, cism ve cismde sıfat da değildir.

İkinciye misâl, Arş üzerine istivâ lafzının te'vîlindedir. İstivâ lafzı ile Arş mahsûs bir nisbet irâde olunmuşdur. Allahü teâlâ, Arş vâsıtasıyla gökden yere bütün âlemde tasarruf eder, işleri idâre eder. Zirâ Arşda ihdâs edilmedikce, âlemde hiç bir sûret yaratmaz. Nitekim ressam veyâ kâtib, kâğıd üzerine bir resm veyâ yazı yazacakları zemân, önce zihnlerinde yapacakları işin plânını yaparlar, sonra kâğıda dökerler. Mühendis de aynı şekilde binânın şeklini, zihninde canlandırmadan veremez. Kalb de, âle-

mi olan bedeninin işlerini dimağ, zihn vâsıtasıyla idâre eder. Arşın Allahü teâlâyâ nisbetinin isbâtı câiz midir, değil midir diye belki tereddüd ederiz. Yâ nefsinde bulunan vücûbiyyeti ile veyâ hilâfı Allahü teâlâyâ muhâl olmamakla berâber onunla sünnetini ve âdetini icrâ etmesidir. Nitekim âdetini şöyle icrâ etmekdedir ki, insanın kalbinin idâresi dimağsız mümkün değildir. Gerçi Allahü teâlânın kudretinde kalbi dimağsız idâre etmesi vardır. Eğer bunu ezelde irâde etseydi ve ilmi ona tealluk etseydi, kalbe dimağ olmadan idâre etmeğe verirdi. Ancak ezelde takdîr etmediği için bu mümkün değildir. Bu, kudretinde olan bir kusûrdan değildir. Ezelde irâde ettiği ve ezeli ilminin ihâtasında olduğu için aksi mümkün değildir. Bunun için Ahzâb sûresi, altmışikinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allahın kanûnunu değişdirmeğe aslâ imkân bulamazsın)** buyurulmuştur. Ezelde irâde olunan şey değişmez. Irâde olunan şeyin meydâna gelmesi vâcibdir. Zâtında muhâl olmasa da, irâde olunanın tersi muhâldir. Ama (muhâlin ligayrihî), ya'nî başka sebeble muhâldir. O da ilm-i ezeli-nin cehle gitmesi, ezeli irâdenin yerine getirilmemesidir.

O hâlde Arşın Allahü teâlâyâ nisbetini, Arşın vâsıtası ile memleketin idâresinin sâbit olması, aklen câiz ise de, acabâ vâki' midir? İşte burada tedkîk edenler tereddüde düşer. Belki de bunun vâki' olduğunu zan eder. Bu, bizzat ma'nânın Allahü teâlâ hakkında câiz olup olmadığını zan etmeğe misâldir.

Birincisi, Allahü teâlâ hakkında sahîh ve câiz olup, fekat bu ma'nânın lafzdan kâd edilip edilmediği hakkındaki zandır. İki zan arasında iki fark vardır. Lâkin iki zandan herbiri, eğer kalbe doğar, göğüsde yerleşirse, kalbden onu isteği ile def' edemez ve zan etmemesi mümkün olmaz. Çünkü zannın, def'i mümkün olmayan zarûrî sebepleri vardır. Nitekim Bekara sûresi, ikiyüzseksenaltıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allah her şahsa ancak gücü yetdiği kadar mes'ûliyyet yükler)** buyurulmuştur. Ama onun üzerine iki vazîfe vardır. Birincisi, onda yanlışlık ihtimâli olmadığını düşünüp, kat'î bir şekilde kalbinin ona mutma'in olmasına mâni' olmasıdır.

İkincisi, istivâ'dan murâd böyledir, fevkden murâd şöyledir diye kesin hükmler vermemelidir. Çünkü, o zemân bilmediği şey hakkında hüküm vermiş olur. Hâlbuki Allahü teâlâ İsrâ sûresi, otuzaltıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme)** buyurmakdadır. Ancak, zan ediyorum ki, bu böyledir demelidir. O zemân kendinden ve vicdânından verdiği haberde sâdik olur. Söylediği söz ile Allahü teâlânın sıfatı ve murâdı üzerine hüküm etmiş olmaz. Ancak kendinden hüküm vermiş, içindeki kanâ'atini haber vermiş olur.

Sûâl: Bu zan sâhibi âlimin, zannını halka anlatması, onlarla konuşması, içindekileri dökmesi, zannı kat'î olarak doğru ise câiz midir?

Cevâb: O zannı hakkında konuşması, anlatması dört vech ile olur.

Kendi kendine veyâ kendisi gibi araştırıcı ve basîret sâhibi olan birisi ile veyâ sâdece ma'rifetullahı taleb eden, zekâsı ve fitratı ile basîret ehli olmağa isti'dâdı olan ile veyâ avâm ile.

Eğer zannı kat'i ise kendisi buna inanır ve basîretde dengi olana anlatır veyâ sâdece ma'rifetullahı düşünen, ma'rifeti almağa müsâid, mezheb taassûbundan, dünyâyâ meylden ve şehvetlerden arınmış, ma'rifetlerle övünmekden uzak duran, avâm ile bulunduğu zemân ma'rifetini anlatarak gösteriş yapmaktan çekinen zekî ve kâbiliyyetli kimselere anlatır. Bu sıfatlarla muttasıf olanlarla konuşmakta bir beis yoktur. Çünkü ma'rifete susamış olan fitnet sâhibi zekî kimse, başka gâye için değil, sâdece ma'rifet için kalbine müteşâbih sözlerin zâhirinden müşkiller gelir. Bu müşkiller onu, zâhirî ma'nânın muktezâsından şiddetle kaçma arzûsunda olduğu için, bozuk te'villere götürür. [Bunun için ma'rifete susamış zekî kimselere ârifin kat'i te'villerini anlatması iyi olur. Büyükler ne güzel söylemişlerdir]: İlmi ehlinden men' etmek, ehli olmayana vermek gibi zulmdür.

Avâm ile böyle mes'eleleri konuşmamak lâzımdır. Avâm, yukarıda bildirilen iyi vasflarla muttasıf olmayan kimsedir. Hattâ buna misâl, dahâ önce geçdiği gibi süt çocuğuna, bünyesinin kaldıramadığı kuvvetli yemekleri vermek gibidir.

Ârifin te'vili (maznûn) zanlı, zan ile olursa, o te'vili, kendi kendine iyice düşünmesi, tartması zarûrî olur. Zan olsun, şek olsun, kat'i olsun, zihni hep o te'vil ile meşgûl olur. Ondandır kurtulamaz, ona mâni' olunamaz. Şübhesiz bunları avâma anlatmamalıdır. Maktû'dan men' olunması, bir derece maznûn ve meşkûk te'viller hakkında avâm ile konuşmaması dahâ evlâdır. Ama ma'rifetde kendi derecesinde olana veyâ o bilgileri kabûl etmeğe isti'dâdı olana anlatılmasının câiz olup olmamasında tereddüd vardır. Câizdir denilebilir. O zemân te'vili doğru olsa da, "ben öyle zan ediyorum" demekden ileri gitmemelidir. Mâni' de olunabilir. Çünkü Allahü teâlânın sıfatları hakkında ve Kelâm-ı ilâhîdeki murâdın zan ile tasarrufunda serbest ise de, o zannını anlatmağı terk edebilir. Bunda tehlike vardır. Ârifin te'vilini açıklamasının mubâh olması, nass, icmâ' veyâ nass üzere kıyâs ile bilinir. Bu müteşâbih lafzların te'vili ile alâkalı nass, icmâ' ve kıyâs vârid olmamıştır. Hattâ İsrâ sûresi, otuzaltıncı âyet-i celîlesinde meâlen, **(Bilmediğın şeyin arkasına düşme)** buyurulmuştur.

Sûâl: Ârifin zan ile yaptığı te'vilini, avâmdan olmayan müsâid kimselere açıklaması, aşağıdaki üç delil ile câiz olmaz mı?

1. Sâdik olan birinin doğru bildiklerini açıklaması mubâhdır. Hiç kimse doğru bildiği zannı için cezâ görmez. O zannını açıklamaktadır.

2. Kur'ân-ı kerîmi tefsîr edenlerin sözleri zan ve tahmîn iledir. Çünkü bütün söyledikleri Peygamber Efendimizden duyulmuş değildir. İctihâd edilerek çıkarılmıştır. Dolayısıyla sözler çoğalmış, hattâ birbirini nakz edenler de olmuştur.

3. Tek bir Sahâbîden nakl olunan, tevâtür etmeyen, sahîh hadîs kitâblarında bulunmayan, âdil kimselerden âdil kimselere nakl olunan müteşâbih haberlerin nakli üzerine, tâbi'înin icmâ'ı vardır. Tâbi'î bu rivâyeti, âdil kimsenin sözünün, ancak zan olarak alınacağı için câiz görmüşlerdir.

Cevâb: 1. Mubâh olması, sözün doğru olmasındadır. Onun zararından korkulmaz. Ancak bu zanların yayılması, zarardan hâlî değildir. Çünkü onu işitenin içi ona ısınabilir. Onu kat'î olarak doğru i'tikâd edebilir. O zemân Allahü teâlânın sıfatlarında ilmi olmadan hükm etmiş olur. Bu da tehlikelidir. İnsanlar, görünen ma'nâlardan kaçınırlar. Kendilerini rahatlatan bir ma'nâ duyduklarında, zannî olsa da, içi ona ısınıp, ona kesin i'tikâd eder. Ama belki de yanlıştır. O zemân Allahü teâlânın sıfatları hakkında yanlış ve bâtil düşünmüş olur. Veyâ bir âyet-i kerîmede Allahü teâlânın murâdı olmayan bir ma'nâyâ inanmış olur.

2. Müfessirlerin zan ile olan sözleri, istivâ, fevk gibi Allahü teâlânın sıfatları ile alâkalı olursa kabûl etmeyiz. Ancak o açıklamalar fikh hükmlerinde, Peygamberlerin hâllerini anlatan hikâyelerde, kâfirlerin hikâyelerinde, va'z, mesel anlatmada ve yanlışlık tehlikesi büyük olmayan yerlerde yapılabilir.

3. Âlimler, bu konuda Kur'ân-ı kerîmde vârid olmayan veyâ Resûlullahdan ilmi ifâde eden bir tevâtür ile gelmeyen hadîs-i şerîflerin dışındaki bir şeye güvenmenin câiz olmadığını söylemişlerdir. Bir Sahâbînin bildirdiği haber ise, kabûl edilmez. Te'vîle meyl edenlerin yaptıkları te'vîl ile ve sâdece rivâyet üzerinde duranların rivâyetiyle meşgûl olmayacağız. Çünkü o zemân zan edilene (maznûn)a i'timâd edip, onunla hükm vermiş oluruz. Zikr etdikleri [dinden ve akıldan] uzak değildir, ama Selefin bir araya getirdiği zâhirî bilgilere muhâlifdir. Selef-i sâlihîn bu haberleri âdil kimselerden alıp, kabûl etmişler, onları rivâyet etmişler ve inceliyerek sahîh olduklarını açıklamışlardır.

Buna iki şekilde cevâb verilebilir:

1. Tâbi'î'nin, adli, ya'nî özü sözü doğru, âdil kimseleri, bilhassa Allahü teâlânın sıfatları hakkında, yalanla ithâm etmenin câiz olmadığını, edille-i şer'iyeden biliyorlardı. Ebû Bekr-i Sıddîk "radiyallahü anh" bir haber rivâyet etdiğinde, "Ben Resûlullahdan şöyle duydum" dediğinde, bu sözü red etmek, onu tekzîb etmek, ona hadîs uydurma ve yanılma nisbet etmek demektir. Ebû Bekr "radiyallahü anh" dedi ki, "Resûlullah buyurdu ..." ve Enes "radiyallahü anh" dedi ki, "Resûlullah buyurdu ..." şeklindeki rivâyetleri tâbi'î'nin [hadîs olarak] kabûl etdi. Tebe-i tâbi'î'nin de böyle rivâyetleri kabûl etdiler. Âdil ve müttekî olan Eshâb-ı kirâmın, Tâbi'î'nin edille-i şer'iyeye ile sâbit gördükleri rivâyetlerini ithâm etmeğe yol yoktur. O hâlde bir zâtın kendi zanlarının ithâm olmaması nereden vâ-

cib kılındı ve o zanların bu âdillerin nakllerinin seviyesine nasıl vardırıldı ki, ba'zı zanlar günâhdir. Nitekim Şâri' "sallallahü aleyhi ve sellem" (**Âdil olanlardan size gelen haberlere inanınız, kabûl ediniz, nakl ediniz ve ortaya çıkarınız**) buyurursa, bundan "kendi düşünce ve zanlarınızı, içi-nize doğan ma'nâları kabûl edip, meydâna çıkarınız ve rivâyet ediniz" ma'nâsı çıkarılamaz. Bunlar (nass), ilâhî ve nebevî kanûnlar ma'nâsında değildir. Bunun için deriz ki, âdil olmayanın bu cinsden rivâyetlerinden yüz çevirmek ve rivâyet etmemek lâzımdır. Bu mevzu'daki ihtiyât, va'z ve mes-seller ve benzerlerindeki ihtiyâtdan dahâ çok olmalıdır.

2. Bu haberleri Eshâb-ı kirâm "aleyhimürrıdvân" yakînen Resûlul-lahtan "sallallahü aleyhi ve sellem" işitmişler ve kendilerinde yakîn hâ-sıl olduktan sonra, Tâbi'îne nakl etmişlerdir. Onlar da bunu kabûl edip, rivâyet etmişlerdir. "Resûlullah aleyhisselâm böyle buyurdu", demediler. "Falan Sahâbî Resûlullahın şöyle buyurduğunu haber verdi" dediler. Ri-vâyetlerinde doğru idiler.

Tâbi'în, rivâyet etdikleri hadîs-i şerîflerde geçen kelimeleri aynen almışlar, sonra gelen âriflerin, her kelimenin hakîkî ma'nâsından başka vehm etmediği ma'nâsı da olacağı, hadîs-i şerîfin ba'zı fâideleri olacağı-nı düşünerek rivâyetlerinde hiç bir şeyi ihmâl etmediler. Allahü teâlâ hakkında Sahâbîlerin Resûlullahdan rivâyet ettiği haberler zannî de ğildir. Meselâ, (**Her gece Allahü teâlâ, dünyâ semâsına nüzûl edip, düâ eden yok mu, kabûl edeyim, istigfâr eden yok mu, magfîret edeyim**) hadîs-i şerîfini bir Sahâbî rivâyet etmiştir. Bu hadîs-i şerîf, geceyi ihyâ etme ğe son derece teşvîk için bildirilmiştir. İbâdetlerin en fazîletlisi olan teheccüdde düâ etmekde büyük te'sîri vardır. Bu hadîs-i şerîf terk edilse idi, bu büyük fâide ibtâl edilmiş olurdu. Bu hadîs-i şerîfin ihmâl edil-mesine yol yoktur.

Bu hadîs-i şerîfde ancak çocu ğun ve çocuk gibi olan avâmın nüzûl lafzından, cismdeki inmeyi hâtırlatan tehlikeli ma'nâ çıkarması vardır. Bir basîret ehli için, nüzûlün bilinen şeklinden Allahü teâlânın münezze ve mu-kaddes olduğunu avâmın kalbine yerleştirmekden kolay ne vardır. Mese-lâ, avâma şöyle der: Allahü teâlânın dünyâ semâsına nüzûlünden gâye, ni-dâsını bize işitirmek ise ki, bize işitirmedi. O hâlde nüzûlünden fâide ne-dir? Arşda veyâ yüksek semâlarda olduğunda da bize nidâ edebilirdi. Bu kadar anlatmakla avâm, zâhirdeki nüzûlün bâtil olduğunu anlar. Hattâ başka bir misâl olarak şöyle söylenebilir: Şarkda olan birinin garbdaki bi-rine nidâ edip, sesini işitirmek için garba doğru bir kaç adım ilerleyip, onun işitmeyece ğini bile bile çağırılmaya koyulur. Bir kaç adım atması, bâtil bir hareket ve akli olmıyanın yapacağı bir işdir. Akllı bir kimsenin kalbinde böy-le bir şey nasıl yerleşir? Bu kadar anlatmakla da her âmî [avâmdan biri] nü-zûlün şeklini nefy edip, kalbinde yakîn hâsıl eder. Nasıl yakîn hâsıl olmaz ki, Allahü teâlânın cism olması mümkün değildir. İntikâl olmadan nüzûl mu-hâl olduğu gibi, cism olmayan şeyin intikâli de muhâldir. O hâlde bu gibi

haberlerin nakl edilmesinde büyük fâideler vardır. Zararı ise azdır.

Âdil kimselerden nakl yolu ile gelen bu haberlerle, insanın içine doğan zanları anlatmak müsâvî tutulabilir mi? Bu anlatılanlar, zan ile yapılan te'vîlin başkalarına anlatılmasının mubâh kılınması veyâ men' olunması husûsundaki ictihâdlardır. Burada bir üçüncü vechi zikr etmek de mümkündür. O da sülâ edenin ve dinliyenin hâllerinin karînelerine bakmaktır. Eğer onlara bir menfe'at sağlayacağı görülüyor ise, zan ile yaptığı te'vîlini açıklar. Yok eğer onlara bir zarar vereceğini kesdirirse, terk eder. Bu ikisinden birini zan etmesi, anlatmanın mubâh olmasında ilm gibidir.

Bir çok kimseler vardır ki, bu ma'nâları bilmeğe gönülden istekleri olmaz. Zihnlerinde zâhirî ma'nâlar sebebi ile şübhe ve tereddüd hâsıl olmaz. O zemân bu kimselere te'vîlden bahs etmek zihnlerini karışdırır. Yi-ne bir çok kimseler vardır ki, zâhirî ma'nâlardan şübhe ve tereddüde kapılır. Hattâ nerede ise Resûl aleyhisselâm hakkında i'tikâdını kötüleştirebilir ve bu ma'nâları ifâde eden hadîs-i şerîfleri inkâr eder. Bunun gibilerine zan edilen ihtimâl anlatılır, hattâ yalnız lafzın delâlet ettiği ihtimâl açıklanırsa, ona fâidesi dokunur. Bunu açıklamakda bir beis yoktur. Çünkü bu konuşma başkası için zararlı olsa da, onun hastalığı için bir ilâcdır.

Ancak bu konuşulanların minberlerden, kürsilerden konuşulması uygun değildir. Çünkü dinleyenlerin çoğu bu konulardan habersiz ve bunları düşünmüyor iken, içlerinde sâkin olan istek ve kanâ'atler harekete getirilmiş olur. Selef-i sâlihînin zemânı, kalblerin sükûn zemânı olduğu için, selef te'vîlden mübâlağalı şekilde kaçınmışlardı. Dinleyenlerin gönlünde sâkin olan isteklerini uyandırmaktan ve kalbleri teşvîş etmekten korkarlardı. Selef-i sâlihîn, kendilerine muhâlefet edenleri, fitne çıkardığı ve hiç lüzûm yok iken şek ve şübhe uyandırdığı için, günâha girmiş sayarlardı. Ama şimdi, islâm ülkelerinin bir kısmında bu fikrler yayılmaktadır. Kalblerden bâtil vehmleri yok etmek ümidi ile bu konuda açıklama yapan ma'zûrdur. Bu beldelerde böyle konuşmaları kınamak dahâ azdır.

Süâl: Maktû' [kat'î] te'vîl ile maznûn [zanlı] te'vîli ayırdınız. Te'vîlin sıhhatli olması için kat'î te'vîl ne ile hâsıl olur?

Cevâb: İki şeyle hâsıl olur.

Biri, yapılan te'vîlin ma'nâsının, Allahü teâlâ için sübûtu maktû' olmasıdır. Mertebe cihetinden fevkıyyetde [üstde] olmak böyledir.

İkincisi, lafzın iki şeye ihtimâli varsa, biri iptâl olup, diğerinin kalmasıdır. Meselâ, meâl-i şerîfi, **(O, kullarının fevkinde her dürlü tasarrufa sâhibdir)** olan En'âm sûresinin onsekizinci âyet-i kerîmesindeki fevk kelimesi, arabî lisanında iki ma'nâda vaz' olunmuştur. Birincisi mekânın, ikincisi rütbenin üstün olmasıdır. Burada tenzîh yönünden mekânın üstü ma'nâsı bâtildir. Rütbe bakımından üstün olmak ma'nâsı bâkî kalır. Nitekim, "Efendi kulun fevkindedir", "Koca, hanımın fevkindedir", "Sultân, vezîrin

fevkindedir” denildiği gibi, âyet-i kerîmede, **(Allah, kullarının fevkindedir)** buyurulmuştur. Bunların hepsinde rütbe bakımından üstde olmak ma'nâsı alınmaktadır. Böylece fevk lafzı için ma'nâ kat'ileşmiş, maktû' olmuş olur. Arabî lisanında fevk lafzı, ancak bu iki ma'nâda kullanılır.

Semâya ve Arşa olan istivâ lafzı, fevk kelimesinde olduğu gibi, mef-hûm ve ma'nâ i'tibârı ile, lügatde iki ma'nâya münhasır değildir. İstivâ lafzı üç ma'nâya delâlet etse, Allahü teâlâ hakkında biri bâtil olup, iki ma'nâ câiz olabilir. Bu iki câiz olan ma'nânın birini vermek, zan ve ihtimâl ile olur. Bu anlatılanlar, te'vîlden el çekmek hakkındaki incelemenin temâmıdır.

III. (Tasrif). Kelimenin yapısını bozarak tasarrufda bulunmak: Müteşâbih kelimenin yapısını ve ma'nâsını değiştirmekden imsâk etmek lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmde, **(İstevâ alel arş)** âyet-i celîlesindeki istevâ kelimesini (müstevin) veyâ (yestevî) gibi değiştirerek okumamak lâzımdır. Çünkü ma'nâ değişebilir. **(Müstevin alel arş)** ifâdesi, Ra'd sûresi, ikinci âyet-i kerîmesindeki **(Allah, görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükseltdi, sonra Arş üzerine istivâ etdi)** buyurulan, **(İstevâ alel Arş)** ifâdesinden, istikrâr yönünden dahâ açıktır. Bekara sûresi, yirmidokuzuncu âyet-i kerîmesi, **(O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra semâya istivâ etdi)**de onun gibidir. Çünkü bu âyet-i kerîmeler, mahlûkâtı yarattıktan sonra semâya istivâ ettiği veyâ Arş vâsıtası ile mülk ve melekûtu idâre ettiği anlaşılmaktadır. Tasrifdeki, kelimenin yapısındaki değişiklik, delâlet ve ihtimâllerin de değişmesine sebep olur. Müteşâbih kelimeye bir harf bile olsa ziyâde etmekden kaçınmak lâzım geldiği gibi, kelimenin tasrifini, yapısını da değiştirmek lâzımdır. Çünkü tasrifin altında ziyâde ve noksanlık vardır.

IV. (Tefri'). Teferruâta girmek yolu ile tasarrufda bulunmak: Müteşâbih kelimeye kıyâs yapmaktan, teferru'âtına girmekten, kısımlara ayırmaktan sakınmak lâzımdır. Meselâ yed (el) lafzı geçince, elin kısımlarından olan el ayası, bilek ve kolu da berâber düşünmek, bunları elin îcâb-larından saymak câiz değildir. Parmak denildiğinde parmak ucu [boğum veyâ tırnakları] hâtıra getirmek aslâ câiz değildir. Her ne kadar meşhûr olan el, et, cism ve damardan ayrı tutulmasa da, bunların zikr edilmesi câiz değildir. Bundan dahâ sonra akla geleni, ziyâde etmektir. Meselâ el deyince, ayağı da düşünmek, gülmek veyâ göz deyince ağzı var bilmek, işitme ve görme deyince, gözün ve kulağın varlığını düşünmektir. Bunların hepsi muhaldir, yalandır ve ziyâdeliktir. Müşebbihe ve haşeviyye firkalarından olan ba'zı ahmaklar bu cesâreti gösterdikleri için bunları bildirdik.

V. (Cem'). Toplama yolu ile tasarrufda bulunmak: Farklı haberleri bir araya toplamaktır. Bu haberleri bir araya toplayıp başın isbâtı için bir bâb, elin isbâtı için bir bâb ve benzeri bâblar hâlinde bir kitâb hâzırlayan ve bu kitâbın adını (Sıfatlar kitâbı) koyan bir musannif, tevfiik-i ilâhîden uzaktır. Çünkü bu haberler, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” ayrı ayrı vaktlerde, işitenlere doğru ma'nâlar anlatan, çeşidli karîne-

lere dayanan farklı kelimelerdir. İnsanın yaratılması üzerine bir misâl verildiğinde, el, ayak, baş, ... gibi farklı uzvlar zihnde teşbîh uyandıran ve zâ-hirî kuvvetlendiren büyük karîneler hâlinde kulakda bir araya geldiğinde, zihnde insan şekli canlandırılır.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” acabâ niçin hakîkatin hilâfını vehm etdirecek şekilde söylemişdir diye bir sūâl akla gelebilir. Hattâ bu düşünce gitdikce büyür. Bir kelime, ihtimâle yol açar. Sonra aynı cinsden ikinci, üçüncü, dördüncü kelimeler arka arkaya bir araya gelir ve bütününe izâfetle ihtimâli kat kat artar. Bunun için iki, üç kişinin haber vermesiyle hâsıl olan zan, bir kişinin haber vermesiyle hâsıl olmaz. Hattâ tevâtür haberle hâsıl olan kat’î ilm, bir kişinin haberiyle hâsıl olmaz. Yine tek kişinin haberi ile hâsıl olmayan, tevâtürün ictimâi ile kat’î ilmden hâsıl olur. Bütün bunlar, haber verenlerin çok ve toplu olmasının netîcesidir. Çünkü insanda vicdânî kanâ’at hâsıl eden ihtimâl, her (adl) kimsenin sözüne ve netîceye te’sîr eden karînelerin kuvvetine bağlıdır. İhtimâl kesilir veyâ za’îflerse bu netîce doğmaz. Bunun için (cem’i müteferrikât), parçaların toplanması câiz değildir.

VI. (Tefrîk). Ayırma yolu ile tasarruf: Toplu hâlde zikr edilenleri birbirinden ayırmaktır. Ayrılmış olanlar toplanmadığı gibi, toplanmış olanların arası da ayrılmaz. Bir kelimededen evvel geçen veyâ ona eklenen her kelimenin esâs kelimenin ma’nâsının anlaşılmasında bir te’sîri vardır ve esâs kelimedeki za’îf ma’nâyı kuvvetlendirir. Birbirinden ayrıldığı takdirde, delâlete düşer. En’âm sûresi, onsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(O kullarının fevkinde her dürlü tasarrufa sâhibdir)** buyurulmuştur ki, buna misâldir. Bir kimsenin “O fevkidir” demesinde bir **beis** yoktur. Çünkü kâhirin fevkden önce zikr edilmesi, kâhir ile makhûrun fevkiyyet üzerine fevkin delâletini gösterir. O da rütbe fevkiyyetidir. Kâhir lafzı fevka delâletidir. Hattâ, “O kullarından başkası üzerine kâhirdir” demek, (fevka gayrihi) câiz değildir. (Fevka ibâdihi) ya’nî kullarının fevkinde demek lâzımdır. Allahü teâlânın vâfında, “kullarının fevkindedir” diye zikr etmek, “efendilik üstünlüğü” ihtimâlini kuvvetlendirir. Zîrâ Zeyd Amrın fevkindedir demek, aralarında üstünlük ma’nâsındaki farklılığı açıklamadan önce söylemek yerinde olur. Efendilik-kölelik, tasarrufda gâlib olma, saltanât yolu ile nüfûz kullanma, babalık ve zevciyyet gibi üstünlüklerden, bırak avâmı, âlimler bile gâfildir. O hâlde cem’, tefrîk, te’vîl, tefsîr ve çeşidli tagyîrlerde tasarrufda bulunmak, avâma nasıl bırakılır? Bunun için, Selef-i sâlihîn bu inceliklerde çok titiz davrandılar. Vârid olan haberleri, vârid olduğu şekilde, aynı lafz üzere iktisâr edip, dondurdular. Hak da dedikleri gibidir. Doğrusu da onların gördüğüdür.

İhtiyât edilmesi lâzım gelen konuların en önemlisi, Allahü teâlânın zât ve sıfatlarında tasarrufdur. Dilin tutulması ve konuşulmamasına en çok lâyük olan, tehlikesi büyük olan şeylerdir. Küfrden büyük hangi tehlike vardır. [Ya’nî en büyük tehlike küfrdür.]

ALTINCI VAZİFE: KEFF

Allahü teâlânın sıfatlarından insanlara benzetme tehlikesi olanlar (el, ayak, yüz, istivâ, fevk, ...) hakkında konuşmamakdan başka, üzerinde düşünmekden keff etmek, kendini alıkoymaktır. Dili süâl sormakdan, bu mevzu'da tasarruf etmekden tutmak vâcib olduğu gibi, bânını, kalbi de bu mevzu' ile meşgûl olmakdan geri çekmek vâcibdir. Bu, vazîfelerin en ağırı ve en şiddetlisidir. Aynı zemânda vâcibdir. Âciz, kötürüm kimse- nin, her ne kadar tabî'ati denize dalıp, inci ve cevherleri çıkarma isteği olsa da, bunlara kavuşmaktan âciz olduğunu bilmekle berâber, cevherlerin güzelliğine kapılmadan, aczine bakmalı, tehlikelerini göz önünde tutarak denize dalmamalıdır. Ayrıca o cevherleri kaçmış bilmeli, ancak dünyâ ma'îşetindeki genişlik ve bolluğu kaçıracağını, hâlbuki bu cevherler olmadan da yaşanacağını düşünmelidir. Yok eğer cevherlere kavuşayım derken boğulur veyâ timsâhlara lokma olursa, asl olan hayâtını kaybetmiş olur.

Süâl: Bir kimse, kalbini bu düşünceden geri çekemiyor ve kendisini, bu konuya muttali' olmakdan, incelemekten alıkoymuyorsa, bunun yolu nedir?

Cevâb: Bunun yolu, kendisini Allahü teâlâyâ ibâdetle, nemâzla, Kur'ân-ı kerîm okumakla ve zikir ile meşgûl etmektir. Bunları yapamazsa, lügat, nahv, hat, tıb, fıkıh gibi, bu konularla münâsebeti olmayan ilmler ile meşgûl olmalıdır. Bunları da yapamazsa, çiftçilik, dokumacılık gibi bir san'at veyâ meslek ile meşgûl olmalıdır. Hattâ oyun ve eğlence ile meşgûl olmalıdır. Bunların hepsi, o uçsuz, bucaksız, derin, tehlikesi ve zararı büyük denize dalmaktan hayırlıdır. Avâmın beden ile alâkalı bir günâh ile meşgûl olması, belki de ma'rifetullahâ âid bir konuya dalmaktan dahâ az zararlı olur. Çünkü günâh işlemenin sonu nihâyet fısk olur. Hâlbuki bu konulara dalmanın sonu şirkdir. Elbette Allahü teâlâ şirki afv etmez. Ama şirkden başkasını dilediği kimse için afv eder.

Süâl: Avâmdan biri, dîni i'tikâdlarda nefsinin ancak delillerle teskin ediyorsa, delilleri bildirmek câiz midir? Eğer câiz ise, o zemân bu konuda düşünmeğe ve incelemeğe ruhsat verilmiş olur. Bu durumda âmî, ya'nî âlim olmayana ile âlim arasında ne fark vardır?

Cevâb: Allahü teâlâyı tanımasına, birliğine, Resûlullahın sıdkına ve âhîret gününe âid olmak üzere dört konudaki delilleri dinlemesine izin verilir. Ancak iki şartla:

1. Kur'ân-ı kerîmdeki delillerden başka delil getirmemek,
2. Ancak görünen, zâhirî ma'nâlar üzerinde durmak, mücâdele etmemek, sathî olarak tefekkür etmek. Çok geniş ve derin tefekkür etmemek. Bu bahsde çok derinliklere girmemek.

Avâmın dört konuda Kur'ân-ı kerîmden delil dinlemesine izin veril-

mişdi. Bu dört konuya âid Kur’ân-ı kerîmdeki delîller:

1– Allahü teâlâyı tanımak hakkındaki delîller:

a) Yûnûs sûresi, otuzbirinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Ey habîbim, de ki: Sizlere gökden ve yerden kim rızık veriyor? Veyâ gözle ve kulaklara [onları yaratmağa] kim kâdir olabilir? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? [Yaratma] işini kim idâre ediyor? [Onlara bu süâleri sorduğunda “bütün bunları] Allah [yapıyor]” diyecekler)** buyurulmaktadır.

b) Kaf sûresi, altıncı âyet-i kerîmeden onuncu âyet-i kerîmesine kadar. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen, **(Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl binâ etmiş ve nasıl donatmışız? Onda hiç bir çatlak yoktur. [Gök yükseltilmiş ve yıldızlarla donatılmıştır.] Yeryüzünü döşedik ve ona sâbit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden [bitkiler] yetiştirdik. Allaha yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek için [bütün bunları yaptık]. Gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bağçeler ve biçilecek dâneler bitirdik. [Yağmurla bağçeleri ve ekinleri yetiştirdik.] Kula rızık olması için birbirine girmiş küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik)** buyurulmaktadır.

c) Abese sûresi, yirmidördüncü âyet-i kerîmeden otuzbirinci âyet-i kerîmesine kadar. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen, **(İnsan, aldığı besinlere bir baksın! Biz suyu [gökden] bol bol nasıl boşaltdık. Sonra toprağı bir yarışla nasıl yarıdık. Kendinize ve hayvanlarınıza bir besin ve fâide olması için [yeryüzünde] ekinler, üzüm bağları, yoncalar, zeytinler, hurmalar, iri ve sık ağaçlı bağçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik)** buyurulmaktadır.

d) Nebe’ sûresi, altıncı âyet-i kerîmeden onaltıncı âyet-i kerîmeye kadar olan âyet-i kerîmeler. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen, **(Yeryüzünü beşik, dağları direk kılmadık mı? Sizleri çift çift yaratdık. Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi örtü olarak, gündüzü [ma’îşetinizi te’min etmeniz için] kazanma zemânı yaptık. Üstünüzde yedi kat sağlam gökyüzü binâ etdik. [Oraya] parlak kandiller asdık. Size tohumlar, bitkiler, ağaçları sarmaş dolaş olmuş bağlar ve bağçeler yetiştirmek için üst üste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik)** buyurulmaktadır.

(Cevâhir-ül Kur’ân) kitâbımızda buna benzer beşyüze yakın âyet-i kerîme topladık. İnsanlar, yaratıcı olan Allahü teâlânın celâl ve azametini kelâmcıların sözü ile değil, yukarıdaki âyet-i kerîmelerin delâleti ile bilmeleri lâzım gelir. Kelâmcılar şöyle diyorlar: Sıfatlar hâdisdir. Ya’nî sonradan yaratılmışdır. Cevherler de hâdis olan sıfatlardan hâlî olmadıkları için, onlar da hâdisdir. Sonra hâdis bir ihdâs ediciye muhtâcdır. Bu taksîmât, mukaddimeler ve bunların resmî delîllerle isbâtı, avâmın kalblerini karışdırmaktadır. Ama Kur’ân-ı kerîmde, ma’nâsı, maksadı kolayca anlaşılabilir zâhirî de-

lîller onları iknâ' etdirir, nefslerini sâkin kılar ve kalblerinde kat'î i'tikâdları yerleşdirir.

2- Allahü teâlânın birliğine delîller: Avâmın iknâ' olacağı Kur'ân-ı kerîmdeki delîller şunlardır:

a) Enbiyâ sûresi, yirmiikinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Eğer gökde ve yerde ilâhlar olsaydı, yer ile gök [bunların nizâmı] kesinlikle bozulurdu)** buyurulmaktadır. Zîrâ bir işin idâresi için iki ve-yâ dahâ fazla idârecinin olması, o işin bozulmasına sebebedir.

b) İsrâ sûresi, kırkikinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(De ki: Eğer dedikleri gibi Onunla [ya'nî Allahü teâlâ ile] birlikde başka ilâhlar da olsaydı, o taktîrde bu ilâhlar, Arşın sâhibi olan Allaha ulaşmak için çâreler arayacaklardı)** buyurulmaktadır.

c) Mü'minûn sûresi, doksanbirinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Allah evlâd edinmemiştir. Onunla berâber hiçbir ilâh da yoktur. Eğer olsaydı, her ilâh kendi yarattığını sevk-ü idâre eder. Bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı)** buyurulmaktadır.

3- Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" sıdkı ile alâkalı delîller:

a) İsrâ sûresi, seksensekizinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(De ki: And olsun, bu Kur'ânın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinnîler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler)** buyurulmaktadır.

b) Yûnûs sûresi, otuzsekizinci âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(... Onun benzeri bir sûre getirin)** buyurulmaktadır.

c) Hûd sûresi, onüçüncü âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Yoksa, "Onu [Kur'ânı] kendisi uydurdu"mu diyorlar? De ki: Eğer doğru [söylüyor] iseniz, Allahdan başka çağırabildiklerinizi [yardıma] çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin)** buyurulmaktadır.

4- Âhîret günü ile alâkalı delîller:

a) Yasîn sûresinin yetmişsekiz ve yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmelerinde meâlen, buyuruldu ki: **(Şu çürümüş, un olmuş kemikleri kim diriltecek, diyor. Sen de ona de ki: Yine onları evvelce yaratmış olan diriltecektir).**

b) Kıyâmet sûresinin otuzaltıncı âyet-i kerîmeden kırkikinci âyet-i kerîmeye kadar olan âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: **(İnsan kendisini başboş bırakılmış mı sanıyor? O dahâ önce ileri fırlatılan bir parça menîden değil midir? Sonra kan pıhtısı oldu. İşte insanı bundan yarattı ve a'zâsını düzenledi. Ondan erkek, dişi çiftler yarattı. Bunları yapanın ölüyü diriltmeğe gücü yetmez mi?)**

c) Hac sûresi, beşinci ve altıncı âyet-i kerîmeleri. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: **(Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şübhede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra hilkatı belli belirsiz bir lokma et parçasından yaratdık. Sonra [kudretimizi] açıkca gösterelim diye dilediğimizi bir süreye kadar rahmlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için [sizi büyütürüz]. İçinizden kimi vefât eder, yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; tâ ki her şeyi bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hâle gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir hâlde görürsün; fekat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabırır ve her çeşidden iç açıcı bitkiler verir.)** ve **(Çünkü; Allah, hakkın tâ kendisidir. O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla kâdirdir).**

Kur'ân-ı kerîmde buna benzer âyet-i kerîmeler çokdur. Bunun üzerine ziyâde etmeğe lüzûm yoktur.

Sûâl: Mütakellimînin [kelâmcıların] i'timâd ettikleri, dayandıkları ve nasıl delâlet ettiğini açıkladıkları delîller de işte bunlardır. Kelâmcıların delîllerinin avâma açıklanmasına mâni' olunuyor da, Kur'ân-ı kerîmdeki delîllerin açıklanmasına mâni' olunmamasının sebebi nedir? Hâlbuki bu delîllerin her biri akl ile bulunacak, dikkatli düşünerek idrâk olunacak şeylerdir. Eğer avâma inceleme, düşünme kapısı açılacaksa, şartsız olarak açılsın veyâ nazar ve istidlâl yolu başdan kapatılsın, onlar da delîllere dayanmadan taklîdcilik ile mükellef tutulsun, denilirse:

Cevâb: Delîller, avâmın gücünün dışında olan tedkik ve tefekküre ihtiyâc olmasına ve açık olup re'y sâhibinin ilk bakışta hemen anlamasına göre ikiye ayrılır. Bütün insanlar açık olan delîlleri kolayca anlarlar ve bunlarda tehlike yoktur. Tedkîke ihtiyâcı olanlar ise, avâmın kapasitesi dışındadır. Kur'ân-ı kerîmdeki delîller gıdâ gibidir. Bu delîllerden herkes fâidelenir. Mütakellimînin [kelâmcıların] delîlleri ise, ilâc gibidir. Ba'zı insanlar fâide görür, çoğunluğu zarar görür. Dahâ doğrusu Kur'ân-ı kerîmin delîlleri su gibi olup, sût çocuğu da, kuvvetli insanlar da fâidelenir. Diğer delîller ise, kuvvetli kimselere ba'zan fâide veren yemek gibidir. Bununla ba'zı insanlar hastalanabilirler. Bu yemekten sût çocukları hiç fâidelenemezler. Bunun için diyoruz ki, Kur'ân-ı kerîmin delîllerini, sâdece açık kelâm gibi dinlemeli, sathî olarak münâzara müstesnâ, tartışmaya girmemeli, incelemeye, araştırmaya yapmağa lüzûm görmemelidir.

Herkes tarafından açıkca bilinmekdedir ki, bir şeyi ilk def'a yapan, onu tekrâr bir dahâ yapabilir. Nitekim Rûm sûresinin, yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Önce mahlûkunu yaratıp, [ölümden] sonra bunu [yaratmağı] tekrarlayan Odur ki, bu Onun için pek kolaydır)** buyurulmaktadır. Bir evde iki idâreci olursa düzen bozulur. Nerede kaldı ki, bütün âlem iki idârecinin elinde bozulmasın.

Yaratan yaratdıklarını bilir. Nitekim Mülk sûresinin, ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp, bilmektedir ve her işden haberdârdır)** buyurulmaktadır.

Kur'ân-ı kerîmin delîlleri avâma, her canlı şeyi yaratdığı su mesâbesindedir. Ama kelâmçıların delîlleri avâmın zihninde istifhâm bırakan, araştırmaya gerektiren, şübhe ve tereddüde sevk eden şeylerdir. Sonra bunları hâl etmekle meşgûl olurlar. Bu da bid'atdır. Zararı, halkın çoğunda görülmektedir. Sakınılması lâzım olan bunlardır. İnsanların, kelâmçıların sözleriyle zarara düşdüğü görülmekte ve tecrîbe ile sâbit olmaktadır. Kelâmçıların sözlerinin yayılmadığı Eshâb-ı kirâm asrı olan birinci asrdan sonra, kelâm san'atı yayılmağa başladı. Kelâmçıların delîlleri ni ortaya koyduktan sonra şerhlerin yayılması, insanların gördüğü zararın delîlidir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Eshâb-ı kirâm "aleyhimürrıdvân" taksîmât ve tedkîkâtta, huccet bulmakta, mütekellimlerin gitdiği yoldan gitmediler. Bu âcizlikden değildi. Bu yol fâideli bir yol olsa idi, bu mevzu' üzerinde ferâiz mes'elelerinden dahâ çok durup, delîller kayd ederlerdi.

Sûâl: Eshâb-ı kirâm zemânında böyle bir ilme ihtiyâc az olduğundan, bu ilme meşgûl olmaktan kendilerini alıkoydular. Çünkü bid'atler, onlardan sonra zuhûr edince, sonra gelen âlimlerde bu ihtiyâc büyüdü. Kelâm ilmi bid'at hastalarına mahsûs bir ilâcdır. Eshâb-ı kirâm zemânında bid'at hastalığı az olduğundan, bu ilâcı bulmakta Eshâb-ı kirâmın yardımları az olmuştur.

Cevâb: İki cihetden cevâb verilir.

Birincisi, ferâiz [mîrâs taksîmi] mes'elelerinde, sâdece vâki' olan mîrâs hükmlerini açıklamakla kalmayıp, dünyâ durdukca ihtiyâc duyulacak, vâki' olabilecek bütün mes'eleleri vaz' edip, çözümler getirdiler. İleride vâki' olması mümkün olan mes'eleleri vâki' olmadan önce tasnîf ve tertîb etdiler. Bu mes'elelere dalmakta zarar olmadığını ve hâdiselerin meydana gelmesinden önce hükmünü beyân etmekde bir zarar olmadığını gördüler. Bid'atlerin yok edilmesine gayret göstermek ve nefslerden silmek dahâ önemlidir. Kelâm ilmini kendilerine san'at edinmediler. Çünkü ona dalmakla gelecek zarar, fâidesinden dahâ çoktur. Eğer onlar bu ilmden sakındırmasalardı, ona dalmanın yasak olduğunu anlatmasalardı, onlardan sonra gelenlerden bu işe dalanlar çok olurdu.

İkinci cevâb: Eshâb-ı kirâmın, yehûdî ve hıristiyanlara karşı, Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğinin isbâtında ve öldükden sonra dirilmenin isbâtında, inkâr edenlere karşı delîl getirmeğe ihtiyâcları vardı. Akâidin temel kâideleri olan Kur'ân-ı kerîmin delîlleri üzerine bir kâide ziyâde etmediler. Bunlarla iknâ' olanı kabûl etdiler, iknâ' olmayanları Kur'ân-ı kerîmin delîllерinin yayılmasından sonra, kılıç ve mızrak ile adâleti sağladılar.

Aklî mikyâsların vaz'ında ve mukaddimelerin tertîbinde mücâdele yollarının kayd edilmesi ve o yolların ve programların aşılmasında tehlikelere girmediler. Bunların hepsinin fitne eseri ve karışıklık kaynağı olduğunu bildikleri için, Kur'ân-ı kerîmin delîlleriyle iknâ' olmayanlar, ancak kılıç ve mızrak ile iknâ' edilebilir, dediler. Allahü teâlânın beyânından sonra beyân mı olur? Biz insâf ederek, hastalığın artması ile ilâca ihtiyâcın da artacağını inkâr etmiyoruz. Asr-ı se'âdetden sonra uzun yıllar geçmiş olmasının, problemlerin meydana gelmesinde te'sîri vardır diyoruz.

Tedâvî için iki yol vardır:

Birinci yol: Delîl ve açıklamalara dalmaktır. Bu yolla bir kişi ıslâh olurken, iki kişi de ifsâd olur. Islâh olanlar akllı kimselerdir. İfsâd olan da eblehler, ahmaklardır. Zekî, akllı kimselerin az, ahmakların çok olduğu meydândadır. Bunun için çok olanlara yardım etmek evlâdır.

İkinci yol: Selef-i sâlihînin yoludur. İ'tikâda âid ince ve müteşâbih mes'elelerde sükût etmek, yorum yapmaktan el çekmek ve gerektiğinde kırbac, sopa ve kılıca başvurmadır. Buna az kimse kâni' olmasa da çoğunluk bu yol ile iknâ' olur. Bu yol ile iknâ' olmanın alâmeti şudur: Savaşlarda kâfir köle veyâ câriye esîr alınınca, kılıç gölgesi altında müslimân oldukları görülmektedir. Başda kerîh gördükleri bu teslîmiyyet hâli, zemmânla, isteyerek kabûl etme hâlini alır. Başlangıçta şek, şübhe ve riyâ ile kabûl eder gördükleri müslimânlıkları, mütedeyyin kimseleri görerek, onlarla ünsiyet kurarak, Allahü teâlânın kelâmını işiterek, sâlihlerin yüzünü görerek ve haberlerini duyarak, kat'î i'tikâd hâlini alır. Onların tabî'atlerine uygun bu cins münâsebetler, mücâdele ederek, delîl getirerek yapılan münâsebetden dahâ te'sîrlidir. İki ilâcdan biri, bir kavme münâsib, diğer kavme münâsib değil ise, sayısı çok olan kavme en fâidelisinin tercîh edilmesi vâcib olur.

Kullarının sırlarına vâkif, bâtınlarını en doğru ve en sâlih şekilde kat'î olarak bilen, habîr ve basîr olan Allahü teâlâ tarafından kendisine vahy olunan, keşfler verilen, Rûh-ül kuds [Cebrâîl aleyhisselâm] ile kuvvetlendirilmiş, kalblerin birinci tabîbi olan Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" mu'âsırlarının yolunda yürümek, muhakkak ki en evlâdır.

YEDİNCİ VAZİFE: TESLİM

Ma'rifet ehline ve açıklamalarına teslîm olmaktır. Avâmın, müteşâbih sözlerin iç ve dış ma'nâlarının kendisine kapalı, dürülmüş olduğuna inanması vâcibdir. Ancak bu ma'nâların Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem", Ebû Bekr-i Sıddîkdan, Eshâb-ı kirâmın "aleyhimürrıdvân" büyüklerinden, velîlerden ve râsih ilmi âlimlerden gizli kalmadığına inanması lâzımdır. Bunun sebebi, avâmın kendi âcizliği ve ma'rifetinde kusûrlu olmasıdır. Kendisini başkası ile kıyâs etmesi uygun değildir. Melekler demircilerle kıyâs edilmez. Kocakarıların çıkınlarında bulunmayan şeyle-

rin, Pâdişâhların hazînelerinde de olmaması lâzım gelmez. Ma'denler, altın, gümüş ve diğer cevherler olarak farklı farklı oldukları gibi, insanlar da farklı farklı yaratılmışlardır. Şekil, renk, özellik, nefâset bakımından altın ve gümüş ile diğer ma'denlerin arasında büyük farklılık vardır. İnsanların kalpleri de bunun gibi, ma'rifet cevherlerinin ma'denidir. Bir kısmı nübüvvet, vilâyet, ilm, ma'rifetullah ma'denidir. Bir kısmı da hayvânî şehvetler ve şeytânî ahlâklar ma'denidir. Hattâ insanlar farklı meslek ve san'at dallarında çalışmalarına rağmen, birisinin gösterdiği el becerisi ve san'atındaki mahâretini bir başkası, ömrünü o işi öğrenmeğe ve yapmağa harcasa bile, mâhir olanın, değil san'atındaki ustalık hâline, başlangıcındaki durumuna bile ulaşamaz.

(Ma'rifetullah), Allahü teâlâyı tanımak konusunda da insanlar birbirinden farklıdır. Bunu bir misâl ile açıklayalım: Bir kısmı insanlar korkak ve âciz olup, denizin dalgalarının çarpışmalarına kıyıda bile bakamazlar. Bir kısmı da bunu yapar ama, denizin ayakda durabileceği sığ yerlerine bile giremezler. Bir kısmı da sığ yerde durur ama, yüzmesine güvenmediği için, ayağını yerden kesmeği göze alamaz. Bir kısmı da yüzmeyi bilmesine rağmen kıyıya yakın yerlerde yüzüp, tehlikeli ve boğulma ihtimali olan yerlere açılmaz. Bir kısmı tehlikeli yerlere açılabilirdiği hâlde, denizin dibindeki kıymetli şeyleri ve cevherleri almak için denize dalamaz. Ma'rifet denizi ve insanların bu ma'rifet denizine girmedeki farklılıkları da aynen bu misâldeki gibidir.

Sûâl: Ârifler, Allahü teâlâyı mükemmel şekilde tanıyıp, kendilerine gizli bir nokta kalmamak sûretiyle ihâta edebilirler mi, denilirse:

Cevâb: Hâyır, buna imkân yoktur. Biz bunu kat'î delillerle **(El maksad-ul aksâ fi meânî esmâ-illâhil hüsnâ)** isimli kitabımızda açıklamışdık ki, Allahü teâlânın zât ve sıfatlarının künhünü, hakikatini, mahlûkâtın ma'rifetleri ne kadar geniş ve ilmleri ne kadar derin ve çok olursa olsun, bilemezler, ancak kendisi bilir. Mahlûkâtın bu ilmi, Allahü teâlânın ilmi yanında pek azdır. Nitekim İsrâ sûresi, seksenbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Size ancak az bir ilm verilmiştir)** buyurulmaktadır. Fekat bilinmesi gerekir ki, Allahü teâlâ, varlıkta olan herşeyi kaplamıştır. Zîrâ varlıkta olan Allahü teâlâ ve Onun fi'lidir. Her şey Allahü teâlânın huzûrundadır. Nitekim bir ordugâhda en yüksek kumândanından en küçük rütbelisi bekçi ve nöbetciye kadar hepsi, sultânın ma'iyetinde ve emre hâzır durumdadırlar.

İlâhî huzûrun anlaşılabilmesi için, sultânlık dîvânını misâl veriyorum. Nasıl ki, sultânın, ülkesinde bir serâyı ve bu serâyın avlusunda geniş bir meydânı ve o meydânın bir atabesi [umûmî giriş] vardır. Sultânın teba'ası burada toplanır. Dahâ ileri gidemezler ve meydânın diğer taraflarına geçemezler. Sonra ülkenin havâssına, atabeyi geçme ve meydâna girip, pâdişâha yakınlık ve uzaklığın derecelerine göre makâmlarına uygun yerlerde oturma ve gezme izni verilir. Sultânın husûsî serâyına ancak vezîr girebilir. Sultân o vezîre memleketin gizli işlerinden istediğini anlatır.

Kendisinde kalmasını uygun gördüğü bilgileri vezîre vermez.

Bu misâlden, kulların, Allahü teâlânın dîvânında yakınlık ve uzaklık-
da farklı derecelerde oldukları anlaşılmaktadır. Meydânın sonundaki
atabe [umûmî giriş] denilen yer, bütün avâmın duracağı yerdir. Burayı geç-
meğe izin yokdur. Sınırı geçenler azarlanır ve men' olunurlar.

Ârifler ise, atabeyi geçip, meydâna girerler. Bunlar her ne kadar ata-
bede bulunan avâmdan mevki' olarak ileride iseler de, uzaklık ve yakınlık
derecelerine göre farklı mevki'leri olup, farklı sâhalarda dolaşırlar.

Fekat kudsî makâm-ı ilâhî, âriflerin erişemeyeceği ve bakanın göz-
lerinin ulaşamayacağı derecede yüksektir. Hattâ küçük büyük o yüksek
makâma hiç kimse bir an bile bakamaz. Ancak hayret ve dehşetden
göz hiç bir şey görmeden, âciz ve bitkin olarak bakmağı bırakır ve kapar-
nır.

İşte avâma vâcib olan, etrâflı ve mufassal şekilde ihâta edemeyece-
ği ma'rifetullahı, Rabbânî huzûru, dîvân misâli ile bu kadarcık olsun bil-
mek ve kısaca îmân etmektir.

Hülâsâ, bana sormuş olduğun müteşâbih haberler hakkında avâ-
mın yapacağı yedi vazîfe, buraya kadar anlatdıklarımızdır. Bunlar da se-
lef mezhebinin hakîkatidir.

Şimdi de bu selef mezhebinin hak olduğunu gösteren delîlleri ge-
tirelim.

İKİNCİ BÖLÜM

SELEF İ'TİKÂDININ İSBÂTI:

Selef mezhebinin hak olması husûsunda aklî ve naklî olmak üzere
iki dürlü delîl vardır.

A- AKLÎ DELÎL:

Bu da iki nev'dir. İcmâlî ve tafsilî.

a) İcmâlî delîl: Her selîm akl sâhibinin kabûl ettiği üzere, selef mez-
hebinin hak olması dört esâs üzere meydâna çıkar.

Birinci esâs: Âhiretde kulların en iyi âkıbete erişmeleri için hâlle-
rinin islâhını en iyi bilen Resûlullahdır "sallallahü aleyhi ve sellem". Çün-
ki âhiretde fâide ve zarar verecek şeyleri, tabîbin bildiği gibi tecrîbe ile bil-
meğe imkân yokdur. Zîrâ tecrîbî ilimler, tekrâr tekrâr gözlenerek kazanı-
lır. Âhiretten dünyâyâ kim çıkıp geldi de, o âlemde gördüğü ve anladığı
fâideli ve zararlı şeyleri bize haber verdi? Bunlar akl ile anlaşılabilir.
Çünkü akıllar, âhiret âlemini idrâkden âcizdir. Akıllı olanların hepsi, aklın,
öldükden sonrası için yol gösteremediğini, günâhların nasıl bir zarar, tâ'at-
lerin ne şekilde fâide vereceğini anlayamadığını, bilhâssa şerî'atlerde vâ-

rid olan sınırlı ve tafsîlâtı haberleri anlayamadığını, i'tirâf etmişlerdir. Akli sebeplerle bilinmesi mümkün olmayan hâdiseleri, mâzîde ve istikbâlde olacak gaybî işleri, ancak aklın ötesindeki bir kuvvet olan nübüvvet nûru ile idrâk olunduğunu bütün akl sâhibleri ikrâr etmişlerdir.

Bizden önce geçmiş olan ümmetler ve hikmet sâhibleri bunda müttefikdirler. Nerede kaldı ki, ilmlerini nübüvvet nûrundan alan ve bu kaynaktan başka her kaynağı kusûrlu gören velî ve râsih ilmi âlimler ikrâr etmesin.

İkinci esâs: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” kulların dünyâda ve âhîretdeki salâhı için kendisine vahy olunan her şeyi bildirmiş, hiç birini saklamamış, halkdan gizli, kapalı bırakmamıştır. Çünkü kendisi bunun için gönderilmiş ve bunun için âlemlere rahmet olmuştur. Halka teblîgde hiçbir töhmet altında kalmamıştır. Hâl ve hayâtının bütün karîneleri bu hakîkati bildirmekte ve insanda zarûrî bir bilgi hâsıl etmektedir. Bu karîneler:

1– Halkın ahvâlini islâha olan hırsı,

2– Halkı dünyâ ve âhîret se'âdetine irşâd etmekteki aşkı,

3– Halkı Cennete ve Allahü teâlânın rızâsına yaklaştıran şeylerden hiç birini terk etmeden, onlara yol göstermesi, bunları emr etmesi ve teşvîkde bulunması,

4– Cehenneme götürecekle ve Allahü teâlânın gadabına sebep olacak şeylerden sakındırması ve onları bu işleri yapmaktan nehy etmesidir.

Bütün bunlara ilm ve amelde riâyet edilir.

Üçüncü esâs: Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sözlerini en iyi anlayan, hakîkatine ve inceliklerine en iyi vâkîf olan, içindeki sırları en iyi idrâk eden, vahyi ve tenzîli müşâhede eden, muâsırı olan, sohbetinde bulunan, hattâ gece-gündüz ondan ayrılmayan, sözlerinin ma'nâlarını anlamak, o sözlerle amel etmek ve kendilerinden sonrakilere nakl etmek için ve sözlerini dinlemek, anlamak, hıfz etmek ve yaymak için kollarını sıvayan Eshâb-ı kirâmdır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâbını, sözlerini dinlemeğe, anlamağa, ezberleyip yaymağa teşvîk etmiştir. Bu husûsda, **(Benim sözümü işitip kavrayan, işitdiği gibi edâ eden kimseyi Allahü teâlâ ni'metlendirsin)** buyurmuştur.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâbından dînin emrlerini gizlemekle ithâm eden birinin olduğunu bir bilseydim. Hâşâ! Nübüvvet makâmı bundan münezzehtir. Veyâ Eshâb-ı kirâm Resûlullahın kelâmını anlamamakla ve maksadını idrâk etmemekle ithâm olunur mu? Ve anladıktan sonra onu gizlemekle ve sır olarak tutmakla ithâm olunur mu? Veyâ onlar, Resûlullahın emr ve nehylerini anlayıp, mükellef olduklarını bildikleri hâlde, kibr sebebiyle Ona muhâlefet ve amel yönünden Resûlullahı inâd etmekle ithâm olunurlar mı? Bu ithâmlar akllı bir kimsenin

aklının alamayacağı şeylerdir.

Dördüncü esâs: Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân” kendi zemânlarında, ömrlерinin sonuna kadar halkı bu gibi işlerde [müteşâbih sözlerde] araştırma, inceleme yapmağa, te’vîle, tefsîre kalkışmalarına izin vermediler. Hattâ bu mevzu’lara dalanları, bu gibi şeylerden sül soranları, dahâ sonra anlatırım diyenleri azarlamışlardır.

Eshâb-ı kirâm, müteşâbih sözler hakkında konuşmağı, araştırmağı, dînî hükmlerin anlaşılmasında yardımcı olacağını düşünselerdi, elbette gece-gündüz kendilerini bu işe verirlerdi. Âilelerini, çocuklarını da teşvîk ederlerdi. Bu mevzu’daki esâsları te’sîs edip, kanûnlarını açıklamak için, ferâiz ve mîrâs taksîmi ile alâkalı konularda koydukları kâidelerin hâzırlanmasında kolları sığadıklarından dahâ fazla kollarını sığarlar, ya’nî çok çalışırlardı.

Kesin olarak bilmeliyiz ki, bu dört esâsdan anlaşıldığı üzere, hak olan, Eshâb-ı kirâm ve tâbi’inin “radıyallahü anhüm ecma’in” dedikleri, doğru olan yine onların görüş ve fikrleridir. Özellikle Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” onları medh etmektedir:

(İnsanların en hayrlısı benim zemânımda bulunanlardır. Sonra bunların arkasından gelenler, sonra bunların arkasından gelenlerdir) ve (Ümmetim yetmiş kûsûr fırkaya ayrılacaktır. İçlerinden biri kurulacaktır) buyurmuştur. Onlar kimlerdir? diye sorduklarında, (Ehl-i sünnet vel-cemâ’at) buyurmuşlardır. Ehl-i sünnet ve cemâ’at nedir, diye sorduklarında, (Şimdi Benim ve Eshâbımın yolunda olanlardır) buyurmuşlardır.

b) Tafsîlî Delîl: Dahâ önce, hak olan selefin mezhebidir demişdik. Müteşâbih haberlerin zâhirî ma’nâlarında avâmı yedi vazîfe ile vazîfelen-diren selef mezhebidir. Her vazîfenin hak olduğuna delîl olan burhânını da birlikde zikr etmişdik.

Keşki bilseydim muhalefet eden [bu yedi sözden] hangi sözüme muhâlefet ediyor?

Avâmın üzerine vâcib olan, Allahü teâlâyı teşbîhden ve cismlere ben-zetmekden münezze kılmaktır şeklinde olan birinci sözüme mi?

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, Peygamber efendimizin murâd ettiği ma’nâda kavî-i şerîflerine îmân edip, tasdik etmektir şeklindeki ikinci sözüme mi?

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, müteşâbih ma’nâların hakîkatini idrâkden aczini i’tirâf etmektir şeklindeki üçüncü sözüme mi?

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, müteşâbihât hakkında sül sor-makdan ve tâkatının ötesinde olan şeylere dalmamaktır şeklindeki dör-düncü sözüme mi?

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, zâhirî ma'naları, ziyâde, noksan, cem' ve tefrîk yaparak değişdirmekten dilini tutmaktır, şeklindeki beşinci sözümüze mi?

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, kalbini Allahü teâlânın zikrinden ve aczi ile birlikde Allahü teâlâyı düşünmekten geri durmaktır, çekinme- dir şeklindeki altıncı sözümüze mi? Zîrâ onlara, "**Hâlıkı değil, mahlûk- ları düşününüz**" denilmişdi.

Veyâ avâm üzerine vâcib olan, Peygamberler, veliler, râsih ilmi âlim- ler gibi ma'rifet ehline teslîm olmaktır, şeklindeki yedinci sözümüze mi?

Bunlar yle işlerdir ki, beyânları burhânlarıdır. Hiç bir temyîz ehli onu inkâr edemez. Nerede kaldı ki, âlimler ve akl sâhibleri onu inkâr etsinler. Çünki bunlar aklî delillerdir.

B- NAKLÎ BURHÂNLAR:

Selef mezhebinin hak olduğu deliller ile sâbitdir. Bunun aksi bid'at- dir. Bid'at de ktlenmişdir, sapıklıktır. Avâmın te'vîli ve âlimlerin avâm ile birlikde te'vîle dalmaları çirkin bid'atdır ve sapıklıktır. Bid'atin tersi ya'nî te'vîl yapmaktan çekinmek (keff) de medh edilmiş bir sünnetdir. (Sünnet-i mahmdedir)

Burada üç esâs vardır:

1- Müteşâbih haberlerin ma'nâ ve hakîkatını araşdırmak, soruşdur- mak bid'atdır.

2- Her bid'at mezmmdur, çirkindir.

3- Bid'at kötü ise, tersi, eskiden beri yerleşmiş, beğenilen sünnet- dir.

Bu üç esâsdan herhangi bir Şey hakkında tartışmak, münâkaşa et- mek mümkün değildir. Bunun kabl, selef mezhebinin hak olduğunu gs- terir.

Sâl: Bid'ati çirkin kabûl etmeyen veyâ araşdırma ve soruşdurma- yı bid'at kabûl etmeyen kimseye nasıl cevâb verirsiniz? Yukarıdaki esâs- lardan üçüncüsü, açık olduğu için, tartışma yapılmaz ise de, birinci ve ikin- ci esâslarda münâkaşa mmkndir.

Cevâb: Bid'atin çirkin olduğu hakkındaki birinci esâs üzerine delîl, b- tn ümmetin bid'atin kötü olduğunda, bid'at sâhibini zecr etmekte ve bid'at sâhibi olarak tanınan kimseyi ayblamakda müttefik olmalarıdır. Bu, şerî'atde, zanna mahâl olmadan, zarûrî olarak bilinmekdedir. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" bid'ati kötülemesi, tevâtür ile bildirilmişdir. Bu haberler her ne kadar ayrı ayrı tek başına bir şahsa isnâd olursa da, top- lamı i'tibârı ile insanda kat'î bir kanâ'at hâsil edecek kuvvetdedir.

Meselâ, hazret-i Alînin "radiyallahü anh" şecâ'ati, Hâtem-i tâînin c-

merdliği, Resûlullahın ÂiŖe vâlidemizi sevmesi ve bunun benzerleri bir kiŖinin haber vermesiyledir. Ancak bunların tek başına verdiği haberler, tevâtür hükmüne dâhil olmasa da, çoklukda bir dereceye ulaŖdı ki, nakl edenlerin hiç birine yalan isnâdı mümkün değildir. Bu haberlerin bir araya getirilmesi hâlinde kat'î bir bilgi ifâde eder.

Böyle hadîs-i Ŗerîflere bir kaç misâl verelim:

1– **(Benden sonra benim ve râŖid halîfelerimin yolunda gidiniz. Bu yolu azı diŖerinizle bir Ŗeyi tutar gibi tutunuz. Sonradan çıkarılmıŖ Ŗeylerden uzak kalınız. Çünkü sonradan ihdâs edilen her Ŗey bid'atdır. Her bid'at dalâletdir. Dalâlete düşen de Cehennemdedir).**

2– **(Bana ve Eshâbıma uyunuz! Bid'at çıkarmayınız. Sizden öncekiler dinde bid'at ihdâs ettikleri, Peygamberlerinin sünnetlerini terk edip, kendi görüşlerine uydukları için helâk olmuşlardır. Bu sebeble hem kendileri doğru yoldan sapmıŖlar, hem de başkalarını sapdırmıŖlardır).**

3– **(Bir bid'at sâhibinin ölümü ile islâma feth [kapısı] açılır).**

4– **(Bid'at sâhibine saygı gösteren, islâm dînini yıkmağa yardım etmiŖ olur).**

5– **(Allah rızası için bir bid'at sâhibinden yüz çevirenin kalbini Allahü teâlâ emniyyet ve îmân ile doldurur. Bir bid'at sâhibini azarlayanı Allahü teâlâ yüz derece yükseltir. Bir bid'at sâhibine selâm veren, onu güler yüzle karŖılayan, Muhammed aleyhissalâtü vesselâma nâzil olanı küçümsemiŖ olur).**

6– **(Allahü teâlâ bid'at sâhibinin orucunu, nemâzını, zekâtını, haccını, umresini, cihâdını, sarf ve adlını kabûl etmez. Okun yaydan çıktığı ve kılın hamurdan çıktığı gibi, kolayca islâmdan çıkar).**

Bu ve benzeri çok sayıda hadîs-i Ŗerîf, bid'atin kötü olduğuna zarûrî bir ilm hâsil eder.

Sûâl: Bid'atin kötü olduğunu bu açıklamalarla kabûl ettik. Fekat ikinci esâsda bildirilen, “her bid'at kötüdür” sözüne delîl nedir? Çünkü bid'at, sonradan ortaya çıkan her Ŗeyden ibâretedir. O hâlde imâm-ı Ŗâfi'î “radıyallahü anh” niçin “Terâvîhi cemâ'atle kılmak bid'atdır, ama bid'at-i hasenedir” demiŖdir?

Fakîhlerin, fikhın teferruâtına dalmaları ve teferruât hakkında mü-nâzara yapmaları, ayrıca mücâdele ve ilzâm fenninden olan nakz, kesr, va'z ve terkîbin fesâdı ve benzerlerini ortaya çıkarmaları, bütün bunlar bid'at değil midir? Sahâbe-i kirâmdan bunun gibi Ŗeyler bildirilmemiŖdir. Bunlar, çirkin bid'atlerin sünnet-i me'sûreyi kaldırmadığına delîldir. Elbette bunların sâbit olan sünneti kaldırdığına kabûl etmeyiz, ama bunlar sonradan ihdâs edilmiŖler, ortaya çıkarılmıŖlardır.

Eshâb-ı kirâm ve tâbi'în gibi bu ümmetin evvel gelenleri, ya dâha mühim işlerle meşgûl olduklarından veyâ birinci asrda kalbleri şek ve te-reddüdlerden selâmetde olup, ihtiyâc duymadıklarından, sonradan ihdâs edilen bu konulara dalmadılar. Sonradan ortaya çıkan şahsî görüş ve bid'atleri iptâl etmek, bu da'vâda olanları susdurmak için, sonra gelen âlimler bu konuya dalma ihtiyâc duymuşlardır.

Cevâb: Mezmûm olan bid'atin kadîm olan bir sünneti kaldırmadığına dâir söyledikleriniz doğrudur. Fekat, sonradan çıkarılanlar, Resûlullah sünnetinden ve Eshâbın tuttukları yoldan farklı oldukları için bid'at-dır. Zîrâ Eshâb-ı kirâmın sünneti bu konulara dalmağa mâni' olmak, sü-âl soranı azarlamak ve bu mes'elelerden süâl kapısını açanı şiddetle te'dîb ve men' etmekte. Avâmı, aralarında şâyi' ve mütevâtir olmayan şey-lerde, müşkillere düşürmekten çekinirlerdi.

Tâbi'înden eser nakl edenlerce, Sahâbeden tevâtür ile nakl edilen münferid haberler sıhhat bulmuşdur. Selefin hâl ve hareketleri, şek ve şübhenin yol bulmadığı delillerdir. Nitekim onların ferâiz mes'elelerine dalmaları, fikhî vak'alar hakkındaki meşveretleri, tevâtür hâlini almışdır. Şübhenin yol bulmadığı münferid haberlerin toplanmasıyla bir ilm hâsil oldu. Nitekim hazret-i Ömer "radiyallahü anh" iki müteşâbih âyetin ma'nâsını so-ran bir kimseye kamçısını kaldırmışdır. Yine hazret-i Ömer "radiyallahü anh" halîfe iken, "Kur'ân-ı kerîm mahlûk mudur, değil midir" diye soran bir kim-seyi, teaccüb ederek elinden tutup, ilm kapısı olan hazret-i Alîye "radiyal-lahü anh" götürdü ve yâ Ebel Hasen! Dinle bak! Bu adam ne diyor, dedi.

Hazret-i Alî, ne diyor, ey Emîr-el-mü'minîn! dedi. Adam, kendisine Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığını sordum, dedi. Hazret-i Alînin "ra-diyallahü anh" bu soruya çok canı sıkıldı. Başını eğdi, düşünceye daldı. Sonra başını kaldırdı ve:

— Âhır zemânda bu sözden çok konuşulacaktır. Eğer ben senin gi-bi bunun vâlîsi olmuş olsaydım, elbette boynunu vururdum, dedi.

Bu hâdiseyi Ahmed bin Hanbel "rahimehullah" Ebû Hüreyreden "radiyallahü anh" rivâyet etmişdir. Bu söz, hazret-i Alînin, hazret-i Ömer ve Ebû Hüreyrenin "radiyallahü anhüm" yanında iken söylediği sözdür. Bu süâl ne hazret-i Ömer, ne hazret-i Alî ve ne de bu haberin ulaştığı her hangi bir Sahâbî hiç bir cevâb vermemişlerdir. Hazret-i Alî "radiyallahü anh" bu süâlin dînî bir mes'ele ve Allahü teâlânın kelâmındaki hükmleri öğren-mek, bilmek olmadığını anlamışdır. Süâli soranın, emr ve yasaklara âid hükmlerin delilleri ondan alınan, Resûl aleyhisselâmın sıdkına delâlet eden mu'cize olan Kur'ân-ı kerîmin sıfatını bilmeği istemediğini bilmişdir. Bu süâli sorana Alî "radiyallahü anh" bu kadar şiddet gösterdiğini açıklıyalım:

Hazret-i Alînin "radiyallahü anh" firâsetine, ileri görüşlü olmasına bir bak ki, bu süâlin ileride fitneye yol açacağını önceden anladı. Kur'ân-ı ke-rîmin mahlûk olup olmama mes'elesinin fitne zemânı olan âhır zemânda

yayılacağını, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” işâret buyurmalarından anlamışdı. Bunun için, hazret-i Alî “radiyallahü anh”, “Ben vâlî olsaydım onun boynunu vururdum” şeklinde şiddetli bir ifâde kullanmışdır.

Vahye ve Kur’ân-ı kerîmin indirilişine şâhid olup, dînin sırlarına ve hakîkatine muttali’ olan ve haklarında Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Ben Peygamber olarak gönderilmemiş olsaydım, Ömer Peygamber olarak gönderilirdi)** ve **(Ben ilmin şehriyim, Alî kapısıdır)** buyurduğu zâtlar bu gibi sül soranları azarladı. Sonra gelen kelâm ve mücâdele düşkünleri, haklarında **(Uhud dağı kadar altın sadaka verseler de, onlardan birinin bir müd sadaka sevâbına, hattâ yarısına ulaşamazlar)** buyurulan Eshâb-ı kirâmın, “Hak ve doğru olan, böyle sülâleri kabûl edip gerekli cevâbı vermeleri ve münâkaşa kapısını açmaları gerekirdi. Soran haklı idi. Hazret-i Ömer ve Alî “radiyallahü anhümâ” bâtil üzere idiler” demektedirler.

Heyhât, demircileri meleklerle kıyâsa kalkışan, kelâm ve mücâdele düşkünlerini hulefâ-i râşidîne ve selef-i sâlihîne tercîh edenler, tahsilden [ilminden] ne kadar uzak, dinden ne kadar mahrûm kimselerdir. Böylece bu bid’atin, selefin sünnetine muhâlif olduğu kat’î olarak ortaya çıkmaktadır. Fakîhlerin fikhin teferru’âtı ve tafsilâtına dalmaları gibi değildir. Bu konuya dalanları men’ etdikleri görülmemiştir. Hattâ ferâiz mes’eleleri üzerinde dikkatle durmuşlardır. Fikhin derinliklerine dalmanın câiz olduğunu anladık. Fekat mücâdele ilmindeki bid’atler tahsîl ehli yanında kötü bid’atdir. Bunun kötülüğünü **(İhyâ-ül ülm)** kitabımızın (akâid) kısmında bildirdik.

Sonra gelen âlimlerin münâzara ve münâkaşalarından maksad, şer’î şerîfin kaynaklarından araştırap almağa yardım ise ve ahkâmı bilmek, anlamak ise, bu selefin sünnetine uygundur. Zîrâ onlar ferâiz ile alâkalı dede mes’elesinde; ana, zevc ve babanın mîrâsında ve benzeri fikh mes’elelerinde meşveret ve münâzara etdikleri nakl edilmiştir. [Dede ile ana-baba bir veyâ baba bir kardeşin bir arada olması hâlinde hisseleri nass olarak açıklanmamıştır. Hattâ İbni Mes’ûd “radiyallahü anh”, “Müşkillerini bizden sorun, fekat dede mes’elesini sormayın buyurmuşdur. Ömer bin Hattâb “radiyallahü anh”, “Dede ile kardeşin bir arada olması hâlinde, mîrâs için hükm vermekde en cesûr olanınız, Cehennem karşı en cesâretli olanınızdır” buyurmuşdur. Alî bin Ebî Tâlib “radiyallahü anh”, “Cehenneme girmek kimi sevindirirse, dede ile kardeş arasında [mîrâs için] hükm versin” buyurmuşdur.

Ebû Bekr, Abdûllah bin Abbâs, Abdûllah bin Ömer ve Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” bir kısmı, kardeşler, dede ile birlikde olunca, mîrâs alamaz demişlerdir. İmâm-ı a’zamın ictihâdı da böyledir.

Eshâb-ı kirâmın ve tâbi’înin çoğu ve hakkında **(Ferâizi en iyi bileniniz Zeyddir)** buyurulan Zeyd bin Sâbit “radiyallahü anh” da, “Kardeşler dede ile birlikde olunca, mîrâs alırlar. Ancak dede, malın üçde birinden veyâ muhâsemeden hangisi çok ise onu alır” buyurmuşlardır. İmâm-ı Mâlik, imâm-ı Şâfi’î, imâm-ı Ahmed bin Hanbel ile Ebû Yûsûf ve imâm-ı Muhammedin ictihâdları da böyledir.

Meselâ, dede ile bir kardeş kalmış ise, dede üçde birini alıp, kardeş üçde ikisini almaz. Muhâseme yapılarak yarı yarıya bölüşülür. Dede ile iki kardeş olunca, dedenin üçde birini alması ile muhâseme [bölüşme] aynı olacağından, her biri üçde bir alır. Dede ile birlikte üç veyâ dahâ fazla kardeş varsa, dede üçde bir alıp, gerisini kardeşler aralarında bölüşürler.

Anne, baba, zevc bir arada olduğunda, Eshâb-ı kirâm arasında mîrâs husûsunda iki görüş vardır.

1. Abdüllaah bin Abbâs “radiyallahü anhümâ”, anne bütün maldan üçde bir alır demiştir. Zevc malın yarısını, baba da kalanı aldığına göre, taksîmât şöyle olur.

Baba	Anne (Sülüs)	Zevc (nisf)	Mes'ele
1	2	3	6

2. Zeyd bin Sâbit “radiyallahü anhümâ”, zevc mîrâsın yarısını, anne geri kalanın üçde birini, baba da kalanı alır diye ictihâd etmiştir. Buna göre taksîmât şöyle olur:

Baba	Anne (Sülüs)	Zevc (nisf)	Mes'ele
2	1	3	6

Eshâb-ı kirâmın çoğunun görüşü de böyle olup, fetvâ da bunun üzerine verilmiştir.]

Evet, eğer maksadları doğru olmak üzere, tenbîh için, lafz ve ibâre üretmelerinin bir zararı yoktur. Hattâ bu ibâreleri alıp, kullanmaları mu bâhdir.

Eğer münâzaradan maksadları kötü olup, bildirmek değil, susdurmak ve yol göstermek değil de, mağlûb etmek için ise, sünnet-i me'sûrenin hilâfına bir bid'atdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Müteşâbih sözler hakkında çeşidli ve fâideli beş fasl:

BİRİNCİ FASL:

Sûâl: Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” başka bir kelime kullanma imkânı var iken, murâd olunmayan başka bir ma'nâyı da akla getiren (vehm etdiren) kelimeler kullanması nedendir?

Bu kelimelerin teşbîhe [benzetmeğe] yol açacağını, halkı yanlış yola götürüp, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları hakkında onları bâtil i'tikâda sevk edeceğini bilmiyor mu idi? Hâşâ, nübüvvet makâmı bu bilgilerden gizli kalmaz. Veyâ Peygamber efendimiz biliyordu da, câhillerin bilmemelerine, sapıkların sapıtmalarına önem vermedi mi?

Bu ihtimâl dahâ uzak ve dahâ çirkindir. Çünkü Peygamberimiz her şeyi açıklayıcı olarak gönderilmiştir. Gizleyici, kapalı bırakıcı olarak gönderilmemiştir. İşte bu tereddüdler, kapalı ve anlaşılması zor olan şeyler

kalblerde müşkiller meydâna getirir, hattâ halkı ba'zı kötü i'tikâdlara çeker. Meselâ bu kötü inançlı kimseler derler ki: Eğer Peygamber olsaydı, Allahü teâlâyı hakkı ile bilir, tanırdı. Onu tanıdığı takdîrde de Onun zât ve sıfatları hakkında, muhâl olan şeylerle vasflandırmazdı.

Bir diğer tâife de kelimenin zâhirine, görünen ma'nâsına meyl etdiler. "Eğer hak ve doğru olmasaydı, Peygamber efendimiz böyle söylemez, başka ma'nâya gelmeyen kelime kullanırdı veyâ vehmi izâle edecek karîneler kullanırdı."

Şimdi bu büyük müşkilin çözüm yolu nedir?

Cevâb: Bu müşkiller basîret ehli tarafından çözülmüştür. Bu bir kaç ma'nâya gelen müteşâbih kelimeleri Peygamber efendimiz bir def'ada bir araya toplayıp zikir etmemiştir. Bunları toplayan Müşebbihe fırkasıdır. [Hâlıkı mahlûka benzeten, sapık i'tikâdlı bir fırkadır.] Bir araya getirilen toplu hâldeki, vehme ve telbîse götüren lafzların fehmler üzerindeki te'sîri, farklı zemânlarda söylenen âhâd, tek sahâbînin bildirdiği haberlerden dahâ te'sîrli olduğunu beyân etmişdik. Ancak, Resûlullah efendimiz bu lafzları bütün ömründe ve ayrı ayrı zemânlarda söylemiştir. Kur'ân-ı kerîmde ve mütevâtir haberlerde olan müteşâbih lafzlar çok az sayıdadır. Hattâ onlara sahîh haberlerdeki müteşâbih lafzlar da eklense sayı yine azdır. Ancak i'timâda şâyân olmayan şâz ve za'îf haberlerin çoğalmasıyla müteşâbih kelimeler çoğalmıştır. Sonra mütevâtir hadîs-i şerîfler âdil kimseler tarafından nakl edilmiş ise, bunlardaki müteşâbih lafzlar bir kaç kelimedir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bu kelimeleri, teşbîh uyandırmağı giderecek olan karîne ve işâretlerle kullanmıştır. Bunu, meclis-i şerîflerinde hâzır olup, müşâhede edenler idrâk etmişlerdir. Bu lafzlar karînesiz nakl edilmiş olsaydı, vehm ortaya çıkardı.

Vehm ve ihtimâllerin giderilmesinde en büyük karîne, dahâ önceden bilindiği gibi, zâhirî ma'nâları kabûlden, Allahü teâlâyı takdîs ve tenzîh etmektir. Her kim Allahü teâlâyı tanımakda bu ma'rifete sâhib olursa, bu ma'rifet onun rûhunda en kuvvetli bir gıdâ olur. Bu ma'rifet sâyesinde, Allahü teâlânın sıfatlarına âid her duyduğunu Ona lâayık şekilde anlar. O ma'rifet ile hiç bir şübhe kalmıyacak şekilde vehmler giderilir.

Buna dâir beş misâl verelim:

Birinci misâl: Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" Kâ'beye (Beytullah), "Allahın evi" adını vermiştir. Çocuklar ve çocuk derecesinde olanlar, Kâ'beyi Allahü teâlânın meskeni ve kalacak yeri olarak bilirler. Allahü teâlâyı gökde bilen ve Arş üzerinde karâr kıldığına inanan avâm, Kâ'benin Allahü teâlânın meskeni olmadığına hiç şübhe etmeden inanırlar.

Eğer avâma Peygamber efendimizin, Kâ'benin Allahü teâlânın meskeni olduğuna vehm ve hayâl etdiren (Kâ'betullah) lafzını söylemesinin sebebi sorulursa, hepsi birden "bu vehm ancak çocuklar ve ahmaklar hakkındadır". Kulağına, "Allah Arş üzerinde karâr kılmaktadır" diye tekrâr gelen (Beytullah) lafzını duyduğunda, beytden murâdın, mes-

keni ve barınağı olmadığına hiç şübhesi olmaz. Hattâ açık olarak bilir ki, beytin Allahü teâlâyâ izâfesi, beytin şereflendirilmesi veyâ Rabbine ve sâhibine beytin muzâf olması, vaz' olunduğundan başka bir ma'nâyâ gelmekdedir. Avâmın, Allahü teâlânın Arş üzerinde olduğuna i'tikâdı, kat'î ilm ifâde eden bir karîne değil midir? Bununla Kâ'benin Allahın evi olduğu, ama barınağı olmadığı irâde edilmekdedir. Kâ'benin Allahın evi ve barınağı olduğu, dahâ önceden hiç bir bilgiye ve inanca sâhib olmayanlar hakkında düşünülür.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bu lafzlarla, takdîs ilmine vâkîf olan ve teşbîhi nefy eden, Allahü teâlâyı cismden ve cismin a'râzlarından tenzîh eden bir cemâ'ate ya'nî, Eshâb-ı kirâma hitâb etmişlerdir. Bu hitâbda hiç şübhe bırakmıyacak şekilde, vehmi giderecek kat'î karîneler vardır. Bu kelimenin te'vîlinde ba'zılarının tereddüde kalmaları câiz ise de, karîne ile murâdı ta'yîn etmek, Allahü teâlânın celâline lâîk olacak şekilde lafzın ihtimâlleri cümlesindedir.

İkinci misâl: Bir fakîhin kelâmında geçen (**sûret**) kelimesi, bir çocuğun veyâ âmînin, ya'nî avâmdan birinin yanında söylene, "Bu mes'elenin sûreti böyledir" veyâ "Bu hâdisenin sûreti böyledir" denilse, o çocuk veyâ mes'elenin ma'nâsını bilmeyen âmî, mes'ele denilen şeyin bir sûret olduğunu ve sûretin de kendi bildiği ve çevresinde gördüğü gibi, ağız, burnu ve gözü olan bir şeyi hayâl eder.

Fekat, mes'elenin hakîkatini ve onun husûsî olarak tertîblenmiş bilgilerden ibâret olduğunu bilen kimse, mes'elede cismlerin şekilleri gibi, gözü, burnu, ağız olduğunu düşünebilir mi? Hâyır. Mes'elenin cism olmakdan ve cismin sıfatlarından münezzehe olduğunu bilmesi ona kâfîdir. Bunun gibi, ilâhdan da cismiyyeti nefy etmek ve cism olmakdan münezzehe bilmek, (**Allah, Âdemi kendi sûretinde yarattı**) hadîs-i şerîfini işitenin kalbinde (sûret) kelimesinin ma'nâsını anlamasında bir karîne olur.

Allahü teâlâyı cism olmakdan münezzehe bilen bir ârif, "mes'elenin sûreti" sözündeki sûreti, cismânî sûret olarak düşünenlere teaccüb ettiği gibi, Allahü teâlâyâ cismânî sûret nisbet edenlere de teaccüb eder.

Üçüncü misâl: Bir kimse bir çocuğun yanında, "Bağdâd halîfenin elindedir" dese, çocuk Bağdâdı halîfenin parmakları arasında, sanki Bağdâdı taşı ile toprağı ile avucunun içine almış sanır. Bunun gibi, Bağdâd lafzından murâdın ne olduğunu bilmeyen bir câhil de böyle düşünür. Ama Bağdâdın büyük bir şehîr olduğunu bilen kimsenin aklına böyle bir şey gelir mi? Bağdâd, halîfenin elindedir diyene i'tirâz edip, niçin böyle dedin, böyle dediğini duyan, Bağdâdın halîfenin parmakları arasında olduğuna inanır. Böylece o kimseyi hakîkatin hilâfına ve ceble sürüklemiş olursun. Hattâ ona "Ey temiz kalbli zât! Senin böyle söylemen ancak, Bağdâdın hakîkatini bilmeyeni ceble götürür" denir.

Bağdâdı bilen bir kimse, bu sözdeki (el) kelimesi ile, avuç ve parmakları ihtivâ eden ma'lûm uzv kâsılmediğini, ayrıca bir karîneye ihtiyâc olmadan başka bir ma'nâsı olduğunu anlar.

Haberlerde bildirilen, vehm veren müteşâbih lafzlarda vehmlerin giderilmesi için bir karîne yeterlidir. O da cism ve cism cinsinden olmayan Allahü teâlâyı tanımaktır, ya'nî ma'rifetullahdır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" Resûl olarak gönderildiği ilk yıllarda müteşâbih lafzları kullanmadan önce açıklamalarına ma'rifetullah ile başlamıştır.

Dördüncü misâl: Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" hanımları için, **(Bana en çabuk kavuşanınız, eli en uzun olanınızdır)** buyurmuştur. Bunun üzerine hanımlardan bir kısmı ellerini birbiri üzerine koyup, ölçüşmeğe başladılar. Peygamber efendimiz eli uzun olmakdan maksadının, uzv olan elin uzun olması değil, cömerdlikde ileri gitmek olduğunu beyân edince hakikatı anladılar. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bu hadis-i şerîfi bir karîne ile zikir etmişlerdir. (Tûl-ül yed), el uzunluğu ibâresi ile cömerdliği irâde etmişlerdir. Bu söz karînesiz nakl edilseydi, vehme, şübheye yol açardı. Peygamber efendimizin söylediği bir müteşâbih lafzın, ba'zı câhillere tarafından anlaşılması, Peygamberimize i'tirâz şeklinde, bu sözü niçin söyledin demeğe, kimin hakkı vardır. Ancak Peygamberimiz meclisde hâzır olanların anlayışlarına göre, sehâveti anlatmak için karîneli olarak o lafzı söylemiştir.

Peygamber efendimizin kavli-i şerîflerini nakl eden, duyduğu sözü karînesiz olarak olduğu gibi nakl eder. Veyâ o karîneyi nakli mümkün olmadığı için, nakl etmez. Veyâ nakl eden, kendisinin duyduğunu anladığı gibi, herkesin de anlayacağını zan ederek nakline ihtiyâc duymaz. Çoğu zemân da kendi anlamasının da karîne ile olduğunun farkında olmaz. Bunun için nakl eden, sâdece lafzı nakl eder. Bu gibi sebeplerle lafzlar karînesiz kalınca anlaşılması zor olur.

Takdîsin bilinmesi, tek başına karîne olarak vehmi gidermekde kâfi gelebilir. Ama çoğu zemân bununla, murâdın ne olduğunu ta'yîn etmek mümkün değildir. İşte bu incelikleri dâimâ dikkate almak, uyanık olmak lâzımdır.

Beşinci misâl: Bir kimse bir çocuğun veyâ onun derecesinde olan ve meclislerdeki örf ve âdetleri, âdâbı bilmeyen kimsenin yanında, "Filân bir toplantıya girdi ve filânın fevkinde [üstünde] oturdu" dese, câhil, görgüsü kıt olan kimse, o adamı, ötekinin başı üzerinde veyâ başının üstündeki bir mekâna oturduğunu zan eder. Meclis âdâbını bilen, baş köşeye yakın yerlerin en yüksek merteye olduğunu ve fevk kelimesinin merteye bakımından yükseklik olduğunu bildiği için, meclise giren kimsenin baş köşede oturanın başı üstünde değil de yanında, ona yakın oturduğunu hemen anlar. Çocukların ve ona yakın derecede olanların, meclis âdâbını bilenlere i'tirâzları bâtıldır, aslı ve esâsı yokdur. Bunun misâlleri çokdur.

Bu misâllerden kesin olarak anlaşılmalıdır ki, bu açık lafzların ma'nâları, karîne olmayınca başka ma'nâlara çevrilir. Bu karîneler sebkat eden ve karîneli ma'rifete rücû' eder. Bunun gibi vehme götüren zâhirî ma'nâlar, bu karîneler sebebiyle vehme yol açan şeylerden kurtulur. Karîneler çok ve çeşitlidir. Ba'zıları bilgi ve ma'rifetlerdir.

Bu karînelerden biri, insanların puta tapmalarının emr olunmadık-

larını bilmeleridir. Herhangi bir cisme tapan puta tapmış olur. Bu cism ister küçük, ister büyük, ister çirkin, ister güzel, ister aşağı, ister yüksek, ister yeryüzünde, ister Arşda olsun aynıdır. Allahü teâlâyı cismiyyetden ve cismin îcâblarından nefy etmek herkesin ma'lûmudur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bu tenzîhi mübâlağa ile bildirmiştir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde Şûrâ sûresi, onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Onun benzeri hiç bir şey yokdur)**, İhlâs sûresinde ve Bekara sûresi, yirmiikinci âyet-i celîlesinde meâlen, **(Allahü teâlâyâ ortaklar koşmayınız)** buyurulmakta ve dahâ sayısız sözler ve nice kat'î karînelere Allahü teâlânın cism olmakdan münezzehe olduğunu, hiç bir şübheye mahâl kalmayacak şekilde bildirmiştir. Bu açıklamaları, et ve kemikten olan elin Allahü teâlâ hakkında muhâl olduğunu bilmelerine kâfi gelmiştir. Diğer zâhiri lafzlar da, eğer cisme itlak olunursa, ancak cismiyyete ve cismiyyetin sıfatlarına delâlet etmesi böyledir.

Eğer müteşâbih kelimeler, cism olmayan bir şeye itlak olunursa, kelimenin zâhiri ma'nâsı değil, Allahü teâlâ hakkında câiz olan başka bir ma'nâ murâd edildiği zarûri olarak bilinmelidir. Çoğu zemân bu ma'nâ te'ayyün eder. Ba'zan de te'ayyün etmez. Ancak karîne ile anlaşılır. Bu karînelere şübhe ve müşkilleri giderici şeylerdendir.

Sûâl: Nass olan lafzlar, zâhirinde vehm olmayan, ma'nâsı açık olan, çocukların ve avâmın da anlayacağı şekilde neden söylenmemiştir, denilirse:

Cevâb: Çünkü, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" insanlarla arab lügatı ile konuşmuştur. Arab lügatinde bu ma'nâları tek başına ifâde eden kelime yokdur. Lügatde müteşâbihâtın nassları olup da, lügatin kurucusu Peygamberimiz, bu ma'nâları bilmediği hâlde, bu nassları nasıl vaz' eder. Ancak onlar öyle ma'nâlardır ki, nûr-ı nübüvvet veyâ uzun araştırmalar sonunda, aklî nûru ile edinilen ma'nâlardır. Bu da o işlerin hepsinde olmayıp, ba'zılarında olur. Müteşâbih lafzların yerine başka ibâreler konulmadığından, lügatda zarûret olarak istiâre yoluna gidilmiştir. Her konuşan için o yola gidilmiştir. Nitekim biz "Bu mes'elenin sûreti böyledir" demekden kendimizi alamıyoruz. Yine "Bu mes'elenin sûreti, diğerinin hilâfıdır" diyoruz. Bu sûret kelimesi de cismânî sûret lafzından müsteârdır. Fekat lügatin kurucusu mes'elenin hey'etine ve tertîbi husûsunda bir nass kelime koymamıştır. Bunun sebebi, yâ mes'eleyi anlamamıştır veyâ anlamıştır ama zihnine getirememiştir. Veyâ getirmiştir ama istiâreye güvendiği için, onun için husûsî ve ayrıca bir nass kelime koymamıştır. Veyâ her ma'nâ için özel bir lafz koymaktan âciz olduğunu anlamıştır. Çünkü ma'nâlar nihâyetsizdir. Lügate konulacak kelimeler ise belli sayıdadır. Bunun için ma'nâlardan sonsuz sayıda karşılıksız kalır. Bunun için bu ma'nâlara vaz' eden tarafından müsteâr isimler bulunması lâzım gelir. Kurucu da ba'zı ma'nâlara müsteâr isim bulmakla yetindi. Diğer lügatlerde arab lügatinden dahâ çok eksiklik vardır. Bu ve benzeri eksiklikler, herhangi bir dil ile konuşan için onu istiâre yapmağa mecbûr kılar. Nitekim biz de zarûret olmasa da, karînelere dayanarak istiâreyi câiz kılıyoruz.

Biz “Zeyd Amrın fevkinde oturdu” demekle, “Zeyd Amrın hemen yanında ve başköşeye yakın oturdu” demek arasında fark görmüyoruz. Yâhud da “Bağdâd halîfenin idâresi altındadır” demekle, “Bağdâd halîfenin elindedir” demek arasında bir fark görmüyoruz. Bu, akllılar arasındaki konuşmalarda geçerlidir. Çocuklar ve câhiller ile konuşurken müteşâbih lafzların korunması imkân dâhilinde değildir. Bundan sakınmakla meşgûl olmak, kelâmı rekâket, aklda za’îflik ve lafzda ağırlık meydâna getirir.

Sûâl: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Allah lafzı ile ne murâd olduğunu niçin açıklamamış ve bu maksadın perdesini açmamıştır? Niçin Allahü teâlânın var olduğunu, cism, cevher, araz olmadığını, âlemin dâhilinde ve hâricinde olmadığını, ona bitişik ve ayrı olmadığını, bir mekânda, herhangi bir cihette olmadığını, hattâ bütün cihetlerin Ondan hâlî olduğunu söylememiştir. Bir kavme göre hak olan da bu ta’rifdir. Kelâm âlimleri en fasîh olarak böyle açıklamışlardır. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” ibârelerinde bir kusûru, hakkı ortaya çıkarmasında bir gevşekliği, bilgilerinde bir eksikliği muhakkak ki yokdu, denilirse:

Cevâb: Her kim bu soruları doğru bulursa, ma’zûrdur. Eğer Resûl-i ekrem onlara o şekilde bir ta’rif ve sıfatlarını zikir etmiş olsaydı, insanlar onu kabûl etmez, inkâra kalkışırlandı. Böyle bir varlığın mevcûdiyyeti muhâldir derler, ta’tile, ya’nî Allahü teâlânın sıfatlarını inkâr eden mütekellim ve felsefecilerin mezhebine düşerlerdi. Allahü teâlâyı tenzîhde mübâlağa etmekde bir hayr yokdur. Bilâkis pek az kimse müstesnâ, çoklarını sıfatların inkârına götürür.

Âlemlere rahmet olsun diye insanların âhîret se’âdetine erişmeleri için, dîne da’vetci olarak gönderilen Peygamber, çoğunluğun helâkine sebep olacak sözleri nasıl söyleyebilir? Hattâ Peygamberimiz insanlarla aklarının alacağı şekilde konuşmağı emir buyurmuşdur. Bir hadîs-i şerîflerinde, **(İnsanlar ile anlayamayacakları tarzda konuşmak, ba’zıları için fitne olur)** buyurmuşlardır.

Sûâl: Tenzîhde mübâlağa etmek ile ba’zı kimseler için ta’til korkusu varsa, vehme götüren müteşâbih lafzları kullanmak ile de ba’zı kimseler için teşbîh korkusu olmaz mı?

Cevâb: Bunların arasında iki yönden fark vardır:

a) Ta’til, çok kimseler hakkındadır. Teşbîhe gidenlerin sayısı ise azdır. Yapılacak işlerde iki zararın en hafifi, kaçınılacak işlerde iki zararın dahâ umûmî olanını dikkate almak evlâdır.

b) Teşbîhin ilâcı, ta’tilin ilâcından dahâ kolaydır. Zîrâ bu zevâhîrle beraber, meâl-i şerîfi, **(Onun gibi hiç bir şey yokdur)** olan, Şûrâ sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesini zikir etmek ve Allahü teâlâ bir cism değildir, cismelerin benzeri değildir demek yeterlidir. Ama yukarıda bildirildiği gibi, tenzîhde mübâlağa etmekden hâsıl olan, ya’nî Allahü teâlânın sıfatlarını inkâr eden ta’tilcinin i’tikâdına bu sıfatların varlığını yerleşdirmek cidden zordur. Ancak binde biri kabûl eder. Hele arab milletinin ümmîleri aslâ kabûl etmez.

Sûâl: Ülühiyyetin aslını insanların kalblerine yerleştirmek için, vazîfeli olan Peygamberlerin ifâdelerini anlamakdan âciz olup, doğru i'tikâdın hilâfına vehme kapılmaları, meselâ Allahü teâlâ Arş üzerinde karar kılmıştır. O gökdedir ve mekân olarak kullarının üzerindedir gibi inanmaları, Peygamberler için bir özr olur mu?

Cevâb: Öyle düşünmekden ve sâdık olan bir Peygamberin Allahü teâlâyı, sıfatlarından başka bir sıfatla vasflandırmakdan, böyle yanlış i'tikâdları halka inandırmakdan Allahü teâlâyaya sığınırız. Söylenenleri halkın anlayıp anlamaması kendilerindeki kusûrdandır. Peygamberler, halkın anlayamayacağı bilgileri onlara söylemez, onlardan saklı tutar. Bu bilgileri anlayabilenlere anlatır. Bununla halkın acz ve kusûruna ilâc olur. Bilhâssa Allahü teâlânın sıfatları hakkında kasdî olarak hakîkatin hilâfına, halka anlatmakda zarûret yokdur. Evet, lafzların müsteâr olarak kullanılmasında zarûret vardır. Belki anlayışı kıt olanlar yanlış anlayabilirler. Bu da lügatdeki kusûr ve muhâverenin icâblarındandır. Fekat kasden hakîkatin hilâfını anlatarak halkı cehâlete sürüklemek, ister bir maslahat düşünölsün, ister düşünölmessin, muhâldir.

Sûâl: Teşbîh ehli, müteşâbih lafzların neye dayandığını bilmiyor ve lafzların zâhirine bakarak cehâlete sürüklendikleri biliniyordu. Her ne zemân Peygamberimiz mücmel, örtölü lafzlar getirdiğinde, o lafz ile cehâlete götürme kasd olunsun veyâ olunmasın, teşbîh ehli buna râzı olurlardı. Her ne kadar cehâlete götürme hâsıl olsa da, ehl-i teşbîh onu bilir ve ona râzıdır.

Cevâb: Ehl-i teşbîhin cehlinin Peygamber efendimizin lafzları sebebi ile hâsıl olduğunu kabûl etmeyiz. Bu cehâlet, takdîs ve tenzîh ma'rifetini kazanmakdaki ve tenzîhi, nazar, ya'nî lafzın zâhirine kapılmak üzerine takdîm etmemekdeki kusûrlarından meydâna gelmektedir. Eğer bu ma'rifeti önceden kesb edip, lafzın zâhirine nazar üzerine takdîm etmiş olsalardı, muhakkak ki hatâyâ ve câhilliğe düşmezlerdi. Nitekim takdîs ilmi olan kimse, "mes'elenin sûreti" sözünü duyduğu zemân, ma'nâsını anlamakda zorluk çekmez. Teşbîh ehli üzerine vâcib olan, bu takdîs ilmini tahsîl etmeleridir. Sonra bu konuda bir şübheleri olursa âlimlere mürâce'ât etmeleridir. Dahâ sonra kendisini te'vîl yapmakdan alıkoymalarıdır. Âlimler, takdîsi onlara bildirdiklerinde, kendilerini takdîs ile yükümlü kırlarlar. Bu takdîsi yapmadıkları zemân, câhil kalmış olurlar.

Dînin kurucusu Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", insanların tabî'atlarındaki tenbelliği, kusûru, fuzûlî işlere, üzerlerine lâzım olmayan şeylere dalmak husûslarını biliyordu. Buna ve cehâletten kurtulmak için ilm tahsiline çalışmamalarına râzı değildi. Fekat Allahü teâlânın taksîmindeki kazâ ve kadere râzı idi. Nitekim Allahü teâlâ Hûd sûresi, yüzondokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Rabbın "and olsun ki, Cehen-nemi insanlar ve cinlerle toptan dolduracağım" şeklindeki sözü yerini buldu)** ve Hûd sûresi, yüzonsekizinci âyet-i celîlesinde meâlen, **(Rabbın dileseydi bütün insanları bir tek millet yapmışdı)** ve Yûnüs sûresi, doksandokuzuncu ve yüzüncü âyet-i celîlelerinde meâlen, **(Eğer Rabbın**

dileseydi yeryüzündekilerin hepsi elbette îmân ederlerdi. O hâlde sen inanmaları için insanları zorluyor musun? Allahın izni olmadan hiç kimse inanamaz) ve Hûd sûresi, yüzonsekizinci ve yüzondokuzuncu âyet-i kerîmelerinde meâlen, **(Fekat onlar ihtilâfa düşmeğe devâm ederler. Ancak Rabbin rahmetine kavuşanlar müstesnâdır. Zâten Rabbin onları bunun için [rahmet etmek için] yaratdı)** buyurmaktadır. İşte insanların yaratılmasında kahr-i ilâhî budur. Allahü teâlânın değışmeyen âdetini değışdirmeğe Peygamberlerin de kudreti yokdur.

İKİNCİ FASL:

Sûâl: Müteşâbih lafzlardan sûâl sormamak ve sorularına cevâb vermemek hakkındaki tavsiyenizin fâidesi nedir? Bu ihtilâflar birçok şehirde, beldelerde yayılmışdır. Müteassıb fırkalar ortaya çıkmıştır. Bu mes'elelerden size bir şey sorulursa nasıl cevâb verirsiniz?

Cevâb: Bu konuda sûâl sorularına imâm-ı Mâlikin "radiyallahü anh" istivâ hakkında, "Allahın Arş üzerinde istivâsı ma'lûmdur. Nasıl olduğu mechûldür. Ona inanmamız lâzımdır" dediğini söyleriz. Avâmın soracağı sûâllere, fitne yolunu kapamak için, aynı şekilde cevâb veririz.

Sûâl: Eğer, (istivâ), (fevk), (el) ve (parmak)dan sorulursa, nasıl cevâb verilir?

Cevâb: Bu konuda hak, doğru olan Allahü teâlânın ve Resûlünün "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdıklarıdır. Allahü teâlâ Tâhâ sûresi beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Rahmân Arş üzerine istivâ etdi)** buyurmuş ve doğru söylemiştir. Kat'î olarak bilinmelidir ki, istivâ, cisme mahsûs olan oturma ve karâr kılma değildir. İstivâ kelimesi ile Allahü teâlânın murâdının ne olduğunu bilmeyiz ve bilmekle de mükellef değiliz.

Allahü teâlâ, En'âm sûresi, onsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(O kullarının fevkinde yegâne kudret ve tasarruf sâhibidir)** buyurmuştur. Bu da doğrudur. Burada mekân olarak fevkiyyet, üstde olmak muhâldir. Çünkü, O mekândan önce vardı, şimdi de dahâ önce olduğu gibi vardır. Fevk ile ne murâd ettiğini biz bilmeyiz. Ey sûâl soran, bu ma'nâyı bilmek senin de bizim de üzerimize lâzım değildir.

Allahü teâlânın (el)i ve (parmak)ları vardır dememiz de mutlakâ câiz değildir. Ancak Peygamber efendimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdıkları şekilde söylememiz lâzımdır. Dahâ önce geçdiği gibi, ziyâde, noksan, cem', tefrîk, te'vîl ve tafsîl yapmadan söyleriz.

Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Âdem aleyhisselâmın hamurunu eli ile yoğurdu)** ve **(Mü'minin kalbi, Rahmânın parmaklarından ikisi arasındadır)** buyurmaları hakdır, doğrudur. Bunlara inanırız. Ziyâde ve noksan etmeyiz. Rivâyet edildiği gibi nakl ederiz. Et ve sirden meydâna gelmiş bir a'zâyı kat'î olarak red ederiz.

Sûâl: Kur'ân-ı kerîm kadîm midir, mahlûk mudur? denilirse:

Cevâb: Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Kur'ân, Allahü**

teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir) hadîs-i şerîfine göre, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını söyleriz.

Sûâl: Kur'ân-ı kerîmin harfleri kadîm midir, değil midir?

Cevâb: Eshâb-ı kirâm "aleyhimürrıdvân" bu mes'eleyi hiç ele almadılar. Bu konuya dalmak bid'atdır. Bu konu hakkında sûâl sormayınız. Haşeviyye fırkasının gâlib olduğu, Kur'ân-ı kerîmin harfleri kadîmdir diyene kâfir dedikleri bir beldede, onların arasına düşen ve cevâb vermek için sıkıştırılan bir kimse, "Eğer harfden maksadın Kur'ân-ı kerîmin kendisi ise, Kur'ân-ı kerîm kadîmdir. Eğer maksadın Kur'ân-ı kerîmden başkası ve Allahü teâlânın sıfatları ise, Allahü teâlâdan ve sıfatlarından başka her şey mukdesdir, ya'nî sonradan yaratılmışdır" der ve başka bir şey ekmez. Çünkü avâma bu mes'elenin hakîkatini anlatmak çok zordur.

Sûâl: Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Kur'ân-ı kerîmden bir harf okuyana ... sevâb vardır)** buyurması ile, harflerin Kur'ân-ı kerîmden olduğunu ve Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını beyân buyurmuşlardır. Bundan harflerin kadîm olması lâzım gelmez mi?

Cevâb: Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir)** buyurmasına bir şey eklemeyiz. Bu bir mes'eledir. Harflerin Kur'ânda olması ayrı bir mes'eledir. Harflerin kadîm olması da üçüncü bir mes'eledir. Bunun üzerine başka bir şey ilâve etmeyiz. Öyledir de diyemeyiz. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurduklarına bir şey eklemeye hakkımız yoktur.

Sûâl: Yukarıda geçen iki mes'eleden üçüncü mes'ele lâzım gelmez mi, diye za'm ederlerse,

Cevâb: Bu kıyâs ve tefrîdir. Biz dahâ önceden kıyâs ve tefrîa, ya'nî kısımlara ayırmağa yol olmadığını, hattâ tefrîk yapmadan, vârid olduğu üzere kalmasının lâzım geldiğini beyân etmişdik.

Sûâl: Kur'ân-ı kerîmin arabîsi kadîmdir. Çünkü hadîs-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerîm kadîmdir)** buyurulmuş ve Yûsûf sûresi, ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Biz onu arabî bir Kur'ân olarak indirdik)** buyurulmuştur. O hâlde arabî lisanı da kadîm olmaz mı, denilirse:

Cevâb: Kur'ân-ı kerîmin arabî olması hakdır, doğrudur. Zîrâ Kur'ân-ı kerîmde, arabî olduğu bildirilmektedir. Kur'ân-ı kerîmin kadîm olduğu da hakdır. Bunu Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" beyân etmiştir. Kur'ân-ı kerîmin arabîsinin kadîm olması da üçüncü bir mes'eledir. Kur'ân-ı kerîmin arabîsinin kadîm olması hakkında bir şey vârid olmamıştır. Kadîmliği hakkında söz lâzım gelmez. Bu sebeble avâm ve haşeviyye fırkası bu husûsda tasarruf etmekden alıkonulur ve kıyâsdan ve onun îcâbları olan sözlerden men' olunur. Hattâ onlara tazyîki dahâ da arttırırız.

Kur'ân-ı kerîm kelâmullahdır ve mahlûk değildir demek, Kur'ân-ı kerîmin kadîm olduğunu kasd etmedikçe, Kur'ân-ı kerîm kadîmdir demesine ruhsat verilmez. Çünkü "mahlûk değildir" ile "kadîm" sözleri arasında fark vardır. Zîrâ, "Filânın kelâmı mahlûk değildir" demek, "vaz' olun-

muş değildir” demektir. Ba’zan mahlûk, halk edilmiş (muhtelak) ma’nâsına gelir. Gayr-i mahlûk sözü bu ma’nâyâ gelirse de, kadîm ma’nâsına gelmez. O hâlde aralarında fark vardır.

Biz Kur’ân-ı kerîmin kadîm olduğuna inanırız. Sâdece bu lafz ile değil. Çünkü bu lafz tahrîf, tebdîl, tağyîr, tasrîf olunmamalı, hattâ Allahü teâlânın murâdı olduğu ma’nâ üzere hakdır şeklinde i’tikâd edilmesi lâzımdır. Kur’ân-ı kerîmi, kasdî olarak hiç bir nass nakl etmeden mahlûkdur diyen kimse bid’at işlemiş ve kendiliğinden bir şeyler ilâve yapmış, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılmış olur.

ÜÇÜNCÜ FASL:

Süâl: Bilinen mes’elelerden biri olan “Îmân kadîmdir” sözü hakkında ne dersiniz?

Cevâb: Eğer işin dizgini elimizde olsaydı, süâl soranı, bu fâidesi olmayan za’if sözden men’ ederdik ve “bu bid’atdır” derdik. Bulunduğumuz yerde onlar güçlü ise deriz ki: Îmândan maksadınız nedir? Eğer maksadın, halkın bilgisi ve sıfatları hakkında ise, halkın bütün sıfatları mahlûkdur. Eğer maksadın Kur’ân-ı kerîmden bir şey veyâ Allahü teâlânın sıfatlarından ise, bil ki, Allahü teâlânın bütün sıfatları kadîmdir. Eğer maksadın ne halkın sıfatı ne de Hâlıkın sıfatı ise, o zemân bu anlaşılır ve tasavvur edilir şekilde değildir. Zâtı, kendisi anlaşılamiyan, tasavvur edilemiyen bir şeyin kadîm ve hâdis olmasına nasıl hükm verilir? Asl olan süâl soranı zecr edip, cevâb vermemektir. Selef-i sâlihîn mezhebinin en saf maksadı da budur. Zarûret olmadan bu yoldan ayrılmamak lâzımdır. Zor durumda olanın tutacağı yol, zikr ettiğimizdir.

Eğer, karşımızdaki zekî, hakîkatleri anlayabilecek biri ise, mes’elenin örtüsünü kaldırıp, Kur’ân-ı kerîm hakkındaki müşkillerden kurtarız ve şöyle deriz:

Bil ki, varlıkta her şeyin dört mertebesi vardır:

- 1- Zâhirdeki varlığı,
- 2- Zihndeki varlığı,
- 3- Lisandaki varlığı,
- 4- Kâğıda yazılmış varlığı.

Ateşi misâl alalım. Ateşin ocakda bir varlığı vardır. Bir de zihnde ve hayâlde varlığı vardır. Ya’nî ateşin kendisini ve hakîkatini bilmekdeki varlığı vardır. Bir de lisandaki varlığı vardır ki, ateş lafzı ateşe delâlet eden bir kelimedir. Bir de kâğıd üzerine yazılmış şekilde ibâret bir varlığı vardır.

Yakma, ateşe mahsûs bir sıfat olduğu gibi, kadîmlik Kur’ân-ı kerîmin ve Allahü teâlânın kelâmının sıfatıdır. Yakıcı ateş, ocakda olandır. Zihndeki, lisandaki ve kâğıd üzerindeki değildir. Yakıcılık kâğıdda ve dilde olsaydı, onları yakardı.

Eğer bize, “ateş yakıcıdır” denirse, “evet” deriz.

Eğer bize, “ateş kelimesi yakıcıdır” denirse, “hâyır” deriz.

Eğer bize, “ateşin harfleri yakıcıdır” denirse, “hâyır” deriz.

Eğer bize, “ateş kelimesinin kâğıd üzerinde yazılı harfleri yakıcıdır” denirse, buna da “hâyır” deriz.

Eğer bize, ateş kelimesiyle söylenen ve yazılan “yakıcıdır” denirse, “evet” deriz. Çünkü bu kelime ile söylenen ve yazılandan maksad ocakdakidir. Ocakdaki de yakıcıdır.

Allahü teâlânın kelâmı kıdem, ya'nî kadîmlik ile vasflandırıldığı gibi, ateş de yakmak ile vasflandırılmaktadır.

Kur'ân-ı kerîm diye ismlendirdiğimiz şeyin varlığı dört merteye üzeredir:

1- Allahü teâlânın zâtı ile kâim olan asl varlığıdır. Ocakdaki ateşin varlığı gibidir. Nitekim Nahl sûresi, altmışıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, **(En yüce sıfatlar Allaha âiddir)** buyurulmuştur. Âcizlere anlatmak için bu gibi misâlleri vermek lâzımdır. Kıdem, kadîmlik bu varlığın husûsî bir vasfıdır.

2- Lisanımızla söylemeden önce, öğrenme esnâsında zihnimizde olan ilmî varlığıdır.

3- Seslerimizle meydâna gelen lisanımızdaki varlığıdır.

4- Kâğıdlar üzerine yazılan varlığıdır.

Sûâl: Kur'ân-ı kerîmi nutk etmeden önce, onun ilminden zihnlerimizde olan nedir, diye sorulursa:

Cevâb: İlmimiz sıfatımızdır. O da mahlûkdur, ya'nî sonradan yaratılmışdır. İlmimizle bilinen şey, ya'nî Kur'ân-ı kerîm kadîmdir. Nitekim ateşi bilmemiz ateşin sûretini hayâlimizde canlandırdığımız yakıcı değildir. Fekat ilmimizle ma'lûm olan şey yakıcıdır.

Sûâl: Kur'ân-ı kerîm okurken sesimizden, dilimizin hareketinden ve nutkumuzdan sorulursa,

Cevâb: Bunlar lisanımızın sıfatıdır. Lisanımız hâdisdir. Lisanın sıfatı yaratıldıktan sonra olur. Her hâdisden sonra meydâna gelenler elbette hâdisdir. Lâkin bu hâdis olan seslerimizle nutkumuz, zikr ettiğimiz, kırâet ve tilâvet etdiklerimiz kadîmdir. Nitekim ateşin harflerini lisanımızla zikr ederiz. Bu harflerle zikr edilen şey yakıcıdır. Seslerimiz ve seslerimizin parçaları, ya'nî heceler yakıcı değildir.

Sûâl: Ateş sözünün harfleri ateşin kendisinden ibâret değil midir, denirse:

Cevâb: Eğer söylediğin gibi olursa, “ateş”in harfleri yakıcı olur. Kur'ân-ı kerîmin harfleri eğer okunanın kendisi ise, o zemân kadîm olur. Bunun gibi, “ateş”in kâğıd üzerine yazılmış şekli de yakıcı olur. Çünkü yazılan “ateş”in kendisi olur. Ateşin sûreti olan şekiller yakıcı değildir. Çünkü kâğıdın üzerinde yakmadan ve yakılmadan durmaktadır. İşte varlıkdaki bu dört dereceyi avâm ayıramamaktadır. Avâm bunları tafsî-

latı ile anlayamaz. Hele bunları teker teker hiç ayıramazlar. Bunun için mes'elenin içine dalmıyoruz. Yoksa, işlerin hakikatini ve tafsilatının künhünü bilmediğimizden değildir.

Elbette “ateş” ocakda olduğu zemân yakıcı, söncü ve parlayıcı olarak vasf olunur. Lisanda da, fârisî, türkce ve arabî olarak veyâ az harfli, çok harfli diye vasf olunur. Hâlbuki “ateş”in ocakdaki varlığı, tükçe, fârisî ve arabî diye kısımlara ayıramaz. Lisanda olan “ateş” de sönme ve parlama şeklinde vasf olunamaz. Kâğıda yazıldığında kırmızı, yeşil ve siyâh diye vasflandırıldığı gibi, muhakkak, sülüs, rik'a veyâ nesh kalemle yazılmıştır denir. Lisandaki “ateş” kelimesinin bunlarla vasflandırılmasına imkân yokdur.

“Ateş” ismi, ocakda olana, kalbde [zihnde], lisanda ve kâğıdda olanlara verilen müşterek bir ismdir. Ocakda olana verilen ism hakikidir. Zihnde olanı, hakikî değil ilmîdir. Ama ateşin hakikisini anlatan sûret ma'nâsına gelir. Nitekim aynadaki görüntülerine, hakikî olmadıkları hâlde insan ve ateş denir. Fekat insan ve hakikî ateşi hâtırlatan sûret ma'nâsına gelir.

Lisandaki “ateş” kelimesi ateş ile ismlendirilir. Bu da zihnde mevcûd olan ateşe delâlet eden üçüncü ma'nâdır. Ya'nî, hakikatde olan birinci, zihnde olan ikinci ma'nâdır. Lisanda olan, ıstılâhlara göre değişir. Hakikî ve zihnde olan ateş kelimelerinde değişiklik olmaz. Kâğıd üzerinde olana, dördüncü ma'nâ olarak ateş denir. Bu da, lisanda olana, ıstılâh ile delâlet eden şekillerdir.

Kur'ân-ı kerîm ve ateşin, hattâ her şeyin ismi, bu dört işde ya'nî, ma'nâ, varlık ortaklığı anlaşıldı. Haberlerde, **(Kur'ân mü'minin kalbindedir), (Kur'ân mushafdadır), (Kur'ân okuyucunun lisanındadır), (Kur'ân zât-i ilâhînin sıfatıdır)** şeklinde gelmiş olan sözlerin hepsi doğrudur. Hepsinin ma'nâsı buldukları mertebelere göre anlatılmıştır. Zekî kimselerce bunlarda bir tenâkuz yokdur. Bu zekî kimseler, murâd olunan hakikati ihâta etmekle hepsini tasdik etmişlerdir. Bunlar öyle açık ve ince işlerdir ki, zekî ve anlayışlı kimselere göre bundan dahâ açık bir şey yokdur. Ahmak ve anlayışı kıt olanlara göre, bundan dahâ ince ve kapalı bir şey yokdur. Bunları bu gibi ilmlere dalmaktan men' etmek lâzımdır. Bunlara, “Kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir de ve sus. Bunun üzerine ziyâde ve noksanlık yapma. Bu konuyu araştıрма ve inceleme” demelidir.

Zekî kimseleri, bu müşkillerin sıkıntılarında derhâl kurtarıp, râhatlandırmak lâzım gelir. Ayrıca bunlara, “avâm ile bu mevzu'ları konuşmamaları, avâma tâkatlarının üstünde olan bir mükellefiyyet yüklememeleri” tavsiye olunur. Müteşâbihâtın zâhirî ma'nâlarında müşkil yerlerin, şübhelî ve tereddüdlü sözlerin hepsi avâmın, ilm ve idrâki az, zekâ ve kâbiliyyeti kıt olanlarının yanında örtülüdür. Ama basîret erbâbı için açık hakikatlerdir. Selefin büyüklerinin bu hakikatleri bilmekten âciz olduklarını zan etmek doğru değildir. Gerçi onlar müteşâbih ve istiâreli sözleri, kitâblara yazmamışlardır. Ama onları bildiler, avâmın da bunları anlamaktan âciz olduklarını anlayıp, kendileri sükût edip, avâmı da sükût ettirmişlerdir. Hak olan, doğru olan da budur. Selefin büyüklerinden maksa-

dım, makâm ve şöhret bakımından değil, ma'nâlara dalmak ve sırlara mut-tali' olmak bakımındandır. Selefin büyükleri, avâma göre değişir. Avâm, halkın arasında ilmi ile şöhret yapmış kimselerin büyük olduğuna inanır-lar. Bu da delâlete düşme sebeplerinden bir başkasıdır.

DÖRDÜNCÜ FASL:

Süâl: Avâm, araştırma ve incelemeden men' edilirse, delîli bil-mez. Delîli bilmeyen delâlet olunanı tanımada câhil kalır. Hâlbuki Allahü teâlâ bütün kullarına:

- 1– Kendisini tanımalarını, Ona îmân edip, varlığını tasdîk etmeği,
- 2– Başkasına benzetme ve sonradan yaratılma alâmetlerinden münezze kılmağı,
- 3– Vahdâniyyetini, bir olduğunu bilmeği,
- 4– İlm, kudret, istediğini yapmak gibi sıfatlarını bilmeği emr buyur-muşdur.

O hâlde delîlleri bilmek zarûî değil, matlûbdur, ya'nî istenilir. Her ilm matlûbdur. İlm ancak delîllerin ağı ile delîlleri incelemekle, matlûba de-lâlet ettiği vechi anlamakla ve netîcenin nasıl olacağını düşünmekle ele geçirilir. Bu da ancak, delîllerin şartlarını, mukaddimelerin nasıl tertîb edil-diğini ve netîcelerin nasıl elde edildiğini bilmekle temâm olur. Bu da ya-vaş yavaş insanı aklî ilmlerde dikkatli incelemeğe, kelâm ilmini öğrenme-ğe ve araştırmağı temâmlamağa götürür.

Avâm üzerine vâcib olan, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" ge-tirdiklerini tasdîk etmektir. Bu tasdîki zarûî değildir. Çünkü Peygamber di-ğer insanlar gibi bir insandır. Onu yalancı Peygamberlik iddiâsında bulun-anlardan ayıracak delîl lâzımdır. O da ancak mu'cizeyi çok dikkatli incelemek-le, mu'cizenin hakikatini ve şartlarını bilmek ve diğer Peygamberlerin Pey-gamberlik delîllerini incelemekle mümkündür. Bu da kelâm ilminin özüdür.

Cevâb: Halk üzerine vâcib olan, yukarıda sayılan şeylere îmân et-mektir. İmân da onda hiç tereddüd olmayacak ve sâhibinin hatâya düş-me ihtimâlini akla getirmeyecek şekilde kat'î olarak tasdîk etmekden ibâretidir. Bu kat'î tasdîk, altı mertebede hâsıl olur.

1. Tasdîkin en yüksek mertebesidir:

Derece derece, kelime kelime usûlü ve mukaddimleri yazılı olan en sağlam ve şartlarına uygun delîller ile, şübhe ve tereddüde ve hiç bir ih-timâle yer bırakmayacak şekilde elde edilir. Bu da istenilenin en sonudur. Tasdîkde bu mertebeye erişmiş her asrda ancak bir iki kişiye rastlanır. Ba'zan de hiç bulunmaz. Eğer kurtuluş bu derece ma'rifetle sınırlandırıl-saydı, kurtulma imkânı azalır ve kurtulanlar az olurdu.

2. Vehme götüren, takdîrî delîlleri ile hâsıl olan tasdîk:

Büyük âlimler arasında meşhûr, inkârı çirkin, insanların onlar hak-kında münâkaşa etmekden nefret ettikleri bir takım husûslara dayalı

vehmî, takdîri delîllerle hâsıl olur. Bu cins delîller, ba'zı kimselerde, ba'zı husûslarda, hilâfına imkân verdirmeyen kat'î bir tasdîk hâsıl eder.

3. Hitâbet delîlleri ile hâsıl olan tasdîk:

Cem'iyetde cereyân eden muhâvere, münâzara ve ilmî konuşmalarda ileri sürülen delîller ve isbâtlardan hâsıl olur. Bu da açık fikrli ve anlayışlı insanların çoğunda tasdîki ifâde eder. İçî teassub ile dolu olan, delîllerin îcâb etmediği şeylerin aksine tam inanmış olanlar, delîl ve isbâtları lâyıki ile ta'kîb edemiyenler, aksi tezi savunanların sözlerine kapılarak şübhe ve tereddüde düşenler, mücâdelecilerin sözlerinin te'sîri ile hayretde kalanlar, bu konuşmalardan istifâde edemezler. Kur'ân-ı kerîmin ekserî delîlleri bu cinsdendir, ya'nî hitâbî delîllerdir.

Tasdîkini gerekdiren açık delîllerden biri, bir yerin iki idârecisi olursa, düzen bozulur sözüdür. Nitekim Enbiyâ sûresi, yirmiikinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Eğer yerde ve gökde Allahdan başka ilâhlar bulunsaydı, yer ve gök [bunların nizâmı] kesinlikle bozulup gitmişdi)** buyurulmuştur.

Şimdi, kafası mücâdelecilerin tartışmaları ile karışmamış, fıtrâtı aynen kalmış her kalb sâhibi, bu delîl ile hemen Allahü teâlânın birliğini kat'î şekilde tasdîk eder. Fekat bir mücâdelecinin ona, "âlemi, iki ilâhın uyuyarak, aralarında ihtilâf olmadan idâre etmeleri mümkündür" diyerek, karşısındakine bu kadarını işitirmesi, onun tasdîkini bulandırır. Sonra bu mes'elenin çözülmesi ve zihninden çıkarıp atması zorlaşır. Şek ve şübhe onu kaplar, bunu üzerinden atmak zor olur.

Çok açık bilinmekdedir ki, yaratmağa kâdir olan, iâdeye, ya'nî öldükden sonra diriltmeğe dahâ da kâdirdir. Nitekim Yasîn sûresi, yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(De ki, onları ilk def'a yaratmış olan diriltir)** buyurulmuştur. Bunu işiten her zekî veyâ gabî olan avâm, hemen tasdîke koşar ve der ki: Evet, diriltmek, yaratmaktan dahâ zor değildir, hattâ dahâ kolaydır. [Böylece Allahü teâlânın, öldürdükden sonra dirilteceğini tasdîk etmiş olur.] Fekat onun, cevâb vermekte zorluk çekeceği bir sülâl karşısında zihni karışıp tasdîki sarsılabilir.

Tasdîki ifâde eden, her şeyi içine alan tam ve kat'î delîl, artık sülâle mahal kalmayınca kadar bu mevzu' ile alâkalı bütün sülâl ve cevâbların temâmlandığı zemândaki delîldir. Tasdîk bundan önce hâsıl olur.

4. İşitmekle hâsıl olan tasdîk:

Halkın çok medh etmesi sebebi ile doğruluğuna inandığı, hüsn-i i'tikâd edilen kimseden işitmekle hâsıl olan tasdîkdir. Çünkü herkes, doğruluğuna inandığı babasına, üstâdına veyâ fazileti ile şöhret bulmuş bir zâta tam inanır, i'timâd eder. Bunlardan birinin, bir kimsenin ölmesi, bir gâib kimsenin gelmesi gibi, verdiği habere hiç araştırmadan inanıp tasdîk eder. Kalbinde tasdîkden başka hiç bir şeye yer yoktur. Bu tasdîkde dayanağı, haberi verene hüsn-i i'tikâdıdır. Doğruluk, vera' ve takvâ ile tecrîbe edilmiş birisi, Ebû Bekr "radıyallahü anh" gibidir. Ebû Bekr "radıyallahü anh", Resûlullah "sallallahü aleyhi ve selle" şöyle buyurdu dediğin-

de, ona niceleri kat'î şekilde inanır, dediğini mutlaka kabûl eder. Bunda, hüsn-i i'tikâdından başka dayanağı yoktur. Bunun gibi sıdk, takvâ ve vera' ile meşhûr olan zât, bir âmîye, ya'nî avâmdan birisine, "Bil ki, âlemin yaratıcısı birdir. O âlim ve kâdirdir. Muhammed aleyhisselâmı Peygamber olarak göndermiştir" dediğinde, hemen o âmî, hiç şübhe etmeden inanır. Çocukların, babalarına ve hocalarına i'tikâdları da böyledir. Onlardan i'tikâd edilecek şeyleri işitdiklerinde, hiç bir hucdet ve delîle lüzûm kalmadan tasdîk edip, bu inançlarını devâm ettirirler.

5. İhtimâl ve karînelere dayanan tasdîk:

İnsan bir şeyi, karîne ve işâreti ile birlikde duyduğunda, o haberin doğruluğuna kalbin inanmasından hâsıl olan tasdîkdir. Bu haber muhakkık, araştırmacı âlimlerce kat'î bir kanâ'at hâsıl etmez. Ama avâmın kalbinde sağlam bir i'tikâd bırakır. Meselâ avâmdan biri vâlînin hastalığını tevâtür ile ya'nî bir çok kimseden duyduktan birkaç gün sonra vâlînin konağından bağırma ve ağlaşmalar duysa, o sırada vâlînin hizmetcilerinden biri, vâlînin öldüğünü haber verse, avâmdan olan buna hemen kat'î sûretde inanır ve tedbîrini ona göre alır. Hizmetcinin yanlış işitmiş olacağını veyâ feryâd ve figânın hastanın bayılmasından veyâ hastalığının şiddetinden veyâ başka sebeplerden olabileceğini aslâ hâtırına getirmez. Vâlînin öldüğüne kalbinde sağlam bir inanç hâsıl olur.

Nice a'râbî, kaba tabî'atlı bedevîler, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" güler yüzüne, tatlı sözüne, latîf şemâiline ve güzel ahlâkına bakıp, derhâl îmân etmişlerdir. Hiç şübhe karıştırmadan kesin olarak tasdîk etmişlerdir. Peygamberliğini isbât eden bir mu'cize ve mu'cizeye delâlet eden bir delil istememişlerdir.

6. Arzû ve tabî'atine uyan haberlere dayanan tasdîk:

Bir kimse tabî'atine ve ahlâkına uyan bir söz duyduğunda, hemen onu tasdîk etmesidir. Bu tasdîki, sâdece haberin tabî'atine muvâfık geldiği içindir. Sözü söyleyene hüsn-i i'tikâdı olduğundan veyâ haberin doğruluğuna şâhid olacak bir karîne ve işâret bulunduğundan değildir. Sırf tabî'atine, arzûsuna uygun olmasındandır. Meselâ, düşmanı olduğu birisinin ölmesini, öldürülmesini ve işinden çıkarılmasını şiddetle arzû eden bir kimse, bunlardan birisine âid bir haber duyduğunda, çok az da olsa hiç bir tepki göstermeden hemen tasdîk eder ve git gide bu, o kimsede kat'î bir inanç hâlini alır. Eğer böyle bir haber, bir dostu hakkında olsa veyâ arzû ve isteğine muhâlif olsaydı, duraklar, inanmak istemez, temâmiyle red ve inkâr ederdi. Bu tasdîk, tasdîklerin en za'îfi, en aşağı derecesidir. Çünkü öncekiler bir delîle dayanmakta, za'îf de olsa, bir karîneye veyâ haber veren hakkında hüsn-i i'tikâda, iyi inanca veyâ buna benzer delillere istinâd etmektedirler. Bunlar sâdece avâmın, haklarında delil mu'âmelesi yaptıkları, delil zan ettikleri emâreler, belirti ve işâretlerdir.

Tasdîkin mertebeleri böylece anlaşıldıktan sonra bilinmelidir ki, avâmın îmânı bu sayılan sebeplere dayanmaktadır. Onlar hakkında bu sebeplerin en yüksek derecelisi, Kur'ân-ı kerîmin delilleri ve kalbi tasdîk etmeğe

götüren benzeri delillerdir. Bir âminin [avâmdan birinin] Kur'ân-ı kerîmin delillerinden ileriye geçirilmemesi ve içindeki, kalbleri teskîn eden, avâmı tasdik ve itmi'nâna çeken açık ma'nâlî âyet-i kerîmelerden uzaklaştırılması lâzımdır. Bunların ötesindekiler, avâmın anlayamayacağı delillerdir.

İnsanların çoğu çocuk iken îmân etmekteyler. Bunların tasdiklerinin sebebi, babalarını ve hocalarını taklîd etmektir. Bunlara iyi zanda buldukları, onları dahâ çok medh-ü senâ etdikleri ve başkalarının da onları övdükleri içindir. Bunlara muhâlif olanları şiddetle red ederler. Onlara kendileri gibi inanmayanların çeşidli belâ ve musîbetlere uğradıklarını bildiren hikâyeler nakl ederler. Meselâ filan yehûdî kabrinde köpek şekline çevrilmiş ve falan râfîzî domuz şekline girmiş gibi sözler nakl ederler.

Bu gibi hikâyeler, rü'yâlar ve hâller, çocukların rûhlarında, bunlardan nefret, zıddına da meyl hâsıl eder. Hattâ kalblerinden bütün şüpheleri söküp çıkarır.

Çocuklukta öğrenilen, taş üstüne kazılan yazı gibidir. Çocuk bu inançla büyür. Rûhunda kuvvet bulur. Bülûğa eriştiği zemân bu kat'î inanç onda devâm eder ve içinde hiç bir şüphe karışmamış sağlam bir tasdiğe varır.

Hıristiyan, yehûdî, mecûsî ve müslimân çocuklarının hepsi, hak olsun, bâtil olsun, kat'î olarak babalarının inanç ve i'tikâdları üzere yetişirler. Onları parça parça etseler de aslâ i'tikâdlarından dönmezler. Hakîkî olsun, şeklî olsun, inançlarının aleyhine hiç bir delîli kabûl etmezler.

İslâmiyeti bilmeyen müşrik köle ve câriyeler müslimânların esâretine düşdülerinde, müslimânlarla bir müddet berâber kalınca, müslimânların islâmiyete sıkı bağlılıklarını gördüklerinde, onlarla berâber islâmiyete meyl edip, onların i'tikâdı gibi inanıp ve onların ahlâkı ile ahlâklanırlar. Bunların hepsi sâdece taklîd ve tâbî' oldukları kimselere benzermenin neticesidir. Zîrâ teşbîh, insan tabî'atinin yaratılışında vardır. Bilhâssa çocuklarda ve gençlerde dahâ fazladır.

Böylece anlaşılmalıdır ki, kesin tasdik araştırmaya ve deliller aramağa bağlı değildir.

BEŞİNCİ FASL:

Takdirî i'tirâz: Belki sen, yukarıdaki sebeplerden dolayı avâmın kalbinde kesin tasdik hâsıl olacağını inkâr etmem diyebilirsin. Lâkin tasdik, bir şeyin ma'rifeti, bilinmesi değildir. Hâlbuki insanlar i'tikâd ile değil, hakîkî ma'rifet ile mükellefdirler. İ'tikâd cehl cinsindedir. Onunla hak ile bâtil ayırd edilemez.

Cevâb: Bu fikrde olmak yanlıştır. Doğrusu, insanların se'âdeti hakkın hakîkatine muvâfık şekilde kalblerinde nakş olunması için, bir şeye olduğu gibi kesin olarak i'tikâd etmesindedir. Öldüğü zemân perdeler kalktığına, işleri inandıkları gibi gördüklerinde zelîl olmazlar. Rezîl ve rüsvâ olmak, utanacak duruma düşmek ateşi ile yanmadıkları gibi, ikinci olarak Cehennem ateşi ile de yanmazlar.

Hak bilinen bir şeyin sûreti kalbinde nakş olunca, kendisine fâide verecek hiç bir sebebe bakmaz. Bu delîl hakîkî midir, şeklî midir, kendisine kanâ'at veren bir şey midir, delîli söyleyen şahsa hüsn-i zannı mıdır veyâ sebebsiz, sâdece taklîd netîcesindeki kabûl müdür? Hangisi olduğuna bakmaz. Matlûb olan fâideli delîl değil, fâidedir. O da olduğu gibi Hakkın bulunduğu hâldeki hakîkatidir. Allahü teâlânın zâtı, sıfatları, kitâbları, Peygamberleri ve âhiret günü hakkındaki inancının hak olduğuna ve hakîkatin inandığı hâl üzere bulunduğu kat'î olarak i'tikâd eden sa'îddir. Bu inanç kelâm ilminde yazılı delîllerden birine dayanmasa da Allahü teâlâ katında makbûldür. Çünkü Allahü teâlâ kullarını mutlak inanmak ile mükellef tutmuştur. Bu da Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem" tevâtür ile gelen haberlerden kat'î olarak bilinmekdedir. Nitekim bedevî arablara Peygamber efendimiz islâmı arz eder, onlar kabûl edip, hayvanlarını ve develerini gütmeye dönerlerdi. Peygamberimiz bunlara mu'cize hakkında tefekkür etmeği, mu'cize hakkındaki delîlleri, âlemin hâdis olmasını, Sâni'in, ya'nî yokdan var edenin isbâtını, vahdâniyyetinin delîlleri ve diğer sıfatları hakkında düşünmelerini emr buyurmamıştır. Arabların avâmından çoğuna bunlar teklîf edilseydi, bunları anlayamaz, uzun müddet geçse bile, idrâk edemezlerdi. Nitekim onlardan biri Peygamberimize yemîn verdirerek, Allah seni Peygamber olarak mı gönderdi, deyince, Peygamberimiz de, (Vallâhi, Allah beni Resûl olarak gönderdi) buyurunca, bu yemîne inanarak îmân edip, oradan ayrıldı.

Başka biri de Peygamberimizin yanına gelip bakdığında, "Vallâhi bu yüzün sâhibi yalancı olamaz" demiştir. Buna benzer sayısız misâller vardır. Böylece Peygamberimizin kendi asrındaki bir harbde ve sahâbîlerinin zemânında, çoğu kelâm delîlini bilmeyen binlerce kişi müslimân olmuşdur. Delîlleri anlamak isteyenlerin san'atlarını terk etme ihtiyâcını duymaları ve bir mu'allimden uzun müddet [delîller hakkında] ders görmeleri lâzım gelirdi. Hâlbuki böyle bir rivâyet nakl edilmemiştir.

O hâlde zarûrî olarak bilinmesi gerekir ki, Allahü teâlâ nasıl hâsıl olursa olsun, îmân ve kesin tasdîk ile halkı mükellef kılmıştır.

Evet, ârifin mukallidden üstün olduğu inkâr edilemez. Lâkin ârif mü'min olduğu gibi, mukallid de mü'mindir.

Sûâl: Mü'min taklîdci, kendisi ile yehûdî taklîdci arasını ne ile ayırır?

Cevâb: Mü'min mukallid taklîdi bilmez ve kendisinin mukallid olduğunu da bilmez. Kendisinin hak üzere olduğuna inanır ve i'tikâdında hiç şübhesi olmaz. Kendisinin hak üzere, hasmının bâtil inançda olduğunu kat'î olarak bildiği için, kendisiyle hasmının arasındaki farkları tesbît etmeğe lüzûm görmez. Kendisini hasmından farklı görmesinin sebebi, kuvvetli olmasalar da ba'zı karînelerin ve zâhirî delîllerin mukallidlere mahsûs olduğunu görmesidir. Yehûdî de kendisi için aynı şekilde düşünürse, söylemesi hak yolda olan mukallidin i'tikâdını bozamaz, karıştıramaz. Nitekim, araştırmacı bir âlimin kendini yehûdîden delîl ile üstün sanması, araştırmacı mütekellim bir yehûdînin de kendisini delîl ile üstün görmesi ile araş-

dırıcı ârifin inancında bir şübhe uyandırmadığı gibi, taklîdine bağlı bir mukallidde de şübhe uyandıramaz. Bâtıl üzere olan yehûdî, karşılıklı konuşmaları esnâsında, mukallidin i'tikâdında herhangi bir şübhe uyandırmamasında, mukallidin îmânı ona kâfîdir.

Kendi taklîdi ile yehûdînin taklîdi arasındaki farkı açıklamakda zorlandığı için üzülen, kederlenen avâmdan biri hiç görülmüş müdür? Bu düşünce avâmın hâtırına bile gelmez. Hâtırlarına gelse ve şifâhen söylenirse, söyleyene gülerler ve “bu ne hezeyândır? Hak ile bâtil arasında müsâvât mı var ki, farkı aramaya ihtiyâc duyup da yehûdînin bâtil üzere, benim hak üzere olduğunu beyân edeyim. Ben buna yakîn ile inanıyorum. Bu husûsda herhangi bir şübhem yokdur. Bu durumda ben nasıl farkı ararım. Aradaki fark, araştırmaksızın kesin olarak bellidir” derler. Zâten yakîn sâhibi mukallidin hâli de budur. Kendine göre mezhebini kat'î olarak doğru bilen, hakikatde bâtil üzere olan yehûdî için bile bu farkı arama problemi söz konusu değildir. Nerede kaldı ki, Allahü teâlâ katında da hak olan mü'min mukallid için söz konusu olsun. Bu açıklamalarla anlaşılmaktadır ki, müslimân mukallidlerin i'tikâdları kat'î ve sağlamdır. Şerî'at de onları bundan başkası ile mükellef kılmamıştır.

Süâl: Farz edelim ki, avâmdan mücâdeleci ve inâdci biri taklîdi kabûl etmiyor, Kur'ân-ı kerîmin delîlleri onu iknâ' etmiyor ve yukarıda geçen hakkı bâtıldan ayırıcı açık ve kıymetli sözler de onu iknâ' etmiyorsa buna ne yapmalıdır?

Cevâb: Bir kişi yaratılışının aslı sâlim olmanın ve fitratı sıhhatli bulunmayan tabi'ati bozulmuş bir hastadır. Onun hâl ve hareketlerine bakılır. Tabi'atinde mücâdele ve inâd gâlib ise, onunla mücâdele etmez ve eğer îmân esâslarından birini inkâr ediyorsa, başkalarına zarar vermemesini sağlar.

Eğer onda, firâsetle rüşd ve kabûlü sezersek, açık sözlerle ve delîllerin yardımı ile ona söz geçirebilirsek, gücümüz nisbetinde onu tedâvî eder ve acı, tatlı sözlerle, uygun delîller ile hastalıktan kurtarırız.

Hulâsa: Allahü teâlânın emr ettiği gibi en güzel şekilde onunla mücâdelede gayret sarf ederiz. Ama hasta rûhlu kimselere uygulanan bu kadar ruhsat, herkes ile kelâm kapısını açmağa delîl değildir. Çünkü ilâclar, hastalar için kullanılır, onların da sayısı azdır. Hastalara zarûret hükmü ile uygulanan tedâvîden, sıhhatli kimselerin korunması lâzımdır. Aslî fitratı sağlam olan kimse, mücâdelesiz ve delîlsiz îmânı kabûl etmeğe hâzır değildir. Sıhhatlilerin ilâc kullanmasının zararı, hastaların ilâc kullanmağı ihmâl etmelerinin zararından dahâ az değildir. Allahü teâlâ Resûlüne Nahl sûresi, yüzyirmibeşinci âyet-i celîlesinde meâlen, ([Ey Resûlüm] **sen Rabbin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et**) buyurduğu gibi, her şey yerli yerine konmalıdır. Bir cemâ'at hak yola hikmet ile da'vet edilir. Diğer bir cemâ'at güzel va'z ve sözlerle da'vet edilir. Başka bir cemâ'at de tatlı bir mücâdele ile da'vet edilir. Bunların kısımlarını (**El kıstâs-ül müstakîm**) kitâbında tafsîlâtı ile bildirdik. Burada tekrâr ile sözü uzatmayalım.

TUHFET-ÜL-ERÎB FÎ REDD-İ ALÂ EHL-İ SALÎB

(Abdüllah bin Abdüllah Tercümân)

Bismillâhirrahmânirrahîm

Her dürlü hamd ve şükr, Allahü teâlâyâ mahsûsdur. Bütün düâlar ve bütün iyilikler, Allahü teâlânın Peygamberi olan Muhammed aleyhisselâma olsun! Allahü teâlâ bana, çok sevdiği Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın dînini seçerek, sonsuz lütf ve ikrâmda bulundu. İslâm dîninin kat'î delîllerine bakdım ve anladım ki, en küçük bir seçme, anlama kâbiliyeti olan kimse için, bu kuvvetli delîller, gizli kalacak ve örtülecek şeyler değildir. Ancak, küfr ve inâd ile şu'ûrlarını kaybetmiş kimseler, bu delîlleri göremez.

İslâm âlimlerinin kitâblarını tedkik etdim. Bu kitâbları da kâfi' buldum. Fekat yehûdîliği ve hıristiyanlığı reddiyyelerinin hemen hemen hepsinde, aklî delîllere mürâce'at etmişler, birkaç mes'ele hâriç, naklî delîller göstermemişlerdir. Aklî ve naklî delîllerle ve kendi sözleri ile red eden sâdece İbni Hazmdır.^[1]

Nakl yolu ile gelen delîlleri ve söylenenleri mukâyese ederek, insâf ile hareket etmeği kabûl etdim. Hıristiyanların bâtil fikrlerini, teslîse [baba-oğul-rûh-ül kuds üçlûsüne] bağı esâslarını ve akla uymıyan bozuk husûsları, İncîller ile bunları yazanları, nakllerindeki küfrlerini açıklamayı, hazret-i İsbâ aleyhisselâma iftirâlarını, Allahü teâlâyâ yalan isnâdlarını, İncîl hakkındaki yanlış nakllerini ve haç [istavroz]lara secde etmelerini ve ibâdetlerindeki bozukluklarını, açığa çıkarmayı iştiyâkla arzûluyordum. Allahü teâlâ, bu kısa risâlenin yazılmasını bana ilhâm ederek, bu arzûmu gerçekleştirdi. Bu risâlemde evvelâ kendi hâl tercememi, vatanımdan ayrılışımı, islâm dînini nasıl kabûl ettiğimi anlattım. Sonra Tunus emîri Ebül Abbâs Ahmed ve oğlu Ebül Fâris Abdül'azîzin hükûmetleri devrinde meydana gelen hâdiseleri, kavuşmuş olduğum ni'met ve ihsânları açıkladım. Son kısımda da hıristiyanlığı red etdim ve Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin fazîletlerini isbâta dâir mevzû'ları açıkladım. Böylece meydana gelen

[1] Ebû Muhammed Alî bin Ahmed İbni Hazm 456 (m.1064) de vefât etmiş, Endülüslü felsefeci ve âlimlerdendir.

bu muhtasâr esere **Tuhfet-ül erîb fi redd-i alâ Ehl-i salîb** adını verdim.

Bu eser üç fasldır:

Birinci fasl: İslâmiyyeti kabûl edişimi ve Tunus hükümdârının yanındaki işlerimi açıklamaktadır.

İkinci fasl: 823 hicrî senesinde, Tunusun ikinci hükümdârı Ebû Fâris Abdül'azîzin zemânında yaptığım vazîfeleri ve bu hükümdârın güzel ahlâkını ve eserlerini açıklamaktadır.

Üçüncü fasl: Hıristiyanlığın reddi ve Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğinin ilâhî kitâblardaki isbâtı hakkındadır.

İnşâallahü teâlâ, bu faslın bitmesiyle bu kitâbın maksadı meydâna çıkmış olacaktır. Allahü teâlâ sonsuz kudret ve kuvvet sâhibidir.

BİRİNCİ FASL

Müslimân Oluşum ve Tunus Hükümdârının Yanındaki İşlerim:

Biliniz ki, ben [Abdullah bin Tercümân] Mayorka adlı ülkedenim. [Allahü teâlâ, bu ülkeyi, müslimânların feth etmesini nasîb eylesin!] Bu memleket, denizin kenârında, iki dağın arasında, küçücük bir vâdi ile ortasından bölünmüş, ticârî bir merkezdir. İki tâne limanı vardır. Limanlarda kıymetli mallarla yüklü büyük gemiler yatar. Bu memleket, Mayorka adası diye tanınır. [Mayorka adası, Akdenizde Balear adalarının büyüğü olan adadır.] Ormanlarında çok mikdârda zeytin ve incir ağaçları vardır. Her sene Mısra, İskenderiyyeye yirmi bin fıçından çok zeytinyağı gönderilir. Adada, yüzyirmiyi aşan muhkem kal'a vardır.

Babam, Mayorka ehâlisindendir. Ben âilenin tek çocuğu idim. Altı yaşıma girdiğimde, beni bir papaza teslîm etdi. Bu papazdan İncîli okudum. İki sene içinde İncîlin yarısından çoğunu ezberledim. Altı sene, İncîlin lügatları ile ve mantık ilmi öğrenmekle uğraşdım. Dahâ sonra, Laride şehrine gitdim. Hıristiyanlar arasında bu şehir, ilm şehri sayılırdı. Bu şehir, bir nehr ile ortadan ikiye bölünmüştü. Toprağı altınla karışık ise de, herkesin bildiği üzere, geliri masraflarını korumadığından, terk edilmişdi. Bu şehrin meyveleri çokdur. Çiftçilerin bir şeftâliyi dört parçaya ayırıp, güneşde kurutduklarını, kabağı ve havucu kurutup, kışın gece vaktinden ıslatarak, ertesi günü tâze gibi pişirdiklerini gördüm. Hıristiyanlardan ilm öğrenmek arzû edenler, burada toplanırlardı. Talebelerin sayıları bin, binbeşyüz kişiye kadar yükseldiği olurdu. Bu talebe topluluğuna yalnız ders okutan papaz karışırdı. Memleketin en çok yetişen bitkisi safrandır. Ben bu memleketde altı sene tıp ve ilm-i nücûm [yıldızlar ile alâkalı ilm] okudum. Sonra dört sene kadar da, İncîl ve İncîl lügatları okutdum.

Sonra, Nebuniye şehrine gitdim. Burası büyük bir şehrdir. Binâları tuğla ile yapılmıştır. Çünkü taş ocağı yoktur. Her tuğlacının kendisine mahsûs işâreti, nişânı vardır. Tuğlaların güzelliği ve iyi pişip pişmediği me'mûr-

lar tarafından kontrol edilir. Bir tuğla eğer dağılır ve parçalanırsa, tuğlayı yapandan parası alındığı gibi, ayrıca cezâ da verilir.

Bu şehirde, her sene ilm tahsîli için, iki binden çok talebe toplanır. İlm tahsîlinde bulunanlar, hükmdâr veyâ şehzâde bile olsa, belli olsun diye sâdece rûhânîlere âid elbise giyerler. Bunlara da ancak ders aldıkları papaz karışır veyâ hüküm eder. Ben bu memlekete vardığımda, Nikola Mertil isminde, hıristiyanlarca büyük tanınan ihtiyâr bir papazın kilisesine yerleştim. Bu papaz hıristiyanlar arasında ilm ve dindârlık yönünden yüksek bir mertebede bulunmakta idi ve zemânının en seçkin papazı idi. Hükümdârlar tarafından kendisine mürâce'at edilir, hediyeye ve ikrâmlarda bulunulur, onun hediyeleri kabûlü, hediyeyi verenlerce şeref kabûl edilirdi. Onun varlığı uğur sayıldığından, bütün hıristiyanlarca kendisine çok râğbet edilirdi.

Hıristiyan dînine âid üsûl ve kâideleri bu papazdan okudum. Devâmlı hizmetinde bulundum. Kendisine çok yakın olmağa ihtimâm gösterdim. O da beni herkese en yakın talebesi olarak takdîm etdi. O derece yakın oldum ki, evinin ve kilerinin anahtarlarını bana teslim etdi. Evinde yalnızca, arasına girdiği bir odası vardı. O odanın anahtarını vermedi. Buraya çeşitli yörelerden kendisine hediyeye olarak gelen eşyâ ve malları koyuyor olmalıydı. Böylece on sene tahsile gayret etdim. Onun hizmetine bütün gücümle hayâtımı vakf ederek, sımsıkı sarıldım. Bir gün hastalandı. Ders okutmağa çıkamadı. Derse gelenler arasında, bir takım mes'eleler müzâkereye başlandı. Mevzû', Allahü teâlânın hazret-i Îsâyâ indirmiş olduğu, (Senden sonra bir Peygamber gelir, ism-i şerîfi Paraklitdir) meâlindeki ilâhî hükme geldi. Bu husûsda, orada hâzır bulunanlar arasında pekçok münâkaşa oldu. Fekat mes'ele, hâll edilemedi. Dağılıp gittiler. Ben de Nikola Mertilin evine geldim. Bana, bugün aranızda ne gibi mevzû'lar görüşüldü, diye sordu. Ben de, Paraklit isminde ihtilâf olundu diyerek, oradakilerin söylediklerini söyledim. Sen ne cevâb verdin diye sordu. Ben de, bir İncil şerhindeki bir cevâbı söylediğimi arz etdim. Bunun üzerine dedi ki: Sen mevzû'ya yaklaşmışsın. Diğerlerinden de yaklaşanlar ve hatâ edenler olmuş. Fekat doğru olan bunlardan hiç biri değildir. Bu yüce ismi ancak, ilmen çok yükselmiş olan ilm sâhibleri bilir. Sizin ise ilmden nasîbiniz çok azdır.

Bunun üzerine, ben kalkıp üstâd Nikola Mertilin ayaklarına kapandım ve dedim ki: Biliyorsunuz ki, ben uzak bir ülkeden buraya geldim. On senedir hizmetinizdeyim. Rızânızı kazanmağa gayret sarf etdim. Sizden sayısız derecede ilm edindim. Şimdi siz kıymetli üstâdımdan, bu mubârek ismi de açıklıyarak, ihsânınızı temâmlamanızı arz ederim efendim.

Papaz Nikola Mertil bu sözleri duyunca, ağlamağa başladı ve dedi ki: Evlâdım, Allah hakkı için bana olan hizmetin, sevgin, bağlılığın sebebi ile, seni çok severim. Bu mubârek ismi öğrenmekte, bilmekte sayısız fâideler vardır. Fekat korkarım ki, gizliyemez de söylersin, sonra hı-

ristiyanlar seni o anda öldürürler. Ondan bu sözleri işitince, merâkım ve heyecânım dahâ da artdı. Allah, İncîl ve Mesîh hakkı için, bana söyleyeceğiniz gizli bilgilerin hiçbirini ifşâ etmem dedim. Ona böyle te'minât verdikten sonra dedi ki: Evlâdım! Sen yanıma ilk geldiğin vakt, memleketinin müslimân memleketlerine yakın olup olmadığını, müslimânlarla kavgaya edip etmediğini, onlara düşmanlığın olup olmadığını sûâl etmişdim. O sûâli islâmiyyet ile aranızdaki ayrılık derecesini anlamak için sormuşdum. Bilmelisin ki, Paraklit ismi, müslimânların Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın mubârek ismidir. Kendisine Danyâl aleyhisselâmın bildirdiği dördüncü kitâb nâzil olacaktır. Bu kitâb Kur'ân-ı kerîm olup, O büyük Peygambere gönderileceğini, dînin hak din olduğunu, milletin de İncilde de ismi geçen en üstün millet olduğunu Danyâl aleyhisselâm haber vermiştir.

Üstâd Nikola Mertilin bu açıklaması üzerine, hıristiyanlık husûsunda ne buyursunuz diye sordum. Bunun üzerine gâyet ciddî bir tavır gösterdi ve dedi ki: Evlâdım! Eğer hıristiyanlar İsâ aleyhisselâmın dîni üzere olsalar, Allahın dîni olan hak din üzerine bulunmuş olurlardı. Çünkü, İsâ aleyhisselâmın ve bütün Peygamberlerin dinleri, Allahın dînidir. Öyle ise, kurtuluş nasıl olur diye sordum. Müslimân olmakla dedi. Müslimân olan kurtulur mu, dedim. Müslimân olan, dünyâ ve âhirette kurtulur dedi. Bunun üzerine, akllı olan kimse, en kıymetli, en hayrlı olan şey ne ise, kendisi için onu seçer. Siz, islâm dîninin yüksekliğini ve fazîletini bildiğiniz hâlde niçin müslimân olmadınız. Buna bir engel mi vardır, dedim.

Bana dedi ki: Oğlum, Allahü teâlâ, islâm dîninin üstünlüğünü ve Onun Peygamberinin şerefini anlamayı bana küçük yaşlarda değil, yaşlandıktan sonra nasîb etdi. Bu mevzû'da bizim ileri süreceğimiz bir özr yokdur. Belki ilâhî hüccet, delîl üzerimizde durmaktadır. Eğer, Allahü teâlâ hazretleri bana, küçük yaşda iken hidâyet buyurmuş olsa idi, herşeyi terk eder, hak dîne [islâmiyyete] açıkca girerdim. Dünyâ sevgisi, her günâhın başı ve temelidir. Hıristiyanlar yanında mâlik olduğum i'tibârı ve izzeti, mallarımın ve nüfûzumun çokluğunu sen de biliyorsun. Hıristiyanlar, bende müslimânlığa biraz meyil ve rağbet görecekseler, beni yaşatmazlar. Derhâl öldürürler. Ellerinden kurtulup, islâm memleketlerine ilticâ ettiğimi düşününüz. Müslimânlara, islâm dînini kabûl etdim ve size ilticâ etdim desem, hak dîne girip, kazanmışsın. Allahü teâlânın azâbından nefsin kurtarmış olduğun bir dîne girmekle bizi minnet altına koyduğunu mu sanıyorsun, diyeceklerdir. Onların dilini bilmem. Onlar benim hakkımı bilmezler. Doksan yaşında bir ihtiyâr olarak, yanlarında kalıp, açlıktan ölürüm. Ben Allaha şükr, İsâ aleyhisselâma gönderilmiş olan, dînin bütün hakikatlerine inanıyorum ve Allahü teâlâ bunu biliyor.

Bunun üzerine, ben islâm diyârına gidip ve islâm dînine girmek istesem, bana yardım eder ve yol gösterir misiniz, dedim.

Nikola Mertil bana dedi ki: Eğer kurtulmak istiyorsan ve aklın da var-

sa, hiç durma ve git. Dünyâ ve âhîret se'âdeti senindir. Fekat oğlum, aramızdaki bu konuşmalara kimse vâkıf değildir, kimse işitmemiştir. Bu konuşduklarımızı çok gizli tutmalısın. Eğer bu mevzû'da birşey hissetdirecek olursan, hıristiyanlar seni derhâl öldürürler, benim seni kurtarmağa gücüm yetmez. Zîrâ ben cânımı kurtarmak için inkâr ederim, sözlerim senin aleyhine kabûl edilmiş olur. Senin benim aleyhime söyleyeceğin sözler ise, doğru olarak kabûl edilmez. Bu mevzû'da birşey sezdirecek olursan, senin kanından ben mes'ûl değilim.

Ben de ona, böyle birşeyden Allahü teâlâyâ sığınırım diyerek, kendisine te'minât verdim. Yol ihtiyâclarımı görüp, Nikola Mertil ile vedâlaşdım. Bana hayr düâ etdi. Yol harçlığı yapmam için de hediye olarak elli altın verdi. Oradan deniz yolu ile memleketim olan Mayorkaya geldim. Altı ay orada kaldım. Sonra Sicilyaya gitdim. Müslimân ülkelerine gidecek bir gemi için beş ay orada bekledim. Tunusa gidecek bir gemi geldi. Ona binip, akşam üzeri hareket etdik. Allahü teâlânın yardımı ile, ertesi günü öğle vakti Tunus limanına vardık. Benim geldiğimi işiten oradaki hıristiyanlar toplandılar. Beni evlerine götürdüler. Dört ay kadar müddetle onların yanlarında misâfir kaldım.

Hıristiyanlara, hükûmet dâiresinde hıristiyan lisânını bilen bir kimse olup, olmadığını sordum. Doktor Yûsûf et-tabîbin hıristiyan lisânını bildiğini söylediler. Doktor Yûsûf, o sırada Tunus beği olan Ebül Abbâs Ahmedin^[1] husûsî doktoru idi. Bu duruma fazlası ile sevinip, hemen doktorun evini sordum. Beni doktorun evine götürdüler. Durumu doktora anlatıp, müslimân olmak istediğimi söyledim. Bu hayırlı işin kendisi aracılığı ile olacağına çok sevindi. Atına binip, beni hükûmet dâiresine götürüp, Ebül Abbâs Ahmedin huzûruna çıkardı. Ebül Abbâs Ahmed, önce benim kaç yaşında olduğumu sordu. Otuzbeş yaşında olduğumu söyledim. Sonra, hoş geldiniz, çok güzel, müslimân olunuz. Allahü teâlâ mubârek eylesin, dedi. Ben tercümânlık eden doktora dedim ki: Lütfen efendimize söyleyiniz. Bir kimse, dînini terk edecek olursa, onun hakkında çok dedikodular olur. Kendisinden ricâ ederim, burada bulunan hıristiyanların ileri gelenlerini çağırıp, benim hâlimi onlardan sorsun. Hakkımda ne türlü şâhidlik edecekleri dinlensin. Ondan sonra müslimân olayım. Bu ricâmı Ebül Abbâs Ahmede bildirdi.

Abül Abbâs Ahmed dedi ki: Sen, sahâbe-i kirâmdan Abdüllah ibni Selâmın îmâna geldiği sırada, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmdan taleb etdikleri gibi, bir talebde bulundun. Ricâmı kabûl ederek, Tunusda bulunan ba'zı hıristiyan tüccârlara ve ileri gelenlere haber gönderdiler. Beni de topladıkları bu meclise yakın bir odaya koydular. Çağırdıkları hıristiyan ileri gelenlerine ve tüccârlara Ebül Abbâs Ahmed sordu: Bu

[1] Ahmed bin Yahyâ, Tunusda Benî Hafs hükmdârıdır. 796 [m. 1393] de vefât etmiştir.

gemi ile gelen yeni papaz hakkında neler düşünürsünüz. Onlar dediler ki: Dînimizin büyük bir âlimidir. Büyüklerimiz, ilmde ondan yüksek derecede bir kimse olmadığını söylerler ve tasdik ederler. Bunun üzerine Ebül Abbâs Ahmed, eğer o papaz müslimân olursa ne dersiniz, dedi. Hepsi birden, Allah korusun, bu adam hiçbir zemân bu işi yapmaz, dediler. Ebül Abbâs Ahmed onlardan bu sözü işitince, beni çağırttı. Ben de yanlarına varıp, hepsinin yanında Kelime-i şehâdet getirdim. Hepsi önüne bakıp, hayret ve dehşet içinde kalıp: Bu adama bu işi yapdıran, evlenmek arzûsudur. Çünkü hıristiyanlıkta papaz evlenemez, dediler.

Çok üzüntülü ve elemli olarak gitdiler. Sonra, Ebül Abbâs Ahmed bana günde bir çeyrek altın ma'âş bağladı. Beni misâfirhâneye yerleştirdiler. Muhammed Saffarın kızıyla da evlendirdiler. Evlendiğim gün de yüz altın ve bir kat elbise hediye etdiler. Bu para ile düğün yaptım. Bu evlilikten bir oğlum dünyâya geldi. Uğurlu olsun diye, ona Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın ismini verdim.

İKİNCİ FASL

Tunus beği Ebül Abbâs Ahmed ve oğlu Ebül Fâris Abdül'azîzin^[1] hükûmetleri zemânındaki durumum:

Müslimân olduktan beş ay sonra, Tunus beği Ebül Abbâs Ahmed bana liman reîsliği me'mûriyeti verdi. Bundan maksadları, bu hizmet sırasında hıristiyanlar ile müslimânlar arasında meydâna gelecek hâdiselere dâir, elimden pekçok tercemeler geçeceğinden, arabî lisânını çok çabuk öğrenmem idi. Hakîkaten öyle oldu. Bir yıl geçince, arabîyi öğrendim. Mehdiye şehrine giderek, Fransız ve Ceneviz donanması tarafından gelen mektûbları terceme etmeğe başladım. Sonra, Ebül Abbâs Ahmed beğ ile, Kabis kal'asına gitdik. Orada da hazîneler müdürü oldum. Sonra, Kafsa kal'asına vardık. Burada, Ebül Abbâs Ahmed beğ hastalanıp, 796 [m. 1393] senesi Şa'bân ayının üçüncü günü vefât etdi. Ebül Abbâs Ahmed beğin ölümünden sonra, yerine oğlu Ebül Fâris Abdül'azîz geçti. Babasının şahsıma gösterdiği teveccüh ve vermiş olduğu mertebe ve tahsîsâta ilâve olarak, beni misâfirhâne idâresi ile de vazîfelendirdi.

Bu sultân zemânında, liman reîsi ve mütercim olduğum sırada, bir gün müslimân mallarını taşıyan bir gemi gelip, limanda demirledi. Onun ardından Sicilyadan iki gemi dahâ geldi. Bu iki geminin mürettebâtı, müslimânlara âid olan gemiyi zapt etdiler. Gemideki eşyâ ve malları yağma etdiler. Geminin içindeki müslimânlar, canlarını zor kurtardılar. Ebül Fâris Abdül'azîz bu hâdiseyi duyunca, divânın başkan ve âzâlarına, Halkul-Vad denilen yere çıkmalarını söyledi. Müslimânların mallarının bedel ödemek sûreti ile kurtulması için, hıristiyanlarla pazarlık yapmalarını emr

[1] Abdül'azîz el-hafsî, Tunus kütübhanesinin kurucusudur. 837 [m. 1433]de vefât etdi.

eyledi. Onlar bu emr üzerine, Halkul-Vad denilen yere gidip, mâiyyetlerinde bulunan tercümânı gemiye gönderdiler. Tercümân, gemideki hıristiyanlarla anlaşmaya çalıştı. Fekat çok yüksekte konuşdukları için, muvaffak olamadı.

Sonrada anlaşıldı ki, bu gemilerin biri ile Sicilya hıristiyanları arasında hâtırı sayılan bir papaz da gelmiş. Bu papaz, benim talebelik arkadaşım olup, vakti ile birbirimizi kardeş gibi sevdiğimiz bir papaz idi.^[1] Benim müslimân olduğumu işitmiş. Bu hâl kendisine çok güç gelip, çok üzülmüş ve beni tekrâr hıristiyan dînine döndürmek için, bu gemi ile buraya kadar gelmiş. Gemiye giden tercümân ile karşılaşınca, ona adın nedir diye sormuş, o da Alî demiş. Ona, ey Alî! Bu mektûbu divânda liman reîsi olan Abdüllaha ver. İşte sana bir altın veriyorum. Cevâbını getirdiğinde bir altın dahâ veririm, demiş. Tercümân Alî, mektûbu alıp, Halkul-Vad denilen yere geri gelir. Vaziyyeti bildirir ve papaz ile arasında geçen konuşmayı nakl eder. Divân başkanı mektûbu alıp, Cenevizli bir tüccâra terceme ettirdikten sonra, aslı ile berâber, Ebül Fâris Abdül'azîze gönderir. Ebül Fâris Abdül'azîz mektûbu okuduktan sonra, bir adamını göndererek, beni çağırtdı. Yanlarına girdiğimde dedi ki: Ey Abdüllah, bu mektûb deniz ötesinden gelmiştir. Oku bakalım ne yazmışlar, anlialım. Ben de okudum ve gülmeye başladım. Bana, ne gülüyorsun, dedi.

Dedim ki: Allahü teâlâ size zaferler versin. Bu mektûb bana eskiden dostum olan bir papazdan gelmiştir. Hemen terceme edelim diyerek, kenâra oturdum. Arabî tercemesini yapıp kendilerine verdim. Tercememi eline alıp, okuduktan sonra, kardeşi İsmâ'ile dedi ki: Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, aynen terceme yapmış, hiçbir sözü atlamamış. Ben de, bunu

---

[1] Bu papaz Nikolanın kıssası, ismi Kayri râhib olan yunanlı bir kimsenin kıssasına karganın kargaya benzemesi kadar benzerdi. Bu zât şimdiki Atinada büyümüşdü. Hikmet ilmlerinde şöret sâhibi idi. Müderris olarak şöreti yurt içinde ve dışında yayılmış idi. Hattâ fazîlet sâhibi seyyâh hâcî Safâ el-Habûşânî kendisini ziyârete gelmiştir. Bir gün bu zât ders verirken, söz, yeryüzünde yayılmış olan dinlere geldi. Bu zât, talebelerine dedi ki: "İslâm dîni, dinler içinde en açığı ve akl-ı selîmin en uygun görüp, kabul edeceği bir dindir." Bunu duyan bir genç talebe kendi kendine, "ben elbette müslimânım. Onların memleketine döneyim" dedi. Zîrâ bu çocuğun babası İstanbulun müslimân ehâlisinden idi. Annesi yunanlı bir câriye idi. Bu câriye oğlu ile birlikde kocasından kaçmış, Atinaya gelmiş, tekrâr hıristiyan olmuşdu. Bu iş, sultân II. Mahmûd zamanında olmuşdu. Bu çocuk küfr diyârından çıkdı ve islâm diyârına girdi. Dâr-ül hilâfet olan İstanbulla vâsil olunca, babasının ismi hâtırında olduğundan, onu buldu. Allahü teâlâ bu buluşmayı müyesser kıldı. Zîrâ bu genç türkçe lisanını babasının isminden ve harîtetden başka hiç bilmiyordu. Çok sevindiler ve o çocuk bugün devlet-i aliyyenin büyüklerinden (ileri gelenlerinden) biridir. Yunanlılar râhib Kayrînin sözlerini ve yaydığı fikrleri duyunca, onu habs ettiler. Onların zulm ve cebri sonucu vefât etdi. Bu kıssalar (ırk çok çekicidir), "sadaka Rasûlullah" sözü ile (Buhârî şerhi) Kastalanide mezkûr olan Sahâbî Suheybin "radıyallahü anh" kıssasına çok benzemektedir.

nereden anladınız, diye sordum. Cenevizlilerin yaptığı başka bir tercedmeden, dedi. Sonra, ey Abdüllah, bu papaza ne cevâb vereceksin, dedi. Dedim ki: Benim vereceğim cevâb, tarafınızdan bilindiği gibi, hak olan dîne kendi isteğimle girdiğimi ve müslimân olduğumu bildirmek olacaktır. Bana yazı ile bildirmiş olduğu diğer şeylerin hiç birine, cevâb vermek istemem.

Bunun üzerine, Ebül Fâris Abdül'azîz beğ dedi ki: Ey Abdüllah! Senin tam ve hakîkî müslimân olduğunı öğrenmiş oldum. Bu husûsda hiçbir şübhemiz yoktur. Fekat, **(Harb hîledir)** hadîs-i şerîfine dayanarak, yazacağın cevâbda müslimânların mallarının geri verilmesi husûsunda papazın gemi sâhibine söyleyip, yardım etmesini ve müslimân tüccârlarla bir anlaşmaya varıldığı takdirde, malların tartılmasını behâne ederek, senin de kantarcı ile berâber çıkıp, gece vakti gemiye kaçacağını bildir.

Ebül Fâris Abdül'azîzin emr ettiği gibi cevâb yazıp, gönderdim. Papaz mektûbunu okuyunca çok sevinmiş ki, malların geri verilmesi husûsundaki taleb ettikleri ücreti azaldılar. Sonra tartacak olan adam, birkaç def'a gemiye gidip, geldiyse de, ben gitmedim. Papaz gelmemden ümîdini kesince, gemiyi kaldırıp, Cehennem olup gitdi.

Papazın yolladığı mektûbda şunlar yazılı idi:

“Kardeşin Fransız Papaz, selâmdan sonra sana şunları bildirir: Ben bu beldeye seni bulup, geri götürmek için geldim. Bugün Sicilyaya hâkim olan zâtın yanında yüksek bir mertebeye sâhibim. Ta'yîn yapmak, azl etmek gibi, memleketin bütün işleri benim elimdedir. Şimdi benim sözüme iyice kulak ver de, Allahın bereketinin bulunduğu bu tarafa gel. Malların ve diğer eşyâların elimden çıkar diye sakın korkma. Ben senin zan ettiğinden dahâ çok tatmîn edecek mal ve makâma sâhibim. İsteddiğini vermeğe hâzırım. Selâm.”

Tunus Sultânı Ebül Fâris Abdül'azîzden Ba'zı Hâtîrâlar:

Ebül Fâris Abdül'azîz, teb'asını Kitâb ve sünnete uygun olarak adâlet ile idâre etmiştir. Âlim ve sâlihlere iltifâtda bulunmak ve ikrâm etmek, onun güzel ahlâkından ve yüksek hasletlerinden idi. Tunus ülkesine gelen misâfirlere ta'zîm ve hürmet ettiği gibi, Ehl-i beyt-i Resûle de son derece riâyet gösterir, herkese mertebesine göre izzet ve ikrâmda bulunurdu. Ebül Fâris Abdül'azîze bu vasfından dolayı, doğudan ve batıdan pek çok kimse gelirdi. Misâfirlerin gerek orada kalmaları, gerekse geri dönüşleri sırasında, îcâb eden kolaylıklar sağlanır, bu husûsa titizlikle riâyet edilirdi.

Her sene, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın doğduğu geceye hürmeten, Rebi'ul-evvel ayının onikinci gecesi bir cem'iyet düzenlenirdi. Bu cem'iyetde, gülsuyu gibi şeylerin dağıtılmasından başka,

divân gelirinden altmış dinâr verilirdi. Ebül Fâris Abdül'azizin, mazlûm olanlara karşı merhamet ve insâfı pek fazla idi. Her kim olursa olsun, bu husûsa çok riâyet ederdi. Bunun bu özelliğinden dolayı, bütün me'mûrları ve mâiyyeti de ona uyararak zulmden sakınırlar, kendilerinden şikâyetçi bir kimsenin onun huzûruna çıkmamasına son derece dikkat ederlerdi. Hapishânelere sık sık gider, oradakilerin hâtırlarını sorar, tahliyesi lâzım gelenleri bırakır, cezâyâ müstehâk olanların ise cezâsını verirdi. Sadaka ve ihsânda bulunması, halk arasında çok yaygın idi. İhtiyâc sâhibi olanların adlarını bir deftere yazdırıp, fakih Ebû Abdüllah Muhammed ibni Selâmî Taberîyi, ihtiyâcları dağıtmakla vazîfelendirmişdi. İhtiyâc sâhiblerine onun vâsıtası ile ihtiyâcların dağıtılması âdet olmuşdur. Her sene, Mekte, Medîne ve civârında bulunan halkın ve hâcılarının, yol kesicilerden korunmaları için, arab şeyhlerine çeşidli yardımlarda bulunurdu.

Endülüs halkına da her sene para, silâh, at, buğday, barut gönderirdi. Vefâtından sonra, geriye kalan hâsılâtı ile hıristiyanların elinden müslimân esîrlerin kurtarılması için, bir mikdâr erâziyi vakf etmişdi. Bu işin başına da, emîn bir zât olan Ebû Abdüllah Muhammed ibni Azzûzîyi getirmişdi. Toplanan hâsılât ile, bir taraftan erâzi satın alınarak, gelirin çoğaltılmasına çalışılırken, diğer taraftan da Tunus limanına gelen müslimân esîrlerin bedelleri devlet hazînesinden verilerek, kurtarılmalarını vâsiyyet etmişdi. Hattâ Ebül Fâris Abdül'azîz, Tunusda mevcûd her vilâyetin hıristiyan tüccârlarına ellerine geçen müslimân esîrleri alıp getirmeleri için, gençler için altmış, ihtiyârlar için kırk-elli dinâr akçe verileceğine dâir benim tercümânlığım vâsıtası ile bir mukâvele yapmışdı. Bu mukâveleden sonra hıristiyanlar, bir çok esîr getirip, hazînedeki akçe almışlardı. Bu kitâbın yazıldığı târih olan 823 [m. 1420] senesinde bu mukâvele devâm etmektedir.

Ebül Fâris Abdül'azizin, bir güzel icrâatı da şudur: Deniz kapısı dışında ve ba'zı hıristiyanların senede oniki bin dinâra kirâladıkları bir hân vardı. Bu hân yıkıldı. Çünkü burada, içki içerek ve her türlü rezâleti yaparak, halkın umûmî huzûrunu bozuyorlardı. Sâdece Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, bu kadar geliri terk etdi. O hânın yerine, içinde nemâz kılınacak, zikir yapılacak, salevât-ı şerîfe getirilecek bir ibâdethâne ve îmâret yapıldı. Gelirleri buraya sarf edilmek üzere, ba'zı erâziyi ve zeytinliği vakf etmiş ve karşısında da bir yağhâne vakf etmiş, o yeri îmâr ve ihyâ etmişdir. Bardo bağçesi yakınında, El-Damusedaki ve Cebel-i Hâvî civârındaki tekeleri, Bâb-ı Cedîd dışındaki su depolarını ve Dâr-ı Ebil Ca'dın yanındaki karakolları, mevcûd hamamları ve mesîre yerlerini hep o yaptırmışdır. Zeytûnî câmi' içindeki kütübhâne ve yoksul müslimânlar için yaptırılan hastahâne yine Ebül Fâris Abdül'azîz devrinde yaptırılmışdır.

Tunusun bütün çarşı ve pazarlarından, islâmiyyete uygun olmiyan şekilde elde edilen yirmisekiz bin dinârı terk etmişdir. Kendisinden önce Tunusda sabun i'mâlâtı hükûmetin inhisârında olup, halkın sabun i'mâl

etmesi yasakdı. Habersiz sabun i'mâl edenler, muhtelif para ve hapis cezâlarına çarpdırılırlardı. Ebül Fâris Abdül'azîz bu yasağı kaldırarak, bir takım yolsuzluklara son verdi. Memleketindeki kötü kimseleri, diğer belde- lere sürdü. Sicilya adasına bir donanma gönderdi. Tarkuba şehri zabt edil- di, kal'ası yıkıldı. Trablus, Kabis, Hama, Kafsa, Tuzer, Nefka, Biskra, Kostantiniye ve Bicâyeye beldelerine de asker göndererek, yıllardır Afrika- da çeşitli hasârlara sebep olan ihtilâlcileri itâ'ate getirmişdir.

ÜÇÜNCÜ FASL

Hıristiyanlığın reddi ve Muhammed aleyhisselâmın Peygamber- liğinin Tevrât ve İncil gibi diğer Peygamberlerin kitâblarındaki delil- ler ile isbât edilmesi:

Bu faslda, hıristiyanlığın bozukluğunu, İncil kitâbının hükmleri ile ve dört ayrı kişi tarafından yazılan İncillerdeki sözlerle ortaya koyacağız. Ay- rıca, şu anda ellerinde bulunan kitâblardaki evvelki Peygamberlerden nakl edilen sözleri açıklıyarak, Peygamberimizin nübüvvetini bir def'a dahâ is- bât edeceğiz. Bu fasl dokuz kısma ayrılmıştır:

Birinci kısım: Dört İncili yazarlar ve uydurdukları yalanlar hakkın- dadır.

İkinci kısım: Hıristiyanların mezheblerine göre ayrılıkları ve fırka sa- yıları hakkındadır.

Üçüncü kısım: Hıristiyanlık kâidelerinin açıklanması ile, onların bü- tün kâidelerinin yine kendi İncillerinin açıklaması ve delilleri ile reddi ve ortadan kaldırılması hakkındadır.

Dördüncü kısım: Hıristiyanların, dînî inanç ve amellerinin ve dindâr oldukları inancının da yine İnciller vâsıtası ile reddi hakkındadır.

Beşinci kısım: Hıristiyanlarca tanrı kabûl edilen İsbâ aleyhisselâmın tanrı olmayıp, bir insan ve Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir Peygam- ber olduğunun İncilin nassı ile beyânı hakkındadır.

Altıncı kısım: Dört İncili yazarların, aralarındaki ayrılıklar ve yalan- ları hakkındadır.

Yedinci kısım: Papazların İsbâ aleyhisselâm hakkında uydurdukları yalanlar ve bu husûsda kendilerinin yalancı duruma düşdüğüleri hakkın- dadır.

Sekizinci kısım: Hıristiyanların müslimânları aybladıkları mes'ele- ler hakkındadır.

Dokuzuncu kısım: Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın nü- büvvetinin, Tevrât, Zebûr ve İncilde bulunan âyetlerle ve dahâ önce gel- miş olan Peygamberlerin müjdeleri ile sâbit olduğu ve getirdiği dînî hükmlerin Kıyâmete kadar devâmı hakkındadır.

BİRİNCİ KISM

Dört İncîli [Matta, Luka, Markos, Yuhannâ İncîlini] Yazarlar ve Uydurdukları Yalanlar Hakkındadır:

Bugün İsâ aleyhisselâma gönderilmiş olan İncîl, hiçbir memleketde yoktur. Hıristiyanların ellerinde dört dürlü İncîl vardır. Bunları, Matta, Luka, Markos, Yuhannâ yazmıştır. [Birçok İncîlin çeşitli hıristiyan konsillerinde imhâsından sonra, bu dört İncîl bırakılmıştır.] İncîli ilk değışdiren bunlardır.^[1]

Filistinli olan Matta, İsâ aleyhisselâmı yalnız semâya çıkdığı sene görmüştür. Bundan sekiz sene sonra, İskenderiyyede ilk İncîli yazmıştır. Burada, İsâ aleyhisselâmın doğumu sırasında görülen, şaşılacak şeyleri ve yehûdî pâdişâhı, onu çocuk iken öldürmek istediğini, hazret-i Meryemin oğlunu alıp, Mısra götürdüğünü yazmaktadır. Mattanın anlatdığına göre, İsâ aleyhisselâm doğduğunda, Beyt-i Makdise doğu taraftan üç mecûsî gelip, “Bu günlerde dünyâya gelen, sultân nerededir. Biz memleketimizde, onun yıldızını doğmuş gördük ki, bu onun dünyâya teşrif ettiği nin delîlidir. Biz ona hediyeye getirdik” dediler. Yehûdî pâdişâhı Herod bu-

[1] Şeyh Abdüllah beğ, İncîllerin te’lîfi hakkında târîhî bilgi verirken diyor ki: Birincisi, Mattanın târîhini, İsâ aleyhisselâmın göğe çıkarılmasından yâ beş veyâ sekiz yâhud on sene sonra yazdığı söyleniyor. İkincisi, Markosun bu göğe çıkarılma hâdisesinden yirmiyedi sene sonra târîhini yazdığı söylenmiştir. Üçüncüsü, Luka otuz yıl sonra; dördüncüsü, Yuhannâ ki kendisine Mesîhin habîbi denir. Bunun da kırkbeş sene sonra veyâ altmış beş sene sonra yazmıştır diye rivâyet edilir. Kiliseler târîhinde yazılı ve hıristiyanlar indinde makbûl olan rivâyet de budur.

Şeyh Abdüllah beğ diyor ki: Eğer bu dört kişi Mesîh aleyhisselâmın elçileri ve dîninin emînleri olmaları hasebiyle onlara bu kitâbın te’lîfini tefvîz etdi ve onlara fasl-ul-kitâbı emr etdi denirse, buna şöyle cevâb veririz: Bu iddi’â bir çok yönden merdûddur (red edilir). Birincisi, bunlardan ikisi olan Markos ve Luka, Mesîhi aslâ görmemişlerdir. Bunu dahâ önce de beyân etdik. O hâlde onun tarafından böyle bir vazîfe ile nasıl vazîfelendirilmişlerdir? İkincisi, onlar bunu iddi’â etmemişlerdir. Mesîhin kendilerine kitâb te’lîfini emr ettiğini söylememişlerdir. Bilâkis onların herbiri kitâbını te’lîf ederken, Mesîhin ba’zı eshâb ve ahbâbına başvurmuşdur. Bu durum, İncîllerin şerhlerinde ve kiliseler hakkında târîhî bilgi veren kitâblarda yazılıdır. Luka da kitâbının başında bunu açıklamıştır. Üçüncüsü, bu dört kişi kitâblarına İncîl ismini vermemişdir. Bilâkis (târih) adını vermişlerdir. Kitâblarının başındaki sözlerinden bu durum açıkça görülmektedir. Matta kitâbına İsâ Mesîh bin Dâvûd bin İbrâhîmin doğuşu demiş, sonra hıristiyanlar ona muhâlefet ederek, ya’nî yalan söyleyerek bu kitâba İncîl demişlerdir. Dördüncüsü, eğer bunlar Mesîh tarafından vazîfelendirilmiş olsalardı, hepsi bir tek kitâb te’lîfi için toplanırlardı. Ve buna ittifâkla İncîl adını verirlerdi. Kıssalarda, haberlerde, birbirlerinden farklı, ihtilâflı böyle bir çok İncîl te’lîf etmezlerdi. Belki bunun başında veyâ sonunda Lukanın da te’lîf sebebinin açıkladığı gibi bu işe me’mûr olduklarını bildirirlerdi. Bütün bu husûslar bunların kitâbı te’lîf için Mesîh tarafından me’mûr olmadıklarını i’lân etmektedir.

nu işitince, yehûdilerin âlimlerini topladı. Bahs edilen çocuğu sordu. Onlar dediler ki:

Beni İsrâil Peygamberleri kitâblarında haber vermişlerdir ki, Mesîhin doğumu Kudüsde Beyt-ül Lahmda bu günlerde olacaktır.

Bunun üzerine Herod, gelen mecûsilere, Beyt-ül Lahma gidip, yeni doğan çocuğu aramalarını, bulurlar ise, kendisine de bildirmelerini söyledi. Her ne kadar onlara, murâdım onunla yakın olmak, kulluk etmek, dedi ise de, aslında onu öldürmeğe karar vermişti. Üç mecûsî, Beyt-ül Lahma gidip, hazret-i Meryemi, oğlu İsa aleyhisselâm kucağında olduğu vaziyette buldular. Hediyyeleri verdiler. İsa aleyhisselâma secde ettiler. Geceleyin kendilerine bir melek geldi. İsa aleyhisselâmın doğduğu yeri gizlemelerini, başka bir yoldan geri dönmelerini emr ve işâret etdi. Hazret-i Meryeme de, Herodun hîle ve sû'ikâsd fikrini haber verdi ve İsa aleyhisselâmı Mısra götürmesini söyledi. Hazret-i Meryem de söylenildiği gibi yaptı.

Mattanın anlatdığı bu hikâye ve sözler, bâtıldır ve aslı yokdur. Hakikatle hiçbir alâkası olamaz. Aslında böyle bir hâdiseye olsaydı, Herod İsa aleyhisselâmı aramağa kendisi gider veyâ güvendiği bir kimseyi gönderirdi. Diğer üç İncili yazan, Luka, Markos ve Yuhannâ, kitâblarında böyle bir şeyden bahs etmemişlerdir. Matta, İsa aleyhisselâmın doğum zamanını bilmediğinden, bunu bilerek ifâde etmeyip, belki bu hâdiseyi uyduran birisinden işitmiş ve işitdiğini nakl etmiştir.

Lukaya gelince, bu zât, hazret-i İsa zemânına yetişmemiş ve onu görmemiştir. Kendisi, İsa aleyhisselâmın semâyaya çıkarılmasından sonra, Pavlosun yanında hıristiyan olmuştur. Bir yehûdî olan Pavlos da, İsa aleyhisselâmı görmemiş ve onun zemânına yetişmemiştir. Pavlos yehûdî olup, koyu bir hıristiyan düşmanı idi. O kadar düşman idi ki, bir zemân her nerede bir hıristiyan bulunursa, yakalanıp, Beyt-i Makdîse getirilmesi ve orada habs edilmesi hakkında Kayserlerden emr çıkartmıştı.

Luka, Havârîlerin Kısaları adlı kitâbında şöyle anlatır: Merhum Pavlos birgün bir atlı ile dolaşırken güneş ışığı gibi bir nûra rast gelip, o nûrdan bir ses işitmiş: Ey Pavlos! Niçin bana zarar veriyorsun. Pavlos demiş ki: Seni bu zemâna kadar hiç görmediğime göre, nasıl olur da sana zarar verebilirim. Bunun üzerine nûrdan: Benim ümmetime olan zararın banadır. Onlardan elini çek. Zîrâ onlar, Hak üzeredirler. Onlara tâbi' ol, kurtulursun, cevâbını almış. Pavlos sormuş: Bu husûsda bana ne emr edersiniz. Nûr şöyle cevâb vermiş: Şâm şehrine git ve Enâniyye adlı kimseye sor. Pavlos gidip, o kimseyi arayıp, bulmuş. İsa aleyhisselâm-dan bu işitdiklerini ona bildirmiş. Ondaki berâberce hıristiyan dînine girmeği istemiş. O da bunun bu isteğini kabûl etmiş. Merhumun İsa aleyhisselâma îmânı belli olduktan sonra, şân ve şerefi artmıştır.

Bu hikâyenin aslı yokdur ve şeytânın bir hîlesidir. Demek ki, Pav-

İos Enâniyyenin, Luka da Pavlosun elinde hıristiyan olmuş ve İncîli ondan almışdır. Hâlbuki, bunların ikisi de İsâ aleyhisselâma yetişememiş ve onu görmemişlerdir. Görüldüğü üzere, bu kadar karışık ve ma'nâsız sözler, hıristiyanlığın bâtil ve yalandan ibâret olduğuna açık bir delildir.

Markos da, İsâ aleyhisselâmı görmemiştir. Hıristiyanlığı kabûlü İsâ aleyhisselâmın semâya çıkışından sonra, havârîlerden Petrusun yanında olmuşdur. İncîli Romada yazmıştır. Markos diğer İncîlleri yazanlara ba'zı mes'elelerde muhâlefet etmiştir.

Yuhannâ, İsâ aleyhisselâmın teyzesinin oğludur. Hıristiyanların anlatdıklarına göre, İsâ aleyhisselâm bunun düğün ziyâfetinde hâzır bulunmuş ve suyu şerâba o zemân dönüşmüştür. İsâ aleyhisselâmın da ilk mu'cizesi bu imiş. Yuhannâ bunu görünce, hanımını terk ederek, din ve seyâhatda İsâ aleyhisselâma tâbi' olmuşdur.

Hıristiyanlar derler ki, İsâ aleyhisselâm, yehûdîler tarafından öldürüleceğini anladığı zemân, teyze oğlu Yuhannâya vasiyyet etdi: Ey Yuhannâ! Annem hakkında Allahü teâlâdan kork ki, o senin annendir. Annesine de Yuhannâ hakkında, o senin oğludur. Onun hakkında Allahü teâlânın gazâbından sakın dedi. Onu da annesine vasiyyet etdi. Yuhannâ, dört İncîli yazarlardan dördüncüsüdür. Bu hâdiseyi zikr etmemiştir. İncîlini Samon şehrinde yunanca olarak yazmıştır.

İşte bu dört İncîli tertîb edip yazan, bu dört kişidir. Asl İncîli tahrîf eden bunlardır. Açıkdan açığa yalan söylemekden de çekinmemişlerdir. İsâ aleyhisselâmın getirdiği yalnız bir İncîldir. Onda tenâkuz, ihtilâf ve yalan yokdur ve olamaz. Dört kişinin yazdığı bu dört İncîlde, gerek Allahü teâlâ ve gerekse Onun Resûlü İsâ aleyhisselâm hakkında, yalan ve iftirâlar, birbirinin zıddı olan o kadar sözler vardır ki, bu husûs ma'lûm ve meşhûr olup, hıristiyanlar da inkâr edecek durumda değildirler. İnşâallahü teâlâ bu husûsda alâkalı bahsde kâfi derecede ma'lûmat vereceğiz.

Matta, kendi İncîlinin onüçüncü faslında bildirdiği üzere, güyâ İsâ aleyhisselâm, "Benim cesedim, vefâtımdan sonra, Yûnüs aleyhisselâmın cesedi balığın karnında kaldığı gibi üç gün üç gece arzın içinde kalacak demiş. Bu hikâye Mattanın İncîlinde yazmış olduğu iftirâ ve yalanların en meşhûrudur. Çünkü Matta, diğer İncîl yazarlar ile şu husûsda müttefikdir ki, İsâ aleyhisselâm Cum'a günü sâat altıda vefât etmiş. Cumartesi gecesinin ilk sâatinde defn olunmuş ve Pazar günü sabâhleyin mevtâlar arasından kalkmıştır. Bu uydurma hesâba göre, İsâ aleyhisselâm arzın içinde yalnız bir gün iki gece kalmıştır. Mattanın yukarıda zikr ettiği sözlerle göre ise, İsâ aleyhisselâm kendisinin, Yûnüs aleyhisselâmın balığın karnında kaldığı gibi, üç gün üç gece arzın içinde kalacağını haber vermiştir. Demek ki, Mattanın naklinde yalan ve tenâkuz olduğu apaçık meydâna çıkmaktadır.

Dört İncîli yazarların, bu mes'ele hakkında yalan söylemiş olduk-

larına şübhe yoktur. Çünkü, İsa aleyhisselâm kendisinin öldürülüp, bir gün iki gece veyâ üç gün üç gece arzın içinde kalacağına dâir ne kendisi kimseye bir şey söylemiş, ne de İncilde böyle bir şey haber verilmiştir. Allahü teâlâ, yüce Peygamberi Muhammed aleyhisselâma Kur'ân-ı kerîmde Nisâ sûresi, yüzelliyedinci âyet-i kerîmesinde, bu hakîkati apaçık bildirmektedir. Bu âyet-i kerîmede meâlen buyuruluyor ki, **(Yehûdiler, hazret-i İsa'yı ne öldürmüş, ne de çarmıha germişlerdir. Lâkin gördüklerinden biri ona benzetilmiştir.)**

Yine hıristiyanların yalan ve tenâkuzlarından bir delil de, İncil yazarı Markos hazret-i Mesîhin ölüler arasından kalktığını ve havârîlerle konuştuğunu ve hemen o gün semâya çıkmış olduğunu yazmaktadır. Luka ise, Havârîlerin Kısâları adlı kitâbında buna muhâlefet ederek, İsa aleyhisselâmın ölüler arasından kalktıktan tam kırk gün sonra, semâya çıktığını yazmaktadır. İşte bu delil onların yalanlarını ve bu maddenin aslının ve esâsının olmadığını ortaya koymaktadır.

Kendisinden başka ilâh olmıyan Allahü teâlâyâ yemin ederim ki, İsa aleyhisselâm ne öldürülmüştür, ne de defn olunmuştur. Ne de definden bir veyâ kırk gün sonra kabrinden kalkmıştır. [Bunların hiçbirinin aslı yoktur, bunları söyleyen yalancıdır.] Allahü teâlânın la'neti, yalancıların üzerine olsun.^[1]

[1] Şeyh Abdüllah beğ diyor ki: Sonra bil ki, bu haberlerden hiçbiri aslâ delil olmaz. Çünkü mütevâtir olmayıp, ahad (münferid)dırlar ve metin olarak farklı farklı kıssalardır. Bu da kat'î bir bilgi değildir. Zirâ mütevâtir olmanın şartı **evvelâ**, bunu nakl eden kimselerin sayısının sınırlı olmamasıdır. **İkinci olarak**, büyük bir çoğunluğun bunu müşâhade etmiş olup, yine büyük bir çoğunluktan nakl etmesi icâb eder. **Üçüncü olarak**, nakl edenlerin sözleri arasında tenâkuz ve ihtilâf bulunmamalıdır. **Dördüncü olarak**, bunların yalana sapaçağını, aklın câiz görmemesidir. Buradaki durum ise böyle değildir. Çünkü, bunların sayısı sınırlıdır ve bunlar dahâ önce beyân ettiğimiz gibi, hâlleri meçhûl dört kişidir. Zirâ eğer bunların hâli böyle olmasaydı, bu kitâblarında ihtilâf etmezlerdi ve bunu hangi lisan ve lügat üzere te'lif ettiklerini bilirlerdi. İkinci olarak, hıristiyanların bunlar hakkında Mesîhi gördüler dediği sâdece ikisidir ki, bunlar da Matta ve Yuhannâdır. Bu da bunlar hakkında söyledikleri söz doğru olduğu takdirdedir. Fekat Markos ve Luka Mesîhi aslâ görmemiştir. Bilâkis bu ikisi elçi Pavlos [Bolis] diye ismlendirdikleri ve aslâ Mesîhe ulaşmayıp, onunla sohbet etmemiş olan ve onu gökle yer arasında tecellî ederek kendisine hitâb eder olarak müşâhade ettiğini iddi'â eden Savel yehûdîsiyle arkadaşlık etmişlerdir. Yehûdînin söylediği söz de merdûd (reddedilmiş) bir sözdür. Çünkü, açıkca yalan olduğu bellidir ve bu yehûdî de Mesîhin zâhîren düşmanıdır. Eğer bunların bu şekilde diğer havârîlerle buluştuğunu kabûl etsek bile, bunlar kendilerinden bu haberleri nakl ettikleri râvîlerin isimlerini beyân etmemişlerdir ve de ta'yîn etmemişlerdir. Bu da büyük bir sahtekârlık olup, her ikisinin ve rivâyetlerinin kötülenmesini ve ta'n edilmesini icâb etdirir. Öyle ise, sözleri farklı iki adam olan Matta ve Yuhannâ ile tevâtür nasıl sâbit olur? Üçüncü şart temâmiyle gayri mevcûddur. Zirâ bunların ihtilâfları, tenâkuzları ve rivâyet ve sözlerinin birbirini tekzîbi kendi kitâbları ile gündüz ortasındaki güneş gibi açıkca meydâdadır. Ta'yîne ve isbât etmeğe

İKİNCİ KISM

Hıristiyanların din ve i'tikâdlarında mevcûd olan ayrılıklar ve onların fırkaları hakkındadır:

Hıristiyanlar i'tikâdlarında yetmişiki fırkaya ayrılmışlardır. Birinci fırkanın i'tikâdına göre, –hâşâ– İsâ aleyhisselâm Allahdır, hâlık ve bârîdir! Yerleri, gökleri yaratmıştır. Şimdi onlara deriz ki: Siz yalancı ve kâfir olmuş ve İncillerinize muhâlefet etmişsiniz. Zîrâ Matta İncilinin yirmialtıncı faslında şöyle denilmektedir: (İsâ aleyhisselâm, yehûdilerin kendini yaladıkları geceden evvel havârilere, ölüm kaygısından dolayı, “Pek sıkıntıdaım, bayılacak hâldeyim” deyip, sonra üzüntüsü arttı, hâli değişerek yüzüstü kapandı. Ağlayıp, yalvararak, “İlâhî! Bu ölüm kâsesinin benden sarf ve tahvîli mümkünse sarf eyle. Benim dilediğim değil, senin is-

hâcet yoktur. Dördüncü şart, bunların yalana râzı ve yalan üzere ittifâk etmelerinin câiz olmadığıdır. O hâlde, akl bu açık emâreleri idrâk ettikten sonra, bunu nasıl tecvîz etmez ve akllı olan bu âdî musâdematı (terslikleri) müşâhede edince, buna hükm etmekden nasıl istinkâf eder (kaçınır)? Ve nasıl böyle olmaz ki, bunlar o kitâblarda aslâ müşâhede etmedikleri işleri yazdılar ve yalan olarak Allahü teâlânın ma'sûm olan nebîsi İsâ aleyhisselâmın asılma ve öldürülmesinin vuku'una hükm etdiler. Hâlbuki hayretidir ki, bunlar kendi nefleri üzerine bunun böyle olduğunu ikrâr etmişlerdir. Kendi târîh kitâblarında yazdıkları ve İncillerinde beyân ettikleri gibi, onlardan hiçbiri Mesîh aleyhisselâm ile birlikde olmamışlardı. Bilâkis hepsi onun etrâfından kaçmış ve onu sağlam ve sağ olarak yehûdilerin eline terk etmişlerdi. Onun peşinden Petrusdan başkası gitmemişdi. O da uzakdan onu ta'kîb etmiş ve diğer ihvânı gibi kapıda kalmıştı. Bu şekilde onun hakîkî hâline muttali' olmadılar. Böyle karârdan sonra onun hakkında yehûdilerin iftirâlarını kitâblarına yazdılar. Onun yüce şânına iftirâ ederek, yehûdilerle onun cisminin asıldığı husûsunda ittifâk etdiler. Bu iş açık yalan ve âşikâr bir kötü iftirâ değil midir? Bunu tahkîk için, İncillere mürâce'at ediniz! Matta 21. eshâhında diyor ki: “O esnâda talebeleri onu terk etdi ve kaçdılar.” Markos 14. eshâhında diyor ki: “O esnâda talebeleri onu terk etdi ve hepsi kaçdılar.” Bunlar o ikisinin ibârelerinin tam ifâdesidir. Şeyh Abdûllah beğ diyor ki: “Eğer bizzat onun ölümler arasında kalkıp görüldüğünü ve kendisinin asıldığını ve katl edildiğini bildirdiğini söyleseler bile, biz bunun yakîniyyât kısmından değil, evhâm ve tahayyûlât cinsinden olduğunu söyleriz. Neden böyle olmasın ki, böyle rivâyet edenler, kendi hâllerinden şikâyet etmiş, ya'nî onu Mesîhin gayri bir mücerred rûh sandıklarını söylemişlerdir. Nitekim bu husûs Lukanın İncilinde yazılıdır. Kalpleri bununla itminân bulmamış ve onu kendi cinslerine muhâlif bir şey sanmışlar. Sonra zan ile onun efendileri ve kurtarıcıları olduğuna hükm etmişlerdir. Akl, bunun şeytân olmasını uygun görür. Onlara haset ve düşmanlık için görünüp, iftirâcı yehûdileri tasdik etdirerek sapıtdırdığı anlaşılır. Eğer şeytânın bir peygamber şekline bürünmeğe nasıl kâdir olarak insanları sapıtdırdığı sorulursa, deriz ki: “Evet müslimânlar katında bu iş muhâldir. Fekat şeytânın herhangi diğer bir şahsın şekline girip de “ben şu resûlüm” demesi câizdir. İşin böyle olduğuna da hıristiyanların şübhe ve tereddütleri delildir. Mâmafih Nasârânın mezhebi bunu red etmez. Bilâkis şeytânın bu çeşid işlere girmesine cevâz verir. Bu husûsu Bolisin (Paulun) Kurunsiye ehâlisine yazdığı ikinci risâlesinde 11.ci faslında söylediği sözler te'yîd etmektedir. Bu da hayret verici birşey değildir. Zîrâ şeytân Melâiketünnûra da benzer şekilde girmiştir.

tediğın olsun” dedi.)

Bu hikâyeye göre, hazret-i Mesîh, bir insandır. Ölümden korkmak-
da ve âciz kalmaktadır. Ayrıca, “İlâhî” diyerek, yalvarmağa başlaması ile,
bir ilâhı, bir ma’bûdu olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

Hıristiyanlar bir taraftan İsa aleyhisselâmda mahlûklara mahsûs,
korku ve hüzn gibi bir takım hâllerin görüldüğünü söylerken; bir taraf-
dan da, Allahü teâlânın kudretinden şübhesi olduğunu ilâve etmişlerdir.
Çünkü “ölüm kâsesinin benden sarf ve tahvîli mümkün ise” demek, Alla-
hü teâlânın kudretinden şek ve şübhe etmektir. İsa aleyhisselâm eğer,
Allahü teâlânın hiçbir şeyden âciz olmadığını biliyorsa, “mümkün ise”
demesinin bir ma’nası olamaz. Yok, eğer ölüm kâsesinin kendisinden
uzaklaşmasına, Allahü teâlânın kuvvet ve kudreti olmadığını biliyorsa, Ona
o husûsda yalvarmasının ne ma’nası olur. Allahın Resûlü, Allahü teâlânın
kudret ve kuvvetinden hiçbir zemân şübhe etmez. Doğru olan şudur ki,
İsa aleyhisselâm, Allahü teâlânın hiçbir şeyde âciz kalmayacağını, ken-
dilerinden mu’cize ve hârika olarak ne çıkıdı ise, ilâhî kudret ile meydâ-
na gelmiş olduğunu yakînen bilirdi.

Böyle sapık i’tikâda saplanan hıristiyanlara yine şöyle denilebilir ki:
“Siz İsa aleyhisselâmı Allah tanımakla, Yuhannâ İncilinin onyedinci fas-
lında olan beyânına da muhâlefet etmiş olursunuz. Çünkü, bu faslda Me-
sîh aleyhisselâmın yüzünü semâyâ kaldırıp, Allahü teâlâyâ yalvararak, “Yâ
Rab! Ben, Sana, düâmı kabûl kıldığından dolayı şükr eder ve bunu sana
i’tirâf ederim ve bilirim ki, Sen benim düâmı her zemân kabûl buyurursun.
Lâkin ben Sana şu cemâ’at için niyâz ve ricâda bulunuyorum ki, onlar be-
ni gönderene îmân ederler” demektedir, diye yazılıdır.

Bu ifâdeye göre, İsa aleyhisselâm kendisinin Rabbi ve ilâhı olduğu-
nu söylemiş, ona düâ etmiş, yalvarmış, düâsının kabûlünden dolayı da şükr
etmiştir. İşin aslı böyle olunca, siz nasıl olur da, “İsa, yerleri, gökleri
yaratan Allahdır” diyebilirsiniz? Akl-ı selîm sâhibleri yanında bundan da-
hâ çirkin bir şey olamaz.

Yine Yuhannâ İncilinin beşinci faslında şöyle yazılıdır: İsa, yehûdî
tâifesine, “Benim sözümü dinleyen ve beni gönderene îmân eden Cen-
nete girer” dedi. Yine bu faslda şöyle denilmektedir: Yehûdî tâifesi İsa-
ya, “Senin dediklerine kim şehâdet eder” demiş, İsa aleyhisselâm da on-
lara, “Beni gönderen Rab bana şâhiddir” diye cevâb vermiştir.

İşte bu da, İsa aleyhisselâmın Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş
bir Peygamber olduğuna delîldir. Kendisini gönderen, îmân ederek ge-
tirdiği ilâhî emrleri yapanların Cennete gireceğini bildirmişdir.

İsa aleyhisselâmın, ilâh olduğunu iddi’â eden hıristiyanların, bu
iddi’âlarının bozuk olduğuna bir delîl dahâ gösterelim:

Markos, İncilinin birinci faslında şöyle hikâye etmiştir: Kudüs-ü şe-

rîfde bir mecnûn vardı. Ağzında bir cin konuşurdu. İsâ oradan geçerken cin bağırdı: Ey İsâ! İster misin ki, bu cesedden beni çıkarasın. Böylece, halk senin Peygamber olduğunu bilsin. Ben de senin Allah tarafından gönderilmiş hak Peygamber olduğunu bileyim. İsâ da çıkması için emr edince, adam sâlim olarak kalkmış ve hâzir bulunanlar hayret etmişlerdir.

Bu da pek açık olarak göstermektedir ki, İsâ aleyhisselâm insandır ve Peygamberlerden bir Peygamberdir.

Hıristiyanların başka bir fırkasının inancı da şöyledir: İsâ aleyhisselâm, Allahın oğludur. Hem ilâh, hem insandır. Babası cihetinden ilâh, annesi cihetinden insandır. Yehûdîlerin onun insâniyetini, ya'nî mahlûk olmak tarafını öldürmesiyle, insan olma cesedi kabre konuldu ve ülûhiyeti Cehenneme indi. Oradan Âdem, Nûh, İbrâhîm ve diğer bütün Peygamberleri çıkardı. Onlar, babaları Âdem, Cennetdeki yasak ağaçtan meyve yimesi hatâsından dolayı, Cehennemlik olmuşlardı. Bütün Peygamberler, hazret-i Mesîhin ülûhiyet tarafı ile yaratılış tarafının birleşmesinden sonra, berâberce semâya çıkmışlardır.

Bu inanış da küfr ve ahmaklığın son derecesidir. Bunlara deriz ki: Siz, Allahü teâlâ ve Resûlü olan İsâ aleyhisselâm hakkında yalan söylüyorsunuz. Sizin bu yalanınızın delili, yine kendi kitâblarınızdan Markos İncilinin onikinci faslında, yirmidokuz yazılı olan fıkradır. Markos orada İsâ aleyhisselâmın havârîlere, “Bilin ve i'tikâd edin ki, sizin semâvî babanız, ya'nî şânı yüce olan Ulu ilâhınız birdir ve tekdir” demiş olduğunu nakl etmiştir. Onların yalanlarına, İsâ aleyhisselâmın, kendi İncilinde olan, bu şehâdetinden dahâ açık bir şehâdet olabilir mi, olmaz.^[1]

[1] Şeyh Abdüllah beğ diyor ki: Ne kadar tuhafdır ki, Nasârâ, Mesîhden alınarak zikr edilen yukarıdaki yazıları işitdikden sonra, tevhîdi reddedip şirki seçtiler. Ehad ve Samed olan Rabbimizi üç uknûma taksim etdiler. Sonra da bir kısma baba, diğer kısma oğul ve öbür kısma da rûh-ul-kuds dediler. Sanki böyle yapmakla sâdece bütün Peygamberlere “aleyhimüsselâm” muhâlefet ve hâsseten Mesîhi “aleyhisselâm” tehzîbi irâde etdiler. Bu husûs, onların yalan uyduran felsefecilerin ve putperestlerin tuzağına düşmesinden ileri gelmiştir. Bu felsefeci ve putperestler dîni ifsât için hıristiyanlığa girdiler ve nasârâyâ takvâ sâhibi göründüler. Sanki melâikeyi mukarrebîn gibi sanılıp, onları doğru yoldan sapdırıp, kendilerine köle kıldılar ve hattâ onları resmler ve heykellere secde etdirdiler. Hakkı bâtıllarla değışdirip, onlara sundular. Ne büyük hîle ve sapıklıklar! Bu husûsu hıristiyan târihciler de İncillerinde açıkladılar. Nakli Mesîhden yaparak Markos 12.ci faslında diyor ki: “Kendisine herşeyden önce ne vasiyyet ediyorsun diye sorulunca, İsâ aleyhisselâm dedi ki: Dinle ey İsrâîl, Rabbimiz ilâhınızdır. Tek bir ilâhdır. Rab olan ilâhını bütün kalbinle ve bütün nefsinle ve bütün niyyetinle ve bütün kuvvetinle sev! Bütün vasiyyetlerin birincisi budur. İkincisi ise, bunun gibidir: Akrabânı kendin gibi sev! Bu ikisinden dahâ büyük nasîhat yokdur. Matta kitâbındaki rivâyetinde 22.ci faslında bu iki vasiyyetde diyor ki, bütün melekler ve Peygamberler (zincir halkaları gibi) birbirine bağlıdır.

Onlar bu sller karşısında dilsize dönmüş ve helâk yoluna sapmışlardır. Hıristiyanların diğer firkaları da hep yalan ve küfr üzerine kuruludur. Fekat söz uzayacağından dolayı, izhına lzm yoktur. Her dürlü yar-dım Allahü teâlâdandır.

ÜÇÜNCÜ KISM

Hıristiyanların bozuk kâideleri hakkındadır:

Hıristiyanların esâs kâideleri beş dnedir:

1– Vaftiz olmak. 2– Teslise [tirinite] inanmak. 3– Oğul uknumunun hazret-i Meryemin karnında, İsa aleyhisselâmın cesedi ile cesedlendiği-ne inanmak. 4– Kurbana inanmak. 5– Papaza günâh i'tirâf etmek.

Hıristiyanların ileri gelenleri, bu beş esâs kâide üzerinde ittifağ etmişlerdir. İçlerinden pek azı bundan ayrılmışlardır. Şimdi bu kâidelerin hepsini birer birer kendi İncillerinin naslarıyla reddedeceğiz.

Birinci Kâide:

Vaftiz Olmak:

Bilindiği zere İncil yazarlarından Luka, İncilde İsa aleyhisselâmın, “Her kim vaftiz olursa Cennete girecek, vaftiz olmayan kimse ebediyen Cehennemde kalacaktır” dediğini nakl etmektedir. Bunun için, hıristiyanlar vaftiz olunmadıkca Cennete girmenin imkânsız olduğuna inanırlar.

Onlara soralım ki: İbrâhîm, Msa, İshak, Ya'kb ve diğer bütün Peygamberler “aleyhimüsselâm” Cennet ehli değil midirler? Elbette Cennet ehlidirler, diyeceklerdir. Bunlardan vaftiz olan olmadığına göre, nasıl Cennet ehli olabilmislerdir? O zemân Şöyle cevâb verirler: Onların sünnet olmaları, vaftiz yerine geçmişdir. Hazret-i dem, hazret-i Nh ve zrriyyetine ne diyeceksiniz diye sorarsak, kat'iyen buna cevâb veremezler. Onlar ne sünnet, ne de vaftiz olmuşlardı. Hâlbuki, kendi İncillerinizin açıklaması ve limlerinizin ittifağı ile bunlar Cennet ehlidirler.

Herkes şunu iyice bilmelidir ki, bu vaftiz usl hıristiyanların, Allahü teâlâya ve Peygamberlere “aleyhimüsselâm” iftirâ olarak İncillerinde uydurdukları şeylerdendir.

Vaftiz Şöyle yapılır: Her kilisede mermerden, yâhud kefeke taşından bir havuz vardır. Papaz o havuzu su ile doldurur. zerine İncilden biraz bir şey okur. İçine hayli mikdârda tuz ve biraz da pelesenk yağı atar. Vaftiz olacak kimse, eğer sonradan hıristiyan olmuş yaşlı bir kimse ise, onun vaftizine kendi zanlarına göre, Allahın huzûrunda şehâdet etmek üzere, papazla berâber ba'zı ileri gelen hıristiyanlar toplanır. Havuzun yanına gelirler. Papaz, hıristiyan olacak adama: Ma'lûm ola ki, hıristiyan olmak için, Allaha den biri olarak inanmak, vaftizsiz Cennete girmenin mümkün olmadığına, Rabbimiz İsa, Allahın oğlu olup, anası Meryem karnında etleşmiş olmakla kendisi hem ilâh, hem insan,

ya'nî babası cevherinden ilâh ve annesi cevherinden insan olduğuna, çarmıha gerilip, ölüp defn olunduktan üç gün sonra, dirilerek kalkıp semâyâ çıkıp, babasının sağ tarafında oturduğuna, kıyâmet günü halk arasında hâkim olacağına inanmak ve îmân getirmektir. Sen bunların hepsine îmân etdin, değil mi, der.

Hıristiyan olacak şahs "Evet" deyince, papaz o havuzun suyundan bir avuç alır, o adama saçar ve, işte ben seni baba, oğul ve rûh-ül-kuds nâmına vaffîz, ya'nî takdîs ve tathîr etdim, der. Sonra bir mendil ile saçtığı suları siler. Bu sûretle vaffîz biter. Adam hıristiyan olmuş olur.

Çocukların vaffîzi de şöyledir: Hıristiyan çocukları doğduklarının sekizinci günü vaffîz edilirler. O gün babaları onları alıp, kiliseye götürür. Papazın önüne bırakırlar. Papaz çocuğa, yukarıda bahs edilen inançları ihtivâ eden sözlerle hitâb eder. Anne ve babası da çocukları adına "Evet" derler. Bu şekilde vaffîz yapılan çocuğu ana-babası alıp giderler. Çocuk, hıristiyan olmuş sayılır.

İşte vaffîz olmanın usûl ve şekli bundan ibâretdir.

Bilmelidir ki, papazların kilise havuzlarına senelerce evvel koydukları hâlde, bozulup kokmayan sular vardır. Buna, hıristiyanların avâm takımı hayret ederler. Onlar bu hâli, papaz ile kilisenin bereket ve kerâmetinden olduğuna inanırlar. Bilmezler ki, suyun bozulup, kokmaması, tuzun çokluğu ile pelesenk yağındandır. Papazlar onu gece yâhud halkın görmeyeceği bir zemânda yaparlar ki, bu da papazların hîle ve desîselerinden biridir.

Ben de câhiliyyetim zemânında bu vaffîz âyininde buldum ve bu işi ben de yaptım. Birçok adamı vaffîz etdim. [Abdüllah Tercümân.]

Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, beni hak yola kavuşdurdu. Hakîkati gösterdi. Muhammed aleyhisselâmın bereketiyle zulmetden nûra çıkarıldı.

İkinci Kâide:

Teslîse (Üçlemeye) İmân:

Hıristiyanlarca Cennete girmek, kendilerini bozuk yola ve küfre götüren yol göstericilerinin, ya'nî sapık papazlarının anlattıkları gibi, ancak teslîse îmân etmekle mümkündür. Şöyle inanırlar ki, (hâşâ) Allah üçden biridir. İsmâ aleyhisselâm Allahın oğlu olup, insanlık ve ülûhiyyetden ibâret iki tabî'atı vardır. O iki tabî'at tek bir şey olmuşdur. Ülûhiyyeti yaratılmış tam bir insan, insâniyyeti de yaratan ve yaratılmamış olarak bir ilâh olmuşdur.

Ba'zıları üçden murâd; "Allah", "İsmâ" ve "Meryem"dir, derler.

Her iki şekilde düşünenlerin de kâfir olduklarında şübhe yoktur. Sâ-

dece yalan ve iftirâdan ibâret olan ve çocuk aklının bile red edip, kabûl etmeyeceği böyle bir küfrü, bir parça akli olanların, i'tikâd olarak kabûl edemeyeceklerinde şübhe yokdur. Hıristiyanların bu i'tikâdlarına göre, Îsâ aleyhisselâmın zâtı, Allah, ilmi ve kudreti de Allahın ilmi ve Allahın kudreti olması lâzım gelir ki, bunun bâtil olduğu [ve mümkün olmayacağı] hıristiyanların mukaddes kitâbları ile de sâbitdir. Markos İncîlinin onüçüncü faslında şöyle yazıyor:

Havârîler, Îsâ aleyhisselâma sâati, ya'nî kıyâmet gününü sorduklarında: "O günü, semâda olanlar bile bilmez. Onu yalnız Babadan, ya'nî Allahdan başka kimse bilmez" demişdir. [Îsâ aleyhisselâmın böyle söylediğini Matta da İncîlinin yirmidördüncü faslında zikr ediyor.]

Bu söz, Îsâ aleyhisselâmın ilminin meleklerin ilminden de az olduğunu, kıyâmet gününü bilmenin ancak Allahü teâlâyâ mahsûs bulunduğunu, Allahü teâlâ kendine neyi bildirmiş ise, ancak onu bilebileceğini kabûl etmekden ibâretidir.

Matta İncîlinin yirmialtıncı faslında da şöyle denilmektedir: Îsâ aleyhisselâmın, yehûdiler kendisini öldürmeğe karâr verdiklerinde o gece hâli değişmiş, pek mahzûn olmuş, elem çekmiştir.

Hüzün ve elem ile müte'essîr olan kimse, ne ilâhdır, ne de ilâhın oğludur.

Hıristiyanların bu kâidelerinden, ya'nî Îsâ aleyhisselâmın ülûhiyyet ve insâniyyetinden ibâret iki tarafı olup, ikisi bir şey olmuştur, sözünden dahâ kötü bir inanç olamaz.

Bu sözün, su ile ateş birleşip, tek şey olmuşlardır sözünden dahâ çirkin olduğunu, her akl-ı selîm sâhibi teslim eder. Nûr ile zulmet, ışıkla karanlık, birbirine zıt ve aykırı olup, bir yerde bulunmaları imkânsız olduğu hâlde, zât ve sıfatlarıyla her şeyden müstagnî, azâmet ve büyüklüğünde mahlûkâta benzemekden münezze ve berî olan Allahü teâlânın yarattığı varlıklardan biriyle birleşip, tek şey olmasını akl-ı selîm nasıl kabûl eder?

Acabâ, Îsâ aleyhisselâm insânî bir varlık olduğu zemân, ülûhiyyeti nerede idi? Hıristiyanlar bu sûâle, Îsâ aleyhisselâmın insâniyyetiyle ülûhiyyeti birleşmiş ve birbirine kaynaşmıştır, diyorlar.

Şimdi, kendi zanlarında, onun cesed ve insâniyyeti kırbaçlarla dövülüp, başına dikenler giydirildiğinde, bu iki kaynaşan cihetin arasını kim ayırmıştır? Kendisi, çarmıha gerilerek mızraklarla vurulup, yaralandığı ve bunların te'siriyle feryâdlar içinde rûhunu teslim ettiği sırada [ki öyle sapık bir şekilde inanıyorlar] onun ülûhiyyeti, insâniyyetinden nereye ayrılmış ve kaybolmuştur?

Hâlbuki, kendileri derler ki: Onun ülûhiyyeti, öldürülüşü esnâsında

ondan ayrılıp, Cehenneme inmiş, oradan Peygamberleri çıkarmıştır. O vakt insâniyeti, ya'nî bedeni medfûn idi. Tâ ki, ülûhiyeti ona dönüp, kabrden çıkardı. Ondan sonra birlikde semâyâ çıktılar.

Bunların hepsi bâtıldır ve asılsız iddi'âlar ve akl-ı selîmin kabûl etmiyeceği bir takım küfr sözleridir. İsâ aleyhisselâmın birleşik ve iki tabî'atdan meydâna gelmiş tek bir şey olduğunu nasıl iddi'â edebilirler ki, kendi İncillerinde, İsâ aleyhisselâmın yalnız âdemiyyet tabî'atı olduğuna işâret eden parçalar vardır. Matta İncilinin onüçüncü faslında yazılı olduğu üzere; İsâ Mesîh, içinde doğduğu memleketinden başka yere gittiği zemân, insanların kendisini küçük görmeleri üzerine: "Peygamber ancak kendi şehrinde küçümsenir" demiştir. Bu sözle, İsâ aleyhisselâm, kendisinin ancak Peygamberlerden biri olduğunu belirtmiştir. Peygamberlerin ise, insanlık tabî'atından başka bir tabî'atları yoktur. Bunu, ye-hûdîlerin İsâ aleyhisselâm aleyhine ayaklandıkları sırada, havârîlerin re-îsi olan Şemûnü's-Safânın onlara hitâben söylediği şu sözler de te'yîd eder:

Ey İsrâil oğulları! Sözüme kulak verin. Mesîh bir âdemdir ki, size Allah tarafından, kuvvet ve te'yîd ile ve Allahü teâlânın, onun elinde icrâ ettiği birtakım mu'cizelerle gelmiştir. Lâkin siz ona îmân etmediniz!

"Havârîlerin Kıssaları" adlı kitâbın ikinci faslında aynen yukarıda bildirildiği şekilde yazılıdır. Bu kitâb ise, hıristiyanlar nezdinde İncil gibidir. Artık, bundan dahâ çok i'timâda şâyân hangi haber olur? Hem "Şemûnü's-Safâ"dan dahâ âdil bir şahid nasıl bulunabilir? Hıristiyanlar, onun zikriyle bereket ümîd ederler. Üstün fazîlet ve meziyyet sâhibi olduğuna inanırlar. Şemûnü's-Safâ ise, İsâ aleyhisselâmın bir insan ve Allahü teâlânın kendilerini mu'cizelerle te'yîd buyurmuş olduğu, Peygamberler zümresinden, şanlı bir Peygamber olduğuna; hattâ İsâ aleyhisselâmın elinde vukû' bulan mu'cizelerin de hep kudret-i ilâhî ile olup, Mesîhin kudreti ile olmadığına şehâdet etmiştir. Doğruluğunda şübhe olmıyan bu söz nerede? Onların, İlâhî İsâ, kendi cesedi olan insânî İsâ ile birleşmiş ve etleşerek, yaratılmamış bir ilâh olmuştur, sözü nerede? Bu şekilde inanmak küfrdür, inananlar muhakkak ki, kâfir olmuşlardır.

Ey Allahın kulları! Düşünün ki şeytân, küfr karanlığı ile bunların basîretlerini nasıl bağlamış ki, akl ve mantık dışı olan böyle bir şeye inanmışlardır. Kendilerine bu rezîl ve kötü inancı, uydurup aşıl原因an ilk şeytânlarına kapılıp, uymuş ve taklîd etmişlerdir. Onların hâlinden ve uğrayacakları âkıbetden Allahü teâlâyâ sığınınız.

Luka İncilinin son kısmında yazılı olduğu şekliyle, İsâ aleyhisselâm, kabrden kalktı. Talebelerinden Filyofas ve Luka ile karşılaştı. Onlara, "Siz ne oldu ki, böyle mahzûn duruyorsunuz?" diye sordu. Talebeler onu tanımadan, Sen herhâlde Kudüs şehrinde herkesden uzak ve garîb kalmışsın ve bu günlerde, sözlerinde ve işlerinde, Allah ve insanlar katında

emîn ve doğru bir zât olan hazret-i Mesîh hakkında vuku' bulan işlerden haberdâr olmamışsın, diye cevâb verdiler. Bu da, İsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâ katında doğru ve emîn bir insan olup, ilâh ve oğul olmadığına, talebelerinin şehâdetidir.

Üçüncü Kâide:

Oğul Uknumunun, Hazret-i Meryemin Karnında İsâ Aleyhisselâm ile Cesedlendiğine İnanmak:

(Allahü teâlâ, Âdem oğullarını, babaları Âdem aleyhisselâmın Cennetde yasak ağacdan meyve yimesi hatâsından dolayı, Cehennemle cezâlandırmışdır. Sonra Cehennemden çıkarmakla haklarında şefkat ve adâlet göstermiş, oğlunu gönderip, Meryemin karnında İsânın cesediyle etleştirmişdir. Bu sûretle İsâ aleyhisselâm hem ilâh, hem insan olmuştur. Anası cevherinden insan, babası cevherinden ilâhdır. Lâkin hazret-i Âdem'in ve zürriyyetinin Cehennemden çıkmalarına kendi canını fedâ etmesinden başka bir çâre ve vesîle kalmadığından dolayı, kendi nefsinin fedâ ederek, bütün halkı, şeytânın elinden kurtarmak için, kendisini kâtil ve helâk ile öldürmüştür. Üç gün sonra da dirilip, Cehenneme inerek, oradan Âdem aleyhisselâmı ve zürriyyeti olan bütün Peygamberleri çıkarmışdır.)

Hıristiyanların yukarıdaki paragrafta zikr edildiği şekilde inanmaları, onların esâs i'tikâdlarıdır. Böyle i'tikâd ise, küfrdür. Bunları yoldan çıkaranlar kim ise, hiçbir delîle ve bir Peygamber nakline dayanmadan yapmışlardır. Allahü teâlânın Peygamberleri, böyle gülünç, birbirine zıd şeylerden münezzehtirler.

Ezelî hâlık olan Allahü teâlâ hazretlerinin ete ve kana dönmesi mümkün müdür. Yâhud, Onun yerde veyâ gökde oğlu bulunması, mümkün müdür. Ezelî ve ebedî olan Allahü teâlâ yaratılmışlara mahsûs olan hâllerden ve sıfatlardan münezzehtir. [O noksan sıfatlardan münezzehtir, kemâl sıfatlar ile muttasıftır.] Değişme, yenileşme, bir hâlden başka bir hâle geçme, boşlukda yer tutma yaratılmışların vasfıdır. Bunlar Allahü teâlâyâ nasıl isnâd edilebilir? Elbette edilemez.

O, eşi ve benzeri olmıyan bir Allahdır. Celâli mukaddes, cemâli yücedir. Fânî olan bir yaratığa hiç hulûl eder mi?

O, ölümsüzdür. Yüksek ve kudsî zâtı, [kendi yaratdığı] bir kadının karnına girer mi? [Ülûhiyyet sıfatları Allahü teâlâyâ mahsûsdur.]

Hıristiyanlara soruyoruz:

Siz, İsâ aleyhisselâmın ilâh olduğuna inanırsınız ve bu inançta olmıyan hıristiyan değildiniz, dersiniz. Böylece siz, hâdis ve mahlûk olan, ya'nî sonradan yaratılan insanlardan birini, yaratıcı ve ezelî ilâh olarak kabûl ettiğinizden dolayı, muhakkak ki mümkün olmıyan bir şeye inanmış oluyorsunuz.

sunuz ve büyük bir iftirâ üzerindesiniz.

Îsâ aleyhisselâm hakkında olan bu inancınız, beş noktada toplanır:

1– Siz onu, ya bizzat ezeli bir ilâh veyâ ezeli ilâhın mesken ve mahalli durumunda kabûl ediyorsunuz.

2– Îsâ aleyhisselâm kendi hakkında böyle bir şey söylemiş midir? Yâhud size Îsâ aleyhisselâmın dînini nakl eden Havârîleri ondan böyle bir şey nakl etmişler midir? [Böyle bir nakl olmadığı hâlde, yalan nakller ile ilâh kabûl ediyorlar.]

3– Siz onu, elinde meydâna gelen bir takım mu'cizelerden dolayı ilâh kabûl etmişsiniz.

4– Onu, semâya çıktığı için ilâh kabûl ediyorsunuz.

5– Babasız olarak meydâna gelmesi hasebiyle, doğumu bioloji kanunlarına aykırı bir hâdise olduğu için ilâh kabûl etmişsinizdir.

Eğer onun doğumu, garîb ve acîb olduğundan dolayı onu ilâhlaşdırıyorsanız, bu husûs Âdem aleyhisselâmın ve meleklerin yaratılışından dahâ garîb ve acîb değildir. Çünkü, Âdem aleyhisselâm ana ve babasız yaratılmışdır. Melekler de anasız, babasız oldukları gibi, nûrânî cism olarak yaratıldıkları hâlde, bunlardan hiçbirine ilâh denilmemiştir.

Îsâ aleyhisselâmdan meydâna gelen birtakım mu'cizelere bakarak, ilâh olduğunu savunmak, çok çürük bir ipe yapışmak demektir. Çünkü, hazret-i Elyesa' aleyhisselâm, bir ölüyü hayâtlarında, diğer bir ölüyü de kendileri vefât ettikten sonra diriltmişlerdir ki, âhîret âleminde iken ya'nî öldükten sonra ölü diriltmek, hayâtda iken ölüyü diriltmekten dahâ hayret vericidir. İlyâs aleyhisselâm da bir ölüyü diriltmiş ve bir ihtiyâr kadının un ve yağını bereketlendirmişdir. Bu ihtiyâr kadının tam yedi sene dağarcığından un, şişesinden yağ eksik olmamıştır. Allahü teâlâdan yedi sene yağmur yağdırmaması hakkındaki niyâzı kabûl edilmiş ve yedi sene yağmur yağmamıştır. Îsâ aleyhisselâm, beş çöreği beş bin insana yidirmiş ise, Mûsâ aleyhisselâm da sayıları altı yüz bini aşan kavmi için Rabbine düâ etmiş ve onlara kırk sene bıldırcın ve helva yidirmişdir. Îsâ aleyhisselâm, deniz üzerinde yürümüşse, hazret-i Mûsâ aleyhisselâm da asâsını denize vurup yol açmış, kavmiyle berâber karşıya geçmiştir. Onları ta'kîb eden Fir'avn ve askerleri ise boğulmuşlardır. Sonra İsrâîl oğullarının her bir kolu için ayrı ayrı olmak üzere, bir kayadan on iki pınar meydâna gelmiş ve Mısır halkına on dürlü azâb götürmüştür:

1– Elinden asâsını bırakınca, korkunc bir ejderhâ olarak bütün sihrbazların yılanlarını yutmuşdur.

2– Sular kokmuş ve içinde bulunanlar ölmüştür.

3– Üzerlerine kurbağalar musallat olmuş, evleri onlarla dolmuşdur.

- 4- Vücûdlarına kırkayak denilen zararlı böcekler üşüşmüştür.
- 5- Üzerlerine her nev'i sinekler gönderilmiştir.
- 6- Bütün hayvanlar helâk olmuştur.
- 7- Vücûdlarında çıbanlar çıkmıştır.
- 8- Şiddetli soğuklar yüzünden ağaçlar kurumuştur.
- 9- Bütün şehirlerine çekirge yağmıştır.
- 10- Üzerlerine üç gün üç gece karanlık çökmüştür.

Eğer hıristiyanlar tarafından, İsâ aleyhisselâm bizzat ilâhdır, çünkü semâya çıkmıştır, denilirse, biz de deriz ki, İdrîs aleyhisselâm ve İlyâs aleyhisselâmı da ilâh yapmanız îcâb eder. Çünkü sizce onlar da semâya çıkmışlardır. Ve eğer, İsâ aleyhisselâm kendisi ilâhlık da'vâsında bulunmuştur, diyecek olursanız; çirkin bir yalan ve kötü bir iftirâda bulunmuş olursunuz. Kendi İncillerinizde bu sözünüzü red edecek kısımlar vardır. Elinizde olan İncilde yazılıdır ki:

İsâ aleyhisselâm, size göre haça gerildiğinde, "Allahım! Allahım! Beni niçin terk etdin?" demiştir.

Yine İsâ aleyhisselâmın "Beni size, Allah göndermiştir" dediği ve bu sûretle kendisinin Peygamberler zümresinden bir insan olduğunu ikrâr ettiği İncilde yazılıdır. Buna dâir İncillerinizde müteaddit naslar vardır.

Bununla berâber İsâ aleyhisselâmın haça gerilip de, "Allahım! Allahım!" diye feryâd ettiği haberi, hakîkî İncilin naslarından olmayıp, belki kendi İncillerinizin iftirâsından ise de, biz, sizin birbirini naks eden sözlerinizi ve yalanlarınızı, basîret sâhiblerine bildirmek için, onunla aleyhinize delîl getirdik. Her dürlü yardım Allahü teâlâdandır.

Dördüncü Kâide:

Mukarrebât Kurbanâ İmân [İsâ-i Rabbânî]:

Hıristiyanlar, papazın mayasız ekmeğe, ba'zı şeyler okumakla, o ânda o ekmeğin İsâ aleyhisselâmın bedeni; bir bardak şerâba bir şeyler okuyunca, o ânda o şerâbın da İsâ aleyhisselâmın kanı olduğuna inanırlar. Bu da küfr inanışlarından biridir. Bu husûsda hıristiyanlarca konulmuş üsûl ve kâide şöyledir: Her kilisede kendilerince büyük bir papaz vardır. Her gün ona, kilisenin diğer bir papazı, mayasız ekmekle, bir kadeh şerâb getirir. Büyük papazın onlara okuması ile ekmeğin İsâ aleyhisselâmın bedeni, şerâbın da İsâ aleyhisselâmın kanı olduğuna inanırlar.

Hıristiyanlar, bu sapık inanışı, Matta İncilinin yirmialtıncı bâbından alırlar ki, Matta orada şöyle hikâye eder:

İsâ, ölmezden evvel, bir gün Havârîleri toplamış, bir ekmeği parça-

lamış, her birine birer parça vermiş ve bunu yiyin, bu benim cesedimdir, demiş. Sonra bir bardak şerâb getirmiş. Bunu içiniz, bu benim kanımdır, demiştir.

Bu hikâye Matta İncilinde aynen nakl edilir. Fekat, bu ekmek ve şerâb hikâyesi, İsâ aleyhisselâmın teyzesi oğlu olan Yuhannânın İncilinde mevcûd değildir.

İşte bu da Mattanın yalan ve iftirâlarını ortaya çıkaran ihtilâflarındandır. Hıristiyanların i'tikâdına göre, O her kilise papazının yapıldığı ekmeğin her parçası, uzunluk, genişlik ve derinliğiyle İsâ aleyhisselâmdir. İsâ aleyhisselâmın cesedir. İsterse yüzbin parçaya bölünsün, en küçük parçası yine İsâ aleyhisselâmdir.

Onlara denilse ki:

“İsâ aleyhisselâmın meselâ uzunluğu on, genişliği iki, derinliği bir karış idi. Papazın okuduğu ekmek ise üç karış gelmez. Nasıl olur ki, uzunluğu on, genişliği iki ve derinliği bir karış olan bir cesed, üç karış miktârında olan bir şeyde olur. Bu, her akl-ı selîm indinde mümkün değildir.

Hıristiyanlar buna cevâb olarak: Ayna dünyâ kadar değildir. Ama insan aynaya bakınca, büyük binâları, yüksek kal'aları görebilir. Hâlbuki onlar aynadan bin kerre büyükdür, derler.

Onlara deriz ki: Aynada görülen arazdır, özellikdir, cevher, madde değildir. Siz ise, İsânın araz ve cevherinin o ekmekte olduğuna inanıyorsunuz ki, bu aklen mümkün değildir.

Bir de siz, İsâ aleyhisselâmın göğe çıkıp, –hâşâ– Allahın sağ tarafında oturduğuna inanırsınız. [Allahü teâlâyı gökde, mekânlı biliyorlar. Böyle inanmak küfrdür.] Şimdi acabâ onun cesedini o ekmeğe indiren kimdir?

Bundan başka, İsâ aleyhisselâm bir ademdir, sonradan yaratılmıştır. Sizin inancınıza göre, ekmeğin her parçasında İsânın bütün cesedi, o ekmek yüz bin parçaya ayrılrsa da mevcûddur. Bu hâlde yüz bin İsâ olması ve belki bu husûs her kilisede icrâ edildiğinden, kiliselerin adedince ve o ekmekler arttıkça çok sayıda İsânın bulunması lâzım gelir.

Böyle inananları ve bu âyine iştirâk edenleri, Allahü teâlâ âlemlere gülünç, şeytânlara maskara etmiştir.

Allahü teâlâ, bize kâfidir ve O ne güzel bir vekîldir.

Adı geçen kurbanın ne sûretle yapıldığı ve bu husûsda nasıl ibâdetlerde bulunulduğu husûsu da şöyledir:

Bahs edilen baş papazın emriyle, hizmetçisi, gâyet has ve temiz hamurdan bir ekmek yapar. Onu, bir şişe şerâb ile papaza götürür. Kilisenin çanını çalar. Hıristiyanlar çan sesini işitince, ibâdet için kiliseye toplanırlar. Saf saf olurlar. Papaz, şerâbın bir kısmını, bir gümüş kâse içine

ve has ekmeği de, bir mendil içine koyarak safların 6n6ne geçer. G6ne-
şin doğduğu tarafa d6n6p, ekmeği eline alır ve der ki:

İsâ Mesîh, yehûdîlerin kendisini yakaladıkları gece, mubârek eline
ekmek alıp, gözlerini semâya ve her şeye kâdir olan Cenâb-ı Hakka kal-
dırarak, lâzım gelen düâyı yapıldıktan sonra, ekmeği kırıp, Havârilere
parça parça verdi. Onlara “Yiyin, bu benim cesedimdir” dedi.

Kilisenin papazı böyle söyledikten sonra, kendisi, ekmeği, hakîka-
ten İsâ aleyhisselâmın cesedi bilerek ve İsâ aleyhisselâmı Allahü teâlânın
oğlu tanıyarak, ekmeğe secde eder. Ve secdede ona şöyle hitâb eder:

Sen, yerlerin ve g6klerin İlahı olan İsâsın! Sen Meryemin karnında
cesedlenen zâtsın! Sen, b6t6n âlemlerden evvel doğan Allahın oğlusun!
Sen, bizi kendin için şeytânların elinden kurtaracaksın! Sen, semâda
pederinin sağ tarafında oturansın! Sana düâ ederiz ki, beni ve kendi ka-
nınla kurtardığın 6mmetini mağfiret edesin.

B6yle söyledikten sonra, o ekmeği cemâ’at saflarına arz eder.
Onlar da secdeye kapanırlar. Ondan sonra papaz eline şerâb kupasını alıp,
cemâ’ate hitâben:

Rabbimiz İsâ, 6l6m6nden evvel eline bir kâse şerâb alıp, onu Ha-
vârilere vermiş ve içiniz bu benim kanımdır, demişdi! diyerek, o şerâba
secde eder. Sonra kalkıp, onu cemâ’ate arz edince, onlar da secde
ederler. Bu işler bitdikden sonra papaz, o ekmeği yir ve şerâbı içer. İn-
cîlden bir şeyler okuyarak düâ eder ve b6ylece dağılırlar.

İşte hıristiyanların düâ ve kurubat kurbanları budur.^[1]

Beşinci Kâide:

Papaza G6nâh çıkartmak:

Hıristiyan i’tikâdına g6re, papaza g6nâhlarını ikrâr etmedikce, ya’nî
s6ylemedikce, Cennete girmek m6mk6n değildir. Hattâ papazdan bir g6-

[1] Şeyh Abd6llah beğ diyor ki: Bunların akîdelerinin bâtil olduğunu isbât için de-
lîl getirmekle meşğ6l olmaya l6z6m yokdur. Bu akîdelerin bozukluğu âşikâr-
dır. Zîrâ hepsi uydurma işler olup, hiçbir Nebî veyâ Resûlden nakl edilmemiş-
dir. Hepsi akl ve mantık dışıdır. İsâ aleyhisselâmdan 300 yıl sonra papazlar
tarafından uydurulmuştur. Tevrât ve diğer mukaddes kitâblar bunların bâtil
ve bozukluğuna şehâdet etmektedir.

Bu papazların dayandıkları hiçbir şey yokdur. Allahü teâlâya hangi kitâbda
6 ukn6m isnâd edilmiştir. Bu bozuk i’tikâdı hangi Peygamber haber ver-
miştir. Allahü teâlânın oğlu olduğunu, hangi Resûl isbâta kalkmıştır ve
Allahü teâlâya rûh isnâd etmiştir ve ekmek yiyip şerâb içmiştir. Ne zemân
Allahü teâlâya papazların düâsı ile kendisi ve oğlu için cesed ve kan isnâd
etmiştir. Hangi dînin kitâblarında hazret-i Âdem aleyhisselâmın tevbesi
kabûl edilmeyip, suçu z6rriyyetine intikâl edip, İsâ aleyhisselâm çarmıha ge-
rilmiş ve 6ld6r6lmüşt6r. Hâşâ bunların hiçbiri doğru değildir. Inkâr ve da-
lâlet ehlinin iftirâsıdır. Hayâl sâhiblerinin uydurduğu şeylerdir.

nâhını saklıyan kimsenin, diğer inançları kendine fâide vermez. Bunun için hıristiyanlar, her sene perhîzleri zemânında kiliseye giderler. Bütün günâhlarını papaza i'tirâf ederler. Diğer vaktlerde kimse gidip de papaza günâh i'tirâf etmez. [Bu üsûl, katolikliğe göredir. Ortodokslarda ise, senede dört def'a günâh i'tirâf etme vardır.] Hasta yatağında yatanlar, papazı da'vet etmek sûretiyle i'tirâfda bulunurlar. O da onları afv ve magfiret eder.

Hıristiyanlar, papazın afv ettiği günâhın, Allah katında da afv edilmiş olduğuna i'tikâd etmektedir. Bundan dolayıdır ki, Roma şehrinde olan ve kendi zanlarınca, Îsânın yeryüzünde halîfesi bulunan papa, arzû ettiği günâhlarını magfiret, Cehennemden kurtarmak ve Cennete sokmak berâtını vermekte, bunun karşılığı olarak da, birçok para ve mal almaktadır. Papanın diğer memleketlerdeki kaymakâmları, vekilleri olan papazlar da, böyle magfiret, Cehennemden çıkarma, Cennete sokma berâtları verirler. O berâtları da yanlarında saklarlar. Öldükleri vakt, o berâtı kefenlerine koyarlar. O berâtle muhakkak Cennete gireceklerine inanırlar. Bu da, papazların mal toplamak için yaptıkları hîlelerdendir.

Onlara sorulsa ki bunu niçin yapıyorsunuz? Size Îsâ aleyhisselâm böyle bir şey emr etmemiş. Onun havârîleri, ona aslâ günâhlarını i'tirâf etmemişlerdir. Hâlbuki kendi inancınıza göre, "Allah" ve "Allahın oğlu" olmak cihetiyle günâhları bağışlamaya bütün rûhbanlardan dahâ ehliyyetli ve haklıdır. Bir de, şübhe yokdur ki, günâh çıkaran papaz da, sizin gibi bir insandır. Belki onun sizden dahâ çok günâhı vardır. Husûsiyle kendi rey ve irâdesiyle sizi sapdırmış ve küfre vardırmıştır. Şimdi onun günâhını kim çıkaracaktır?

Fekat sizler, hakîkati göremiyen kör kimselersiniz. Sizin papazlarınız sizden dahâ kördür. Görmiyen kimseyi, kendi gibi bir kör yedecek olursa, felâkete düşmek mukadderdir. Siz rûhbanlarınızla berâber ebediyyen Cehennem ateşine düşeceksiniz. Çünkü sizin küfr ve şirkinizle berâber günâhlarınızın bağışlanacağına dâir ümîdinizi Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîminde, Nisâ sûresi, 116.cı âyetinde bildirmiştir. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Allah kendisine şirk koşulma günâhını afv etmez)** buyurmuşdur. Bundan dolayı Allahü teâlâ sizi afv etmez. Bu sâdık haber gereğince afvınız imkânsız olmuştur. Artık papazların sizi afv etmesi ile afvınız mümkün değildir. Bu hâliniz şeytân ve avânesinin elinde maskara olmanıza sebebdir.

Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyl-azîm. Kuvvet ve kudret ancak Allahü teâlânındır. Ondandır başka kim günâhları afv edebilir?

DÖRDÜNCÜ KISM

Hıristiyanların İnanç ve Şerî'atlarının Tenkîdi:

Bütün hıristiyanlar, bugüne kadar aşağıda açıklayacağımız inançlara bağlanmışlar ve onu terk etmemişlerdir. Bu inançların hepsi bâtil ve küfrdür. Bir kısmı diğer bir kısmını yalanlar veyâ zıddını söyler. Bu inançları,

onlara tertîb edip yazan kendi eski adamlarından ve Roma şehri ehâlisinden Şemûnü's-Safâdır. [Bunun Petrus olduğu da söylenilmektedir.] İmân ve amellerinin esâsı şöyledir:

Bir ilâh babaya inanırız ki, her şeyin mâliki, görülen ve görülmiyen şeylerin yaratıcısıdır. Yine Rab olan Mesîhe inanırız ki, Allahın oğludur. Ve bütün yaratılmışların ilkidir. Bütün âlemlerden evvel, babasından doğmuştur. Yaratılmış değildir. Babasının cevherinden hak ilâhdır. Onun eliyle bütün âlemler vücûd bulmuştur. O her şeyin yaratıcısıdır. Ey insanlar! O, bizim kurtuluşumuz için gökden inmiş, Rûh-ül-kudsden cesedlenip, insan olmuş, "Meryem" ona hâmile olmuş ve "Meryem"den doğmuştur. Elemler ve ızdırâblar çekmiş, kral Pilatos zemânında çarmıha gerilerek öldürülmüş, kabre konulmuş. Peygamberlerin yazdığı üzere, defninin üçüncü günü ölüler arasında kalkmıştır. [Peygamberler böyle aslı olmayan bir şeyi söylemezler, bu apaçık bir iftirâdır.] Sonra göğe çıkmış, babasının sağ tarafına oturmuştur. Bir kerre dahâ ölümler ve diriler arasında hüküm ve kazâ etmek üzere gelecektir. İnanırız o Rûh-ül-kudse ki, baba ile oğuldan çıkar. [Doğu kiliselerine göre Rûh-ül-kuds, yalnız babadan çıkar.] Ve onunla Peygamberler konuşurlar, (ya'nî vahy vâsıtası olur). Vaf-tîze imân ederiz ki, günâhları magfîret eder. Ölümden sonra bedenlerimizin dirilip, ilelebet yaşayacağına imân ederiz.

Bu sözlerin birbiri ile olan tenâkuz ve zıtlıklarına gelince:

1- Bir olan babaya inanırız ki, her şeyin mâliki, görülen ve görülmiyen şeylerin yaratıcısıdır. Yine Rab ve bir olan Mesîhe inanırız ki, Allahın oğludur ve babası cevherinden hak ilâhdır, deniliyor. Burada önce Allahü teâlânın birliğine şehâdet olunup, sonra Mesîhin Allahın oğlu, onun da babası cevherinden ilâh olduğu söyleniyor. Bu, Allahü teâlâyâ şirk koşmanın ve küfrün en kötüsüdür. Hiç şübhe yok ki, Allahü teâlâ birdir, ortağı ve benzeri yokdur. Hıristiyanların her dürlü şirk, isnâd ve küfrlerinden münezzehdir.

2- Önce, Allah her şeyin yaratıcısıdır, denilip, sonra, imân ederiz ki, Mesîh, her şeyin yaratıcısıdır, bütün âlemler onun eliyle vücûd bulmuştur, deniyor. Allahü teâlâ ile berâber -hâşâ- başka bir yaratıcı dahâ iddi'â olunuyor ki, bundan dahâ büyük bir zıtlık olamaz.

3- Evvelâ, Allah görülen ve görülmiyen şeylerin yaratıcısıdır, denilmektedir. Bu sözün içine İsâ aleyhisselâm da dâhildir. Çünkü İsâ aleyhisselâm yaratılmışların ya görülen kısmındandır, ya da görülmiyen kısmındandır. Hâl böyle iken, Mesîh her şeyin yaratıcısıdır, yaratılmış değildir demek, apaçık bir zıtlıktır, cehâletdir.

Hıristiyanların bu iddi'alarını, hayvanlar anlıyabilselerdi onlar bile, bunu red ve inkâr ederlerdi. İlâhî hidâyetin kesilmesinden ve şeytânın şer-rinden Allahü teâlâyâ sığınırız. Çünkü, şeytân bunlarla, istediği gibi oynamış ve Cehenneme sürüklemiştir.

4- Mesîh, âlemlerin yaratılmasından evvel babasından doğmuştur ve bütün yaratılmışların ilkidir, deniyor. İsâ aleyhisselâm kendisi doğmadan evvel, eşyâyı nasıl yaratabilir? Yâhud doğduktan sonra, henüz süt emen bir çocuğun eşyâyı yaratması mümkün midir? Acabâ kendisi doğmadan, îcâd olunmazdan evvel, yerleri, gökleri ve bütün mevcûdâtı kim idâre ederdi? İsâ aleyhisselâm yaratılmışların ilki olabilir mi ki, hıristiyanların zanlarıncâ bütün yaratılmışların yaratıcı odur. Çünkü ilki demek, önce vücûda gelen demektir.

İşte, hıristiyanların inançları, îmânları hep böyle zıtlıklar ve mümkün olmıyan şeyler üzerine kurulmuştur. Çünkü Mesîh aleyhisselâmın hem ezeli, kadîm bir yaratıcı olduğuna, hem de Meryemin kendisine hâmile olarak onun karnından doğmuş olduğuna inanmakda, bütün hıristiyanlar ittifâk ederler. Böyle inanmakla, Allahü teâlâ kendilerini, âriflerin gülüncü ve şeytânların sevinci olmak derekesine düşürmüştür. İnsan, mahlûk olmak, akl ve fikr sâhibi olmak i'tibârıyla böyle bir i'tikâdda nasıl bulunabilir? Bir taraftan "Mesîh, babası cevherinden hak ilâhdır" söylenip, sonra da "Gökden inmiş ve Meryemin karnında cesedlenmiştir" diye söyleniyor. Bu sözden açıkca anlaşılıyor ki, İsâ aleyhisselâm zâten gökde olan bir cevherden cesed imiş de, sonra gökden inip, Meryemin karnında cesedlenmiş. Hayret edilecek konu, cism ve cevherin cesedlenmesinde değil, cism ve cevher olmıyan Allahü teâlânın cesedlenmiş olmasındadır. Cesedlerin, cevherlerin, a'razların yaratıcısı olan Allahü teâlâ, kendisinin ondan Mesîh meydâna gelecek bir cevheri olmak, yâhud parçalanarak Meryemin karnında kan, bevl ve kazuratiyle karışmış ve birleşmiş bir cüzü bulunmaktan münezzehtir. Bu kâfirlerin Allahü teâlâyâ dâir vâki' cür'etleri ne büyük ve Onun hilmi ve merhameti ise ne çokdur. Hamd olsun Allahü teâlâyâ ki, beni [Abdullah Tercümânı] hıristiyanlığın bu bâtil inançlarından kurtardı. Müslimânlığın, her dürlü küfrden münezzehtir, yüksek prensip ve inançlarına mazhar kıldı.

Şunu da bildirelim ki, hıristiyanların mukaddes tanıdıkları kitâblarda, bu i'tikâdları ve hazret-i Mesîh hakkında küfrü îcâb etdiren diğer bütün akîdeleri red ve iptâl eden hükmler vardır. Luka, havâriler kıssasının dördüncü bâbında şöyle söylemektedir:

Âlemleri, bütün mevcûdâtıyla berâber Allahü teâlâ yaratmıştır. Yerlerin ve göklerin Rabbi Odur. Kendisi, insanlar tarafından yapılmış heykellerde bulunmaz. Eşyâdan hiçbir şeye muhtâc değildir. Zîrâ, insanlara ve cesedlere rûh veren Odur. Bizim mevcûd hayâtımız Onunladır. İnsanların içinde bulunduğu ve muhtâc olduğu şeyler Ondandır.

Lukanın bu anlattıkları, ilâhî kitâbların ve Peygamberlerin söylemiş oldukları sözlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, hıristiyanların bütün inançları uydurma, küfr, mümkün olmıyan ve birbirini tekzîb eden şeylerden ibâretlidir. Bunları ne ilâhî kitâblardan ve ne de büyük Peygamberlerden almışlardır. Ancak bir takım sapık, kâfir kimselerin meydâna getirdiği bâtil ve sapık bir yolun peşine düşmüşlerdir.

Bunlara denilse ki, sizin büyükleriniz, şu bâtil i'tikâdların, bir Peygamber tarafından bildirilmediğini ve bir ilâhî kitâbda bulunmadığını bildiği hâlde, nasıl olur da bunların hak ve doğru olduğunu iddi'â edersiniz? Bütün bu i'tikâdlarınız hak mıdır, bâtil midir?

Eğer, ba'zısı hak, ba'zısı bâtildir! derlerse, biz de deriz ki: Kendi akîdelerini, inançlarını kendileri yıkmış olurlar. Çünkü bâtil olan bir i'tikâdla Allahü teâlâyâ îmân edilmiş olmaz ve ibâdet edilmez.

Eğer derlerse ki, hepsi hakdır! O takdîrde, Mesîhin önceden yaratılmış ve doğmuş olduğunu, onu ve görülüp görülmiyen bütün eşyâyı Allahın yarattığını i'tirâf etmiş; sonra da, Mesîh, Allahdır, her şeyi yaratan dır, demek sûretiyle tenâkuza düşmüş olurlar ki, böyle büyük bir tenâkuz içinde hiçbir şey de hak olamaz.

Bir de, Mesîh babası cevherinden ilâhdır, sözleri –hâşâ– mümâseleti, ya'nî eş denkliği iktizâ eder. Bu hâlde acabâ birine babalık, diğerine oğulluk kim tahsîs etmişdir? Niçin biri baba diğeri oğul olmuş da, aksi olmamıştır? Bu husûsu kendilerinden sormak îcâb eder.^[1]

BEŞİNCİ KISM

Îsâ aleyhisselâmın İlâh Olmayıp, Mahlûk, Bir İnsan ve Bir Peygamber Olduğu Açıklanmaktadır:

Hıristiyanların, "Îsâ Allahdır. Allahın oğludur, mahlûkâtın yaratıcısıdır gibi, küfre varan i'tikâdlarını, eldeki mevcûd dört İncilin müellifleri de

[1] Şeyh Abdüllah beğ diyor ki: Bu dört İncilde ahkâm-ı şer'iyye çok azdır. Bu kitâblarda va'zlar, nasihatler ve Îsâ aleyhisselâmın yehûdilerle olan muhâveresi vardır. İnsanların ve milletlerin şiddetle şer'i hükmlere ihtiyâcları vardır. Herhangi bir din, şer'i hükmsüz düşünülemez. Hıristiyan dîninin hükmleri meçhûl iken, bir şahsın bu dîne girmesi nasıl düşünülür? Eğer sâdece Îsâ aleyhisselâma îmân etmek kâfi' gelir denilirse, elde bulunan dört İncil onu yalanlar. Çünkü bu dört kitâb, her din gibi emr ve yasaklarla emr etmekde. Fekat bu emr ve yasakların hiçbiri bu kitâblarda zikir edilmemiştir. Eğer buna karşı denilirse ki, bu şer'i hükmleri babaları ve kanûnları ta'yîn eder ve papazların ittîfâken bildirmeleri ile bilinir. O zemân onlara denir ki, papazların bildirdiklerinin hiçbirine i'tibâr edilmez. Çünkü dîni kuranlar onlar değildir. Ancak dîni kuran, Allahü teâlânın emri ve vahyi ile Îsâ aleyhisselâmın kendisidir.

Nasrânîlik dîni ve şer'i'ati, ancak Îsâ aleyhisselâmın getirdikleridir. Bu papazların koyduğu kanûnlara hiçbir zemân nasrânîlik denmez. Böyle olsaydı, her şahs kendiliğinden kalkıp, kendi arzularına göre şer'i'at ve kanûn uydurup, bunu bir Peygambere nisbet eder ve o Peygamberin dîni budur, der. Bu sözün de ne kadar bozuk olduğu meydândadır. Markosun İncilinin yedinci faslında nakl ettikleri bu bozukluğun en açık delilidir. Îsâ aleyhisselâm yehûdilere reddiyye olarak, "Bana ibâdet etmeleri ve insanlara bunu tavsiye etmeleri bâtildir. Siz Allahü teâlânın emrlerini bırakıp, insanların tavsiyelerine yapıyorsunuz ve..." demiştir. Yukarıda anlatılanlardan anlaşılmaktadır ki, Mesîh dîni nesh olunmuş ise de, bu dîne girmek isteyen bir şahs ne kadar gayret gösterse de, bu dînin kitâbı kaybolduğu ve hükmleri meçhûl olduğu için, bu dîne giremez.

red ve iptal etmişlerdir. Şöyle ki:

Matta İncilinin birinci bâbında, hazret-i Mesîhin nesebi, Mesîh ibni Dâvûd ibni İbrâhîm, diye yazılıdır. Bu açıklama, Mesîh aleyhisselâmın, Yehûda ibni Ya’kûb ibni İshak ibni İbrâhîm soyundan olmak üzere, Dâvûd aleyhisselâm zürriyeti kuşağından doğduğunu söylemektedir. Nesli, Âdem oğullarından olduğu bilinen bir kimse, hiç şübhesiz sonradan değildir. Zîrâ, Allahü teâlâ kadîm ve ezeli olup, ne kimseyi doğurmuş, ne de kimseden doğmuştur. Kendisine benzer kimse yoktur ve kendinden başka ne varsa hepsi hâdisdir, ya’nî sonradan olmuştur. Bunları Allahü teâlâ yaratmıştır.

Yine Matta İncilinin ondokuzuncu bâbında bildirildiği üzere, bir gün bir kimse İsa aleyhisselâma, “Ey iyi ve hayırlı muallim!” diye hitâb ettiğinde, İsa aleyhisselâm ona, “Bana niçin iyi diyorsun? İyi ancak Allah’dır” demiştir. Bu söz, İsa aleyhisselâmın gâyet mütevâzî oluşundan, Rabbinin, Hâlıkına olan hurmet ve edebinin çokluğundandır. Hakikat böyle olunca, nasıl olur da İsa aleyhisselâm, Allahü teâlâyâ ortak koşulabilir? [İsa aleyhisselâm kendisinin mahlûk olduğunu açıkça bildirdiği hâlde, hıristiyanlar Ona, ortaklık sıfatı kondurarak müşrik de oluyolar.]

Yuhannâ İncilinin onyedinci bâbında, Mesîh, gözlerini semâyâ kaldırıp, yegâne yaratıcı olan Allahü teâlâyâ düâ ile, “İnsanlara senin biricik yaratıcı olduğunu ve beni Peygamber olarak gönderdiğini bilmek vâcibdir” dedi, diye yazılıdır.

Bu fıkra, İsa aleyhisselâmın, kendisinin Allah tarafından, Onun birliğini insanlara teblîğ etmek üzere gönderilmiş bir Peygamber olduğunu, Allahın “bir ve yaratıcı” olup, Ondan başka yaratıcı olmadığını i’tirâf etmesinden ibâretidir. İsa aleyhisselâmın ve diğer bütün Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” haber verdikleri şey de budur.

Eğer burada hıristiyanlardan biri diyecek olsa; İsa, kendisinin gönderilmiş bir Peygamber olduğunu i’tirâf etmiş ama, başka bir yerde de ezeli ve yaratıcı olduğundan bahs etmiştir.

Buna karşı cevâbımız şöyle olur: Bu, ona iftirâdır. İsa aleyhisselâm söylenenlerden ve kendisine isnâd edilenlerden berîdir. Siz, iki nas arasındaki fâhiş tenâkuza göz yumuyorsunuz. Çünkü İsa aleyhisselâm kendisinin Allahü teâlâ tarafından yaratılmış bir beşer olduğunu ikrâr etmiş, ya’nî söylemiştir. Doğru olan da budur. Hakikat böyle iken, “O yaratıcıdır” demek, lüzûmsuz ve fâidesiz bir iddi’âdır.

Matta İncilinin dördüncü bâbında şöyle yazılıdır: Şeytân, Mesîhin kendisine secde etmesi için da’vetde bulundu. Ona dünyânın memleketlerini ve güzelliklerini gösterip, bana secde et, bunların hepsini sana vereyim, dediğinde, Mesîh ona, her insana Allahdan başkasına ibâdet ve secde etmemek yazılmıştır, diye cevâb verdi.

Eğer İsa aleyhisselâm ilâh olsaydı, şeytân ona böyle söz söylemeye cesâret edemezdi. Bu sözüyle hazret-i Mesîh, varlığı vâcib olan Allahü teâlâdan gayriya secde edilmiyeceğini bildirmiştir.

Bütün bu yaptığımız istidlâller, araştırmalar, hıristiyanlara i'tikâdlarının yanlış olduğuna dâir, kendi İncillerinden delîl getirmekten ibâretidir. Yoksa gerek İsa aleyhisselâm, gerek diğer Peygamberler “aleyhimüselâm” şeytânın bâtinî ve gizli vesveselerinden uzak ve mâsûmdurlar. Şeytânın onu kendisine secde etmek gibi açık bir küfre da'vet etmesi mümkün değildir. Bu, açıktan açığa tasallut demektir. Bunları, İncil kitâblarının müellifleri uydurmuş ve bu hâlleri hazret-i Mesîhe lâyık görmüşlerdir.

Yine Yuhannâ İncilinin yirminci bâbının onyedinci fıkrasında, İsa, havârilere, “Ben babama ve babanıza, Allahıma ve Allahınıza giderim” dedi, diye yazılıdır.

“Babama ve babanıza” ta'birinin ma'nâsı, o zemânın ıstılâhına göre, “Benim ve sizin mâlikimiz” demektir.

Eğer onlar, “Allah, İsanın bu sözü îcâbınca babasıdır”, diyecek olurlarsa, biz de onlara deriz ki:

Bu sûretle, Allah sizin de babanız olmak lâzım gelir. Çünkü “Baba ve babanıza” demiştir. Ondan İsa aleyhisselâm her şübheyi ortadan kaldırmak üzere, “Allahıma ve Allahınıza” diyerek bir açıklamada bulunmuş ve kendisinin ülûhiyyet da'vâsı ettiğini gösterecek bir taraf bırakmamıştır.

Matta İncilinin onuncu bâbında, İsa aleyhisselâm, havârilere hitâben, “Sizi kabûl ve îvâ eden, beni kabûl ve îvâ etmiş olur. Beni kabûl eden, beni peygamber olarak göndereni kabûl etmiş olur” dedi, diye yazılıdır.

Yuhannâ da, İncilin beşinci bâbında, İsa aleyhisselâm, “Ben kendi isteğimle amel etmek için değil, beni gönderenin irâde ve isteğiyle, amel etmek için geldim” dedi, diye yazılıdır.

Markos da İncilinin onbeşinci bâbında, İsa çarmıhda iken, “Allahım Allahım! Beni niçin terk etdin?” diye bağırdı ve dünyâda son sözü bu oldu, şeklinde yazılıdır. Muhakkak ki bunlar İncil müelliflerinin uydurmalarıdır. Allahü teâlâ Peygamberlerini aslâ terk etmez.

Allahü teâlânın onu terk etmesi ve bunun netîcesi yehûdîlerin onu öldürmesi, İsa aleyhisselâmın yüksek şahsiyyetini ancak küçültür. Fekat bunlar, kendi yazdıkları İncillerinin nasları olduğundan, biz onlarla, kendi aleyhlerine delîl getiriyoruz.

Bu naslarda, İsa aleyhisselâm, ülûhiyyet iddi'asında bulunmuyor. Bilâkis, işkence esnâsında düâ ve sığınacak İlâhı olduğunu kendisi ikrâr ediyor, söylüyor.

İşte, bu ikrârı ile hıristiyanların, İsa aleyhisselâma isnâdları ve aslısız sözleri, yalanlanmış olur.

Luka İncilinin sonunda şöyle yazılıdır: Mesîh kabrinden kalktıktan sonra, havârîlerin arasına girdi. Onlar o zemân bir evde toplanıp, kapısını kapamışlardı. Havârîler onu aralarında gördükleri gibi, korkdular. Meleklerden, yâhud cinlerden bir rûh olduğunu zan etdiler. Mesîh onların bu korku ve telâşlarını anlayınca, “Yâhû beni tecrîbe edin ve biliniz ki, rûhânî varlıklarda bende gördüğünüz gibi et ve kemik olmaz” dedi.

Burada da, İsâ aleyhisselâmın et ve kemikden, ya'nî maddeden teşekkül ettiği ve ilâhlıktan uzak olduğu söylenmiştir. Onların İsâ aleyhisselâm, öldürülüp defn olunduktan sonra tekrâr dirildiği ve semâyâya çıktığı şeklindeki iddi'âları, boş bir da'vâ olmaktan öteye geçemez. Fekat, biz kendi İncillerinde bildirildiği şekilde, “İsâ Allah ve Allahın oğludur” diye vâki' olan iddi'âları aleyhine delîl getirmekle iktifâ ediyoruz.

Şimdi bir kimse, “Mesîh aleyhisselâm Allahü teâlânın bir kulu olup, büyüyerek, olgunluk çağına gelince, Allahü teâlâ onu Peygamber olarak göndermiştir” derse, muhakkak o kimse hazret-i Mesîhin talebelerinin ve havârîlerinin sözlerine uymuştur. Buna muhâlefet edenler, zıddını söyleyenler, açık olarak küfrün içindedirler. [Ya'nî Allahü teâlânın Peygamberlerine ve getirdiklerine inanmamış olurlar.]

Bu muhâlifler, bütûn akl sâhibleri yanında son derece kötü bir durumdadır. O da Mesîhin et ve kan olmakla berâber, onların i'tikâd ettiği gibi ezeli yaratıcı olmasına göre, ma'bûd olan Rabbin bir parçasının ezeli yaratıcı, bir parçasının da yaratılmış olmasıdır. Çünkü Mesîh, İncillerinin naslarıyla kendinin et ve kan olduğunu söylemiştir. Et ve kan ise dünyâyâ âid bir özellik olup, yiyip içmekten meydâna gelir. Onların “Kâinâtı yaratan İsâdır”, iddi'âlarına göre, dünyâyı yaratan ve dolayısıyla İsâ aleyhisselâmı yaratan yine kendisi olur. Zîrâ o da kendisinin mahlûku bulunan dünyâdan bir parçadır. Bu ise, iftirâ olan da'vâların en kötüsüdür. Ve insan hayâlinde sûret bulabilen tasavvurların en uzağıdır. Buna i'tikâd edenler Hakdan yüz çevirmiş, küfr ve sapıklık yolunu tutmuşlardır. Böylece Allahü teâlânın gazâbına müstehak olarak, kendilerini felâket uçurumuna yuvarlamışlardır.

Yine onların inanclarına göre, her şeyin yaratıcısı olan İsâ aleyhisselâm, dünyânın bir mikdârı, bir parçası olmak lâzım gelir. Bir şeyin bir mikdârı, ancak onun bütûn mevcûdu olduktan sonra bulunabilir. O hâlde, mevcûd ve mâkul olmıyan şey, hiç demektir. Bu söze göre, dünyânın yaratıcısı yoklukdur, vücûd (varlık) değildir ve meçhûldür.

Kuvvetle tahmîn ediyorum ki, bu inancın sâhibi, onları bilerek dalâlete, yanlış inanca süreklemek kasdiyle uydurmuş, hıristiyanları çok kötü imkânsızlıklar üzerine kurulmuş görüş ve fikrleri kabûle müsâid bulmuş ve maskara etmiştir.

Onlara denilebilir ki: Mesîh, birinci İncilin bildirdiği gibi, tırnaklarını, saçlarını kesmiş, vücûdu büyümüş ve gelişmiştir. Eğer, onların i'tikâdlarına göre, Mesîh aleyhisselâm ezeli yaratıcı ise, saç ve tırnak gibi şey-

ler de onu meydâna getiren parçalardandır. Bu parçalar kendi bütününden, ya'nî ezeli yaratandan ayrılmış ve yok olmuşlardır. Hâlbuki yokluk ve mahv olmak, bütünün bir parçasında kalmaz, her parçaya yayılır. Parçası ve bütünün olan zât, hudûdlu ve cihetlidir. Kendisine sınır ve mekân olacak şeylere muhtâcdır ve ondan müstagnî değildir. Ezeli yaratıcı olan Allahü teâlâ hazretleri ise, aklî delil ve senetlerin, naklî nasların şehâdeti üzere ne cevherdir ve ne arazdır, ne de parçalanabilen bir bütündür. Kadîm ve ezeli olan Allahü teâlâ parçalanma kabûl etmez, kendisine hiçbir yönden noksan ve değişiklik âriz olmaz. O, mutlak ganîdir. Bütün mahlûkât her hâl ve zemânda Ona muhtâcdır. Allahü teâlâ, Şûrâ sûresi onbirinci âyetinde meâlen, **(Yeryüzünde ve gökde Allahü teâlâyı benzeyen hiçbir şey yoktur. Ya'nî hiçbir şey var olmakda ve bütün sıfatlarında Onun gibi değildir. O, her sesi işitir ve her şeyi görür)** buyuruyor.

Yine onlara şöyle denilebilir: Sizin şu ezeli yaratıcı i'tikâd ettiğiniz Mesîh bir beldede oturuyor ve orada yaşıyor muydu? Onlar bunu inkâr edemezler. Çünkü Matta ve Luka İncilleri, İsmâ aleyhisselâmın kral Herodos zemânında, yehûdîlere âid olan Beyt-ül-Lâhmde doğup, sonra kral Pilatos zemânında öldürüldüğünü açıklamışlardır. Her kim ki, zemân ve mekân ile kayıtlıdır, zemân onu geçmiş, mekân onu kuşatmıştır. Bu hâl ve durumda olan zât mahlûkdur. Onun bu sûretle mahlûk olduğu sâbit olunca, İsmâ aleyhisselâmın hak İlâh ve her şeyin yaratıcısı olduğuna inananların i'tikâdları bozuk ve bâtil olur.

Kat'î sûretde biliyoruz ki, zemân mahlûkdur ve Mesîhden evvel mevcûddur. Şimdi nasıl olur da zemân, yaratıcısından önce mevcûd olabilir ve mekân kendi yaratanına muhîr bulunabilir? Her ne ki, zemân içinde mevcûd olmuş, zemân ve mekân onu ihâta etmiştir, o mahlûkun tâ kendisidir. Mesîh aleyhisselâm yaratılmışların en şereflilerindedir. Çünkü, kendisi insan oğlu insandır. Allahü teâlâ da, kâfirlerin, inanmayanların isnâd ve iftirâlarından münezzehtir.

Burada Allahü teâlânın yardımıyla, benim anlattığım şeyler, hıristiyanların îmân ve ahkâmının fesâdı, akîdelerinin bâtil oluşu hakkındadır. Allahü teâlâyı binlerce şükürler olsun ki, beni bu bâtil inançlardan kurtardı. Hak dîni bana nasîb etdi. Müslimân olanlar ne bahtiyâr insanlardır. Allahü teâlâyı, her dürlü ortak ve benzerden tenzîh ederler. Hak ve hidâyet üzeredirler. Gerek Allahü teâlâ ve gerekse Peygamberler hakkında en yüksek ve mâkul i'tikâd üzere bulunurlar.

ALTINCI KISM

Dört İncili yazarların, aralarındaki ayrılıklar ve yalanları hakkındadır:

Açık olarak bilinmekdedir ki, dört İncili yazar bu dört kişi, bir çok husûslarda ihtilâf etmişlerdir. Bu husûs, onların yalanlarına başlıca de-

İlîdir.^[1] Eğer hak üzerine olsa idiler, hiçbir şeyde ihtilâfları olmazdı. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâma indirmiş olduğu Kur'ân-ı kerîmde, Nîsâ sûresi seksenikinci âyetinde meâlen, **(Bu Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlâdan başkasının kelâmı olsaydı, içinde birbirine uymıyan bozuk şeyler elbette çok bulunurdu)** buyurmaktadır. Böylece ihtilâfların mevcû-

[1] Şeyh Hâcî Abdüllah bin hâcî Destân Mustafâ hicrî 1276 da İstanbulda yazılan kitâbında diyor ki: Eğer doğru İncil nerede denilirse, kaybolmuşdur deriz. Kaybolmasaydı, hıristiyanlarda veyâ bizde bulunurdu. İki fırkada da olmadığı görülmektedir. Eğer ne zemân ve nasıl kayboldu denilirse, ona da deriz ki, muhtemelen İsâ aleyhisselâmı katl etmeğe hücum etdikleri esnâda, hakîkî İncîli alıp, yakdılar veyâ parça parça etdiler. Böylece İncilin bütün dünyâya yayılmasına mâni' oldular. Çünkü hakîkî İncil yeni nâzil olmuşdu. Havârîlerin sayısı az olmakla birlikde, ümmî idiler. Okuma, yazma bilmezlerdi. Onun için İncilin başka nüshâları yokdu. Veyâ muhtemelen İncil, henüz kâğıd üzerine yazılmamışdı. Ona nâzil olanla berâber yok oldu, gitdi.

Eğer sorulursa, yukarıda zikr edilenlere göre nasrânîlerin kitâbsız olmaları lâzım gelir. Bunlara nasıl ehl-i kitâb denir? Biz deriz ki: Ehl-i kitâb diye ismlendirilmeleri, doğru olan İncilin değil de, bozuk İncîllerin ellerinde olduğu ma'nâsına gelir. Çünkü kitâb lafzı yalnız Allahü teâlânın indirdiği kitâb değil, her kitâb için kullanılır. Nitekim İsmâ'il Hakkî hazretleri (Rûh-ul beyân) tefsîrinde Âl-i İmrân sûresi, doksansekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(De ki, ey ehl-i kitâb! Allah yaptıklarınızı görüp dururken, niçin Allahın âyetlerini inkâr edersiniz?)** buyuruldu ki, burada geçen ehl-i kitâbın yehûdî ve nasrânîler olduğunu açıklamışdır. Çünkü kitâb denildiğinde (münzel), inzâl olunan, indirilen olsun olmasın her kitâb anlaşılır. Yehûdî ve nasrânîler, yazılan kitâba nisbet olunmuşlardır. Bu yazılan kitâb, ister Rûh-ul kuds [Cebrâil aleyhisselâm] tarafından getirilmiş olsun, ister insanlar tarafından yazılmış olsun. Biz deriz ki, ehl-i kitâb diye tesmiye olunmalarının sebebi, kitâbları inkâr eden müşriklerin hilâfına, Allahü teâlâ tarafından nâzil olan kitâba inandıklarını iddi'â etmelerindedir.

Şeyh Abdüllah diyor ki: Nasrânîlerin İsâ aleyhisselâmdan sonra, ikinci ve üçüncü kuşaklarında, kiliseler arasında İncîllerin yazarlarına nisbeti husûsunda ihtilâflar, münâkaşalar başladı. Ba'zısı bu kitâbların onlar tarafından yazıldığını iddi'â etmekte, ba'zısı da onların yazmadığını iddi'â etmektedirler. Çünkü o sıralarda kırk kitâbın üzerinde, İncil diye iddi'â edilen, havârîlerin yazdığı söylenen kitâblar ortaya çıktı. Bu kırk kitâbın herbiri, şimdiki dört İncil gibi İncil diye ismlendirilirdi. Uzun münâkaşa ve mücâdelelerden sonra, bu dört İncîli seçip, diğerlerini yakdılar. Bu dört İncilin İsâ aleyhisselâma nisbet edilmesinde ihtilâf olduğu gibi, bu dört yazara nisbet edilmesinde de ihtilâf vardır. Ayrıca bu dört kitâbın hangi dil ile te'lîf edildiğinde de ihtilâf vardır. Her millet kendi lisanı ile te'lîf edildiğini iddi'â etmektedir. Meselâ kimisi yunan dili ile, kimisi ibrânîce, kimisi süryânîce, kimisi de ibrânî ve süryânî karışımı bir dil ile te'lîf edildiğini iddi'â etmektedirler. Bununla berâber her millet, diğerini yalanlamakda ve naks etmektedir. Birçok noktalarda diğerleri ile ihtilâfları vardır. Bu konu dikkat ve basîret ehli araştırmacılar için çok açıktır. Buradan anlaşılmalıdır ki, mevcûd İncîller Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş değildir. Zîrâ Allahü teâlânın kelâmı, ihtilâf ve tenâkuzdan münezzehtir.

diyyetini Allahü teâlâyâ iftirâ için delîl kılmıştır. Çünkü, Allahü teâlâ tarafından indirilen şeyin ma'nâları ihtilâflı ve binâları sallantıda olamaz.

Yalanlarından ba'zılarını ortaya koyalım:

a- Yuhannâ adındaki müellif İncîlinin onüçüncü bâbında: İsâ aleyhisselâm, yehûdiler kendisini yakaladıkları gece, havârilere: "Size kat'iyetle şunu söylerim ki, sizden biriniz bana hıyânet edecektir", dedi. Bunun üzerine Yuhannâ, "Efendim size hıyânet edecek adam kimdir?" diye sorduğunda, İsâ aleyhisselâm ona: "O, şu kimsedir ki, ben ona ekmeği et suyuna batırarak veririm", diyerek ekmeği o sûretle Yehûda İsharyotîye verdi ve hakîkaten İsâ aleyhisselâma hıyânetde, yehûdilere delâlet eden o oldu, diye yazmaktadır.

Markos İncîlinin ondördüncü bâbında, İsâ aleyhisselâm o soruya cevâben, "Bana hıyânet edecek adam, benimle berâber ekmeğini sahana batırandır" dediğini beyân etmektedir.

Matta İncîlinin yirmialtıncı bâbında, İsâ aleyhisselâma cevâben, "Benimle berâber ekmeğini -veyâ elini- tepsiye batırandır" dedi, demiştir.

Luka İncîlinin yirmiikinci bâbında aynı sülâle cevâbında, İsâ aleyhisselâm, "Bana hıyânet edecek kimse, benimle berâber şakirdlerin içindedir", dedi, demiştir.

İşte dört müellif de bu hâdiseyi böyle temâmiyle birbirine aykırı olarak hikâye etmişlerdir ki, bu gâyet açık bir ihtilâftir. İsâ aleyhisselâmın o sözü, birkaç toplantıda tekrâr tekrâr vâki' olmuş değildir ki, ibârenin muhtelif olabilme imkânı bulunsun. Kaldı ki, onların bu ifâdeleri ma'nâ yönünden de bir değildir. Şu hâlde, dört kişinin her biri, İsâ aleyhisselâmın sözünü kendinden uydurma bir ibâre ile değiştirmiştir. Bununla berâber, İsâ ekmeği et suyuna batırıp da, bilhâssa Yehûda İsharyotîye vermekle, kendisine hıyânet edecek kimsenin kim olduğunu ta'yîn etmiş, artık maksad temâmiyle anlaşılmalıdır.

b- Matta İncîlinin yirminci bâbında, İsâ, Eriha memleketinden çıktığında, kendisine gözleri görmiyen iki kişi: Ey Dâvûdün oğlu, bize merhamet et, diye yalvarmışlar, o da onların gözlerini açmıştır, diyor.

Markos ise İncîlinin onuncu bâbında, İsâ, adı geçen memleketten çıktığında, kendisine gözleri görmiyen bir kişi: Ey İsâ, bana merhamet et, diye bağırmış, o da onun gözlerini açmıştır, demiştir.

Hâlbuki, iki İncîlden anlaşıldığı üzere İsâ aleyhisselâm, bahs olunan memleketten yalnız bir def'a geçmiş olduğuna göre, bunlardan biri mutlakâ yalandır. Yâ Matta, İsâyâ gözlerini açdırmak emeliyle bağırana a'mânın iki olduğunu açıklamadan yalan söylemiştir, yâhud Markos, a'mânın bir olduğunu söylemekle yalanı seçmiştir. Çünkü kıssa birdir. Matta ile

Markosun İsâ aleyhisselâma yalvaran a'mânın hazret-i İsâya, "Ey Dâvüd oğlu!" diye çağırdığını ve onu insan nesline nisbet ettiğini söylemelerinde, hıristiyanların akîdelerini tekzîb edecek cihet vardır. Çünkü a'mâ, ona kendi yazdıkları gibi "Ey Allah" yâhud "Ey Allahın oğlu" veyâhud da "Ey yaratılmışların yaratıcısı", diye çağırmamıştır. "Ey Dâvüdün oğlu" diye çağırmak sûretiyle, kendisini bir Peygambere nisbet etmiştir. Bu sûretle İsâ aleyhisselâmın annesi hazret-i Meryemin nesebinin bu temiz unsûrdan olduğunu îmâ ve işâret etmiştir. Gerçekden hazret-i Meryemin nesepleri öyledir. Kendileri İsânın oğlu Dâvüd zürriyyetinden ve İbrâhîmin oğlu, İshakın oğlu, Ya'kûb oğlu Yehûdî kolundandır.

c- Matta İncîlinin yirmiyedinci bâbında, İsâ aleyhisselâm ile beraber iki hırsız öldürülmeleri esnâsında, İsâ aleyhisselâma fenâ sözler söylüyorlardı, diye yazmaktadır.

Luka ise İncîlinin otuzdördüncü bâbında, hırsızlardan biri hazret-i İsâ ile alay ederek: Eğer sen hak Mesîh isen hem kendini, hem bizi kurtar, deyince, diğeri ona: Sen Allahdan korkmaz mısın? Onun başına gelenlerin sana da geldiğini bilmiyor musun? Bize olana ben ve sen müstehak isek de, o müstehak değildir. Sonra Mesîhe: Efendim, melekûtdân geldiğinde beni unutma, deyince, Mesîh kendisine: Sana kat'iyetle söylerim ki, sen o gün benimle Cennet-ül-Firdevsde olursun, dedi, diye yazılıdır.

Bu da, açık bir tenâkuzdur. Çünkü Matta o iki hırsızın ikisini de Cehennemlik yapmıştır. Onun rivâyetine göre onlar, İsâ aleyhisselâma fenâ sözler söylemişlerdir.

Luka ise, onlardan birinin Cennete gireceğini haber vermiştir. Bununla beraber, gerek Matta ve gerekse Luka asl kıssada, ya'nî hazret-i Mesîhin öldürülmesi hikâyesinde yalan söylemişler, bu sûretle küfrü seçmişlerdir.

Yuhannâ da, Mesîhin öldürülmesinde hâzır bulunduğunu söyler. İncîlin ondokuzuncu bâbında, Mesîh ile beraber çarmıha gerilen iki hırsızdan biri hazret-i İsânın sağında, diğeri sol tarafında yer almışlardır, deyip, hırsızların hazret-i İsâya bir şey söylediklerini kaydetmemiştir. Bu da tam bir ihtilâftır.

d- Matta İncîlinin yirmibirinci bâbında, hazret-i Mesîh bir hayvana binmiş, Beyt-ül-Makdîse gelmiştir. Çünkü ba'zı Peygamberlerden "Sizin sultânınız hayvana binmiş olarak gelir", diye rivâyet edilmişti, yazılıdır.

Markos İncîlinin onbirinci bâbında, Mesîh bir hayvan yavrusu sipa üzerinde idi, diyor, hayvana bindiğini zikr etmiyor.

Luka ise İncîlinin ondokuzuncu bâbında, Mattanın dediği gibi, "İsâ hayvan üzerinde idi" demiştir.

Yuhannâ da İncîlinin onikinci bâbında, Markosun ifâdesi vechile,

“Mesîhin bir sîpa üzerinde olduğunu” söylemiştir.

Birbirine uymıyan bu sözler, açıkca yalanlarını göstermektedir. Bir insan nasıl olur da küçük bir sîpa üzerine binebilir?

e– Matta İncîlinin yirminci bâbında, Zebedin zevcesi Meryem, Mesîhe gelip: Şu iki evlâdımın biri yarın melekûtda senin sağında ve diğeri solunda olalar, dedi, diye yazılıdır.

Markos ise İncîlinin onuncu bâbında, Îsâ aleyhisselâmın teyzesinin, ya'nî Zebedin zevcesi Meryemin iki oğlu olup, ona, “Ey Mu'allim, biz senden isteriz ki, her ne dersen hakkımızda onu ni'met olarak veresin”, dediklerinde, Îsâ aleyhisselâm onlara, “Siz ne istersiniz?” diye sormuş. Cevâb olarak, “Bizim birimizi melekûtda sağ tarafına, diğermizi sol tarafına oturtmakla ni'metlendir”, diye hikâye etmiştir.

Luka ile Yuhannâ ise İncîllerinde bu kıssâyâ dâir hiçbir şey zikr etmemişlerdir. O Yuhannâ ki, Mesîh aleyhisselâma hizmet etmiş ve vefâtına kadar ondan ayrılmamıştır.

Burada dikkat çekici bir nokda dahâ vardır: Mattanın rivâyetine göre, Zebedin oğullarının melekûtda olmalarını, Îsâdan anneleri istemiş ve yalvarmıştır. Markos, bu isteğın bizzat kendilerinden geldiğini yazar. Diğeri iki müellif ise, bu kıssâyı aslâ i'tibâra almamışlardır.

f– Matta İncîlinin dokuzuncu bâbında, Yuhannânın talebesi Mesîhe, “Biz ve Ferisîler niçin oruc tutarız da, senin şakirdlerin tutmazlar, dediler”, diyor.

Markos ise, İncîlinin ikinci bâbında, Kâtibler ve Ferisîler Mesîhe, “Niçin Yuhannânın talebeleri oruc tutarlar da, senin şakirdlerin yir ve içermeler,” diye sordular, demiştir.

Görülüyor ki, Mattaya göre oruçlu olan ve sül soranlar, Yuhannânın şakirdleridir (talebeleridir). Markosa göre ise soranlar kâtibler ve Ferisîlerdir. Yuhannânın şakirdlerinin niçin oruc tutup, tutmadıklarını sormuşlar, kendilerinin oruc tutup tutmadıklarından bahs etmemişlerdir. Bu husûsda da birbirine aykırı beyânatda bulunmuşlardır.

g– Matta İncîlinin üçüncü bâbında: Yahyâ, çekirge ve bal yir, diye yazılıdır. Sonra onbirinci bâbında da, Îsâ aleyhisselâmın yehûdîlere hitâben, “Yahyâ size yimez ve içmez olduğu hâlde geldi, siz ona deli dediniz ve –kendini kasd ederek– insanoğlu yir, içerm olarak geldi, siz ona bu, karnı büyük bir adamdır, yiyecek yir, şerâb içerm dediniz, diye yazılıdır.

Bu iki sözün birbirini tutmadığı meydândadır. Bir yandan hazret-i Yahyânın yimez içerm olduğu, bir yandan da çekirge ve bal yidiğini söylemektedir.

Sonra, bu rivâyete göre, Îsâ aleyhisselâm kendisinden bahs ederek, “İnsanoğlu yir, su ve şerâb içerm olduğunu” söylemiştir. Bu söz, kendisinin insan olduğunu, yiyecek ve içerm ile vücûdunu beslemeğe

muhtâc bulunduğunu, ikrârdan ibâretidir. Bu ise, onların İsâ aleyhisselâma ilâhlık isnâdlarını yalanlamaktadır. Allahü teâlâ onların küfrlerinden berî ve münezzehtir.

h- Yuhannâ İncîlinin beşinci bâbında, hazret-i Mesîh yehûdîlere, beni gönderen babam, bana şehâdet eder. Onu kimse görmemiş ve sesini işitmemiştir, dediğini zikr etmiştir. Bu söz, gerçekden Mesîhin sözüne yakın bulunmuştur.

Hâlbuki, Matta buna, lafz ve ma'nâ i'tibâriyle açıkca muhâlefet ediyor. İncîlinin onyedinci bâbında şöyle yazılıdır: Mesîh, havârîlerinden Petrus, Çakmo ve Yuhannâ ile berâber Tabur dağına çıktılar. Dağın üstüne oturdular. Bir de gördüler ki, Mesîhin yüzü güneş gibi parlıyor. Gözleri kamaşdı ve o ânda gökden babanın sesini işitdiler. Baba şöyle diyordu: "Bu benim kendim için seçtiğim oğlumdur, onu dinleyin ve ona îmân edin."

Markos da İncîlinin dokuzuncu bâbında aynen böyle söylemiştir.

Yuhannâ İncîlinin ondördüncü bâbında ise, şöyle yazmaktadır: Mesîh, havârîlere, "Siz benim babamı gördünüz" dedi. Havârîlerden Filibos da: Efendim, biz babanı nasıl görebildik? deyince; Mesîh ona cevâb olarak: "Ey Filibos, ben çok vaktir sizinle berâberim, siz beni bildiniz ya! Kim beni görmüşse muhakkak babamı görmüştür" dedi.

İşte bu da fâhiş bir hatâdır. Çünkü, Yuhannâ bir kerre İsâ aleyhisselâmın, "Beni gönderen, benim Peygamberliğimin sıhhatine şehâdet eder, onu kimse görmedi ve sesini aslâ kimse işitmedi", dediğini söylüyor. Bir kerre de: Mesîhin havârîlere, "Siz benim babamı gördünüz ve bildiniz. Beni gören babamı görmüş olur" dediğini, beyân ediyor. Bu sözlerin birbirini tutmadığı açıkca meydândadır.

Mattanın Tabur dağı hikâyesindeki sözü de böyledir: Orada İsâ aleyhisselâmın yanında olan üç kişi, babanın, ya'nî Allahın sözünü işitdiler. Allah onlara: -Mesîhi kasd ederek- "Bu benim seçtiğim oğlumdur" dedi, demiştir. Bu açık bir küfrdür. Allahü teâlâ, zevce edinmekden münezzehe iken, İsâ aleyhisselâma oğlum diye nasıl hitâb eder?

Bütün bu iftirâ ve yalanlardan maksad, İsâ aleyhisselâmın, ülûhiyeti ve Allahın oğlu olduğu husûsundaki i'tikâdlarını etrâfa yaymak ve rağbet kazandırmaktır.

Allahü teâlânın şânı, bu gibi isnâd ve iftirâlardan münezzehtir. Böyle dalâlet ve küfr üzere olanlara Allahü teâlâdan hidâyet dileriz.

YEDİNCİ KISM

Papazların İsâ aleyhisselâm hakkında uydurdukları yalanlar ve bu husûsda kendilerini yalancı duruma düşürdükleri hakkındadır:

Luka İncîlinin yirmiikinci bâbında, İsâ aleyhisselâmın havârîlere hitâben: "Şeytân sizin îmânınızın bozulmasını ister", der. Sonra onlardan

Petrusa dönerek: “Ben babamdan senin îmânının şeytân tarafından bozulmamasını temennî ederim” dediğini ve Îsâ aleyhisselâmın bu sözünden birkaç gün sonra Petrusun Îsâ aleyhisselâmı inkâr ettiğini ve havârîler içinde ondan başka mürted (dinden dönen) bulunmadığını, açıklamaktadır.

Şunların perîşân hâllerine ve düşdükleri tenâkuzlara bir bakın! Îsâ aleyhisselâm, havârîlerinden birinin îmânının bozulmaması için düâ eder de, bu kimse sonra nasıl münkir ve mürted olup, îmândan çıkar? Acabâ Peygamberler için haber verdiklerinden vazgeçmeği veyâ yalan söylemeği lâîyk mı görüyorlar? Peygamberi medh etmek isterken, düşdükleri bu tenâkuzları fark etmiyecek kimse bulunabilir mi?

Bütün bunlar, hıristiyanların Îsâ aleyhisselâm hakkında sonradan uydurdukları yalan ve iftirâlardır. Şunu kat’i olarak söyleyebiliriz ki, Îsâ aleyhisselâm bu sözlerden hiç birisini söylememiştir. Bütün bu noksanlardan Onda yoktur.

Yuhannâ İncîlinin beşinci bâbında: hazret-i Mesîhin yehûdîlere, Ben size şu husûsu kat’i olarak ifâde etmek isterim ki, oğul kendisi bir şey yapmağa kâdir olamaz. Meğer, babanın yaptığını görmüş olması lâîzim, dediğini nakl etmiştir.

Biz biliyoruz ki, Îsâ aleyhisselâm yemek yemiş ve su içmiştir. Hâlbuki hıristiyanların babası dedikleri zâtdan, ya’nî Allahü teâlâdan böyle bir şeyin vukû’unu görmemiştir. Çünkü, Allahü teâlâ, yimek ve içmek gibi beşerî ihtiyâclardan münezzehtir.

Diğer üç İncilde bu husûs kaydedilmemiştir.

Yuhannâ İncîlinin onyedinci bâbında, Îsâ aleyhisselâmın, vefâtından önce, Allahü teâlâyâ, “Yâ Rabbi! Biliyorum ki, sen benim düâlarımı dâimâ kabûl edersin. Şimdi senden niyâz ederim ki, benim şakirdlerimi dünyâ ve âhîretde her şeyde kurtuluşa erdiresin” demiş olduğunu kaydetmiştir. Bütün hıristiyan âlimlerinden tevâtüren nakl edilen bir habere göre, Îsâ aleyhisselâmın talebelerinin çoğu kılıçla öldürülmüş, ba’zısı da derisinin yüzülmesi gibi çeşidli işkencelerle can vermişlerdir.

Allahü teâlânın Peygamberi Îsâ aleyhisselâm Allahü teâlâdan, havârîlerinin dünyâ ve âhîretde kurtuluşa ermelerini niyâz ediyor. Onlar, böyle elemelere ve çirkin ölümlere düçâr oluyor. Ne kadar gülünç bir iddi’âdır. Bu husûsu Yuhannâ, Îsâ aleyhisselâm hakkında yalan olarak söylemiş, diğer üç İncil sâhibleri, Îsâ aleyhisselâmın böyle bir düâsı olduğu ile alâkalı olarak, İncîllerinde hiçbir şey yazmamışlardır.

Yine Yuhannâ İncîlinin onbeşinci bâbında, Îsâ aleyhisselâm, “Eğer ben onlara benden evvel kimsenin göstermediği mu’cizeleri göstermiş olsaydım, onların bana îmânlarının azlığından dolayı günâhları olmazdı” dedi, yazılıdır. Îsâ aleyhisselâmın böyle bir söz sarf etmesi mümkün de-

ğildir. Çünkü kendinden evvel gelen Mûsâ aleyhisselâm, çok sayıda büyük mu'cizeler göstermiştir. Hazret-i Elyesa' da ondan evvel gelmiştir. Hattâ Îsâ aleyhisselâmın mu'cizeleri derecesinde mu'cizeler göstermiştir. Îsâ aleyhisselâmın, ben kendimden evvel kimsenin gösteremediği mu'cizeleri gösterdim; dediği tasavvur edilemez. Bunu da Yuhannâ uydurmuş ve diğer üç İncili yazarlar ise, böyle bir şeyden bahs etmemişlerdir.

Markos İncilinin üçüncü bâbında, hazret-i Mesîhin, “Her kim benim için evi, bağçeleri, tarlaları veyâ evlâd ve akrabâlarını terk ederse, o kimse dünyâda terk ettiği şeyin yüz katını ve âhîretde Cenneti alır”, dediğini nakl eder.

Matta İncilinin ondokuzuncu bâbında, o adam terk ettiği şeylerin yüz katını alır ve Cennet onun olur dedi, deyip, dünyâyı kayd etmemiştir.

Luka İncilinin onsekizinci bâbında, dünyâda terk ettiği şeylerden çoğunu ve Cenneti alır, diye kaydetdiği hâlde; Yuhannâ bunlardan hiçbirinden bahs etmemiştir. Bu da Îsâ aleyhisselâm hakkında uydurulan açık bir yalandır. Çünkü pek çok kimseler, Îsâ aleyhisselâm uğruna ve birçok ev, bağçe ve ticârethânelerini terk etmişler ve terk ettikleri şeylerin ne yüz katına ve ne de ona yakın bir mikdârına sâhib olamamışlardır. Aslında Îsâ aleyhisselâm böyle bir şey söylememiştir.

Matta İncilinin ondokuzuncu bâbında, Ferisîler hazret-i Mesîhe, “İnsanın karısını küçük bir kabahatinden dolayı boşaması halâl olur mu?” diye sorduklarında, hazret-i Mesîh onlara, “Tevrâtda okumadınız mı ki, erkeği ve dişiyi yaratan Allah, “İnsan, kadın için anne ve babasını terk eder ve eşiyile birleşerek ikisi bir vücûd olur” demiştir” diye cevâb vermiştir.

Bu da Îsâ aleyhisselâm ve Tevrât hakkında bir iftirâdır. Çünkü bu çirkin sözü Allahü teâlâ söylememiştir. Ancak, Peygamberlerin kitâblarında Âdem aleyhisselâmdan başka bir hikâye nakl edilmiştir. Şöyle ki: Allahü teâlâ, hazret-i Havvâyı Âdem aleyhisselâmın kaburga kemiğinden yaratınca, Âdem aleyhisselâm uyanıp, onu yanında eş kılığında gördü ve “Bunun için insan, anne ve babasını terk edip, zevcesiyle bir vücûd olur” dedi.

Îsâ aleyhisselâmın, Mattanın bahs ettiği sözü, Tevrâta nisbet etmesi düşünülemez. Tevrât ve İncili ezbere bildiği gibi, Allahü teâlâ tarafından kendisine bildirileni teblîğ etmiştir. Matta, burada da Îsâ aleyhisselâma yalan ve iftirâda bulunduğu gibi, diğer İncil sâhiblerine de muhâlefet etmiştir.^[1]

[1] Bu yanlıştır. Yanlışlık da Tevrâtın latinceye olan tercemesi ile nasrânî dilinin hâricinde olan tercemelere aittir. Çünkü bu söz Âdem aleyhisselâmın sözü olarak geçmiştir. Fekat ibrânicedir. Benî İsrâil âlimleri ise, bu söz Tevrâta nisbet edilir ve doğrudur demişlerdir.

Yuhannâ İncîlinin üçüncü bâbında, İsa aleyhisselâm göğe ancak oradan iner çıkar dedi, şeklinde yazmıştır. Bu da bâtıl inançların bir başkasıdır. Çünkü İdrîs ve İlyâs Peygamberlerin göğe çıktıkları Tevrâtda yazılıdır. Hâlbuki adı geçen iki Peygamber yere gökden inmemiş ve göğe çıkıncaya kadar yeryüzünde yaşamışlardır. İncilde İsa aleyhisselâmın da göğe çıktığı yazılı olup; o da oradan inmemiştir. Bizim Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm da, Mi'râc gecesinde göğe çıkmış, sonra tekrâr yeryüzüne inmişlerdir.

İşte burada da Yuhannâ, İsa aleyhisselâm hakkında yalan söylemiş, diğer üç İncil yazarı ise, bunu nakl etmemişlerdir.

Hıristiyanlar, İsa aleyhisselâm bunu söylemiş ama, ondan ancak rûhları kasd etmiştir, derler.

Buna verilecek cevâb gâyet basitdir: Bu iddi'â, Tevrât ve İncile açıkça aykırı düşer. Çünkü bu kitâblarda, göğe çıkan Peygamberlerin bizim Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm gibi, rûh ve cesedleriyle beraber çıktıkları yazılmıştır.

Eğer İsa aleyhisselâm, o sözden, cesedleri ölüp de, vefâtı zemânında meleklerin alıp göğe çıkardığı insan rûhlarını kasd etmiştir, derlerse, bunun cevâbı da gâyet kısadır: Bu bir ihtimâldir ve delil ile hükmden düşer. Hâlbuki lafzlarda asl olan umûmîlik ve hakîkatdir. Meğer ki, delillerle hilâfı isbât edilmiş olsun. Kâfirlerin rûhları göğe çıkmayıp; en aşağı tabakalara iner.

Matta İncîlinin yirmibirinci bâbında, İsa aleyhisselâm, havâîlerle giderken acıkdı. Yolun kenârında bir incir ağacı gördü. Ağaca doğru yönelip, üzerinde yemiş bulamayınca, ağaca beddûâ etdi. Ağaç derhâl kuru-du, der.

Markos da, İncîlinin onbirinci bâbında bu haberi hikâyeye edip ve üzerine bir de o zemânın incirin meyve verdiği vakt olmadığını ilâve etmiştir.

Böyle vaksiz incir toplamayı, değil İsa aleyhisselâm, çocuklar ve deliler bile yapmaz. Bir de ağacın herhangi bir kimsenin malı olup olmadığı husûsu, açıkça bilinmiyor. İsa aleyhisselâm, başka bir kimseye âid olan ağaç için beddûâ etmez ve onun kurummasına sebebiyet vermez. Onu bu gibi küçüklüklerden tenzîh ederiz.

Eğer ağacın meyvesinden herkesin yimesi mubâh idi ise, o hâlde bile halkın fâidelendiği bir ağacın kurumması için, İsa aleyhisselâmın beddûâ edeceği yine düşünülemez. Bütün Peygamberler "aleyhimüsselâm" menfe'at ve maslahat için gönderilmiştir. Mahlûkâta zarar ve fesadlık vermek için gönderilmemişlerdir. Matta ve Markosun yalanlarını burada da meydâna çıkarmış olduk.

SEKİZİNCİ KISM

Hıristiyanların müslimânları aybladıkları mes'eleler hakkındadır:

Hıristiyanlar, müslimânları ba'zı bakımlardan tenkîd ederler. Bunları birer birer sıralıyalım:

1– Umûmiyyetle sâlih müslimânlar evlendikleri hâlde, hıristiyanların rûhban sınıfı evlenmezler.

Onlara şöyle denilebilir: Siz, kendi dîninizce, Dâvüd aleyhisselâmın Peygamberliğine ve saltanât sâhibi olduğuna inanırsınız. Nebînin derecesi, velînin derecesinden dahâ yüksek olduğu ma'lûmdur. Tevrâtda zikr edildiğine göre, Dâvüd aleyhisselâm yüz kadınla evlenmiş ve bunlardan kız ve erkek olmak üzere, elli aşkın evlâdı olmuştur. Süleymân aleyhisselâm da Tevrâtda zikr edildiği gibi, bin kadın ile evlenmiştir. Siz Tevrâtın Allahü teâlânın kitâbı olduğuna inanırsınız. Diğer bütün Peygamberler de evlenmişler. Yalnız İsâ aleyhisselâm ve Yahyâ aleyhisselâm evlenmemişlerdir.

Ey hıristiyanlar!

Tevrâtda, “Yiyecek ve içeceğine muktedîr olabildiğin kadar kadınla evlenmek halâl olur” gibi sözler varken, niçin Allahü teâlânın meşrû kıldığı doğru yoldan gitmeyip de; öteden beri velî tanıdığınız Pavlosun sözüne inanıp, yapışırsınız. O, size bir adam bir kadınla evlensin, eğer o aldığı kadın ölürse, üçe kadar bir başkasını alsın. Papazlar yalnız bâkire bir kadın alabilir, eğer ölecek olursa tekrâr evlenmeleri harâm olur. Bir dahâ evlenmesin, diye emr etmiştir. [Pavlos yehûdî olup, hıristiyanların dinlerini bozmak için çok uğraşmış ve muvaffak da olmuştur.]

Kolaylıkla anlaşılacağı üzere, hıristiyanların evlenmek husûsundaki inançları da bâtıldır. İslâm dînine tâbi' olan sâlih kulları ayblamaları hiçbir sebebe dayanmaz. Çünkü, hıristiyan âlimleri onun halâl olduğunu ve kitâblarda açık bir şekilde izâh edildiğini gâyet iyi bilirler. Allahü teâlâ, müslimânlara, her dürlü şiddet ve meşakkatden uzak, sâde ve mükemmel bir din vermiştir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” de, **(Nikâh ediniz, ya'nî evleniniz, çocuk yetiştiriniz. Kıyâmet günü başka ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim)** hadîs-i şerîfi ile mü'minleri evlenmeğe teşvîk etmiştir. Mü'minler bu emre uymakla sevâb kazanırlar.

2– Hıristiyanların müslimânları aybladıkları diğer bir husûs da sünnet olmaktır. Hâlbuki kendi İncillerinin nakl etdiğine göre, İsâ aleyhisselâm sünnetli idi. Hıtân günü en büyük bayramlarındandır. Peygamberlerin işlerine hürmet edilmesi icâb eder. İbrâhîm aleyhisselâm ve diğer bütün Peygamberlerin sünnet olmaları için, Allahü teâlânın emr buyurduğu Tevrâtda yazılıdır. Hıristiyan i'tikâdı da böyledir. Bunun üzerine kalkıp da, bütün Peygamberlerin meşrû kıldıkları bir şeyi ayblamağa çalışmak, Al-

lahü teâlâyâ ve Resûlüne inanmamak demektir.

3- Aybladıkları bir diğer husûs da, mü'minlerin Cennetde yimeleri ve içmeleridir. Matta, İncîlinin yirmialtıncı bâbında: İsâ aleyhisselâm, yehûdîler tarafından yakalandığı gece, yemek yirken havârilere, "Ben artık bundan sonra şerâbı ancak Cennetde içeceğim" dedi, demiştir. Markos da, İncîlinin ondördüncü bâbında böyle söylemiştir. Luka ise İncîlinin yirmiikinci bâbında, İsâ aleyhisselâmın havârilere, "Siz benimle Cennetde bir sofrâ üzerinde yiyip içeceksiniz" dediğini nakl etmiştir. (Hıristiyan din adamları pek güzel bilirler ki, Âdem aleyhisselâm Cennetde yasağ ağaçdan yemiştir. Ve bu onun Cennetden yere inmesine sebep olmuştur. Üstelik bu husûs Tivrât ve İncilde açıkca yazılıdır.) Ama onların inkâr damarı bir dürlü yumuşamaz. Mantıkları şöyle çalışır: "Yime ve içme netîcesinde pislikler meydâna gelecektir. Cennet ise böyle şeylerden münezzehtir". Bilmezler ki, Muhammed aleyhisselâm **(Cennet ehlinin yiyip içtikleri şeyler misk kokulu ter olur çıkar)** buyurmuştur. Ve yine orada, tükürme ve sümürmenin, küçük ve büyük abdestin olmadığını haber vermiştir. Cennet ehli, her istediğine kavuşacak ve gönüller hakîkî huzûr ve se'âdeti ancak orada bulabileceklerdir.

Allahü teâlânın gönderdiği kitâblar ve Peygamberler, nefsin arzû edip lezzet bulacağı her şeyin, Cennetde bulunduğunu bildirmişlerdir. Hıristiyanlar ise, öldükden sonra insanın ni'metlenip, lezzet duyması cesedle değil, rûh ile olur, diye i'tikâd ederler. Böyle akla ve nakle aykırı i'tikâdından Allahü teâlâyâ sığırız. Bu i'tikâd dinsizlik fırkasına götürür.

4- Hıristiyanlar müslimânların, "Cennetde köşkler, ırmaklar, yâkutlar ve bütün güzellikler toplanmıştır" şeklindeki tertemiz inançlarını da beğenmezler. Onlara demelidir ki: Sizin "Nevvârü'l-Kudsiyyîn" dediğiniz kitâbınızda (Yuhannâ) kıssâsında şöyle yazılıdır: Bir gün ipek elbiseler giymiş, atlı iki delikanlıya rast geldi. Onları Cehennemle korkutdu. Tâ ki, onlar şân ve şöhretlerini terk ederek ona inandılar. Yuhannâ da onların mallarını kendi hizmetçilerine dağıtdı. Bir müddet sonra hizmetçiler, yanlarından mu'azzam bir saltanâtle geçerken, onlar mahzûn oldular. Dün-yâ ni'metlerinin ellerinden çıktığına pişmân olarak, bu iş kendilerine pek ağır gelmeğe başlayınca, Yuhannâ onlara, elinizden çıkan dünyâ ni'metlerinden dolayı esef mi ediyorsunuz, der. Onlar da, evet, tahammül edemedik, derler.

Bu def'a Yuhannâ, öyleyse gidin, bana dere taşları getirin, der.

Gidip getirdiklerinde, taşları elbisesiyle örtmüş ve meydâna çıkarıldığında hepsi pek kıymetli yâkut olmuştur. Arkasından onlara şöyle demiş: Alın bunları çarşıya götürüp satın. Parasıyla eski ihtişâmlı hayâtınızdan dahâ iyisini yaşarsınız. Fekat Cennet size harâm oldu. Çünkü ondan olacak nasîbinizi bu fânî dünyâda aldınız.

Onlar böyle konuşup dururken, öteden bir grub insan bir cenâze ge-

tirdiler. Yuhannâdan ölüyü diriltmesini istediler. O da ölüye, Allahın izniyle kalk, dedi. O da kalktı. Ve dirilen adama, şu iki gence kaybetmiş oldukları Cennet ni'metlerini söyle, dedi. O da onlara, sizin için Cennetde dürlü renklerde yâkut taşlarıyla yapılmış bir binâ vardı ki, uzunluğu şu kaddardı, demiş. Ve o iki genç bu sözleri işitince, pişmân olup, her şeyden vazgeçerek tekrâr Îsâ aleyhisselâm dîni üzere Yuhannâya tâbi' olmuşlar ve öylece ölüp gitmişlerdir.

Yine adı geçen kitâbda, Flaryan ki sizce mukaddes sayılan sâlihlerdendir. Kendisine her gün melekler altın tabaklar içinde ve üzerleri dürlü çiçeklerle ve ipek mendillerle donatılmış Cennet ta'âmları getirirdi, diye yazılıdır. Artık bu gibi ni'metlerin, Cennetde bulunmadığı ve yinilip içilmediği nasıl inkâr edilebilir? Resûllerin kitâblarından nakl edilenlerin doğruluğuna bütûn selîm akl sâhibleri inanır ve tereddüt etmeden kabûl eder.

Yine adı geçen kitâbın Seneton kıssâsında yazılıdır ki: Flaryan adlı sâlih kimseye, melekler, her gün akşam-sabâh Cennet ta'âmından, kendi yiyeceği kadar, birkaç dürlü yemek getirirlerdi. Hattâ bir gün kendisine Pavlos adında büyük bir zât gelince, melekler her gün getirdiklerinin birkaç katı ve ipek mendillerle örtülmüş altın kaplar içinde Cennet ta'âmı getirdiler, diye yazılıdır. Buna benzer dahâ birçok misâller vermek her an mümkün ise de, biz işi uzatmamak için burada kesiyoruz.

5- Hıristiyanların, müslimânları aybladıkları noktalardan bir diğeri de şudur: Müslimânların İbrâhîm, Sâlih, Süleymân "aleyhimüsselâm" gibi Peygamber isimlerini kendilerine ad olarak seçmeleridir. Cevâbımız gâyet mâkul ve samîmîdir: Biz teberrüken Peygamber adlarını alıyoruz. Onlar da insandır. Siz kendiniz Cibrîl, Mikâil, Mihâil gibi melek adlarını almakda niçin bir mahzûr görmüyorsunuz? Onlara bundan dahâ kesin cevâb verilemez.^[1]

[1] Birçok nasrânî yanında ve fransızların kitâblarının ekserisinde, Îsâ aleyhisselâmdan evvelki zemânda kadınlar zillet içinde ve hakâret görür ve köle muâmelesi yapılırdur oldukları yazılıdır. Nasrânî dînin kurulması ile bu iş değişti. Kadınlar izzet ve ikrâm edilir oldular ve hürriyetlerini kazandılar. Ba'zı fransızların sözlerine göre, kadınların Meryem "radiyallahü anhâ" vâlidemize ibâdet edip, tapınmaları, bu sebebdendir. "Şirkden Allahü teâlâyâ sığırız." Bu sözleri iki yönden doğru değildir.

1. Bu sözün doğru olmadığı delili, bütûn Peygamberlerin kitâblarında ve Benî İsrâilin târîh kitâblarında ve Roma târîhinde ve geçmiş devletlerin târîhlerinde kadının izzet ve ikrâm menzilesinde olduğunu zikr etmedilerdir.

2. Îsâ aleyhisselâmın şerî'ati, kadınların hâlinde hiçbir şeyi değışdirmedi. Ancak Petrus ya'nî Şem'ün ve Polus adındaki iki havârî kadınlara, kocalarına itâ'at etmelerini emr etdiler. Kadınların kiliselerde söz almalarını ve başı açık olarak kilisede bulunmalarını men' etdiler. Frenk kadınlarının mahremi olmayan erkeklerle serbestce konuşmaları kâmil bir ihsân değildir. Bu âdet nasrânî dîninden gelmiş değil, frenk ülkelerinin çoğuna hüküm eden, Roma devletine gâlib gelen eski Nemsâ kabîleleri âdetlerindedir. Bunlarda müs-

DOKUZUNCU KISM

Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmin nübüvvetinin, Tevrât ve Zebûr ve İncilde bulunan âyetlerle ve dahâ önce gelmiş Peygamberlerce sâbit olduğu hakkındadır:

Peygamberimiz Muhammed Mustafânın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”, Peygamber olarak geleceği, bütün semâvî kitâblarda beyân edilmiştir. Bütün Peygamberler tarafından müjdelenmiştir. Tevrât beş kitâb üzerine olup, bir seferde toplanmıştır. Tevrâtın birinci kitâbının onaltıncı bâbında, Hâcer, İbrâhîm aleyhisselâmın zevcesi Sâreden kaçtığı gece bir melek görüp kendisine: Ey Hâcer, ne istiyorsun ve nereden geldin, diye sormuş, o da, Sâreden kaçdım, cevâbını vermiş. Melek de ona, Sen Sâreye dön ve ona itâ’at et. Çünkü Allahü teâlâ senin zürriyyetini çoğaltacaktır. Pek kısa bir zemân sonra hâmile olup, İsmâ’îl adında bir çocuk doğuracaksın. Allahü teâlâ seni sevmiştir. Oğlun herkes tarafından takdîr edilecek ve şöhreti dünyânın çok yerine yayılacaktır, dedi, diye yazılıdır.

limânlarda olduğu gibi baş örtmek ve kadın-erkek arasında konuşmamak ubûdiyyet değildir. Ancak kötülüklerden sıyrılmaktır ve insanlardan günâhı def’ etmektir. Hâlbuki İsâ aleyhisselâmın sözü, Matta İncilinin beşinci faslında, (her hangi bir erkek bir kadına şehvetle bakarsa, kalben onunla zinâ yapmış olur) şeklindedir.

O hâlde yukarıda geçen sözleri boş sözlerdir. Teemmül ile nazar gerekiren kitâblarını küfr ve inkârdır.

Nasrânîlerin müslimânları aybladıkları bir nokta da zebh [hayvan kesme] mes’elesidir. Nasrânîler, hayvanın boğulması ile kesilmesi arasında ne fark vardır, demektedirler. İstiyerek kesmek ile mecbûr kalarak kesmek husûsunu âlimlerin tafsilatlı anlatmalarına çok gülerler. Hâlbuki boğularak öldürülen hayvanın etini yimek, müslimânlara harâm olduğu gibi, onlara da harâmdır. Bu mevzu’ İncilde “Havârîler kıssası” onbeşince faslında 28-29. satırlarında yazılıdır. Çünkü hıristiyanlar arasında Mûsâ aleyhisselâma uyalım mı, uymayalım mı, tartışması yapıldı. Bunun üzerine havârîler ve nasrânîlerin ilkleri arasında bu husûsda bir meclis kuruldu. Bu meclise birinci meşveret meclisi adı verildi. Bu meclis Ya’kûbun nasihatı üzere Antakya ve diğer memleketlerde bulunan hıristiyanlar için evrak yazdı. Bu evrakda bu tenbîh bulunuyordu.

İsâ aleyhisselâm, Cebrâîl aleyhisselâmı gördü. Havârîler, biz de sizin üzerinize gereğinden fazla yük yüklemeyi istemeyiz, dediler. Bu da, putlar için kurban kesmemek, kan içmemek, boğulmuş hayvanın etini yimemek, zinâdan sakınmak lâzımdır. Bunları yapmakla kendinizi korumuş oldunuz ve en iyisini yaptınız. Âfiyetle kalınız, dedi.

Nasârâdan birisi derse ki, boğulmuş hayvanın etini yimek ve kan içmek fi’li, putlara kurban kesmek ve zinâ etmenin yanında çok küçük kalır? Kan içmek ile zinâ nasıl bir arada yasaklanır? Tevrâtın birinci kitâbının dokuzuncu faslı, 4,5,6 ncı satırlarında şöyle buyuruluyor: Allahü teâlâ, Nûh aleyhisselâma buyurdu ki: İnsanlara kan içmek harâm kılındı. Zîrâ kan hayâtdır. Adam öldürmek harâm kılınmıştır. Kâtilin cezası da öldürülmektir. İnsanların harâmın küçüğünü, büyüğünü ayırmaları câiz değildir. Bu büyüktür, şu küçüktür demeleri câiz değildir. Büyük harâmdan kaçınıp, küçük harâmı önemsemek câiz değildir.

Bilindiği gibi İsmâ'îl aleyhisselâm ve onun zürriyeti dünyânın birçok yerlerine yayılmamıştır. Binâenaleyh adı geçen söz, İsmâ'îl aleyhisselâmın en büyük zürriyeti hakkındadır. O da Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmdır. İslâm dîni dünyânın birçok yerlerine yayılmış, doğu ve batıda hükm sürmüş ve sürmektedir. Bu husûsu yehûdî âlimleri gâyet iyi bilirler. Fekat halka açıklamakdan dâimâ çekinirler.

Yine Tevrâtın beşinci kitâbının onsekizinci bâbında, Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma, “Benî İsrâile söyle ki: Ben onlara âhır zemânda kendi kardeşleri evlâdından, senin gibi bir Peygamber göndereceğim” dedi, diye yazılıdır. Mûsâ aleyhisselâmdan sonra ise, gönderilen Peygamberlerin hepsi Benî İsrâildendir. Bunların sonuncusu İsâ aleyhisselâmdır. Bu vaziyete göre, onların kardeşleri evlâdından âhır zemânda Peygamber olacak zât, Muhammed aleyhisselâmdan başkası değildir. Çünkü Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, İsmâ'îl aleyhisselâmın zürriyetindedir. İsmâ'îl aleyhisselâm ise, İbrâhîm aleyhisselâmın oğlu ve İshak aleyhisselâmın kardeşidir. İshak aleyhisselâm da Benî İsrâildendir. Eğer bu müjde Benî İsrâilden bir Peygamber hakkında olsaydı, “onların kardeşleri evlâdından” denmemesi îcâb ederdi. Benî İsrâil Peygamberleri arasında Mûsâ aleyhisselâmdan sonra, Ona benzer bir Peygamber gelmediği husûsunda yehûdîler ittifâk etmiştir. Burada benzerlikten maksad, husûsî bir şerî'at ortaya koyması ve ümmetlerin ona tâbi' olmasıdır. Bu da Muhammed aleyhisselâmın sıfatı ve şânıdır. Çünkü kendisi İsmâ'îl aleyhisselâmın zürriyetinden ve Arab milletindedir. Bütün şerî'atleri ortadan kaldıran bir şerî'at getirmiş ve ümmetler ona tâbi' olmuştur. Bu yönden Mûsâ aleyhisselâm gibidir. Hattâ Mûsâ aleyhisselâmdan ve diğer bütün Peygamberlerden dahâ fazîletlidir.^[1]

Yine Tevrâtın beşinci kitâbının otuzüçüncü bâbında, Allahü teâlâ Tûr-i Sînâdan gelip, bize Saîrden doğdu ve Fârân dağlarından göründü, diye yazılıdır.^[2] Fârân dağlarından maksad, Mekke ve Hicâz bölgesidir.

[1] Eğer nasârâ, bu söz Tevrâtındır ve Muhammed aleyhisselâmı değil, İsâ aleyhisselâmı gösterir derlerse, bu sözleri onların İsâ aleyhisselâm hakkındaki ülûhiyyet iddi'alarını red eder. Zîrâ Mûsâ aleyhisselâmın İsâ aleyhisselâma benzemesi veyâ zıddı, İsâ aleyhisselâmın ülûhiyyetini yok eder. Bu da bu sözün İsâ aleyhisselâmı değil, Muhammed aleyhisselâmı gösterdiğini isbât eder. Çünkü onlar İsâ aleyhisselâmın hâşâ ilâh olduğuna inanmaktadırlar. Eğer o İsâdır derlerse, kendi papazları indinde ve bizim indimizde kâfirdirler. Eğer Muhammeddir derlerse, papazları indinde yine kâfir olurlar. Ama hakîkatde îmânları sâbit olur. Her hâlde, o Muhammeddir “sallallahü aleyhi ve sellem”, demekden başka çâreleri yoktur.

[2] Ehl-i kitâbın ittifâkı ile bu söz Hicâzdır. Bunun için onların indinde İsmâ'îl ve Hacer Fârân halkından idiler. Bunlar Mekke-i Mükkeremede idiler. Rab teâlânın oradan zuhûru, Risâlet-i Muhammediyyenin bütün insanlar için zuhûrudur. Bundan sonraki, “yanında sağ tarafından zuhûr eden rabler vardı” sözü, Eshâb-ı kirâmı kasd etmektedir. Bu husûs yukarıda zikr edilenlerin hepsini kuvvetlendiren açık delildir. Güneş gibi âşikâr olduğundan, kasdın ne olduğu açıkça tesbît edilmiştir ve bunu açıklamaya lüzûm kalmamıştır.

Çünkü, Fârân, toprakları aralarında paylaşan, Amâlika meliklerinden, hissesine Hicâz bölgesi isâbet eden kimsenin adıdır. Hicâz bölgesi bu adamın hissesine düşmüş ve oralara onun adı verilmiştir. Tivrâtdaki, Allahü teâlâ Tûr-i Sînâdan geldi, sözünden maksad, Allahü teâlânın Mûsâ aleyhisselâma olan vahyi sebebiyle tevhdî dîninin Tûr-i Sînâdan görünmesidir. (Saîrden doğdu) sözündeki Saîrden maksad ise, İsâ aleyhisselâmın dîninin görüldüğü bir dağdır. Bu dağ Şâmda bulunmakdadır. Fârân dağlarından görüldü demenin ma'nâsı da, islâm dîninin Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma Mekke ve Hicâzda vahy buyurulmuş olmasıdır. "Kudsîlerin ve bayrakları berâberinde ve onun sağındadır" sözündeki "Kudsîler" in ifâde ettiği ma'nâ, velî ve sâlih kullardır ki, bununla Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" sahâbesi kasd edilmektedir. Çünkü onunla berâber ve sağ tarafında bulunan, ondan aslâ ayrılmıyan yalnız sahâbelerdir. Allahü teâlâ onlardan râzı olsun!

Peygamberimizin nübüvvetine âid en kuvvetli delîllerden biri de, dört İncîl sâhibinin, İsâ aleyhisselâmın göğre çıkışı ânında havârîlere, ben babam ve babanıza, Allahıma ve Allahınıza gidiyorum. Size benden sonra PARAKLİT adında bir Peygamber geleceğini müjdelirim, demiş olduğunda, ittifâk etmeleridir. Bu mubârek ad yunancadır. Arapça tam karşılığı ise, AHMEDdir. Nitekim Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîminde, Sâf sûresi altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, İsâ aleyhisselâmın **(Benden sonra bir Peygamber gelecektir. Onun ismi Ahmeddir. Onu size müjdeleyicim)** dediğini, haber vermektedir.

Lâtince olan İncîlde "PARAKLİTOS" dur. Benim [Abdullah-ı Tercümânın] islâmîyyeti kabûl edişime bu ad sebep olmuştur.

Yuhannâ İncîlinin ondördüncü bâbında, İsâ aleyhisselâm, "Paraklit o zâtdır ki, babam onu âhır zemânda yollayacak ve o size her şeyi öğretecektir" dedi, yazar ki, Paraklitden maksad bizim Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmdır. İnsanlara her şeyi, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde kendisine vahy ettiği üzere öğreten Odur. Allahü teâlâ, En'am sûresi yirmisekizinci âyetinde meâlen, **(Biz kitâbımız olan Kur'ân-ı kerîmde hiçbir şeyden noksan bırakmadık. Ya'nî her şeyi bildirdik)** buyurduğu üzere, Kur'ân-ı kerîmde hiçbir şey eksik değildir. Hazret-i Mesîhden sonra bu sıfatda Muhammed aleyhisselâmdan başka bir Peygamber çıkmadığından, bu haber ancak Ona âid olabilir.

Yuhannâ İncîlinin onaltıncı bâbında, İsâ aleyhisselâm, "Babamın benden sonra göndereceği Paraklit, kendiliğinden bir şey söylemez. Sizde dâimâ doğruyu söyleyiniz. Geleceğe âid hâdiseleri haber verir" dedi, demiştir.^[1] Bu da mütevâtir bir haberle sâbitdir ki, ancak Peygamberimizin

[1] İngilizce kitâbda "Paraklit" sözünün İngilizceye "Tesellî" olarak terceme edildiği yazılıdır. Ma'nâsı, yardımcı demektir. Bu ise, Paraklit olan Yunanca kelimesinden farklıdır. Yunanca olan kelime, Ahmed ma'nâsına gelmektedir. Arabî yazılışlarda İngilizce olan kelimenin sonu **Te**, Yunanca olan kelimenin sonu

vasfıdır. Allahü teâlâ, Necm sûresi üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Peygamberimin bildirdiği Kur’ân-ı kerîm, onun istediği, onun kendiliğinden söylediği kelâm değildir. Ona melek vâsıtasıyla söylenen, melekten işittiği vahydir)** buyurarak bu husûsa şehâdet etmiştir.

Geleceğe âid vermiş olduğu haberler geniş bir mevzû’ teşkîl eder ki, bu mevzû’ ile alâkalı birçok eser yayınlanmıştır. Kâdî İyâdın **(Kitâb-üş-şifâ)** kitâbında adı geçen mevzû’ a dâir, akl sâhiblerine ibret verici noktalar vardır.

SEYYİD-ÜL-KEVNEYN HAZRETLERİNİN PEYGAMBERLİĞİNİN İLÂHÎ KİTÂBLARDA İSBÂTI

Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliği, evvelki Peygamberlerin kitâblarıyla da sâbit olmuştur. Dâvüd aleyhisselâmın getirdiği Zebûrun yetmişikinci bâbında, “Denizlerden denizlere, nehrler boyunca yerlerin parçalanması ve nihâyetlenmesine kadar mâlik olacak. Kendisine Yemen ve Cezâir melikleri hediyecek. Pâdişâhlar onun önünde eğilecekler. Her vaktde ona rahmet okunacak. Her gün kendisine bereketle düâ olunacak. Nûru Medîneden parlıyacak. Mubârek adı ebediyete kadar dillerden düşmeyecek. Onun adı güneşin mevcûdiyyetinden önce vardı. Elde olan Zebûrlarda Onun adı, güneş durduca etrâfa yayılacak”, yazılıdır.

Apaçık görüldüğü gibi, bütün bunlar Muhammed aleyhisselâmın sıfatıdır. Bu sıfatların, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma âid olmadığını iddi’â edenler, bu hüviyeti hâiz başka bir şân ve şeref sâhibi arayıp, bulmağa mecbûrdurlar. Aksi takdîrde iddi’âları yersiz ve mesnetsizdir. Herhangi bir Peygambere âid olabileceğini ileri sürenler ise, o Peygamberlere ancak iftirâ etmiş olurlar. Yehûdî âlimleri bu sıfatların Muhammed aleyhisselâmın zâtî sıfatlarından olduğunu gâyet iyi bilirler. Fekat bitmeyen küfrlerinden dolayı dâimâ saklarlar.

Habakuk Peygamberin kitâbının üçüncü bâbında, “Âhır zemânda Rab, kıbleden; Kudüs ve Fârân dağlarından gelir” diye yazılıdır. Rab kelimesinden maksad vahy, Kudüs kelimesinden maksad Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm, Fârân dağlar ile de Hicâz ülkesi kasd edilmektedir.

Mîşâ (Mihâ) Peygamberin kitâbının dördüncü bâbında, “Âhır zemânda bir ümmet meydâna gelecek. İbâdet etmek için mubârek bir dağ se-

---

ise **Ta** olup, fark sâdece bir harfdedir. Bu ingilizce kelime sâdece Yuhannânın risâlelerinin ikinci faslındadır. Orada da tesellî olarak değil, Şâfi (şifâ veren) veyâ Şeffî (şefe’ât edici) olarak terceme edilmiştir. Bu kıssada Er-rûh-ul-kuds değil, İlsâ aleyhisselâm ibâresi vardır. Bunun için, İncilleri ve havârîlerin risâlelerini terceme edenlerin, bunun ma’nâsını açık olarak bilmedikleri ma’lûmdur. Orada zikr edilen satır şöyledir: “Ey evlâdlarım! Size bunu yazıyorum ki, hatâ etmiyesiniz. Eğer sizden biriniz hatâ ederse, bizim için babanın yanında bir şefe’âtci vardır, İlsâ el-mesîh el-âdil.”

çecekler. Oraya her iklimden insanlar gelir. Onlar yalnız bir tek Allaha ibâdet eder, Ona aslâ ortak koşmazlar”, diye bildirilmiştir.

Yukarıda anlatılan mubârek dağ; Arafat dağı, bir ümmet, Muhammed aleyhisselâm ümmeti ve her iklimden gelenler ise, hacıların orada toplanmasıdır.

Eş’iya Peygamberin kitâbının kırkikinci faslında şöyle yazılıdır: “Allahü teâlâ, âhır zemânda en seçkin kulunu Peygamber olarak gönderecek. Ona Rûh-ül Emîni, ya’nî Cebrâîl aleyhisselâmı gönderip, ilâhî dîni öğretilecek. O da Cebrâîl aleyhisselâmın öğrettiği şekilde insanlara doğru yolu bildirecektir. O bir nûrdur ki, halkı zulmetden ve gafletten kurtaracaktır. Allahü teâlânın bana vukû’undan evvel bildirdiği şeyi size haber verdim” demiştir.

Ey hıristiyan câmi’âsı!

Allahü teâlâ size merhamet ve insâf versin. Bu anlatılan sıfatların Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma âid olduğu apaçık bellidir. Allahü teâlânın Onu âhır zemânda kendine sevgili, dost ve üstün sıfatları olan bir Peygamber olmak üzere gönderdiği ve Cebrâîl aleyhisselâmı gönderip, Kur’ân-ı kerîmi vahy ettiği, islâm dînini öğrettiği zâtdır. Kendine gönderilenleri aynen tebliğ etmiştir. Bu da Eş’iya Peygamberin anlattığı “O Rûh-ül Emîn kendine öğrettiği şeyleri insanlara bildirir” sözünün ma’nâsıdır.

İnsanlar arasında hak ve adâlet ile hüküm ederdi. Her neyi emretmiş veyâ nehy etmişse, akl sâhibleri ve ilm erbâbı, bütün bu emrlerin doğruluğunda ittifâk etmişler ve kimse onu örtememiştir. Ancak inâd ve kibirden şeytânın tuzağına düşenler küfr ve inkâr etmiştir.

Karanlıklardan aydınlığa çıkarıcı nûr ise, Kur’ân-ı kerîmdir ki, Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” inzâl olunmuştur. Eş’iya Peygamberin sözleri, Muhammed aleyhisselâmın nübüvvetinin sâbitliği, varlığı hakkında en açık ve kuvvetli delillerdendir.

Eğer bu husûsda geçmiş Peygamberlerin bütün sözlerini yazmak isteseydik kitâb çok uzardı. Bununla beraber, bütün Peygamberler “aleyhimüsselâm” tarafından, Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” hakkında söylenilen sözlerin, verilen müjdelerin temâmını ihtivâ edecek müstakîl bir kitâb yazmağı Allahü teâlâdan dilerim.

Allahü teâlâ bize kâfîdir. O ne güzel bir vekîldir. Kuvvet ve kudret Onundur. Allahü teâlânın salât ve selâmı Muhammed aleyhisselâma ve onun Eshâbına “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma’in” olsun. Hamd ve şükürler, âlemlerin sâhibi ve yaratıcısı olan Allahü teâlâyâ mahsûsdur.

RÛH-UL-BEYÂN TEFSİRİNDEN SEÇMELER

(İsmâ'îl Hakkı Bursevî)
“kuddise sirruh”

Âl-i İmrân sûresi, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, Nisâ sûresi, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 171, 172, 173, 174, 175, Mâide sûresi, 17, 18, 19, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 110, 111, 116, 117, 118, 119, 120, Tevbe sûresi, 30, 31, 32, 33.cü âyetlerinin tefsîrleri.

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

● Âl-i İmrân sûresi, 98.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(De ki: “Ey ehl-i kitâb! Allahın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz. Hâlbuki Allahü teâlâ sizin yaptıklarınıza şahiddir.”)**

AÇIKLAMA:

(De ki: Ey ehl-i kitâb)! Ehl-i kitâb, yehûdî ve hıristiyanlardır. Kitâb, yalnız Allahü teâlâ tarafından indirilene denmez. İster Cebrâîl aleyhisselâm tarafından getirilmiş olsun, ister kendileri tarafından hâzırlanmış olsun, yazdıkları kitâblara nisbetle onlara ehl-i kitâb denildi.

(Allahü teâlâ sizin yaptıklarınızı gördüğü hâlde, niçin Allahın âyetlerini inkâr ediyorsunuz.) Burada, hiçbir sebep yok iken, Allahın âyetlerini inkâr etdiklerinden dolayı, ehl-i kitâb kınanmakda ve küfrden temâmen kaçınmayı îcâb etdiren delîller ortaya konmaktadır. Allahü teâlânın âyetlerinden maksad, hac^[1] ve diğer konularla ilgili âyetler de dâhil olmak üzere, Kur’ân-ı kerîmin âyetleri ve Tevrât ve İncilde Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğini gösteren delîllerdir.

(Hâlbuki Allahü teâlâ sizin yaptıklarınıza şahiddir, görmektedir.) Âyet-i kerîmenin ma’nâsı şöyledir: Allahü teâlânın âyetlerini niçin in-

[1] Allahü teâlâ, önceki âyetde Kâ’benin fazîletlerini ve onu hac etmenin farz olduğunu beyân buyurmuş, Ehl-i kitâb da islâmiyyetin hakîkî din ve doğru yol olduğunu bildikleri hâlde, Allahü teâlâ onlara, Allahın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz, buyurmuşdur.

kâr ediyorsunuz. Hâlbuki Allahü teâlâ sizin bütün yaptıklarınıza son derece muttalîdir ve buna göre cezâlandıracaktır. Şübhesiz görmesi, yapacağınız herşeyin önünü kesmekte, sebeplerini temâmen ortadan kaldırmaktadır.

● Âl-i İmrân sûresi, 99.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(De ki: “Ey ehl-i kitâb! (Hak dînin İslâm olduğunu) görüp bildiğiniz hâlde, niçin Allahın yolunu eğri göstermeğe çalışarak îmân edenleri Allahın yolundan çeviriyorsunuz. Allahü teâlâ, yaptıklarınızdan habersiz değildir.)**

AÇIKLAMA:

De ki: Ey ehl-i kitâb! Siz islâm dîninin, Allahü teâlânın gösterdiği doğru yol olduğuna, onun etrâfında hiçbir sapıklık şübhesi bulunmadığına, insanları ondan döndürmenin bozgunculuk ve dalâlet olduğuna, **şâhid olduğunuz**, bunu görüp bildiğiniz **hâlde, niçin**, en doğru yol olan **Allahın yolunu, eğri göstermeğe çalışarak**, Mûsâ aleyhisselâmın şerî’atının nesh olmadığını söylemek ve Muhammed aleyhisselâmın Tevrât ve İncilde bildirilen sıfatlarını değiştirmek sûretiyle, insanların zihnlerini karışdırarak, **İmân edenleri Allah yolundan**, ebedî se’âdete ulaşıran hak dîninden **çeviriyorsunuz**. Hak din, tevhîd ve islâm dînidir.

Ehl-i kitâb, mü’minleri şübheye düşürüyorlardı. İslâm dîninden döndürmek için, hîle yapıyorlar. İslâmiyyete girmek isteyenlere var güçleriyle mâni’ oluyorlardı. Onlara, Muhammed aleyhisselâmın sıfatlarının kendi kitâblarında bulunmadığını ve böyle bir müjdenin de geçmediğini söylüyorlardı.

Allahü teâlâ yaptıklarınızdan, ya’nî insanları Onun yolundan çevirmenizden ve Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın lehine şehâdetde bulunmayı gizlediğinizden, **habersiz değildir**.

● Allahü teâlâ, mü’minleri kendi yolundan döndürmeye çalışdıkları için, ehl-i kitâbı tehdîd etdikden sonra, Âl-i İmrân sûresi, 100.cü âyet-i kerîmesinde mü’minleri onlara itâ’at etmekden men’ ederek, şöyle buyurdu: **(Ey îmân edenler! Kendilerine kitâb verilenlerden bir guruba itâ’at ederseniz, îmân etmenizden sonra sizi çevirip, kâfir yaparlar.)**

AÇIKLAMA:

İkrime “radiyallahü anh” buyurdu ki: Bu âyet-i kerîme Şas bin Kays adında bir yehûdî hakkında nâzil oldu. Bu şahs, Evs ve Hazrec kabîlelerinin bir araya gelip, toplanmış olduklarını gördü. Aralarındaki sevgi ve muhabbet, onu kızdırdı. İslâmiyyetin bereketiyle câhiliyye devrinde aralarında bulunan ayrılıklar ve düşmanlıklar yok olmuşdu. Şas bin Kays adındaki bu yehûdî, dahâ evvel bu iki kabîle arasında meydâna gelen ve Evs kabîlesinin zaferiyle sona eren Buğas harbine âid şi’rleri okuması için bir genci onların yanına gönderdi. Genç oraya gidip, o şi’rleri okudu. Bunun

üzerine Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yeniden nizâ ve ihtilâf meydana geldi. Bu durum Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem" haber verildi. Peygamber efendimiz, muhâcirlerden bir cemâ'ati yanına alıp, oraya teşrîf etdi. "**Ey müslimânlar! Ben, aranızda iken, câhiliyye devrine âid işleri mi yaparsınız? Hâlbuki Allahü teâlâ sizi islâmıla şereflendirdi. Câhiliyyet işini yok edip, aranızda ülfet ve muhabbet ni'metini verdi. Bu ne hâldir?**" deyip, Âl-i İmrân sûresi 100.cü âyet-i kerîmesini okudu. Aralarındaki nizâ ve ihtilâf sona erdi ve bu hâlin, düşmanın bir hîlesi ve şeytânın vesvesesi olduğunu bildiler. Silâhlarını bırakıp, istigfâr etdiler. Sonra birbirlerine sarılıp, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" ile birlikde oradan ayrıldılar.

● Âl-i İmrân sûresi, 101.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Sizze Allahü teâlânın âyetleri okunurken ve Onun Resûlü de aranızda iken, nasıl kâfir olursunuz? Kim Allahın dînine sımsıkı sarılırsa, o doğru yola kavuşdurulur.)**

AÇIKLAMA:

Ya'nî, mu'cize olan Kur'ân-ı kerîm, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" dilinden size taptâze okunduğu ve Resûlullah aranızda olup, sizi îkâz ettiği, nasîhatde bulunduğu ve şübhelerinizi giderdiği hâlde, nasıl kâfir olursunuz? Bütün bunlara rağmen, îmandan ayrılıp, küfre dönmek, son derece şaşılacak bir şeydir. Kim, Allahü teâlânın, Peygamberinin dilinden âyetleriyle açıkladığı dînine sımsıkı sarılırsa, maksada kavuşdurulur.

Bil ki, burada hitâb zâhiren ehl-i kitâba, ma'nen dînini dünyâyâ karşılık satan ve ilmleriyle amel etmeyen ulemâ-i sû', ya'nî kötü âlimlerdir. Çünkü onlar, Kur'ân-ı kerîmin getirdiği zühdü, vera' ve takvâyı ya'nî, harâmlardan, şübhelilerden ve şübheli olmak korkusu ile mubâhların çoğundan sakınmağı, nefsi arzû ve isteklerinden, fânîyi bâkî olana tercîh etmekten sakındırmayı, Allahü teâlâdan başkasından yüz çevirip, Ona yönelmeyi ve maksada kavuşmak için herşeyini fedâ etmeyi inkâr ederler. Hâlbuki, Allahü teâlâ onların yaptıklarını bilmektedir. Hayr ve şer işlerindeki niyyetlerinden haberdârdır. Buna göre, onlara karşılık verecektir. Bunlar, dünyâyâ düşkün ve nefslerinin arzû ve isteklerine tâbi' olmaları sebebiyle, hüsn-i zanla kendilerine tâbi' olan, amellerini ve hâllerini ahkâm-ı islâmiyyeye ve tarîkate uygun sanan mü'minleri, Allahü teâlânın dîninden ve Peygamberlerin da'vet ettiği hak yoldan çevirirler. Bâtıl yolda gittikleri için, hak yolda eğrilik ararlar. Allahü teâlâ, îmân etdikden sonra, onların hâllerine ve isteklerine uyararak, hidâyet yolundan dönmemeleri için, mü'minlere nasîhatde bulunarak şöyle buyurdu: **(Ey îmân edenler! Eğer kendilerine kitâb verilenlerden bir guruba itâ'at ederseniz, îmân etdikden sonra, sizi çevirip, kâfir yaparlar) ve (Bundan önce, hem kendileri sapmış, hem çok kimseyi sapdırmış ve doğru yoldan (islâmiyyetden) sapmış bir kavmin hevâlarına (sapıklıklarına) uymayın.)** [Mâide sûresi, 77.ci âyet-i kerîmesi.]

Büyüklerden biri şöyle buyurdu: En hayrlı ilm, berâberinde Allah korkusu bulunan ilmdir. Çünkü Allah korkusu, Hakkın sıfatlarını bilmekle hâsıl olur. Allahü teâlânın istediği ilm, Allah korkusunu hâsıl eden ilmdir. Bu korkunun alâmeti ise, Allahü teâlânın emrine uymaktır. Kendisiyle birlikde, dünyâyâ rağbet, dünyâ ehline temelluk (aşırı tevâzû’), bütün himmet ve gayretini dünyâlık kazanmak, onu toplamak ve birikdirmek, onun çokluğu ile övünmek, tûl-i emel ve âhireti unutmak bulunursa, böyle bir ilmin sâhibi, Peygamberlere vâris olmaktan ne kadar uzaktır! Çünkü, mîrâs kalan şey, mîrâs bırakanın vasfiyle vârise geçer. Böyle ilm adamlarının durumu muma benzer. Başkasını aydınlatır. Fekat kendini yakar.

***Öğretirler herkese dünyâyı terk etmeyi,
mal ve gümüş toplarlar hâlbuki kendileri.***

***Bir âlim ki, kendisi amel etmez sözüyle,
ne kadar anlatsa da, te’sîr etmez kimseye.***

***Âlim o kimsedir ki, aslâ yapmaz fenâlık,
halka anlatdığını, hiç etmez yapmamazlık.***

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurdu: **(İnsanlara öyle bir zemân gelir ki, islâmın yalnız ismi, Kur’ân-ı kerîmin resmi kalır. Kalbler hidâyetden mahrûm olur. Mescidler, insanların bedenleriyle ma’mûr olur. O gün semânın gölgelediği kimselerin en kötülere, onların âlimleridir. Fitne onlardan çıkar ve yine onlara döner.)**

Fudayl bin İyâd “rahmetullahi aleyh” şöyle der: Bize ulaştığına göre, kıyâmet gününde hesâb, putperestlerden önce fâsık âlimler ile, fâsık hâfızlardan başlayacaktır. Akıllı kimse, onların hâllerinin görünüşüne aldanmamalıdır. Bilâkis onların i’tikâdlarının za’fliğine ve kalblerinin bozukluğuna bakmalıdır. Onların bu hâllerinden çok ibret almalıdır.

Onların hâl ve hareketlerinden sakınmalı, iyilerin yolundan gitmeli, ma’sivâdan alâkayı kesip, Allahü teâlânın dînine sımsıkı sarılmalı, hakîkî tevhîde yapışmalıdır. Ancak böyle yaparsa, doğru yola kavuşur. Vahdetde fenâ ile kendini temâmen Allahü teâlâyâ verenin yolu, Allahü teâlânın râzı olduğu yol olur. Onu bu yoldan kimse çeviremez. Hiçbir şey ona zarar veremez. Düşmanın hîlesi ve kötülüğü onu sapdıramaz. Çünkü, kim Allahü teâlâ ile berâber olursa, Allahü teâlâ da onunla berâber olur, onu korur, onun yardımcısı olur. Allahü teâlânın dînine bu şekilde herkes yapışamaz. Fekat, Allahü teâlâ kulunu murâdına kavuşdurmaya kâdirdir. Kulun talebi, istemesi doğru olursa, Allahü teâlâ onu elbette talep ettiği şeyden mahrûm etmez. Ona istediğini verir. İsteyen ve bunun için çalışan isteğine kavuşur. Bir kapıyı isrârla çalan, içeri girer. Allahü teâlâ bizi ve sizi her an şeytânın ve nefs-i emmârenin, ya’nî kötülüğü emr eden nefsin hîlesinden korusun. Herkesin kendisinden yardım istediği ey Allahım! Bu düâmı kabûl eyle!

● Âl-i İmrân sûresi, 102.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ey îmân edenler! Allahü teâlâdan nasıl korkmak lâzımsa, öyle korkun. Ve ancak müslimânlar olarak can verin.)**

AÇIKLAMA:

(Korkun) lafzı, âyet-i kerîmede “İttikâ edin” şeklinde geçmektedir. İttikâ, iftiâl vezindedir. Sakınmakda aşırılığı ifâde eder. Ya'nî bütün gücünüzle sakının (korkun) demektir. Bu da, emrleri yerine getirip, harrâmlardan sakınmada büyük gayret göstermekle olur. **(Gücünüzün yetdiği kadar Allahdan korkun)** âyet-i kerîmesinin ma'nâsı da böyledir. Ya'nî: “Sakınmakda o kadar ileri gidin ki, bu husûsda yapabileceğiniz hiçbir şeyi bırakmayın” demektir.

(Ancak müslimânlar olarak can verin.) Kendinizi yalnız Allahü teâlâyâ âid kılınız. Nefslerinizde başkasını Allahü teâlâyâ ortak yapmayın. **“Ancak”** lafzı, “Hiçbir hâl üzere can vermeyin. Ancak islâm üzere bulunduğunuz hâlde can verin” demektir. Bundan murâd **(İslâm üzere devâm edin)** demektir.

● Âl-i İmrân sûresi, 103.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Hepiniz birlikde Allahın ipine sımsıkı sarılın, parçalanmayın. Allahın üzerinizdeki ni'metlerini hâtırlayın. Hani siz birbirinize düşman iken O, kalblerinizi birleştirdi. Ve Onun ni'meti sâyesinde kardeşler oldunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenârında iken oradan da sizi O kurtardı. İşte Allahü teâlâ, doğru yolu bulmanız için, size âyetlerini böyle açıklıyor.)**

AÇIKLAMA:

(Hepiniz birlikde Allahın ipine sımsıkı sarılın.) Bu âyet-i kerîmedeki **“ip”**den murâd, islâm dîni veyâ Kur'ân-ı kerîmdir. Bu ikisinden her biri, helâkdan kurtulup, maksada ulaşmaya sebep olmakda ipe benzedir. Çünkü, zor bir yola giren kimse, orada her an ayaklarının kaymasından korkar. İki ucu, yolun iki tarafına bağlanmış bir ipe tutunduğunda korkmaz. Ebedî se'âdet ve Allahü teâlânın rızâsına giden yol da böyledir. Kaygandır. O yoldan sapdıran şeyler çokdur. O yolda insanların çoğunun ayağı kaymıştır. İşte kim Kur'ân-ı azîmüştânın ve islâm dîninin emrlerine sımsıkı sarılırsa, doğru yola kavuşur, Cehennem ateşine götüren sapıklıktan kurtulur.

Ehl-i kitâb gibi aranızda ihtilâfa düşerek, hakdan ayrılıp, **(Parçalanmayın, Allahü teâlânın üzerinizdeki ni'metlerini hâtırlayın. Hani (câhiliyye devrinde) siz)** birbirinize düşman idiniz. Aranızda kin, düşmanlık ve birbirini ta'kîb eden muhârebeler vardı.

Denilir ki, bunlar Evs ve Hazrec kabîleleridir. Bunların ataları olan Evs ve Hazrec ana-baba bir kardeşdir. Zemânla çocukları arasında düşmanlık ve kızışma meydâna geldi. Aralarındaki muhârebeler yüzyirmi yıl sürdü.

Nihâyet sizi, müslimân olmaya muvaffak kılarak, **kalbleriniz arasında ülfet**, ya'nî yakınlık ve sıcaklık **meydâna getirdi. Onun** bu ülfet **ni'meti sâyesinde** birbirinizi seven, Allah için bir araya gelen, birbirinize acıyan, birbirinize nasihat eden, hak sözde birleşen **kardeşler oldunuz.**

Yine **siz** dahâ önce küfr ve inkârınızdan dolayı, **bir ateş çukurunun tam kenârında iken**, o hâlde ölüm sizi yakalaysaydı, Cehennem ateşine düşerdimiz. İşte, küfrünüz yüzünden ateşe düşmek üzereyken, müslimân olmakla şereflendirmek sûretiyle **(oradan)** çukura düşmekden **(sizi O kurtardı.) (İşte Allahü teâlâ, doğru yolu bulmanız),** hidâyet üzere devâm etmeniz ve onda kuvvetlenmeniz **(için)** açık bir şekilde **(size âyetlerini),** delîllerini **(böyle açıklıyor).**

Bu âyet-i kerîmede şu husûsa işâret vardır: Allahü teâlânın dînine sımsıkı sarılanlar iki kısımdır:

1– Ehl-i sûret: Bunlar sebeblere bağlanırlar. Çünkü onların meşrebi amellerdir.

2– Ehl-i ma'nâ: Onların sebeblerle alâkası yokdur. Onların meşrebi, hâlleridir. Bu yüzden Allahü teâlâ bunlara, “Allahü teâlâyâ sımsıkı sarılın. O sizin mevlânızdır (ya'nî maksûdunuzdur)” buyurdu. [Hâl sâhibi olanlar da, dînin emr ve yasaklarına uyarlar. Sebeblere yapışırlar. Sebeblere değil, Allahü teâlâyâ güvenirlir.]

Sebeblere bağlanarlara ise: **(Hepiniz birlikde Allahü teâlânın ipine sımsıkı sarılınız)** buyurdu. Burada **(ip)**den murâd, Allahü teâlâyâ ulaşmaya vâsita olan herşeydir. Allahü teâlânın ipine sımsıkı sarılan, iyi ameller ve yakınlık vâsitalarıyla, Ona yaklaşıdır. Sımsıkı sarılmak bulununca, ayrılmak olmaz. Sımsıkı sarılmamak ise, zâhiren ve bâtinen parçalanmaya götürür. Zâhiren ayrılmak, cemâ'atden ayrılmakla olur. Bâtinen ayrılmaktan, ümmetin birbirinden ayrılmasına sebep olan muhtelif sapık inanışlar meydâna gelir. Nitekim Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurdu: **(Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacak. Onlardan Cehennemden kurtulan yalnız biridir.)** Eshâb-ı kirâm: “Yâ Resûlallah! O Cehennemden kurtulan fırka hangisidir” dediler. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Onlar, benim ve eshâbımın yolu üzere bulunanlardır)** buyurdu.

Bil ki, Allahü teâlâ mü'minlere, önce takvâyı, ikinci olarak hak olan dînine sımsıkı sarılmayı, üçüncü olarak da, ni'metlerini hâtırlamayı emretti. Çünkü, insanın fi'li yâ korkudan veyâ rağbetden dolayı meydâna gelir. Korku, rağbetden önce gelir. Zîrâ zararın giderilmesi, fâidenin celbinden öncedir. Kötülüklerin giderilmesinin, güzel huylarla ve iyi işlerle süslenmekden önce gelmesi gibi. Bu sebeble Allahü teâlâ önce, **(Allahü teâlâdan nasıl korkulması lâzımsa, öyle korkun)** buyurarak, azâbından korkutdu. Sonra bunu **Allahü teâlânın ipine sımsıkı sarılın** emrine sebep kıldı. Sonra da, **Allahü teâlânın üzerinizdeki ni'metini hâtırlayın** bu-

yurarak, Allahü teâlânın ipine, ya'nî dînine yapışmaya teşvîk buyurdu.

O hâlde akllı kimsenin, Allahü teâlânın emrine itâ'at ve hükmüne boyun eğmesi, Onun ipine sımsıkı sarılması, dinde ayrılığa düşmemesi, Allahü teâlâdan hakkıyla korkması îcâb eder. Şu söz ne güzel söylenmiştir:

Müttekî olanlarda, dört alâmet vardır ki, dînin emrine kesin uymaktır ilki.

İkincisi, fakîr ve muhtâclara vermektir, ve kanâ'atkâr olup, ahde vefâ etmektir.

Bu şi'rde bildirilenler, Şeyh Nasrâbâdînin şu sözünün ma'nâsıdır: Müttekînin alâmeti dördür: 1– Hudûdu (sınırı) gözetmek. Allahü teâlânın emrine uyup, yasaklarından sakınmak. 2– Gücü yetdiği kadar vermek. 3– Ahde vefâ, sözünde durmak. 4– Mevcûdla (elindeki ile) kanâ'at etmek.

Kuşeyrî “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurdu: **Hakkıyla korkmak**, kendiliğinden, ziyâde ve noksan yapmadan, emr edildiği gibi korkmaktır. Hakkıyla korkmak, önce zelleden sonra, lüzûmsuz şeylerden sakınmak, sonra her küçük hatâdan, sonra her dürlü illetden arınmaktır. Takvâ ile vasflandıktan sonra, takvâsını görmekten, ya'nî takvâ sâhibiyim diye kendisini beğenmekten sakınınca, Allahü teâlâdan hakkıyla korkmuş olur. Kendisinde varlık (benlik) eserinden herhangi bir şey kalan kimse, gizli şirkle, şirk koşmuş olur. Müşâhedenin hakîkatine ulaşamaz.

Hep huzûr istiyorsan ey Hâfız, etme gaflet, arzûna kavuşunca, dünyâyı bırak, terk et.

Ebû Medyen “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurdu: “Maksadı, hûrîler ve köşkler olan ile, maksadı perdelerin kalkması ve devâmlı huzûr, ya'nî Allahü teâlâ ile berâber olmak olan arasında çok fark vardır. Ona, ilâhî cezabelerle, doğru bir şekilde yönelen, Rabbânî sıfatların tecellîsi ve tevfiik kanadıyla uçan kimseye ne mutlu.”

Sehl “rahmetullahi aleyh” de şöyle buyurdu: “Kul için yalnız Mevlâsı vardır. Kulun en güzel hâli, günâh işlediğinde Ona dönmesidir. Günâh işlediğinde, “Yâ Rabbî! Günâhımı setr eyle, ört” der. Setr edince, “Yâ Rabbî! Tevbemi kabûl eyle” der. Tevbesini kabûl edince, “Yâ Rabbî, beni iyi amel yapmaya muvaffak kıl” der. İyi amel yapınca, “Yâ Rabbî! Amelimi ihlâsla yapmam için beni muvaffak eyle” der. Amelini ihlâsla yapınca, “Yâ Rabbî! Amellerimi kabûl eyle” diye düâ eder.”

O hâlde, akllı kimsenin, bu sağlam ipe yapışması lâzımdır.

● Âl-i İmrân sûresi, 104.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Sizden hayra çağırın, iyiliği emr edip, kötülükten men' eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.)**

AÇIKLAMA:

(Hayr)dan murâd, dînî ve dünyevî iyiliğin bulunduğu şeylerdir. Hayra da'vet umûmî olup, yapılacak ve sakınılacak şeylere da'veti de içine alır. Bununla berâber, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerin ayrıca zikr edilmesi, faziletini beyân içindir.

İyilik, âyet-i kerîmede ma'rûf diye geçmektedir. Ma'rûf, dînin ve aklın beğendiği şeye denir. Bu da muvâfakât, ya'nî Allahü teâlânın emrlerine uymaktır. Kötülük de âyet-i kerîmede münker diye zikr edilmiştir. Münker, dînin ve aklın çirkin gördüğü şeydir. Bu da muhâlefet, ya'nî Allahü teâlânın emrlerine muhâlefet etmek, uymamaktır.

İşte onlar, ya'nî bu kâmil sıfatlara sâhib olanlar, tam olarak **felâha**, kurtuluşa **erenlerdir**.

Âyet-i kerîmede, **sizden bir topluluk**, buyurulması, hayra da'vetin, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerin, farz-ı kifâye olduğunu göstermektedir. Herkesin yapması, farz değildir. Müslimânlardan bir kısmı yapınca, diğerlerinden mes'ûliyyet kalkar. Kimse yapmazsa, bütün mü'minler günâhkâr olur.

Yine burada şu husûs da bildirilmektedir. Hayra da'vet, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker, büyük ve mühîm işlerdendir. Böyle işleri, bunların nasıl yapılacağını ve dînin hükmlerini bilen âlimler yapar. Bunları bilmiyen, ba'zan iyilikden men' eder. Kötülüğü emr eder. Ba'zan kendi mezhebinde o şeyin hükmünü bilir. Fekat, arkadaşının mezhebindeki hükmü bilmez. Ba'zan yumuşak olunacak yerde, sertlik gösterir. Sert olunacak yerde yumuşak davranır. Men' etmek, fâide vermiyen veyâ men' edilmeleri kötülükde isrâr etmelerine sebep olan kimseleri de men' eder. Eşkiyâ, cellâdlar ve benzerlerini kötülükten men' etmek böyledir.

Ba'zı âlimler de bu âyet-i kerîmeye **(Hayra da'vet eden bir ümmet olunuz)** ma'nâsını vermiştir. Böyle buyurulması, bu da'vetin, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerin farz-ı ayn olduğunu göstermez. Çünkü cihâd, umûma hitâb ile bildirilmiş olmakla berâber, farz-ı kifâyedir.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" minberde iken, "İnsanların en hayırlısı kimdir?" diye soruldu. **(En çok iyiliği emr eden, en çok kötülükten men' eden, Allahü teâlâdan en çok korkan, en çok sıla-i rahm yapanlardır)** buyurdu.

Yine Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Kim iyiliği emr eder, kötülükten men' ederse, o yeryüzünde Allahü teâlânın, Resûlünün "sallallahü aleyhi ve sellem" ve kitâbının halifesidir.)**

Huzeyfe "radiyallahü anh" şöyle buyurdu: "Öyle bir zemân gelecek ki, insanlara merkeb leşi, iyiliği emr eden ve kötülüğü nehy eden bir mü'minden dahâ sevimli olacaktır."

Süfyân-ı Sevrî “radiyallahü anh” buyurdu ki: “Bir kimse, komşuları arasında seviliyorsa, arkadaşlarının yanında medh olunuyorsa, onun mudâhin, dinde gevşek olduğunu bil.” Nitekim Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurmuştur: **(Allahü teâlânın yasaklarında gevşeklik yapan ve o yasakları işliyen kimselerin durumu, bir gemide bulunan kimselerin hâline benzer. Onlar gemi üzerinde kur’â çekdiler. Buna göre, ba’zısı geminin alt kısmında, ba’zısı üst katında yer aldı. Alt katdakiler, su almak için üst kata uğradılar. Bundan, üstdekiler râhatsız oldular. Bunun üzerine altdakilerden biri balta alıp, geminin tabanını delmeye başladı. Üstdekiler gelip, “sana ne oluyor” dediler. O da, “benden râhatsız oldunuz. Oysa bana mutlakâ su lâzımdır. Eğer üstdekiler onun elini tutar, ona mâni’ olurlarsa, hem onu, hem kendilerini kurtarmış olurlar. Eğer onu kendi hâline bırakırlarsa, hem onu, hem de kendilerini helâk ederler.)**

Yine Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(İnsanlar bir kötülük görüp, onu değişdirmezlerse, Allahü teâlânın umûmî azâbının gelmesi yakın olur.)**

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Kıyâmet günü ümmetinden bir kısım insanlar, güçleri yetdiği hâlde günâh işleyenlere karşı müdâheneleri (gevşeklikleri) ve onlara engel olmalarını sebebiyle kabirlerinden kalkıp, Allahü teâlânın huzûrunda maymûn ve domuz sûretinde haşr olunacaklardır.)**

O hâlde, müdâhenenin yok olması için, kendini sabra alışdırmalı, halk ile alâkayı azaltmalı ve onlardan bir şey beklememelidir.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(İçinde, amel-leri Peygamberlerin amelleri gibi onsekiz bin kişinin bulunduğu bir memleket halkı azâba uğradı.)** Eshâb-ı kirâm: “Yâ Resûlallah! Nasıl?” dediler. Buyurdu ki: **(Onlar Allah için kızmaz, iyiliği emr etmez, kötülükten men’ etmezlerdi.)**

Emr edilen şey vâcib ise, onu emr etmek vâcib, mendub ise, mendub olur. Kötülüklerin hepsinden men’ etmek vâcibdir. Çünkü, bütün kötülükler, çirkin olduklarından, hepsini terk etmek, vâcibdir. Bir şeyin vâcib olması, naklî ve aklî delillerle bilinir. Ba’zı âlimler, yalnız naklî delillerle bilinir, dedi.

Men’ olunan şeyi bildikten sonra, men’ etmenin şartı:

1– Men’ olunan şeyin meydâna gelmemiş olması. Çünkü meydâna gelen şeyi men’ etmek değil, onu kötölemek ve bir dahâ yapmaktan men’ etmek yerinde olur.

2– Kötülüğün (günâhın) meydâna geleceğine dâir kuvvetli zannın bulunması. Meselâ, bir içkicinin, içki malzemelerini hâzırlayıp, içki içmeye hâzırlandığını görmek gibi.

3- Men' ettiğinde, kendisine büyük bir zararın geleceğine dâir kuvvetli zannın bulunmaması.

Böyle bir durumda, o kötülükten men' etmeye nasıl başlanır denirse, şöyle derim: Önce işe kolaydan başlanır. Yumuşak söylenir. Fâide vermezse, tedericen sertliğe doğru gidilir. Çünkü maksad, kötülükten men' etmektir. Nitekim Allahü teâlâ, önce **(Onların arasını islâh edin)**, sonra **(Onlarla harb edin)** [Hucurât sûresi, 9.cu âyet-i kerîmesi] buyurdu. Gücü yeten ve şartlarına hâiz olan her müslimân, emr-i ma'rûf yapar. Âlimler, nemâzı terk eden birini görenin, onu bundan men' etmesinin vâcib olduğunda, sözbirliği etmişlerdir. Çünkü, nemâzı terketmenin çirkinliği herkesce ma'lûmdur.

Harb ile kötülüğe mâni' olmak, devlet başkanı ve onun vazîfelenirdiklerinin vazîfesidir. Çünkü onlar, siyâseti, idâre etmeyi dahâ iyi bilir ve bunun için imkânları da vardır.

Nasıl bir kimseye emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapılır diye soracak olursan, derim ki: Mükellef olan herkese yapılır. Çocuk ve deliler gibi, mükellef olmayanlar, başkalarına zarar verirlerse, men' olunurlar. Çocuklar, alışmamaları için, harâmlardan men' edilir. Alışmaları için de, nemâzla emr olunurlar. Günâhkâr kimsenin de, kendi yaptığı kötülükten başkasını men' etmesi vâcibdir. Çünkü, hem kendisinin bu kötülüğü terk etmesi ve başkasına da mâni' olması vâcibdir. Birini terk etmekle diğerinin vâcib olması düşmez.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Allahü teâlâ bu dîni fâcirlerle de kuvvetlendirir).**

(İnsanlara iyiliği emr ediyor, kendinizi unutuyor musunuz) [El-Bekara: 44] âyet-i kerîmesindeki kınama, insanlara iyiliği emr etmekten dolayı değil, kendilerini unuttukları içindir.

Selef-i sâlihînden, "Yapmasanız da hayrı emr ediniz" diye nakl edilmiştir. Sahâbeden "radiyallahü teâlâ anhüm" biri de: Bir kimse gördüğü bir kötülüğe engel olmaya gücü yetmiyorsa, üç def'a: Allahım! Bu bir günâhdır" desin. Bunu yapınca, üzerine düşeni yapmış olur" buyurdu.

***Elinden gelmiyorsa kötülüğe mâni' olmak,
elsiz ve ayaksız da uygun değil, oturmak.***

***Elinle ve dilinle mâni' olmağa eğer,
Gücün yetmiyorsa, Allaha yalvar, ey yiğit er.***

Ya'nî, dili ve eliyle kötülüğü değiştirmeye gücü yetmezse, onu kalbiyle inkâr etsin, kinasın. Çünkü yiğitler, yiğitliklerini himmetle gösterirler. Def' etmeye güçleri yetmediğinde, onu def' etmesi için Allahü teâlâyâ yalvarırlar.

Bu âyet-i kerîmede, sözle değil, fi'l ile, hayra da'vet eden ümmetin, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapanlar olduğuna işâret vardır. Bunlar, iyiliği emr etdikleri hâlde, kendileri yapmayanlar hakkındaki tehdîdden kurtulan kimselerdir.

Üsâmenin "radiyallahü teâlâ anh" Resûlullahdan işitdim diye buyurduğu hadîs-i şerîf bunu göstermektedir.

Hadîs-i şerîfde buyuruluyor ki: **(Kıyâmet günü bir adam getirilip, ateşe atılır. Ateşte bağırsakları dışarı çıkar. Bu hâlde merkebin deşirmende döndüğü gibi döner. Bunun üzerine Cehennem ehli onun yanına toplanır. "Ey falanca: Sana ne oldu böyle. Sen (dünyâda iken) bize iyiliği emr edip, kötülükten sakındırmaz mıydın" derler. O ise, "sizde iyiliği emr eder, fekat kendim yapmazdım" der.)**

Aslında iyiliğe da'vet edenler, tesavvuf büyükleridir. Çünkü Allahü teâlâyı tanımayan, iyiliği de bilmez ve tanımaz. Mutlak hayr, ma'rifetullah ve Allahü teâlâyâ kavuşmak demek olan mutlak kemâldir. Bu da beşer olarak Resûlullahda "sallallahü aleyhi ve sellem" bulunur.

Hayr-ı izâfî, hayr-ı mutlaka vâsita olan hayrdır. O hâlde, âyet-i kerîmede, kendisine da'vet edilen **hayr**, yâ hakdır, yâhud ona götüren yoldur. **Ma'rûf** (iyilik), Hakka yaklaşıran herşeydir. **Münker** (kötülük) ise, Hakdan uzaklaşıran herşeydir. Tevhîd ve istikâmet ehli olmayan, da'vet makâmına ehl değildir. İstikâmet ehli olmayan, muvahhid olsa da, ba'zan aslında münker olan, fekat ma'rûf zan ettiği bir şeyi de emr edebilir. Ba'zan da gerçekden ma'rûf olan, fekat münker zan ettiği bir şeyden men' edebilir. Cem' makâmına kavuşup, Hak ile meşgûl olması sebebiyle, halkdan haberi olmayan, çoğu def'a harâmı halâl, halâli harâm sayan kimseler böyledir. Bunlara ehl-i hicâb, perdeli denir.

Mutlak felâh, ya'nî kurtuluş ehli ise, kendilerinde hicâb, perde bulunmayan kimselerdir. Onlar Allahü teâlânın yeryüzündeki halîfeleridir. Allahü teâlâ, bizi de sizi de bu hâllerin hakîkatini bilmeye kavuşdursun. Bizi, kendisine kavuşmakla şereflendirsın.

● Âl-i İmrân sûresi, 105.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Siz kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp, ayrılığa düşen yehûdî ve hıristiyanlar gibi olmayın. İşte onlar için pek büyük bir azâb vardır.)**

AÇIKLAMA:

Siz kendilerine hakkı beyân eden, üzerinde sözbirliği etmeyi gerektiren, **apaçık deliller geldikten sonra parçalananlar**, firkalara ayrılan yehûdî ve hıristiyanlar **gibi olmayın**.

Yehûdî ve hıristiyan **cem'iyetlerinden** her biri birçok firkalara ayrılmışlardı. Onlar, birtakım asılsız şeyler uyduruyorlar. Kitâblarındaki ha-

kikati bildiren âyetleri gizliyorlar, basit dünyâ menfe'ati karşılığında tah-rîf ediyorlar, onları değiştiriyorlardı.

Fahreddîn Râzî “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurmaktadır. Yehû-dî ve hristiyanların âlimlerinden herbiri, bir beldede reîs olup, beden en birbirlerinden ayrıldılar. Sonra herbiri kendisinin hak, diğerlerinin bâtil olduğunu iddi'â ederek, aralarında ihtilâfa düşdüler. Ben de derim ki, in-sâflı düşünecek olursanız, günümüzdeki âlimlerin çoğu, aynı duruma düşmüşlerdir. Allahü teâlâdan bizi afv etmesini ve bize merhamet etme-sini dileriz. Fahreddîn Râzînin “rahmetullahi aleyh” sözü burada temâm oldu.

“İşte onlara, parçalanmaları sebebiyle âhiretde hiç kesilmeyen, de-vâmlı büyük bir azâb vardır.”

Allahü teâlâ, bu ümmete iyiliği emr etmeyi ve kötülükten sakındır-mayı emr etdi.

Bu emri yerine getirmek, emr-i ma'rûfu yapanın, zâlimlere ve azgın-lara karşı bu vazîfeyi uygulayabilecek güce sâhib olmasıyla mümkündür. Bu güç de, yalnız din ve hak ehli arasında ülfet ve muhabbet olmasıyla gerçekleşir. Bundan dolayı Allahü teâlâ, bu emri yerine getirmekten âciz kalmamaları için, bu ümmeti parçalanmaktan ve ayrılığa düşmek-den sakındırdı. O hâlde, mü'minlerin bir reîse uymadan ve bir sözde birleşmeden, kendi nefslerinin arzû ve isteklerine göre hareket etmeme-leri gerekir. Bilâkis, onların i'tikâdlarını, hâllerini ve görüşlerini, âhiret husûsundaki sözlerini birleştiren, basîretle Allahü teâlâyâ da'vet eden, Resûlullah efendimiz, onun halîfeleri ve onlardan sonra gelen âlimler gi-bi bir reîsleri olmalıdır. Aksi takdîrde, terk edilmiş, dağınık, sürüden ay-rılan kurdun eline düşen koyunlar gibi şeytâna av olurlar.

Bu sebeble emîr-ül-mü'minîn Alî “radiyallahü anh”, ister sâlih, ya'nî iyi, ister fâsık, ya'nî kötû olsun, insanların başında bir idâreci olması lâ-zımdır, buyurmuşdur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, iki ve da-hâ fazla kimseyi bir yere gönderirken, işlerinin düzenli olması için, mut-lakâ birini diğerine emîr ta'yîn eder ve öbürüne ona itâ'at etmesini emr ederdi. Yoksa aralarında ayrılık meydâna gelir, din ve dünyâ işleri karı-şır.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurdu: **(Kim ce-mâ'atden bir karış ayrılırsa, Cenneti göremez) ve yine (Allahü teâlâ cemâ'atle berâberdir. Şeytân tek kişiyle berâberdir. İki kişiden ise uzaktır.)** İnsanın cem'iyyeti, ya'nî derli toplu hâli, kalbin riyâseti ve ak-lın ona itâ'ati ile kontrol altına alınmadığı zemân bozulduğu, dağınıklık mey-dâna geldiği, bunun da dünyâ ve âhiretde zarara sebep olduğu ma'lûm-dur.

(İşte bu benim doğru yolumdur. Ona tâbi' olun. Başka yollara

tâbi' olmayın. Yoksa bunlar, sizi Onun yolundan ayırır) meâlindeki En'âm sûresinin 153.cü âyet-i kerîmesi inince, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", bir çizgi çizdi. **(Bu, insanı Allahü teâlânın rızâsına kavuşduran doğru yoldur)** buyurdu. Sonra, o çizginin sağına ve soluna çizgiler çizdi. **"Bunlar da, şeytânların sapdırdığı yollardır. Herbirinin üzerinde ona çağırın bir şeytân vardır)** buyurdu.

Aklı kimseye, tevhîd yoluna girmesi, onun îcâbı olan şeyleri yapması ve haklarını gözetmesi, şeytânın yollarından ve ona girmeye sebep olan şeylerden sakınması gerekir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(İnsanlarla "Lâ ilâhe illallah" deyinceye kadar, harb etmekle emr olundum. Onlar onu söyleyince, kanlarını, mallarını, benden korumuş olurlar. Onların hesâbı Allahü teâlâyâ âitdir.)** Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Onların hesâbı, Allahü teâlâyâ âitdir)** buyurmakla, onların Lâ ilâhe illallah sözünü ona inanarak mı söylediklerini bilmediğini ifâde etmek istemiştir.

Müşrik, Allahü teâlânın var olduğuna inanıyor. Fekat bir olduğuna inanmıyor. Muattıla fırkasında olanlar ise, Allahü teâlânın varlığına da inanmıyor. Müşrik, dünyâda Allahü teâlânın birliğine inanmadı. Müşrik, muattıla fırkasında olanlar ve Cehennemliklerle berâber, hesâb yerinden Cehenneme gider. Münâfıklar böyle değildir. Onlar, Cenneti ve içindeki ni'metleri görür ve onu arzularlar. Onların Cennetden nasîbleri bu kadardır. Sonra Cehenneme döndürülürler. Bu da Allahü teâlânın adâletindedir. Böylece amellerine göre mu'âmele edilmiş oldular.

Burada, şerî'at, doğru yoldur. Nemâzın her rek'atında, **(Bizi doğru yola ilet)** diyoruz. O doğru yol, kılıcdan keskin ve kıldan incedir. Onun ortaya çıkması, anlaşılması, ilm ve keşf ile olur. Hazret-i Alî "radiyallahü anh" buyurdu ki: Perde kalksa, yakînim artmaz. Sağlam olan şerî'ate ve Kur'ân-ı mübîne yapışana, bu doğru yola kavuşana, acı azâba sebep olan parçalanmaktan kurtulana, âhîretde hesâb ve sırat köprüsünden geçmek yokdur. Bilâkis o, Peygamberler ve velîlerle berâber, ebedî ni'metde olur. Yasakları işliyerek, dünyâda şerî'atden ayrılanın, âhîretde ayağı kayar. Çünkü, dünyâda hakkı görmekten mahrûm olup, kör olan, hak ile arasında perde olup, ona kavuşamıyanın durumu da âhîretde Allah korusun, aynı olur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Sırat köprüsü üzerinde ayağı kayanlar çokdur. Onların çoğu da kadınlardır.)** ve **(Cehennemi gördüm. Cehennem ehlinin çoğu kadınlar idi. Çünkü onlar, çok la'net ederler. Kocalarına nankörlük ederler. Çünkü, onlardan birine ömr boyu iyilik etsen, sonra senden hoşuna gitmiyen en ufak bir şey görse, senden hiç iyilik görmedim der.)** Bak, onların ayakları âhîretde köprüden nasıl kayar. Bunun sebebi, dünyâda iken onların i'tikâd ve amel bakımından, şerî'at yolundan kaymalarıdır. Mevlânâ Abdürrahmân Câmî "rahmetullahi aleyh" ne güzel buyurmuşdur.

***Hem akılı, hem dîni noksandır kadınların,
iyi dahî olsalar, i'timâd etme sakın.***

Bu açıklamaya vâkıf olunca, ey zelîl kul! Peygamberlere ve kâmilere tâbi' olmaya çalış. Yakîne ermiş bir mürşid-i kâmilin eteğine yapış. Ümîd edilir ki, Allahü teâlânın izniyle o senin dağınıklığını giderir. Toparlanmanı sağlar. Bilinmiyen yolda bir rehber lâzımdır. Yoksa helâk olursun. Allahü teâlâ bizi ve sizi muhâlefet ve ayrılığa düşmekden muhâfaza buyursun. Bizi, seçilmişlerden olan Selef-i sâlihînin yolunda buldursun. Son nefesimize kadar bizi bu yolda dâim kılsın. Bizi fazîlet ve kemâl ehli ile berâber haşr eylesin!

● Âl-i İmrân sûresi, 106.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, ((Ey mü'minler!) **Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin karardığı günü** (hâtırlayın). **Yüzleri kararanlara: İmân etdikden sonra kâfir mi oldunuz? Öyleyse, küfrünüz sebebiyle azâbı tadın** (denilir).)

AÇIKLAMA:

(Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin karardığı günü) hâtırlayın.

Ya'nî, ey mü'minler! Çok yüzlerin beyâz ve çok yüzlerin siyâh olacağı günü hâtırlayın. Yüzün beyâz olması, üzerinde sevinçten hâsıl olan güzelliğin görülmesinden, yüzün kararması ise, yüzdeki korkulu hâlden kinâyedir. Murâdına kavuşan kimseye, yüzü beyâzlaşdı, ya'nî sevindi denir. Başına, hoşuna gitmeyen bir iş gelene, rengi ve yüzü değişdi denir. Bu takdîrde âyet-i kerîmenin ma'nâsı şudur: **Mü'min kıyâmet günü, dahâ önce dünyâda iken yaptığı amellerin yanına gider. Bunlar iyilik ise, Allahü teâlânın ni'metleri ve fadlı ile sevinir. Kâfir de, çirkin amelleri görünce, çok üzülür ve gamlı olur.**

Ba'zı âlimler de yüzün siyâh ve beyâz olması hakîkî ma'nâdadır. Hakîkaten yüzler siyâhlaşır ve beyâzlaşır. Ehl-i hak, yüzlerinin beyâzlığı, sa'hîfelerini sağ elle alması, vücûdlarının parlaklığı, onların önlerinde ve sağlarında nûrun koşması ile belli olur.

Ehl-i bâtil da bunların tam zıddıyla belli olur. Bu beyâzlık ve siyâhlığın yüzlerde gerçekden görülmesindeki hikmet, sa'îdin (Cennetlik olanın), kavmi tarafından se'âdet ehlinden olduğunun bilinmesine sevinmesidir. Nitekim Allahü teâlâ, bu husûsu şöyle haber vermektedir ki, Yasîn sûresi 27.cı âyetinde meâlen, **(Keşke kavmim, Rabbimin beni magfirret ettiğini ve ikrâm olunanlardan kıldığını bilseydi)** buyuruldu. Şakînin ise, kendisinde bunların aksinin ortaya çıkmasına üzülmesidir.

(Yüzleri kararanlara gelince, onlara, İmân etdikden sonra inkâr mı etdiniz) denilir. Buradaki soru, onların hâllerini kınamak, onların bu hâllerinin şaşılacak ve hayret edilecek bir şey olduğunu belirtmektir. Onların ehl-i kitâb olduğu açıktır. İmân etdikden sonra, kâfir olmalarından mak-

sad, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bî’setinden, Peygamberliğinin bildirilmesinden önce Ona îmân etdikleri hâlde, Peygamber olarak gelince, ona îmân etmeyip, kâfir olmalarıdır. Yâhud maksad, bütün kâfirlerdir. Çünkü misak gününde tevhidî (Allahü teâlânın birliğini) ikrâr etmelerinden sonra kâfir oldular.

Onlara, **(Öyleyse, Kur’ân-ı kerîmi ve Muhammed aleyhisselâmi İnkâr ettiğiniz için azâbı tadın,)** denilecektir.

● Âl-i İmrân sûresi, 107.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allahü teâlânın rahmetindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.)** Ya’nî, Cennet ve ebedî ni’metler içinde olacaklardır. Cennetden ve ebedî ni’metlerden “rahmet” diye bahs edilmesi, mü’minin bütün ömrünü Allahü teâlâyâ tâ’atle geçirse bile, oraya ancak Allahü teâlânın rahmetiyle girebileceğine dikkat çekmek içindir. **(Onlar orada ebedî kalacaklardır.)** Cennetden çıkmayacak ve ölmeyeceklerdir.

● Âl-i İmrân sûresi, 108.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(İşte bunlar, Allahın âyetleridir. Onları sana hak olarak okuyoruz. Allah, hiçbir kimseye zulm etmek istemez.)**

AÇIKLAMA:

(İşte bunlar), ya’nî mü’minlerin ni’metde ve kâfirlerin azâbda olduklarını bildiren âyetler, **(Allahın âyetleridir)**. Ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! **Onları Sana**, Cebrâil aleyhisselâm vâsıtasıyla, **(hak olarak)** ve adâletle **(okuyoruz)**. Bu âyetlerin hükmünde, iyilerin sevâbının azaltılması veyâ kötülerin cezâsının fazlaştırılması veyâ suçsuz olarak azâb verilmesi sûretiyle zulm şâibesi yoktur. Bilâkis bütün bunlar, va’d ve va’id (tehdîd) gereğince, amelleri ile neye lâıyk iseler, onlara tam olarak verilecektir. **Allahü teâlâ** hiçbir şekilde **hiçbir kimseye**, hiçbir mahlûkuna, **zulm etmek istemez**. Zulm, başkasının mülkünde tasarrufda bulunmaktır. Hâlbuki Allahü teâlâ, kendi mülkünde tasarrufda bulunmaktadır. Yâhud zulm, birşeyi konulması gereken yerden başka bir yere koymaktır. Bu, ba’zan, hak sâhibine hakkını vermemekle, ba’zan men’ edilen ve yapılmaması îcâb eden şeyi yapmakla olur. Bütün bunlar, Allahü teâlâ hakkında düşünülemez. O hâlde Allahü teâlâ hakkında zulm tesavvur edilemez. Çünkü, Onda hiç kimsenin hakkı yoktur ki, onu vermemekle zulm etmiş olsun. Hiçbir şeyden men’ edilemez ki, onu yapıldığında zulm etmiş olsun. Bilâkis O mutlak mâlik ve bütün işleri, yalnız hikmet ve adâletdir.

● Âl-i İmrân sûresi, 109.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Göklerde ve yerde ne varsa Allahındır.)** Onların **(işleri Allahü teâlâyâ döndürülür.)**

AÇIKLAMA:

(Göklerde ve yerde ne varsa Allahü teâlânındır.) Göklerde ve yer-

de bulunan sayısız mahlûkât ve bunların hâkimiyeti ve **tasarrufu**, yaratılması, öldürülmesi, mükâfatlandırılması ve cezâlandırılması, aslâ ortığı olmaksızın, yalnız Allahü teâlâyâ âiddir. Onların işleri, Allahın hükmüne, kazâsına döndürülür. Ya'nî sâdece Allahü teâlâyâ döndürülür. Başkasına değil.

Allahü teâlâ, kullarından va'dde bulduklarını mükâfatlandırır ve tehdid ettiklerine ise, azâb eder. Buna aslâ kimse müdâhele edemez. Mâni' olamaz.

Bu âyet-i kerîmede, kıyâmet gününde yüzleri beyâz olanların, dünyâda kalbleri îmân nûru ile, ya'nî Allahü teâlânın emrlerine uymanın nûru ile nûrlananlar, o gün yüzleri siyâh olanların ise, dünyâda, kalbleri küfr ve Allahü teâlânın emrlerine muhâlefetle kalbleri kararlar olduğuna işâret vardır. Çünkü haşr esnâsında yüzler, kalblerinin renginde olur. Nitekim Allahü teâlâ: **(Kalblerde olanlar açığa çıkarılacağı gün)** buyurmuştur.

***Altın suyuna batmış ma'den ateşe atılır,
altın mıdır, bakır mı? O zemân anlaşılır.***

(Yüzleri siyâh olanlara, îmân ettikten sonra kâfir mi oldunuz) denilir. Bunlar, erbâb-ı taleb olup, Allahü teâlâyâ giden yolda yürürken, nefis sahrasında kalıp, onun sapdirmasına kapılan ve geriye dönenlerdir. **(Öyleyse küfrünüz, ya'nî hakkı bâtil ile örtmeniz, bâtil yüzünden hakdan yüz çevirmeniz sebebiyle azâbı tadın)**. Dünyâda ayrılık ve kavuşamama ateşiyle azâbda idiniz. Fekat, siz bunun acısını tadılmıyordunuz. Çünkü, insanlar uykudadır. Uyuyan uyanmadıkca, yara acısını duymaz. Ölünce uyanırlar, Allahü teâlâdan yüz çevirme ve Ona kavuşamama yaralarının acısını tadarlar.

(Yüzleri beyâz olanlar), dünyâda **(Allahın rahmetindedirler)**. Cem'iyet (kalbin dağınık olmaması) ve vifak meallah (Allahü teâlânın emrlerine ve rızâsına uygunluk) hâli içerisinde diriler. **(Onlar âhîretde de ebediyen bu rahmet içindedirler.)** Çünkü, insan nasıl yaşarsa öyle ölür. Nasıl ölürse, öyle haşr olunur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Her kul öldüğü hâl üzere diriltilir.) (Serhoş olarak ölen, melekül-mevti serhoş olarak görür. Münker ve nekiri de serhoş olarak görür. Kıyâmet gününde de o kimse, serhoş olarak diriltilip, Cehennemnin ortasında sekran adında bir hendeğe (çukura) gönderilecek. O hendeğe suyu kan olarak akan bir çeşme vardır. Bu serhoşun yiyeceği ve içeceği yalnız odur.)**

Yine hadîs-i şerîfde şöyle buyuruldu: **(Cebrâîl aleyhisselâm bana: Müslimân ölürken, kabrinde ve oradan (diriltilip) çıkarken, Lâ ilâhe illallah mubârek sözünün ona arkadaş olacağını haber verip, (şöyle dedi): Ey Muhammed! Onlar kabirlerinden (çıkıp) başlarından toprağı silkelerken, onları bir görseydin, biri "Lâ ilâhe illallah ve'l-hamdü**

lillah” der, yüzü ağarır, diğeri, yüzleri kararmış olarak, “Yazık bana! Allahü teâlâyâ ibâdetde kusûr etmişim” der.)

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ölü için feryâd, câhiliyyet âdetindedir. Feryâd eden kadın, ölmeden evvel tevbe etmezse, kıyâmet gününde üzerinde katrandan elbiseler bulunduğu hâlde diriltilecektir. Sonra bu elbiseler üzerine ateş alevinden bir zirh giydirilecek.)**

Kur’ân-ı kerîmde Bekara sûresi 275.ci âyetinde meâlen şöyle buyurulmaktadır: **(Fâiz yiyenler, kendisini şeytân çarpmış olan nasıl kalkarsa, mezârlarından öyle kalkarlar.)**

Bütün te’vîl ehli buyurdu ki: Onların hepsi, deli gibi diriltirler. Bu, kendilerine cezâ olması ve mahşer ehlinin yanında onları sevimsiz yapmak içindir. Allahü teâlâ bunu, fâiz yiyenlerin alâmeti kıldı. Allahü teâlâ o fâizi onların karınlarında çoğaltır. Bu onları ağırlaştırır. Kabirlerinden çıktıklarında karınları büyük ve ağır olduğu için düşüp, kalkarlar. Allahü teâlâdan dünyâda ve âhiretde günâhlarımızı ve kusûrlarımızı örtmesini dileriz. İyi işlere muvaffak kılan yalnız Allahü teâlâdır.

● Âl-i İmrân sûresi, 110.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayrlı bir ümmetsiniz. İyiliği emr eder, kötülükden men’ edersiniz. Allahü teâlâyâ inanırsınız. Eğer ehli kitâb da inansaydı, elbette bu kendileri için dahâ hayrlı olurdu. Onlardan bir kısmı mü’minlerdir. Fekat onların çoğu fâsıkdır. [Küfrde ileri gitmişler, hak yoldan çıkmışlardır.]**

AÇIKLAMA:

(Siz insanlar için, onların fâide ve menfe’atı için ortaya çıkarılmış en hayrlı bir ümmetsiniz. İyiliği emr eder, kötülükden men’ edersiniz.) Onların en hayrlı ümmet olmalarının sebebi, bu güzel hasletleridir. Ya’nî, iyiliği emr etmeleri ve kötülükden men’ etmeleridir.

(Allahü teâlâyâ, Peygamber, kitâb, hesâb ve cezâ gibi inanılması gereken herşeye îmân edersiniz).

(Kitâb ehli sizin inandığınız gibi îmân etseydi, muhakkak bu kendileri için reîslikden, halkı kendilerine tâbi’ kılmaktan dahâ hayrlı olurdu). İmân etmeleri sebebiyle va’d oldukları, biri, kendi kitâblarına, diğeri Kur’ân-ı kerîme îmân etmeleri olmak üzere iki ecre kavuşmakla beraber, riyâsetleri ve dünyevî lezzetlerden fâidelenmeleri de artacaktı. Abdüllah ibni Selâm ve arkadaşları gibi. **(Onlardan bir kısmı, dünyâ ve âhiret se’âdetine kavuşan mü’minlerdir. Fekat onların çoğu fâsıkdırlar.)** İnkârlarında diretirler ve dinden çıkmışlardır.

● Âl-i İmrân sûresi, 111.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Onlar size eziyetden başka aslâ bir zarar veremezler. Sizinle savaşa**

girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra kendilerine yardım da edilmez.)

AÇIKLAMA:

(Onlar size eziyetden başka aslâ bir zarar veremezler.) Onların, size eziyet vermekten başka, hiçbir zararları dokunmaz. Dil uzatmak ve tehdîd etmek gibi verdikleri sıkıntılar ise dikkate almaya ve aldırış etmeye değmez.

Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlardı. Şâyet onlar sizinle savaşa girseler, öldürme ve esîr alma gibi size hiçbir zarar veremedenden, hezîmete uğramış olarak gerisin geri dönüp giderler. **Sonra kendilerine**, hiç kimse tarafından **yardım da edilmez**. Sizin öldürme ve esîr ve ganîmet almanıza hiç kimse mâni' olamaz.

Bu âyet-i kerîmede, onlardan îmân edenleri dinlerinde sebât göstermeğe teşvîk vardır. Çünkü ehl-i kitâb, mü'minlerle alay ederek, kötüleyerek, dalâletde olduklarını söyleyerek ve tehdîd ederek, onlara eziyet ediyorlardı.

Yine âyet-i kerîmede, onların sözle eziyetlerini fi'liyyâta dönüştürmeyecekleri müjdelenenekte, mü'minlerin onlara gâlib gelecekleri, onlardan intikâm alınacağı, onların âkıbetlerinin kendi hâllerine bırakılmak ve yardım edilmemek ve zillet olacağı, dolayısıyla kolları kanadları kırılıp, ayağa kalkacak güç ve kuvvetleri kalmıyacağı va'd edilmektedir. Nitekim, Benî Kureyzâ, Kaynuka, Nâdir ve Hayber yehûdîlerinin durumları böyle oldu.

● Âl-i İmrân sûresi, 112.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, ((Yehûdîler) **Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allahü teâlânın ipine ve mü'minlerin emânına sığınmadıkca, kendilerine zillet damgası vurulmuşdur. Onlar Allahü teâlânın gazâbına uğramış ve kendilerine miskinlik (fakîrlik) damgası vurulmuşdur. Bu onların, Allahın âyetlerini inkâr etmeleri ve Peygamberleri haksız yere öldürmelerinden dolayıdır. Bunun sebebi, isyân etmeleri ve haddi aşmalarıdır.**)

AÇIKLAMA:

Dâr-ül-islâm'da **Nerede** ve ne zemân **bulunurlarsa bulunsunlar, Allahın ipine ve mü'minlerin emânına sığınmadıkca, kendilerine zillet damgası vurulmuşdur.** Kubbenin, üzerine konduğu şeyi kapladığı gibi, zillet de bunları kaplamıştır. Allahü teâlânın ipine ve mü'minlerin emânına sığınanlar müstesnâdır.

Fahreddîn Râzî "rahmetullahi aleyh" şöyle buyurmaktadır: Zimmînin emânı iki şekilde olur:

1- Hakkında nass (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf) bulunan emân. Bu, zimmînin cizye vermeyi kabûl edip, eliyle vermesiyle olur.

2- Devlet başkanının re'yine bırakılan emândır. Devlet başkanı emânı ba'zan bedâva, ba'zan yüksek, ba'zan da düşük bir bedelle verebilir.

Birinci emâna Allahın ipi, ikincisine de mü'minlerin ipi denir. Her iki emân da müslimânların eliyle olur.

Onlar hak etdikleri hâlde, **Allahü teâlânın gazâbına uğradılar. Onlara miskinlik**, ya'nî fakîrlik **damgası vuruldu**. Fakîrlik, onları her taraftan sarmışdır. Umûmiyyetle yehûdîler ya gerçekten fakîrdirler. Yâhud zengin olsalar da, kendilerini fakîr göstermekdedirler. **(Bu, ya'nî onlara zillet ve miskinlik damgasının vurulması ve Allahü teâlânın gazâbına uğramaları onların Allahü teâlânın âyetlerini inkâr etmelerindedir.)** Çünkü, Onlar, Tevrâtda Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğini bildiren Allahın âyetlerini sürekli inkâr ve tahrîf ediyorlar ve Kur'ân-ı kerîmin âyetlerini inkâr ediyorlardı. Kendi i'tikâdlarına göre de, **Peygamberleri haksız yere öldürmelerinden dolayıdır**. Sonradan gelen yehûdîler, her ne kadar Peygamberleri öldürmek, onlardan meydâna gelmese de, atalarının yaptığı o çirkin işlere rızâ gösteriyor, bunu tasvîb ediyorlar, ellerinden gelse kendileri de öldürmek istiyorlardı. Böylece onlar, sanki bizzat öldürmüş gibi oldular. Bu sebeple kendilerine Peygamberleri öldürmek fi'li isnâd edildi.

Bunların küfrleri ve Peygamberleri öldürmelerinin sebebi, isyân etmeleri ve haddi aşmalarıydı. Allahü teâlânın koyduğu sınırları tecâvüz etmeleri idi. Çünkü, küçük günâhlarda isrâr, ya'nî devâm etmek, büyük günâhlara götürür. Büyük günâhlara devâm, küfre sebep olur. Şübhesiz günâhlara dalıp devâm edenin kalbinde bu günâhların zulmetleri peyderpey artar. Ayrıca kalbindeki îmân nûru gitdikce za'îfler. Bu hâl, kalbindeki îmân nûru sönünceye kadar devâm eder. Nihâyet küfr zulmeti meydâna geldi. Bundan Allahü teâlâyâ sığınırız.

Mutaffifin sûresinin 14.cü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Hayır (Hakikat öyle değil), bilâkis onların kazanmakta oldukları) işledikleri, günâhları onların kalblerini karartmıştır** buyuruldu ki, bu husûsa işâret etmektedir.

Bu, isyânları sebebiyle idi buyurulması, sebebini bildirmektedir. Ya'nî, fakîrlik damgasının vurulmasının sebebi, Allahü teâlânın âyetlerini inkâr etmeleri ve Peygamberleri öldürmeleri, bunların sebebi de isyân etmeleri ve haddi aşmalarıdır.

Küçük günâha devâm, büyük günâha sebep olur. Büyük günâha devâm da küfre götürür. Bunun gibi, tesavvuf büyükleri şöyle buyurmaktadır: Edebi terk eden, sünnetleri terk eder, sünnetleri terk eden farzları terk eder. Farzları terk eden şerî'atı hakîr görür. Şerî'atı hakîr gören, küfre düşer.

O hâlde mü'min, günâhların sebep olduğu bu tehlikeli durumdan korkarak, kendine günâh kapısını açmamalıdır. Hattâ şerî'atin mubâh kıldığı şeylerden bir kısmını da terk etmelidir. İşte bu, takvânın kemâlidir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Bir müslimân, tehlikeli olan şeyin korkusundan dolayı, tehlikesiz şeyden sakınmadıkça, müttekî olamaz!)**

Yine hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Halâl bellidir. Harâm da bellidir. Bu ikisinin arasında şübheli şeyler vardır. Şübhelilerden sakınan, ırzını ve dînini korumuş olur. Şübhelilere düşen, harâma düşer. Tıpkı kuru etrafında hayvan otlatan çoban gibidir. Her an o hayvan korusa girebilir.)** Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" harâmlara düşmek korkusuyla, şübhelilerden sakındırmışdı. Bu, harâma giden yolu kapatmak içindir.

Ârif, Allahü teâlânın emrine muhâlefeti kastettiği zemân, kalben Allahü teâlâdan hayâ eder. Niyyet ettiği o şeyden sakınır, Rabbine ibâdetle var gücüyle çalışır.

Cüneyd-i Bağdâdî "kuddise sirruh" şöyle buyurdu: Âriflerin başında ibâdet, sultânların başındaki tâclar gibidir.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin elinde bir tesbîh gördüler. Ona, "Bu kadar şerefli ve yüksek olduğun hâlde eline tesbîh mi alıyorsun" dendi. Buyurdu ki: "Biz kavuşduklarımıza bununla kavuşduk. Onu aslâ terk etmeyiz."

Şeyh Ebû Tâlib "kuddise sirruh" şöyle buyurdu: "Virdlere devâm etmek, mü'minlerin ahlâkındandır ve âbidlerin yoludur. Buna devâm etmek, îmânî kuvvetlendirir ve yakîn mertebesinin alâmetidir.

Şeyh Ebül Hasen buyurdu ki: Hocamdan, hakikat ehlinin virdini sordum. "Nefsin arzularını bırakıp, Mevlâyı sevmektir. Muhabbet, Ondan başkasının sevgisine mâni'dir" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Vird, nefsi her zemân hak ile meşgûl edip, bâtıldan men' etmektir. Kul her zemân virdlere ve tâ'atlere devâm etsin. Günâhlardan kaçsın."

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir gün eshâbına şöyle buyurdu: **(Allahü teâlâdan hakkıyla hayâ ediniz.)** Eshâb-ı kirâm: "Yâ Resûlallah! Elhamdülillah, Allahü teâlâdan hayâ ediyoruz" dediler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem": **(Ben onu kastetmiyorum. Allahü teâlâdan hakkıyla hayâ eden, başı ve ondakileri, karnı ve içindekileri harâmdan korusun. Ölümü ve çürümeyi hâtırlasın. Âhreti isteyen, dünyâ zînetini, süsünü terk eder. Kim bunu yaparsa, Allahü teâlâdan hakkıyla hayâ etmiş olur)** buyurdu.

***Bırak sen tâ'atini şehvetperest kişinin,
Çünkü onun yönü değişir her an için.***

Meşâyıhdan biri şöyle buyurdu: Bir kimse ikiyüz sene yaşayıp da, şu dört şeyi bilmezse, Cehenneme ondan lâıyk kimse yokdur. Bunlar:

1- Gizlide ve açıkda Allahü teâlâyı bilmek. Veren de, mâni' olanın da yalnız Allahü teâlâ olduğunu, Ondan başkasının veremeyeceğini ve engel olamayacağını bilmek.

2- Allahü teâlânın, sâdece kendi rızâsı için yapılan işleri kabûl edeceğini, böyle olmayanları kabûl etmeyeceğini bilmek.

3- Kendini tanıması. Allahü teâlânın takdîr ettiğiinden, hiçbirini geri çeviremeyecek kadar nefsinin za'îf olduğunu bilmek.

4- Allahü teâlânın ve kendinin düşmanlarını bilmek. Onlarla bilerek savaşıp, onları yenmek.

Ma'rifet, âriflerin silâhıdır. Hakîkî ma'rifete sâhib olan, açık ve gizli düşmanlarına gâlib gelir. Nefs, düşmanın tâ kendisidir. Onun şerrinden sakınmalı, her an zikr, fikr ve sâlih amel yaparak onunla muhârebe etmelidir. Allahü teâlâ hepimizi kötülüklerden korusun.

● Âl-i İmrân sûresi, 113.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Hepsi bir değildir. Ehl-i kitâb içinde dosdoğru (ve âdil) bir topluluk vardır ki, gece sâatlerinde secde ederek, Allahü teâlânın âyetlerini okurlar.)**

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitâbın **hepsi** kötü ve çirkin şeylerde **bir değildir. Hepsi bir değildir**den murâd, hepsinin zikr edilen bu çirkin ve kötü şeyleri yapmadıklarıdır. Yoksa, bunları hepsi yapıyor, fekat, bu kötü ve çirkin şeyleri yapmakda mertebeleri farklıdır, demek değildir.

Ehl-i kitâb içinde dosdoğru ve âdil **bir topluluk vardır ki, gece sâatlerinde** âyet-i kerîme, onların hepsinin bir olmadıklarını açıklamaktadır. Buradaki sözün temâmı, "Onlar içinde kötü bir topluluk vardır" demeyi gerektirmektedir. Ya'nî böyle bir ma'nâ ortaya çıkmaktadır. Çünkü iki zıd şeyden birinin zikr edilmesi, diğerinin anlaşılması için yeterlidir. Âyet-i kerîmede bahs edilen **topluluk**, Abdüllah bin Selâm ve arkadaşları gibi müslimân olanlardır. Bu âyet-i kerîme, yehûdî din adamlarının, bunlar hakkında, "Muhammede "aleyhisselâm" yalnız bizim kötülerimiz îmân etdi. Onlar bizim iyilerimiz olsaydı, atalarının dînini terk etmezlerdi" sözleri üzerine indi. Yâhud akşam nemâzından sonra, oniki rek'at olarak kılan evvâbin nemâzını kılanlar hakkında nâzil olmuştur.

Onlar gece sâatlerinde secdeye kapanarak Allahın âyetlerini, ya'nî Kur'ân-ı kerîmi **okurlar.** Secde ederkenden murâd, nemâz kılmaktır. Çünkü secdede kırâet yokdur. Kur'ân-ı kerîm okunmaz.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Dikkat ediniz. Rükû' ve secdede iken Kur'ân-ı kerîm okumaktan men' edil-dim.)** Nemâzın rükunleri arasında yalnız secdenin zikr edilmesi, o huşû ve

hudûya tam delâlet ettiği içindir. Onların nemâzlarından murâd, tehec-cüd nemâzıdır. Çünkü bu, onların medhini dahâ çok ifâde etmektedir. Bu nemâzda onlara Kur'ân-ı kerîm okuma imkânı doğmaktadır. Zîrâ farz nemâzlarda kırâet, imâmın vazîfesidir. Âyet-i kerîmedeki nemâzın tek olarak kılınan farz nemâz olduğunu söylemek, medh makâmına mâni'dir. Zîrâ farz nemâzı yalnız kılmakla medh olunmaz.

● Âl-i İmrân sûresi, 114.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Onlar, şerî'atin bildirdiği şekilde, Allaha ve âhîret gününe îmân ederler.)** Bu âyet-i kerîmede dolaylı olarak, yehûdîlerin Allahü teâlâyâ ve âhîret gününe îmânlarının îmân etmek olmadığı bildirilmektedir. Çünkü onlar, Üzeyr "aley-hisselâm" Allahü teâlânın oğlu, diyorlar, kitâbların ve peygamberlerin bir kısmını inkâr ediyorlar. Âhîret gününü, hakîkî durumunun aksine, yanlış olarak vasf ediyorlardı. [Allaha ve âhîret gününe şerî'atin bildirdiği şekilde îmân edenler, müslimânlardır. Müslimânlardan da Ehl-i sünnet olanlardır.]

(İyiliği emr eder, kötülükten men' ederler.) Bu âyet-i kerîmede de dolaylı olarak yehûdîlerin ihtisâbda (emr-i ma'rûfda)ki müdâheneleri, gevşeklikleri, hattâ, bu emrin aksini yapıp, insanları doğru yoldan sapdırdıkları ve onları Allahü teâlânın yolundan alıkoydukları, kısaca kötülüğü emr edip, iyilikten men' ettikleri bildirilmektedir.

(Ve hayr işlere koşuşurlar). Hayr işlere koşuşmanın ma'nâsı, hayr işlere son derecede rağbet etmektir. Çünkü, bir işe rağbet eden, ona bütün gücüyle sarılır ve onu yerine getirmeye koşar. Hemen yapmayı, geciktirmeye tercih eder. Ya'nî, ister kendisi, ister başkaları için olsun, hayr işlere son derece rağbet etmekle berâber, geciktirmeden hemen yaparlar. Bu âyet-i kerîmede dolaylı olarak yehûdîlerin hayrı geciktirdikleri, ağırdan aldıkları, şerde ise acele ettikleri bildirilmektedir.

İşte onlar, kendilerinde bulunan bu sıfatlarla vasf edilen kimseler, sâlihlerdendir. Onların Allahü teâlâ katında hâlleri iyidir. Onlar, Onun rızâsına ve medhine müstehâk kimselerdir. [Bunlar da hakîkî müslimânlardır.]

● Âl-i İmrân sûresi, 115.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Onların yaptıkları hiçbir hayr, zâyi' edilmeyecek, sevâbı elbette eksiltilmeyecektir. Allahü teâlâ, takvâ sâhiblerini çok iyi bilendir.)**

AÇIKLAMA:

(Allahü teâlâ takvâ sâhiblerini çok iyi bilendir.) Burada, takvâ sâhiblerine bol sevâb verileceği müjdelanmaktadır. Yine takvânın, hayrın ve güzel amelin kaynağı olduğu ve Allahü teâlânın katında, kurtuluşa erenlerin, kazananların onlar oldukları da ifâde edilmektedir.

(Onların yaptıkları hiçbir hayr) ifâdesinde, şu husûsa işâret olunmaktadır: Onlar kendilerini Allahü teâlâyâ yaklaşıracak herhangi bir hayr işleseler, Allahü teâlâ, onların kendisine yaklaşmasından dahâ çok onlara yaklaşır. Nitekim Allahü teâlâ hadîs-i kudsîde şöyle buyurdu: **(Kim ba-**

na bir karış yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım.) ve (Beni zikr edenlerin celîsiyim, bana şükr edenlerin enîsiyim. Bana itâ'at edene, feyz verir ve ona yönelirim.)

Allahü teâlâ takvâ sâhiblerini, onlarla, kendisi arasında perde olan şeylerden sakınanları **çok iyi bilendir** ve onlara, perdenin kalkması kadar tecellî eder.

Ebû Bekr el-Kettânî şöyle buyurdu: Rü'yâmda dahâ güzelini görmediğim bir genç gördüm. Ona: "Sen kimsin" dedim. "Takvâyım" dedi. "Nerede kalıyorsun" dedim. "Hüzünlü, üzüntülü kalblerde, olurum" dedi. Sonra, son derece çirkin ve simsiyâh bir kadın peydâ oldu. Ona "Sen kimsin" dedim. "Gülmek" dedi. Nerede kalıyorsun dedim. "Sevinçli ve kendini beğenen kalblerde" dedi. Sonra uyandım, mecbûr kalmadıkca gülmemeye karâr verdim.

Sâlikin (Allah yoluna girenin), takvâ ipine yapışması, onunla dost olması gerekir. Ümîd edilir ki, Allahü teâlâ takvâyı kabrde ve haşrde ona arkadaş yapar. Takvâ, sâlihlerin âdetidir. Onlar, hayâtda kaldıkları müddetce, hayr işlere koşarlar.

Şeyh Ebûl-Hasen "rahmetullahi aleyh" şöyle buyurdu: Kulun Allahü teâlâdan istediği şeylerin en hayırlısı, din hayırlarıdır. Çünkü, din hayırlarında âhîret hayırları vardır. Âhîret hayırları içinde dünyâ hayırları vardır. Dünyâ hayırları içinde, Evliyânın özelliklerinin meydâna çıkması vardır. Evliyânın özellikleri dört şeydir:

1– Kulluk.

2– Allahü teâlânın ahlâkıyla ahlâklanmak. Meselâ Allahü teâlâ Gafûrdur, çok afv edicidir. Rahîmdir. Çok merhametlidir. Settârdır, kusûrları ve aybları çok örtücüdür. Evliyâ da Allahü teâlânın kullarını çok afv edici, çok merhametli ve başkalarının ayblarını ve kusûrlarını çok örtücüdür.

3– Olmuş ve olacak şeylere, Allahü teâlânın izniyle vâkıf olmak.

4– Hergün yetmiş kerre istigfâr etmek.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Kalbimde [envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine mâni' olan] perde hâsil oluyor. Günde yetmiş kerre istigfâr ediyorum.)** Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" istigfârı, ayrıldığı makâmın, yükseldiği makâmdan eksikliği sebebiyledir. Çünkü bu istigfâr, insan olmanın gerektirdiği şeylerdendir. İstigfârın sebebi, iki hâldeki kulluk arasında bulunan farkı bildirmektir. Çünkü, Resûlullahda "sallallahü aleyhi ve sellem" ismet sıfatı bulunduğu için, hiçbir şekilde noksanlık, kusûr ve hiçbir hâlde kendisinde gevşeklik meydâna gelmez. "Sâlihlerin iyilikleri, mukarrebler için günâh sayılır."

O hâlde insan, bir ânını zâyî' etmemesi için, nefsine hâkim olmalı, onu zikle ve şükrle meşgûl etmelidir. Kendinde herhangi bir kusûr gördüğün-

de, onu istigfâr ederek yok etmelidir. Allahü teâlâyı zikr etmek îmânın alâmeti, nifâkdan kurtuluş, şeytâna karşı bir kal'a, ateşden koruyucudur.

Allahü teâlâ, Yahyâ bin Zekeriyâyı "aleyhimesselem" İsrâil oğullarına Peygamber olarak gönderince, onlara beş şeyi emr etmesini ve herbirine bir misâl vermesini emr etdi.

1- Allahü teâlâyâ hiçbir şeyi ortak koşmamalarını, Ona ibâdet etmelerini emr etdi. Onlara şirk ile alâkalı şöyle bir misâl verdi: Bir kimse, malıyla bir köle satın alır. Onu bir eve yerleşdirir. Evlendirir. Mal verip, ticâret yapmasını söyler. Bu, ticâretten kendine yetecek kadar yimesini, kalan kârı efendisine vermesini ister. Fekat köle, kârın fazlasını, efendisinin düşmanına vermeye başlar. Efendisine ise cüz'î bir şey verir. Bu kölenin yaptıklarını hanginiz begeneceksiniz.

2- Nemâz kılmalarını emr etdi. Nemâzla ilgili de şöyle bir misâl verdi. Bir kimse, bir pâdişâhın huzûruna girmek için izn ister. Pâdişâh ona izn verir. O da huzûra çıkar. Pâdişâh onu dinlemek ve ihtiyâcını gidermek için ona yönelir. O ise, sağa sola bakar. İhtiyâcının giderilmesine aldıriş etmez. Bunun üzerine pâdişâh ondan yüz çevirip, ihtiyâcını gidermez.

3- Onlara oruc tutmayı emr edip, orucla ilgili de şöyle bir misâl verdi. Oruclunun hâli, harb elbisesini giyip, silâhını kuşanan, düşmanın kendisine ulaşamadığı, silâhının te'sir edemediği kimseye benzer.

4- Onlara sadaka vermeyi emr etdi. Sadaka veren için şu misâli verdi. Sadaka verenin hâli, düşmanın esîr aldığı kimseye benzer. Bu esîr, kendisini belli bir fiyât karşılığında satın alır. Bu parayı ödemek için o memleketde çalışmaya başlar. Az çok ne kazanırsa onlara verir. Nihâyet serbest bırakılarak, kölelikten kurtulur.

5- Onlara Allahü teâlâyı zikr etmelerini emr etdi. Zikr için bir misâl verdi. Zikr, kal'aları bulunan ve yakınlarında düşmanları bulunan, kal'alarına girip, kapısını kapatan ve düşmandan korunan bir kavme benzer.

Sonra Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: Allahü teâlânın Yahyâ aleyhisselâma emr ettiği bu beş şeyi ben de size emr ediyorum. Ayrıca Allahü teâlânın bana emr ettiği başka beş şeyi de emr ediyorum. Cemâ'ate sarılın. Topluluktan ayrılmayın. Dinleyin. İtâ'at edin. Hicret edin ve cihâd edin. Kul her zemân hayr ve hasenâta koşsun. Bu ancak, irâde ve mücâhede erbâbına kolay gelir.

***Hayr gelmez mayası bozuk kimseden,
Olur mu terzi çıksın kedi ve köpeklerden.***

***Temizlemek mümkündür, aynanın paslarını,
Gördünüz mü hiç taşdan ayna yapıldığını.***

***Söğütten gül almağa uğraşmayın, hiç olmaz.
Zenciyi, sıcak suya koysan da beyâzlaşmaz.***

● Âl-i İmrân sûresi, 116.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Şübhesiz, kâfir olanlara, malları da, evlâdları da Allahü teâlâyâ karşı hiçbir fâide vermeyecektir. İşte onlar, Cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.)**

AÇIKLAMA:

Bu âyet-i kerîme, bütün kâfirleri red etmek için nâzil olmuştur. Onlar, “Biz mal ve evlâd bakımından dahâ çoğuz. Bize azâb edilmez” diyerek, mallarıyla ve çocuklarıyla övünüyorlardı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” için, O hak üzere olsaydı, Rabbi onu fakîrlikde ve sıkıntıda bırakmazdı” diyorlardı.

Âyet-i kerîmede yalnız **mal** ve **evlâdın** zikir edilmesinin sebebi, insan ba’zan mal vererek, ba’zan çocuklarından yardım isteyerek kendini korur. Cansızların en fâidelisi mal, canlıların ise, evlâddır. İşte kâfirlerin, âhîretde mal ve evlâdından fâidelenememesi, onun, başka şeylerden elbette fâidelenemeyeceğini gösterir.

(İşte onlar Cehennemliklerdir.) Onlar devâmlı olarak Cehennem ehlidirler ve oradan ayrılmazlar. (Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.)

Allahü teâlâ, kâfirlerin mallarının kendilerine fâide vermeyeceğini bildirdi. Ancak onlar ba’zan mallarını hayr işlerde harcıyorlar. Bundan, onlar bu yaptıklarından fâidelenebilirler mi diye bir sülâle aklı geliyor. Allahü teâlâ, yukarıdaki âyet-i kerîme ile, bu şübheyi gidermekdedir. Bununla her ne kadar, Allahü teâlânın rızâsını kâd etseler de, bu harcamalardan dolayı bir fâide (sevâb) kazanamayacaklarını beyân etdi ve şöyle buyurdu:

● Âl-i İmrân sûresi, 117.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Onların dünyâ hayâtında yapmakda oldukları infâkların (harcamaların) durumu, kendilerine zulm etmiş olan bir kavmin, ekinlerini vurup, mahv eden kavurucu bir rüzgârın durumuna benzer. Onlara Allahü teâlâ zulm etmedi. Fekat onlar, kendilerine zulm ediyorlar.)**

AÇIKLAMA:

Kâfirler, övünmek, şöhret, insanlar arasında iyi anılmak, müslimânlara düşmanlık için dünyâ hayâtında harcamalar yapmaktadır. (Bedr ve Uhud muhârebelerinde, müslimânlara düşmanlık için, kâfirlere çok mal harcadıkları gibi.) Bu hâl, küfr ve günâhları ile kendilerine zulm edib, Allahü teâlânın gazâbına uğrayan bir kavmin ekinlerine isâbet eden ve cezâ olarak onu mahv eden ve hiçbir iz ve eser bırakmayan kavurucu bir rüzgârın durumuna benzer.

Kâfirlerin, küfrleri ve günâh işlemeleri sebebiyle kendilerine zulm edib, gazâba uğramalarının sebebi, gazâbla olan helâkin, çok şiddetli olduğunu bildirmek içindir.

Kâfirlerin harcadıkları malların, kendilerine hiçbir şekilde fâidesi kalmaması ve temâmen zâyî’ olup, elden çıkması husûsunda, kavurucu

rüzgârın isâbet edip, hiç fâidelenilmeyecek hâle gelen ekinlerine benzetilmiştir. Belâgatda buna teşbîh-i belîg denir.

Harcadıkları malların zâyi' olmasıyla, **Onlara Allahü teâlâ zulm etmedi. Fekat onlar, kendilerine zulm ediyorlar.** Çünkü onlar, gereksiz yerlere harcıyarak, mallarını zâyi' etdiler.

Bil ki, kâfirlerin harcaması, ya dünyâ menfe'ati için, yâhud âhîret fâidesi içindir. Dünyâ menfe'ati için olursa, değil kâfir için, müslimân için de âhîretde onun aslâ bir eseri, izi, ya'nî fâidesi kalmaz. Kâfirlerin harcamaları, âhîret menfe'ati için de olabilir. Meselâ, onlar mallarını, köprüler, za'îflere, yetîmlere ve dullara iyilik gibi hayrlara harcamış ve bunlardan birçok hayr beklemiş olabilirler. Fekat, kâfir oldukları için, âhîretde, küfrlerinin, o hayrları yok ettiğini görürler. Bunlar, ekin ekip, ondan çok fâideler bekleyen, fekat birden kavurucu soğuk bir rüzgârın isâbet edip, ekinlerini yakdığı, geriye üzüntü ve kederden başka bir şey kalmıyan kimseye benzer. Bu durum, kâfirlerin mallarını hayrda harcadıkları zemân böyledir.

Resûlullaha eziyyet etmek, mü'minleri öldürmek ve yurtlarını tahrib etmek gibi, hayr zan ettikleri, fekat günâh olan yerlere yaptıkları harcamalara gelince, birinci hakkında söylediklerimiz bunun hakkında çok dahâ şiddetlidir. Böyle olduğunu Furkân sûresi 23.cü âyet-i kerîmesi de bildirmektedir. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki, **(Biz onların, ya'nî kâfirlerin küfr hâlinde yaptıkları iyi işlere kast edib, saçılmış zerre hâline getiririz, ibtâl ederiz.)**

Sâlih bir kimseyi memleketinden sürmek veyâ onu öldürmek yâhud eziyyet etmek için, kötü maksadlı kimselerin yaptıkları harcamalar da, bu kısma girer. Bunlardan Allahü teâlâyâ sığınırız.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Kul kıyâmet günü dört sâle cevâb vermedikce hesâbdan kurtulamıyacaktır. Ömrünü nerede harcadığından, bedenini nerede yıpratdığından, ilmiyle nasıl amel ettiğiinden, malını nereden kazanıp, nereye harcadığından.)**

Aklı kimse, malını hayra harcamakda ve amelinde ihlâslı olmakda acele etsin. Hadîs-i şerîfde: **(Kıyâmet günü mührlü sahîfeler getirilir. Allahü teâlânın huzûruna konur. Allahü teâlâ meleklerle: "Bunu atın, bunu kabûl edin" buyurur. Melekler: "Yâ Rabbî! İzzetin hakkı için, biz onda hayrdan başkasını görmedik" derler. Allahü teâlâ: "Bu benden başkası içindi. (Benim için yapılmamışdı). Bugün benim rızâm için yapılan ameli kabûl ederim" buyurur)** buyuruldu.

Ey genç, çalışıyorsun mâdem Zeydin evinde, ücretini o verir, sakın Amrdan bekleme.

Elbisesi altında barâs hastalığı var, kölenin yüzü güzel olsa da neye yarar.

Hikâye: Mansûr bin Ammâr “rahmetullahi aleyh” şöyle anlatır: Beni seven, bağılılığı olan, sıkıntılı ve râhatlık günlerimde beni ziyâret eden bir din kardeşim vardı. Çok ibâdet eder, teheccüd nemâzı kılar, ağlardı. Onu bir müddet göremedim. Dahâ sonra onun, hastalanıp, za’îf düşdüğüünü öğrendim. Evine gidip, kapısını çaldım. Çocuğu kapıyı açdı. İçeri girdiğimde, onu evin ortasında, yatağında yatar bir hâlde buldum. Yüzü kararmış, gözleri morarmış ve dudakları şişmişti. Ona: Kardeşim! Kelime-i tevhîdi, ya’nî “Lâ ilâhe illallah”ı çok söyle, dedim. Gözlerini açıp, göz ucuyla bana bakdı. Bu sözümü birkaç def’a tekrârladım. Her seferinde gözünün ucuyla bana bakdı. Sonunda: Eğer kelime-i tevhîdi söylemezsen, seni ne yıkırım, ne kefenlerim ve ne de nemâzını kılarım, deyince, bana: “Ey kardeşim Mansûr! Kelime-i tevhîd ile aramda bir perde var” dedi. Ben, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahil’aliyyil-azîm! söyleyip, peki o nemâzların, o teheccüdlerin, oruçların nerede kaldı, dedim. Ey kardeşim! Onlar Allah için değildi. Falanca böyle böyle yapıyor desinler diye yapardım. Fekat, yalnız iken, kapıları kapatır, perdeleri indirir ve Rabbime karşı günâh işlerdim, dedi.

***Meşhûr olmak istiyorsan bu âlemde eğer ki,
zâhirini süslemen kâfîdir elbette ki.***

Öyleyse akllı kimse, üzerinde bulunduğu hâllerinde niyeti doğru değilse, mallarının ve evlâdının çokluğuna aldanmasın. Âhıreti, hattâ Mevlâyı, ma’sivâyâ tercîh edenler, fakîrliği zenginlikden üstün tutanlar, zilleti, izzetden dahâ lezzetli bulup, mallarını ve canlarını Allah yolunda sarf edenler nerede? Yemîn ederim ki, böyle kimseler, ender bulunan, sayıları çok az kimselerdir.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Kabre girene kadar, çocuklukla övünmek sizi oyaladı)** meâlindeki Tekâsür sûresinin 1 ve 2.ci âyet-i kerîmelerini okudu ve şöyle buyurdu: **(İnsanoğlu malım, der. Hâlbuki senin malın, ancak yiyip yok ettiğın, yâhud giyip eskittiğın veyâ sadaka olarak verip, gönderdiğindir.)**

Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ey Âişe! Bana kavuşmayı istersen, dünyâdan sâdece bir binicinin [hayvan üzerinde yolculuk yapanın] aزیğı kadarıyla yetin. Sakın zenginlerle oturma. (Elbiseyi) yama yapmadan eskitme.)**

Başka bir hadîs-i şerîfde de: **(Allahım! Kim beni severse, ona iffet ver. Onu yetecek kadar rızkla rızklandır. Bana buğz edenin, malını ve evlâdını çoğalt.)**

Ey kul! İşin hakîkatine vâkıf oldun. Malın kimseye fâide vermeyeceğini, kurtarmıyacağını gördün. Öyleyse, kanâ’ate ve dünyâlığı azaltmaya sarıl. Mal ve mevki’ sâhiblerine aldanma.

NİSÂ SÛRESİ

● Nisâ sûresi, 44 ve 45.ci âyet-i kerîmelerinde buyuruluyor ki, **(Kendilerine kitâbdan nasîb verilenlere, ya'nî yehûdîlere bakmaz mısın. Dalâleti, sapıklığı alıyorlar. Ey mü'minler! Sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar. "Allah, düşmanlarınızı dahâ iyi bilendir.")**

Bu âyet-i kerîmelerde şu husûsa işâret vardır. Kitâbın ilminden, ya'nî bildirdiklerinden zâhiren bir şeye kavuşan, fekat esrârından ve hakikatlarından nasîblenemeyen kimseler, **dalâleti**, ya'nî dinde gevşekliği, hevâya uymayı **satın alıp**, dîni dünyâya karşı satarlar. Onlar, dünyâya düşkün olduklarından, mal ve makâma tamâhlarından, riyâset ve hüsn-i kabûle [mevki' ve makâma] muhabbetlerinden dolayı, Allahü teâlânın dîninde gevşeklik yapan kötü din adamlarıdır. **Ve** ey takvâ ehli! Peygamberlerin vârisleri ve insanlar arasında hakkın tâlibleri! Onlar size hased etdikleri için, hak **yoldan sapmanızı istiyorlar**. Nasîhat etmek ve sevgi göstermek behânesiyle sizi kınıyorlar ve size eziyyetde bulunuyorlar.

Allah, düşmanlarınızı, sizden **dahâ iyi bilendir**. Allahdan başkasını istemeye ve Ondan başkasının hakkına ri'âyete teşvîk ederek, hak yolu kesen, sizi ondan döndüren ve Allahü teâlânın hak yolundan alıkoymayan nasîhatlarını kabûl etmeyin. Allahü teâlânın size emr etdiklerine uyun.

Bil ki, hem dalâlete düşen, hem de dalâlete düşüren kimsenin hâlinden dahâ kötü ve çirkin bir hâl göremezsin. Dalâlete düşme ve düşürme, ekseriyâ insanların elindekilere göz diken, dolayısıyla dinde gevşeklik yapan âlimlerde olur. Dinde gevşekliği yok etmenin yolu, insanların elindekilere tamâ'ı ortadan kaldırmaktır.

Rivâyet olunduğuna göre, meşâyıhdan birinin kedisi vardı. Civârda bulunan bir kasabdan her gün biraz et alırdı. Bir gün kasabda uygun olmayan bir hâl gördü. Önce, girip kediyi çıkardı. Sonra tekrâr içeri girip, o uygunsuz durumdan dolayı onu uyardı. Bunun üzerine kasab ona: "Bugünden sonra kedin için sana bir şey vermeyeceğim" dedi. Bu zât da ona: "Ben kediyi çıkardıktan ve senden bir istek ve arzûm kalmadıktan sonra, sâdece Allah rızâsı için sana nasîhatda bulundum" dedi.

Bu olay, şuna benzer: İnsanlar tarafından sevmeyi isteyene, nasîhat etmek nasîb olmaz. O hâlde, akllı kimsenin nefsini kötü ve çirkin huy-lardan temizlemesi lâzımdır.

● Nisâ sûresi, 46.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Yehûdîlerden bir kısmı, kelimeleri, yerlerinden tahrîf ederler. Dillerini eğip, bükererek, dîne saldırarak, Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem", işitdik, karşı geldik. Dinle, işitmez olası, râinâ derler. Eğer onlar işitdik, itâ'at etdik, dinle ve bizi gözet deselerdi, şübhesiz kendileri için da-**

hâ hayrlı ve dahâ doğru olurdu. Allahü teâlâ, küfrleri yüzünden onları la'netlemiştir. Artık onlar, pek azı müstesnâ, îmân etmezler.)

AÇIKLAMA:

Yehûdilerden bir kısmı, kelimeleri, Allahü teâlânın koyduğu yerlerinden tahrif ederler, değiştirirler.

Tahrif iki kısımdır:

1– Kelimeyi bâtil, ya'nî aslsız, yanlış bir şekilde te'vil ederek, ona kasd edilmeyen ma'nâyı vermektir. Zemânımızdaki ehl-i bid'at da kendi mezheplerine uymayan âyet-i kerîmeleri, böyle yanlış açıklıyorlar.

2– Bir kelimeyi yerinden kaldırıp, yerine başka bir kelime koymaktır. Yehûdiler, Peygamber efendimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" Tev-râtdaki sıfatlarını böyle tahrif etmişlerdi. Meselâ, beyâz buğday renkli, orta boylu ma'nâsındaki "esmer reb'a" kelimesini, koyu esmer, uzun boylu ma'nâsına olan "âdem tuvâl" kelimesi ile değiştirdiler. Yine, "recm" kelimesi yerine "had" kelimesini koydular.

Dillerini eğip bükerek, Onların böyle dillerini eğerek söylemeleri, yâ sözü kendi ifade ettiği ma'nâsından seb' etme ve dil uzatma ma'nâsına çevirmek içindir. Nitekim, hoşlanmadığın hiçbir söz duymayasın yerine, işitmez olası, dediler. Yine "Bize bak" ma'nâsındaki "Unzurnâ" yerine, çobanımız ma'nâsındaki râinâyâ benzeyen râinâ dediler. Yâhud, dillerini eğip, bükmeleri, kelime oyunu yaparak, düâ ve hurmet ediyormuş görünüp, dil uzatmak ve hakâret etmek içindir.

Dîne alaylı bir şekilde **saldırarak,** Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" gerek huzûr-ı se'âdetlerinde ve gerekse gıyâbında bozuk arzû ve isteklerine uymayan her emrine sözle ve lisan-ı hâlle **İşitdik,** sırf inâd ve muhâlefet olsun diye senin emrine **karşı geldik, işit, işitmez olası, râinâ, derler.**

İşitmez olası sözünün iki ma'nâsı vardır: 1– Medh içindir. Hoşlanmıyacağı bir sözü işitmeyesin, demektir. 2– Kötülemek içindir. Sağır olursun, ölesin de işitmeyesin, demektir.

Eğer onların düâsı kabûl olsaydı, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" işitmezdi. Onlar sanki, Resûlullaha "sallallahü aleyhi ve sellem" düâlarının kabûl olması temennîsi ile bunu söylüyorlardı. Onlar bu sözü medh ma'nâsıyla söylüyormuş gibi gösteriyorlardı. Fekat, içlerinden beddûâ ma'nâsını kastediyorlardı. Böyle söylemekle de râhatlıyorlardı.

"Râinâ" lafzının da iki ma'nâsı vardır:

1– Hayr ve iyilik içindir. Bizi gözet, bize bak ve sözümüze kulak ver, dinle, seninle konuşalım ma'nâsınadır.

2– Kötülemek içindir. Muhâtabı ahmaklıkla, kötülemek için kullanı-

lır. Veyâ yehûdiler aralarında birbirini seb' etmek için, bizim çobanımız ma'nâsına gelen râinâ derlerdi. Müslimânların Peygamber efendimize bizi gözet ma'nâsında râinâ demesini fırsat bilerek, kelime oyunu ile râinâ kelimesine benziyecek şekilde ağızlarını bükerek râinâ dediler. Onlar bunu hurmet ve saygı gösteriyormuş gibi söylerlerdi. Fekat niyyetleri dil uzatmak ve hakâret etmekteydi.

Süâl: Onlar, açık olarak, **(İşitdik ve isyân etdik)** dedikten sonra, niçin böyle **(râinâ)** diye iki ma'nâlı bir sözü söylediler.

Cevâb: Bütün kâfirler, Resûlullahı "sallallahü aleyhi ve sellem" inkâr ediyor ve karşı geliyorlardı. Ancak, Resûlullahdan çekiniyor ve müslimânların kendilerine zarar vermesinden korkuyorlardı. Bundan dolayı Peygamber efendimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek yüzüne karşı inkâr ve isyânda bulunuyorlar. Fekat dil uzatamıyorlar ve beddûa edemiyorlardı.

Eğer onlar, Allahü teâlânın emrlerinden ve yasaklarından bir şeyi işitdiklerinde, **"İşitdik ve isyân etdik"** yerine, **İşitdik ve itâ'at etdik** ve "dinle işitmez olası" yerine, **"İşitmez olası"** ifâdesini ilâve etmeden yalnız **dinle ve bizi gözet** anlamındaki **"râinâ"** yerine bize bak ve bizi gözet ma'nâsında olan **Unzurnâ deselerdi**, sözlerinin altında şer ve fesad gizlemeselerdi, **şübhesiz kendileri için dahâ hayrlı ve dahâ doğru olurdu.**

Süâl: Onların söylediklerinde hayr olmadığı hâlde, niçin **dahâ hayrlı** olurdu, buyuruldu.

Cevâb: Söylediklerinin hayrlı olması, onların zannına göredir. Yoksa, gerçekden hayr olduğundan değil. İşte onların zannı böyle olduğundan, hitâb da onların bu zannına göre oldu. **(Allah mı dahâ hayrlıdır, yoksa, sizin ortak koşduklarınız mı?)** meâlindeki Neml sûresinin 59.cu âyet-i kerîmesinde de aynı durum vardır.

Fekat, Allahü teâlâ küfrleri sebebiyle onları la'netlemiştir. Ya'nî onlar böyle söyleyip, küfrlerine devâm edince, küfrleri sebebiyle Allahü teâlâ onlara yardım etmedi, kendi hâllerine bıraktı. Onları hidâyetden uzak kıldı. Onlara bunu nasîb etmedi.

Artık onlar, azı müstesnâ, îmân etmezler. Ya'nî, Allahü teâlâ, müstesnâ olan az bir guruba la'net etmedi ve onlara îmân kapısı kapanmadı. Bundan sonra yehûdî âlimlerinden Abdüllah bin Selâm, Ka'b ve benzerlerinden "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in" meydâna gelen az bir topluluk îmân etdi.

Bu âyet-i kerîmeye şöyle de ma'nâ verilmiştir: **(Onlar az îmân ederler.)** Çünkü onlar, Mûsâ aleyhisselâma îmân etdiler. Fekat Muhammed aleyhisselâmı inkâr etdiler.

Âyet-i kerîmede şu husûsa işâret vardır: Bu ümmetin kötü âlimleri, Allahü teâlânın koyduğu kelimeleri yerlerinden değişdirirler. Bunu Ehl-i kitâb gibi, sözle değil, bilfi'l yaparlar. Dünyâ ve zînetini, hevâyâ tâbi' olmayı terk etmek, âhireti dünyâyâ tercîh etmek, insanların değil, Allahü teâlânın rızâsını aramak husûsunda Cenâb-ı Hakkın emrlerine, sözle **ışitdik**, fi'le **karşı geldik, diyorlar**. Çünkü onların bu işlerle uzakdan ve yakından alâkaları olmaz. Bunların yanından dahî geçmezler. Kerâmet ehlini inkâr ederler. Dür-lü sözlerle, onları alaya alırlar. İşte azı müstesnâ, samîmî olarak onlar îmân etmezler. Çünkü onlar, nefslerinin arzûlarına uyarlar, irâde, hakkı talebde doğruluk, amelde ihlâs, dünyâ ve süslerini terk etme, hattâ Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için varlığını infâk etmenin netîcelerinden olan hakîkî îmânla îmân etmezler. Attâr "kuddise sirruh" şöyle buyurdu:

**Sen bu sahte konuşmaya aldanma aman sakın,
Câhillikle kendini pâdişâh yapmıyasın.
Eğer bütün âlemin okusan da ilmini,
Aşk olmadan, görmezsin hiçbir fâidesini.**

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Allahü teâlânın rızâsını kazanmak maksadı olmadan, sırf dünyâ menfe'ati için ilm öğrenen kimse, Cennet kokusunu duymaz.)**

Şeyh Hasen Alî Şâzilî "kuddise sirruh" buyuruyor ki: Fâideli ilm, Allahü teâlâyâ tâ'ate yardımcı olan, Allahdan korkmayı emr eden, Allahü teâlânın koyduğu sınırlarda durmayı sağlıyan ilmdir. Bu ilm, mârifetullahdır. Allahü teâlâyı tanımak ilmidir.

Şeyh Ebül Hasen "kuddise sirruh" buyurdu ki: İmler, dînar ve dirhem (para) gibidir. Allahü teâlâ dilerse, seni onlardan fâidelendirir. Dilerse, onlarla sana zarar verir. İlmle berâber Allah korkusu bulunursa, sana ondan ecr, sevâb ve ondan fâidelenme hâsıl olur. Yoksa, onun günâhı ve azâbı sanadır. Senin aleyhinde hüccet olur. Allahdan korkmanın alâmeti, dünyâyı ve halkı terk etmek, nefle ve şeytânla muhârebe etmektir. Şeyh Sâdi şöyle buyurdu:

**Sen ilmin sebebiyle iftihâr ediyorsun,
bu sebeble, "herkesden ben üstünüm" diyorsun.**

**Hâlbuki bu, gurûr ve kibirdir ki, esâsen,
bütün aşağılardan aşağısın sen.**

**İlm ağacına, amelden başka meyve tanımam,
zîrâ amelsiz ilm, meyvesiz ağacdır tam.**

**İlm, bilgi, insanlık, yiğitlik ve edebdir,
yoksa kötü olan da, insan sûretindedir.**

**Ma'rifet deryâsının gemisi ibâdetdir,
ya'nî hevay-ı nefsi temâmen terk etmektir.**

***Hiç ilmsiz amelin fâidesi olmaz sana,
göz de sırf görmek için verilmiştir insana.***

● Nisâ sûresi, 47.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ey kendilerine kitâb verilenler! Birtakım yüzleri silip, dümdüz ederek, arkalarına çevirmeden yâhud eshâb-ı sebti la'netlediğimiz gibi la'netlemeden önce, berâberinizdeki kitâbı tasdîk etmek üzere indirdiğimize îmân edin. Allahü teâlânın emri mutlakâ olacaktır.)**

AÇIKLAMA:

Ey kendilerine kitâb, ya'nî Tevrât verilenler! Birtakım yüzleri silip, dümdüz yaparak arkalarına çevirmeden, ya'nî yüzdeki, gözü, kaşı, burnu ve ağzı yok edip, yüzü başın arkası gibi dümdüz yapmadan önce, îmân edin. Bu, ibni Abbâsın "radiyallahü anh" verdiği ma'nâdır. Çünkü, İbni Abbâs bu âyet-i kerîmeyi, "Yüzleri, devenin ve binek hayvanlarının tırnağının düzlüğü gibi yaparız" diye açıklamıştır.

Veyâ âyet-i kerîmenin ma'nâsı şöyledir: "Yüzleri üzerindeki gözü, kaşı, burnu ve ağzı yok edip, dümdüz yaptıktan sonra, yüzü arkaya, arkayı öne çevirmeden îmân edin." Bu ma'nâya göre, biri diğerinden hemen sonra olmak üzere, iki azâbla tehdîd vardır. "Biri, yüzdeki ağız, burnu gibi eserleri yok edip, dümdüz yapmak, diğeri de, bu hâliyle yüzü arkaya, arkayı da öne çevirmekdir."

Yâhud eshâb-ı sebti, ya'nî Cumartesi ehlini, ya'nî yehûdîleri la'net ettiğimiz, onları maymûnlara ve domuzlara çevirdiğimiz gibi, onlara la'net etmeden, bu çevirme ile onları zelîl ve rezîl etmeden önce, berâberinizdeki kitâbı, ya'nî Tevrâtı tasdîk etmek üzere indirdiğimize, ya'nî Kur'ân-ı kerîme îmân ediniz.

Bu tehdîdin meydâna gelmesi, îmânın bulunup bulunmamasına bağlıdır. Eğer onlarda îmân olursa, bu tehdîd meydâna gelmez. Yoksa, meydâna gelir. Bu âyet-i kerîme inince, onlardan bir kısmı îmân etdi ve bu tehdîd onlar için olmadı.

Kur'ân-ı kerîmin Tevrâtı tasdîk etmesinin ma'nâsı, onun kendilerine, vasf edildiği gibi inmesidir. Yâhud, kıssalar, va'dler, tevhîde da'vet, insanlar arasında adâlet, günâhlardan, çirkin ve kötü şeylerden men' etmek konusunda Tevrâta uygunluğudur. Fekat, asrlara göre ümmetlerin durumlarının farklılığı sebebiyle şerî'atdeki ayrılık, görünüşde olup, hakîkatda aralarında ayrılık yoktur. Bilâkis, muvâfakatın, uygunluğun tâ kendisidir. Çünkü, herbiri asrına, zemânına göre hakdır. Şerî'atlerindeki farklılık hikmete binâendir. Hattâ önceki şerî'at, gecikseydi, sonrakine uygun inerdi. Sonraki şerî'at, önce gelseydi, kesin olarak öncekine uygun olurdu. Bundan dolayı, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Eğer Mûsâ aleyhisselâm hayâtda olsaydı, mutlakâ bana uyardı.)**

Allahın emri, ya'nî azâbı mutlakâ olacaktır. Bu âyet-i kerîme

onlar için şiddetli bir tehdiddir. Ya'nî, Allahü teâlânın tehdidinin, geçmiş ümmetlerde kesin olarak gerçekleştiğini biliyorsunuz. Öyleyse, bu tehdidden sakınınız. Küfrden tevbe ve istigfâr ederek, îmâna ve ikrâra dönünüz, demektir.

Bil ki, mesh, ya'nî insan sûretinden çıkarılıp, başka sûretlere çevrilme, bu ümmetde de olmuşdur. Nitekim Ebû Alkame şöyle dedi: "Büyük bir kâfilede bulunuyordum. Birini kendimize emîr ta'yîn etdik. Onun emriyle hareket ediyor, onun emriyle konaklıyorduk. Nihâyet bir yere konmuşduk. Emîr olan şahs, hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömere "radiyallahü anhümâ" dil uzatıyordu. Bu husûsda ona söylenmesi icâb eden sözleri söyledik. Fekat sözü müzü kabûl etmedi. Sabâh olup, yükümüzü yükleyip, hayvanları hâzırlayınca, onun münâdîsi hiç seslenmedi. Bunun üzerine, ne oldu, ne yapıyor diye bakmak için yanına gitdik. Bir de ne görelim, bağdaş kurmuş, bir örtüyle ayağını örtmüş. Örtüyü ayaklarından kaldırdık. Bir de bakdık ki, ayakları domuz ayakları gibi olmuş. Bineğini hâzırladık. Onu bindirdik. Fekat o, bineğinden atlayıp, iki ayağı üzerine durdu. Üç def'a domuzlar gibi bağırdı. Domuz sürüsüne karışıp, hiçbirimizin tanımayacağı şekilde hınzır oldu. **(Ravdat-ül-Ulemâ)** kitâbında da böyle yazılıdır.

Yine nakl edildiğine göre, hadîs râvîlerinden birisi, nemâzda, imâmdan önce başını kaldıran veyâ koyan bir müslimân hakkında buyurulan sahîh bir hadîs-i şerîfin ma'nâsının gerçekleşeceğini inkâr ettiği için, başı merkebe başına dönmüştür. Hadîs-i şerîfin hülâsâsı şudur: **(İmâmdan evvel başını kaldıran veyâ koyan bir kişi, başının merkebe başı gibi olmasından nasıl korkmaz.)** [(Şevâhid-ün nübüvve) kitâbında, hadîs âlimi İbni Mende-i İsfehânî, bu hadîs-i şerîfi nakl ederken, Şâmda bulunan hadîs âlimlerinden birisinin yanına hadîs-i şerîf dinlemeğe gidip, onu bu şekilde gördüğünü nakl etmektedir.]

İşte bunlar sûretin (şeklin) değişmesidir. Ma'nânın değişmesi dahâ şiddetli ve dahâ çetindir. Çünkü meselâ dünyâda gözü kör olanın âhîretde görür olması mümkündür. Fekat, dünyâda kalb gözü kör olan, âhîretde de kör, hattâ dahâ kötü olur.

Dünyâda rezîl olmak, âhîretde rezîl olmakdan hafifdir.

O hâlde, sâlike lâzımdır ki, Allahü teâlâyâ dönen yüzünün, dünyâyâ ve nefsin arzûlarına dönmemesi ve insânî sıfatlarının, yırtıcı hayvan ve şeytânî sıfatlara dönüşmemesi için çok çalışmalıdır. Şeyh Sâdi "rahmetullahi aleyh" şöyle buyurdu:

***Senin dostun ma'nevî şeyler olmamasından,
dolayı üzgünüm ve korkudayım her zemân.***

***Çünkü sen maddî olan şeyleri istiyorsun,
onlardan başkasına dönüp de bakmıyorsun.***

***Hayvan derekesini aşmaya eyle gayret,
zîrâ parlamadıkca ayna demirdir elbet.***

***Nasıl seher kuşundan gâfilse uyuyanlar,
insanlık âleminde habersizdir hayvanlar.***

Fahreddîn Râzî “radıyallahü anh” bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde şöyle buyurdu: Buradaki işin mâhiyyeti, anlatılmak istenen şudur: İnsan ilk yaradılışında, bu görünen âleme alışmışdır. Sonra tefekkür ve kulluk yaparken sanki, bu görünen âlemden, ma'nâ âlemine yolculuk yapmaktadır. Önünde ma'nâ âlemi, arkasında madde âlemi vardır. Allahü teâlânın yardımından mahrûm ve kendi hâline bırakılmış kimsenin yüzü, önündeki ma'nâ âleminde, arkasındaki madde âlemine çevrilir. Nitekim Allahü teâlâ onları vasf ederken şöyle buyurmaktadır: **(Başlarını önlerine eğmiş)** (Secde sûresi, 12.ci âyet-i kerîme.).

Ma'nâ âlemine döndükten sonra, tekrâr madde âlemine dönmekten, hayrdan sonra şerre dönmekten Allahü teâlâyâ sığınırız.

Abdullah bin Müezzîn şöyle buyurmaktadır: Kâ'be-i muazzamayı tavâf ediyordum. Bu esnâda Kâ'benin perdesine yapışmış, yalnız, “yâ Rabbî! Beni dünyâdan müslimân olarak çıkar” diyen birini gördüm. Ona, niçin dahâ başka şeyler de istemiyorsun, dedim. Eğer hikâyemi bilseydin, beni bu husûsda ma'zûr görürdün, dedi. Başından neler geçti diye sordum. Dedi ki: İki kardeşim vardı. Büyüğü müezzindi. Kırk sene Allah rızâsı için müezzînlük yaptı. Ölüm ona gelince, mushafı istedi. Onunla bereketleneceğini zan etdik. O ise, Kur'ân-ı kerîmi eline aldı. Yanındaki-leri, Kur'ân-ı kerîmin içindekilerden berî (uzak) olduğuna şahid tuttu. Sonra hıristiyan olup, bu hâl üzere öldü ve defn edildi. Sonra bu vazîfeyi diğer kardeşim üstlendi. Otuz sene müezzînlük yaptı. Ona da ölüm gelince, o da diğeri gibi yaptı. Hıristiyanlık dîni üzere öldü. Ben de onlar gibi olmakdan korkuyorum. Bundan dolayı, Allahü teâlâyâ dînimi koruması için yalvarıyorum. Ona: Ölen iki kardeşinin dünyâda iken âdetleri, devâmlı yaptıkları ne idi diye sordum. Devâmlı kadınların mahrem yerlerini gözlerler, ergenlik çağına gelmemiş tüysüz çocuklara bakarlardı. İşte bunlar, red, la'net ve sûret değişmesinin alâmetlerinden, belirtilerindedir. Allahü teâlâdan bizi, nefsimizi tezkiyeye ve onu islâh etmeye muvafak kılmasını dileriz.

Yâ Rabbî! Fâtıma evlâdının muhabbeti hurmetine, sonumuzun îmânla olmasını bize nasîb eyle.

● Nisâ sûresi, 48.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Şübhesiz Allahü teâlâ kendisine ortak koşulmasını, magfiret etmez. Bundan başkasını dilediği kimse için afv eder. Kim Allahü teâlâyâ ortak koşarsa, muhakkak pek büyük bir günâh işleyerek iftirâ etmiş olur.)**

AÇIKLAMA:

Şübhesiz Allahü teâlâ kendisine ortak koşulmasını magfiret etmez. Kâfirin, îmân edip, tevbe etmeden küfrünü afv etmez. Çünkü, şe-

rî'atin gelmesinden maksad, küfr kapısını kapatmaktır. İmân etmeden afv edilmenin câiz olması, küfr kapısını açmaya götürür. Ve yine, küfr ve günâhların zulmetini (karanlığını) ancak îmân nûru örter. İmânî olmıyanın küfr ve günâhlarından hiçbirşey afv olmaz.

Bundan başkasını, Allahü teâlâyâ karşı işlenen günâhlardan, şirkden başka büyük, küçük bütün günâhları kendi lütfu ve ihsânı ile tevbe etmeden **dilediği kimse için magfired eder.**

Şeyhimiz, seyyid-i sâni şöyle buyurdu: Bu âyet-i kerîmeye câmi'ul-Kur'ân (Bütün Kur'ânın ma'nâsını ihtivâ eden) denir.

Âyet-i kerîmede, şirkden başka günâhları magfired etmeği dilediği kimselerden murâd, Allahü teâlâyâ şirk koşmaktan sakınan mü'minlerdir. Bunlar şirk koşmadıkları için, Allahü teâlâ onların şirkden başka küçük ve büyük günâhlarını afv eder. Müşriklerin, şirkden başka günâhlarını da afv etmez. Çünkü onlar, Allahü teâlâyâ ortak koşmaktadırlar. Onların şirk koşmaları magfired olunmadığı gibi, şirkden başka günâhları da afv olmaz. Mü'minlerin durumu onlarınki gibi değildir. Allahü teâlâ, onları şirkden muhâfaza ederek, onun azâbından koruduğu gibi, onları magfired etmek sûretiyle şirkden başka küçük ve büyük günâhların azâbından da korur.

Kim Allahü teâlâyâ ortak koşarsa, muhakkak pek büyük bir günâh ile iftirâ etmiş olur. Ya'nî, büyüklüğü takdîr edilemiyen, diğer bütün günâhlar, işlenen bu günâh yanında küçük kalmaktadır ki, böyle bir günâhı işliyerek, Allahü teâlâyâ iftirâ eden kimse, aslâ afv edilmez, magfired olunmaz.

Bu âyet-i kerîme, bu ümmet için, güneşin üzerine doğup batdığı hayrların en büyüğüdür. Çünkü şirkden başka günâhların afv edilmesi, Allahü teâlânın dilemesine bağlı olduğunu bildirmektedir. Kerîm olan Allahü teâlânın dilemesine bağlı olan va'd, bilhâssa Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden hâlis mü'minler için muhakkak gerçekleşir. Allahü teâlâ, onlar hakkında, Zümer sûresi 53.cü âyetinde meâlen, **(Allah onlar için bütün günâhları magfired eder)** buyurdu.

Rivâyet edildiğine göre, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" amcası hazret-i Hamzayı şehîd eden Vahşî, Resûlullahı mektûb yazıp, müslimân olmak istediğini, fekat Kur'ân-ı kerîmde sana inen, **(Onlar, Allahü teâlâ ile birlikde başka bir ilâha tapmazlar. Hakdan başka Allahü teâlânın harâm kıldığı nefsi öldürmezler. Bunlar, zinâ etmezler.)** âyeti, müslimân olmama mâni' oluyor. Çünkü ben, bu üçünü de yaptım. Benim için tevbe var mıdır, dedi. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme indi. **(İmân edip, tevbe eden ve sâlih ameller işliyenlerin günâhlarını sevâblara çeviririm. Allahü teâlâ günâhları afv edici, acıyıcıdır.)** [Furkan sûresi 70.ci âyet-i kerîme.] Hazret-i Vahşî, bunun üzerine, âyet-i kerîmede sâlih amel işlemek şart koşuluyor. Sâlih amel yapıp yapamıyacağımı bilemiyorum, diye tekrâr mektûb yazdı. Bunun üzerine, **(Allahü teâlâ, dilediği kulla-**

rının, şirkden başka herşeyini afv eder.) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bu âyet-i kerîmeyi Vahşîye “radiyallahü anh” gönderdi. O da tekrâr, âyet-i kerîmede, **“Bundan başkasını dilediği için afv eder”** buyuruluyor. Hâlbuki ben, “Allahü teâlânın beni afv etmeyi dileyip, dilemiyeceğini bilmiyorum” diye, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bir mektûb yazdı. Bunun üzerine, **(Ey kendilerine zulm eden kullarım! Allahın rahmetinden ümmîdinizi kesmeyiniz! Allahü teâlâ bütün günâhları afv eder. O, gafûrdur, rahîmdir.)** meâlindeki âyet-i kerîme geldi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bu âyet-i kerîmeyi Vahşîye “radiyallahü anh” gönderdi. Vahşî takıldığı o şartı görmeyince, Medîne-i münevvereye gelip, müslimân oldu.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen Cennete girer.)**

Ebül Abbâs Şüreyh, ölüm hastalığındayken, rü’yâsında kıyâmetin kopduğunu gördü. Allahü teâlâ, âlimler nerede diye sordu. Onlar gelince, “Bildiklerinizle neler yaptınız” diye sordu. Biz, “Yâ Rabbî! Biz kusûr etdik. Kötü şeyler yaptık” dedik. Sanki Allahü teâlâ, verilen cevâbı beğenmeyip, başka bir cevâb istedi. Bunun üzerine ben, “Yâ Rabbî! Sahîfemde hiç şirk yok. Sen, şirkden başka günâhları afv edeceğini va’d etdin” dedim. O zemân Allahü teâlâ, “Gidiniz, Sizi afv etdim” buyurdu. Şüreyh bundan üç gece sonra vefât etdi. Allahü teâlânın onları afv etmesi, Allahü teâlâ hakkındaki hüsn-i zanlarından dolayıdır.

Bil ki, şirkin de, magfiretin de mertebeleri vardır.

Şirkin üç mertebesi vardır: 1- Şirk-i celî (açık şirk). 2- Şirk-i hafî (gizli şirk). 3- Şirk-i ahfâ (dahâ gizli şirk). Magfiretin de böyle mertebeleri vardır.

Şirk-i celî, maddî, gözle görünen şeyleri Allahü teâlâyâ ortak koşmakla olur. Bu, avâmın şirki olup, Allahü teâlâdan başka şeylere tapmaktır. Putlar, yıldızlar ve dahâ başka şeylere tapmak gibi. Bu şirk, tevhid olmadan afv olmaz. Tevhid ise, gizlide ve açıkda, her hâlükârda, Allahü teâlânın Rab olduğuna inanarak, Ona kulluğunu izhâr etmektir, göstermektir.

Şirk-i hafî, sıfatlarla olur. Bu şirk, havasda, üst tabakadakilerde bulunur. Bu, ibâdet ederken, dünyâ, hevâ ve Allahü teâlâdan başkasına yönelmek sûretiyle, kulluğun lekelenmesidir. Bu ise, ancak vahdâniyyetle afv olunur. Vahdâniyyet, İbâdet yaparken, başka şeylere yönelmeden, onu yalnız Allahü teâlâyâ âid kılmaktır.

Şirk-i ahfâ, bu ise ehas, ya’nî en üst tabakada olanlarda bulunur. Bu da, ağıyârı, Allahü teâlâdan başkasını ve kendi benliğini görmektir. Yalnız vahdetle afv olunur. Vahdet, nâsûtiyyenin, ya’nî insanın maddesinin, lahutîyyetin, ya’nî ma’nâsının bekâsı içinde yok olmasıdır. Çünkü, Allahü teâlâ, şirk mertebeleriyle kendisine ortak koşulmasını, magfiret mertebeleriyle

leriyle afv etmez. Şirkden başkasını, magfiret olunmayı isteyip, şirk mertebelerinden istigfâr edeni, magfiret mertebeleriyle afv eder. Şirk mertebeleriyle Allahü teâlâyâ ortak koşan kimse, büyük bir günâh işliyerek Allahü teâlâyâ iftirâ etmiş olur. Ya'nî, kendisiyle Allahü teâlâ arasına, Allahü teâlâdan başka şeyleri ve enâniyyetini, benliğini meydâna çıkarmak sûretiyle bir perde kor. Nitekim: "Senin varlığın, hiçbir günâh, onunla mukâyese edilmeyecek derecede büyük bir günâhdır", denilmiştir.

● Nisâ sûresi, 49.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Kendilerini temize çıkaranlara bakmaz mısın. Hâyır, yalnız Allahü teâlâ dilediğini temize çıkarır. Onlar, hurma çekirdeğindeki ince iplik kadar zulme uğramazlar.)**

AÇIKLAMA:

Ey Muhammed "sallallahü aleyhi ve sellem"! "Biz Allahü teâlânın çocuklarıyız ve sevdikleriyiz. Biz küçük çocuklar gibiyiz. Bize günâh yoktur" diyerek, **Kendilerini** günâhlardan **temize çıkaranlara bakmaz mısın**. Hâlbuki onlar, hakikatde kendilerini temize çıkarmadılar. Bunlara bak da, küfr ve büyük bir günâh üzere olmalarına rağmen, Allah katında temiz olduklarını iddi'â etmelerine ve hâllerine ta'accüb ve hayret et. Burada lafz umûmî olup, nefsini temize çıkaran ve kendini çok takvâ ve tâ'at sâhibi olmakla ve Allahü teâlâyâ yakınlıkla vasflandırılanları da içine almaktadır. Burada kişi, amelini beğenmekden sakındırılmışdır.

Onlar, yalan söylemeleri sebebiyle kendilerini temize çıkaramaz. **Hâyır**, yalnız **Allahü teâlâ**, lâıyk olan râzı olduğu mü'min kullarından, **dilediğini temize çıkarır**. Çünkü, Allahü teâlâ, insanın içinde bulunan güzel ve çirkin hâllerini bilir. Bundan dolayı, Allahü teâlâ onları, ya'nî yehûdîleri, kendilerinde bulunan çirkin sıfatlarla vasflamıştır. Onlar bu çirkin işleri yüzünden azâba uğrarlar. Fekat bu azâbda, **hurma çekirdeğindeki ince iplik kadar** en ufak **bir zulme**, haksızlığa **uğramazlar**. Zulm, azâba uğrayacak olana, hakkından fazla azâb etmek, mükâfât göreceğinin da mükâfâtını eksiltmekdir.

● Nisâ sûresi, 153.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ehl-i kitâb senden, kendilerine gökden bir kitâb indirmeni isterler. Onlar Mûsâdan "aleyhisselâm" dahâ büyüğünü istemişler ve "Allahı açıktan bize göster" demişlerdi. Zulmleri sebebiyle onları yıldırım çarpdı. Yine onlar, kendilerine açık mu'cizeler geldikten sonra, buzağıyı ilâh edindiler. Biz bunu afv etdik ve Mûsâya "aleyhisselâm" (onlar üzerine) apaçık bir hâkimiyet verdik.)**

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitâb senden, kendilerine gökden bir kitâb indirmeni isterler. Bu âyet-i kerîme, yehûdî din adamları hakkında inmiştir. Onlar, Peygamber efendimize "sallallahü aleyhi ve sellem", hakîkî ve doğru

Peygamber isen, bize Mûsâ aleyhisselâmın getirdiği gibi, gökden toplu olarak bir kitâb getir, dediler. Ba'zı âlimlere göre, onlar Mûsâ aleyhisselâma Tevrâtın indiği gibi, levhâlar üzerine semâvî yazıyla yazılı, bir kitâb getir, demişlerdir.

Onlar Mûsâdan “aleyhisselâm” bundan dahâ büyüğünü istediler. Ya'nî, ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! Onların senden istediklerini büyük görüyorsan, onlar Mûsâ aleyhisselâmdan dahâ büyüğünü istediler. Her ne kadar kendileri değil de, onların ataları böyle bir istekte bulundu ise de, onlar, her yaptıkları ve terk ettiklerinde atalarına tâbi' olduklarından, bu istek, onlara isnâd olundu. Ya'nî bu husûs, onlarda derin bir şekilde yerleşmiş olup, sana teklîf ettikleri ilk cehâletleri değildir.

Onlar Mûsâ aleyhisselâma, **Bize Allahü teâlâyı apaçık göster, dediler.** Böyle diyenler, Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmla Tûr dağında konuşurken, orada bulunanlar, yehûdilerin ileri gelenlerinden yetmiş kişidir. Bu konuşma sırasında, dünyâda gözleriyle idrâk edecekleri, kavrayacakları bir şekilde Allahü teâlâyı kendilerine göstermesini istediler.

Bunun üzerine **zulmleri**, inadları, imkânsız olan bir şeyi istemeleri **sebebiyle onları yıldırım çarpdı.** Onları gökden inen bir ateş yakdı. Onların hâlleri ve vaziyetleri, Allahü teâlâyı görmeye müsâid değildi. Bu, Allahü teâlânın mutlak olarak görülemediğini icâb etdirmez.

(Te'vîlât-ı Necmiyye)de şöyle denilmektedir: **“Onlar, bize Allahü teâlâyı açıkca göster”** dediler. Onlar görmeyi, ta'zîm, saygı ve îmânın gerektirdiği tarzda istemediler. Allahü teâlâyı görmek istemeleri Mûsâ aleyhisselâm, **(Yâ Rabbî! Bana (kendini) göster, Seni göreyim.)** dediğinde, onda olduğu gibi, Allahü teâlâyâ olan iştîyâklarından veyâ ayrılık açısından dolayı da değildi.

(Aslâ beni göremezsın) buyurulduğunda, Mûsâ aleyhisselâmın bayılarak yere düşmesi, kavminin uğursuzluğundan, onların böyle bir şeyi istemekde gösterdikleri edepsizlikten ve Peygamberlerine verilmeyen bir şeyi istemelerinden dolayıdır. Onlar, şakî oldukları için, Peygamberlerinin hâlinden ibret almadılar. Hâlbuki sa'îd, başkasının hâlinden ibret alan kimsedir.

“Zulmleri” ya'nî lâıyk olmadıkları, hak etmedikleri bir ni'meti ve fazîleti tama' etmeleri sebebiyle, **“onları yıldırım çarpdı.”** Kâfir olarak yaratılan kimse, Allahü teâlâyı açıkca görse de, Ona îmân etmez. Îmân nûru serpilirken, bundan kendisine isâbet ettiği için, mü'min olarak yaratılan kimse, Peygamberi aleyhisselâm, görmeden, kitâbını okumadan mu'cizesiz ve delîlsiz inanır. Nitekim, Ebû Bekr-i Sıddîk “radiyallahü anh”, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Peygamber olarak gönderildim, buyurunca, hemen tasdîk etmiş ve Veysel Karânî de “rahmetullahi aleyh”, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” ve mu'cizesini görme-

den îmân etmişdi.

Onlar, **kendilerine açık deliller**, Fir'avna gösterilen asâ, beyâz el, denizin ikiye ayrılması ve benzeri mûcizeler, **geldikten sonra, buzağı-yı ilâh edindiler**. Ona tapdılar. Burada **delillerden** murâd, Tevrât değildir. Henüz o zemân Tevrât inmemişdi. Buzağıyı ilâh edinmeleri, onların atalarının işlediği ikinci cinâyetdir.

Cinâyetlerinin ve günâhlarının büyüklüğüne rağmen, tevbe etmelerinden sonra, **Biz bunu afv ettik**. Müstehak oldukları hâlde, köklerini kazıyıp, onları yok etmedik.

Denildi ki: Âyet-i kerîmede (**Biz bunu afv ettik**) buyurulması, yehûdîleri tevbeye da'vetdir. Sanki, o cinâyet işliyenler tevbe etdiler. Biz de onları afv ettik. Siz de tevbe edin. Sizi de afv edelim, buyurulmuşdur.

Bu âyet-i kerîme, Allahü teâlânın rahmetinin ve magfiretinin geniş olduğunu, ni'metinin kâmil olduğunu, Onun afv ve magfiretinin her cinâyet ve günâhdan büyük olduğunu göstermekte ve ümîdsizlik red edilmektedir.

Mûsâya, onlara karşı **apaçık hâkimiyet verdik**. Zîrâ Allahü teâlâ günâhlarından tevbe olarak onlara kendilerini öldürmelerini emr etdi. Bunun üzerine onlar, kılıç darbeleri altında avlularına sığındılar. Bu ne muazzam bir hükümrânlık!

● Nisâ sûresi, 154.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, ((Dîni kabûle) **söz vermeleri için, Tûr dağını üzerlerine kaldırdık. Ve onlara** (şükr için) **secde ederek** başlarınızı eğerek, **kapıdan girin, dedik. Cumartesi günü** (balık avlayarak) **haddi aşmayın, dedik. Onlardan sağlam bir söz aldık.**)

Rivâyet edildiğine göre, Mûsâ aleyhisselâm, onlara Tevrâtı getirdiğinde, içindeki hükmleri ağır bulduklarından, bu hükmleri kabûl etmek istemediler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Cebrâîl aleyhisselâma Tûr dağını onların üzerine kaldırmasını emr etdi. Cebrâîl aleyhisselâm Tûr dağını onlar üzerine getirdi. Tûr dağı onları gölgeledi.

Onlar dîninin hükmlerini kabûl edince, Tûr dağı üzerlerinden kaldırıldı.

Tûr üzerlerindeyken, Mûsânın "aleyhisselâm" diliyle **Onlara**, Tihden çıkarılmalarına şükr için, **secde ederek**, başlarınızı eğerek **kapıdan**, kasabanın kapısından **girin, dedik**. Onlar ise oraya sürünerek girdiler ve kendilerine söyleneni değiştirdiler.

Rivâyete göre, onlar, Mûsâ aleyhisselâm zemânında buraya girdiler. Bu rivâyete göre, bahs edilen kapı, Eriha kasabasının kapısıdır. Diğer bir rivâyete göre, yehûdîler, Mûsâ aleyhisselâm zemânında Beyt-i Makdîse girmediler. Bu rivâyete göre, girdikleri kapı, kendisine doğru nemâz

kıldıkları kubbenin kapısıdır.

Yine yehûdîlere, Dâvûd aleyhisselâmın diliyle, **Cumartesi günü** balık avlayarak **haddi aşmayın, dedik**. Cumartesi günü onların ibâdet günüydü. Onlardan bir kısmı, haddi aşmış, balık avladılar. **Onlardan** emr oldukları şeye uymak üzere **sağlam bir söz aldık**. Onların sözü **“İşitdik, itâ’at ettik”** demeleridir. Ba’zı âlimler ise, şöyle dedi: Onlar, şâyet dinden dönersek, Allahü teâlâ bize dilediği azâbla azâb etsin, diye söz verdiler.

● Nisâ sûresi, 155.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Verdikleri sözü bozmaları, Allahü teâlânın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere Peygamberleri öldürmeleri ve “kalblerimiz perdelidir” demeleri sebebiyle, (onları la’netledik, sûretlerini değiştirdik ve başka cezâlar verdik. Onların küfrleri ve hakkın onların kalblerine ulaşmaması, kalblerinin yaradılıştan perdeli olduğundan dolayı) değildir. Bilâkis Allahü teâlâ, onların kalblerini küfrleri sebebiyle mührelemiştir. Artık pek azı müstesnâ, onlar îmân etmezler.)**

AÇIKLAMA:

Onlar verdikleri bu sözü bozmaları, Allahın âyetlerini, ya’nî Kur’ân-ı kerîm veyâ kendi kitâblarındaki âyetleri inkâr etmeleri, Zekeriyâ ve Yahyâ aleyhisselâm gibi Peygamberleri haksız yere öldürmeleri, kalblerimiz perdelidir, Muhammed aleyhisselâmın getirdikleri, kalblerimize ulaşmıyor, kalblerimiz Onun dediklerini anlamıyor. Yâhud kalblerimiz ilmlle doludur. Bizim başkasından bir şey öğrenmeye ihtiyâcımız yokdur, demeleri sebebiyle biz onlara yaptığımızı yaptık, cezâlandırdık. La’netledik, sûretlerini değiştirdik ve başka cezâlar verdik.

Onların küfrleri ve hakkın onların kalblerine ulaşmaması, kalblerinin yaradılıştan perdeli olduğundan değildir. **Bilâkis** iş bunun aksinedir. **Allahü teâlâ onların kalblerini küfrleri sebebiyle mührelemiştir. Artık** onlar, Abdüllah bin Selâm ve arkadaşları gibi, **pek azı müstesnâ îmân etmezler. Veyâ âyet-i kerîmenin ma’nâsı şöyledir: (Onlar az îmân ederler. Bu îmânları az olduğu için, i’tibâr edilmez.)** Onların az îmânlarının ma’nâsı, Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” ve kitâbların bir kısmına inanıp, diğerlerine inanmamalarıdır. Yâhud âyet-i kerîmenin ma’nâsı şudur: **(Onlar mu’teber olmayan îmânla îmân etmişlerdir. Onun için onlara mü’min denilmez. Onlar gerçek kâfirlerdir.)**

Görüldüğü gibi, ahdi, verdiği sözü bozmak, Allahü teâlânın gazâbına sebep olmuştur. O hâlde mü’min, belâ ve musîbetden kurtulması için, verdiği sözün hükmlerini yerine getirmesi gerekir.

İbni Ömer “radıyallahü anhümâ” şöyle buyurdu: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” yanımıza gelip, şöyle buyurdu: **(Ey Muhâcirler topluluğu! Beş şey var ki, size ulaşmasından Allahü teâlâyâ sığınıyorum.**

Siz bunlarla imtihân olunacaksınız:

1– Bir cem’iyyetde fuhûş açıkca yayıldığında, taun ve önceki-lerde görülmiyen acılar ve hastalıklar ortaya çıkar.

2– Ölçü ve tartıyı eksik yaptıklarında, kıtlık ve geçim darlığı olur ve idârecinin zulmüne ma’rûz kalırlar.

3– Mallarının zekâtını vermediklerinde yağmur yağmaz. Hayvan- lar olmasaydı, yağmur yağmazdı.

4– Allahü teâlâyâ ve Resûlüne verdikleri sözü bozduklarında, Al- lahü teâlâ onlara, kendilerinin dışından bir düşman musallat eder. El- lerindeki bir kısmını alır.

5– Sultânları, Allahü teâlânın kitâbıyla hükmetmezse, Allahü te- âlâ onların arasına korku salar.)

(Mesnevî)de şöyle buyuruldu:

*Gitme vefâsızların hiç lütfu tarafına,
O köprü vîran oldu, bir hayr gelmez sana.*

*Kulluğun îcâbıdır ahd ve misâkı bozmak,
Takvâ ehli bir kişi bunları korur ancak.*

*O kimse ki vefâ toprağına bir yudum saçdı,
Ondan ni’met avı nasıl kaçacakdı.*

● Nisâ sûresi, 156.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Yine küfr- lerinden ve hazret-i Meryeme büyük bir iftirâ etmelerinden.)**

● Nisâ sûresi, 157.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ve “Biz Al- lahın Peygamberi Mesîhi, Meryem oğlu Îsâyı öldürdük demeleri yü- zünden (onları cezâlandırıdık). Hâlbuki onlar, Îsâ aleyhisselâmı ne öl- dürdüler ve ne de asdılar. Fekat (öldürülen) onlara Îsâ aleyhisselâm gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler, tam bir şübhe ve te- reddüd içindedirler. Bu husûsda zanna uymak dışında hiçbir bilgileri yoktur. Onu (öldürdüklerini), Îsâ aleyhisselâm olduğunu bilerek öldür- mediler.)**

AÇIKLAMA:

Yine küfrlerinden, Îsâ aleyhisselâmı inkârlarından ve hazret-i Meryeme büyük bir iftirâ atmalarından, ona zinâ isnâd etmelerinden, Biz Allahın Peygamberi Mesîhi, Meryem oğlu Îsâyı öldürdük deme- leri yüzünden onları cezâlandırıdık.

Yehûdîler, Îsâ aleyhisselâma düşman idiler. Onu öldürmek istiyor- lardı. Ona Allahın Peygamberi demeleri, onunla alay etmek içindi. Resû- lullaha da: “Ey kendisine zikr indirilen! Sen mutlak delisin” denilmişdi. İş- te onların **(Biz Allahın Peygamberi Mesîhi, Meryem oğlu Îsâyı öldür-**

dük) demelerinin, işledikleri diğer suçlar arasında zikr edilmesi, hem bu sözlerinin yalan olduğunu, hem de Allahü teâlânın Peygamberinin öldürülmesine sevindiklerini ve onunla alay ettiklerini ifâde etmek içindir.

(Hâlbuki onlar, Îsâ aleyhisselâmı ne öldürdüler ve ne de asdılar. Fekat “öldürülen”, onlara Îsâ aleyhisselâm gibi gösterildi.) Îsâ aleyhisselâm ile arasında benzerlik hâsil oldu.

Rivâyet edildiğine göre, yehûdîlerden bir gurub Îsâ aleyhisselâma: O sihrbaz, sihrbaz bir kadının oğludur. O zânî, zinâ eden bir kadının oğludur diyerek, ona ve annesine iftirâ etdiler. Îsâ aleyhisselâm bunu işitince, şöyle düâ etdi: “Allahım! Sen benim Rabbimsin! Sen beni “Ol” emrinle yarattın. Ben onlara kendiliğimden gelmedim. Allahım! Bana ve anneye dil uzatanlara la’net eyle.” Allahü teâlâ onun bu düâsını kabûl etdi. Ona ve annesine dil uzatanları maymûn ve domuz sûretine çevirdi. Onların reîsi olan Yehûda bunu görünce, kendisine de beddûâ edeceğinden korktu. Bütün yehûdîler, Îsâ aleyhisselâmı öldürmekte ittifâk etdiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Cebrâîl aleyhisselâmı gönderdi. Onu semâyaya kaldıracığını haber verdi. Îsâ aleyhisselâm Eshâbına: “Benim şeklime sokularak, öldürülüp, asılmayı ve Cennete girmeyi hanginiz ister” dedi. Onlardan birisi, ben isterim dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ onu Îsâ aleyhisselâmın sûretine sokdu, ona benzetdi. Yehûdîler tarafından öldürülüp, asıldı.

Başka bir rivâyete göre, Îsâ aleyhisselâma karşı münâfıklık yapan biri vardı. Yehûdîler, Îsâ aleyhisselâmı öldürmek istediklerinde, “Size onu göstereyim” diye, Îsâ aleyhisselâmın bulunduğu eve girdi. O sırada Îsâ aleyhisselâm semâyaya kaldırıldı. O münâfık ise, Allahü teâlâ tarafından Îsâ aleyhisselâma benzetildi. Onlar içeri girdiler ve Îsâ aleyhisselâm sanarak onu öldürdüler.

Başka bir rivâyete göre ise, yehûdî olan Tatyanus, Îsâ aleyhisselâmın bulunduğu eve girdi. Fekat onu bulamadı. Allahü teâlâ onu Îsâ aleyhisselâma benzetdi. Bu şahs, evden çıkınca, onu Îsâ aleyhisselâm zan edip, yakaladılar. Öldürüp, asdılar.

Böyle hârikul’âde hâdiselerin nübüvvet devrinde meydana gelmesi mümkündür.

Birçok kelâm âlimi şöyle dediler: Yehûdîler, Îsâ aleyhisselâmı öldürmeyi kasd edince, Allahü teâlâ, Îsâ aleyhisselâmı göğe kaldırdı. Yehûdîlerin ileri gelenleri, halk arasında fitne çıkmasından, ya’nî dinlerinden dönmüş, Îsâ aleyhisselâmın getirdiklerine inanmalarından korkular. Birini yakalayıp, öldürdüler ve asdılar. O, Îsâ aleyhisselâmdır diye insanları aldatdılar. Çünkü Îsâ aleyhisselâm halk arasına az çıktığından, insanlar onu sâdece ismen tanıyorlardı.

Bu îzâhla, “Bir insanın diğer insana benzetildiği söylenirse, bu,

safsata kapısını açar. Meselâ Zeydi gördüğümüzde, o Zeyd olmayabilir, belki o başka bir şahs olup, Zeyde benzetilmiş olabilir, demek mümkün olur. Bu durumda talaka, nikâha ve mülke güvenilmez” i'tirâzı giderilmiş olur.

Onun hakkında, ya'nî Îsâ aleyhisselâmın durumu hakkında ayrılığa düşenler, kesin bir şek, şübhe ve tereddüd içindedirler.

Bu hâdise meydâna gelince, yehûdîler aralarında ihtilâfa düşdüler. Ba'zıları dediler ki, “öldürülen Îsâ aleyhisselâm ise, bizim arkadaşımız nerede. Öldürülen arkadaşımız ise, Îsâ aleyhisselâm nerede? Ba'zıları da, “yüzü Îsâ aleyhisselâmın yüzü, bedeni, arkadaşımızın bedenidir” dediler. Çünkü, Allahü teâlâ, onun yalnız yüzünü Îsâ aleyhisselâmın yüzüne benzetmişti. Cesedini değil.

Îsâ aleyhisselâmdan, Allahü teâlânın kendisini göğe kaldıracağını işitenler, onun göğe kaldırıldığını söylediler.

Ba'zı tefsîr âlimleri, Îsâ aleyhisselâm hakkında ayrılığa düşenlerin hıristiyanlar olduğunu söylemişlerdir.

Hıristiyanlardan bir kısmı: Îsâ aleyhisselâm öldürülmedi ve asılmadı. Bilâkis Allahü teâlâ onu göğe kaldırdı, dediler.

Ba'zıları da, yehûdîler onu öldürdü dediler.

Nestûrîler de, Mesîhin bedeni asıldı. Ma'nen, rûhen asılmadı, dediler. Hükemânın pek çoğu, Nestûrîlerin söylediklerine yakın söylemekte ve “İnsanın bedenden ibâret olmadığını, insanın bu bedende latîf bir cism veyâ kendi zâtında mücerred rûhânî bir cevher olduğunu, bunun da bedeni idâre etdiğini, öldürmenin bedende meydâna geldiğini, gerçekte Îsâ aleyhisselâmdan ibâret olan rûhun öldürülmediğini söylemektedirler.

Sûâl: Her insan böyledir. Bu niçin Îsâ aleyhisselâma mahsûs olsun.

Cevâben deriz ki: Îsâ aleyhisselâmın nefsi, kudsî, ulvî, semâvî, ilâhî nûrlarla parlamış, meleklerin rûhlarına çok yakındır. Nefs böyle olunca, katl ve bedeni tahrîb etmek sebebiyle, pek acı duymaz. Sonra rûh, bedenin zulmetinden ayrılınca, göğe ve celâl âleminin nûrlarına varır. Orada sevinç ve mutluluğu büyük olur. Bu hâller, herkese olmaz. Âdem aleyhisselâmın yaratıldığından kıyâmete kadar yalnız az kimseye nasîb olur.

Hıristiyanlardan Melkânîler: Îsâ aleyhisselâmın rûhu öldürülmedi ve asılmadı, fekat hissetti, dediler.

Hıristiyanların Ya'kûbîler kolu ise, öldürme ve asmanın, iki cevherden meydâna gelen Mesîhde olduğunu söylerler.

Bu husûsda zanna uymak dışında hiçbir bilgileri yoktur. Onu öl-

dürdüklerini, kesin İsa aleyhisselâm olduğunu **bilerek öldürmediler**. Nitekim onlar da yalnız “Biz Mesîhi öldürdük” diye iddi’âda bulunmaktadırlar.

● Nisâ sûresi, 158.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Bilâkis Allahü teâlâ onu kendine kaldırmıştır. Allahü teâlâ Azîzdir, Hakîmdir.)**

AÇIKLAMA:

Bilâkis Allahü teâlâ onu kendine yükseltmiştir. Burada, İsa aleyhisselâmın öldürüldüğü red edilmekte ve göğe kaldırıldığı bildirilmektedir.

Hasen-i Basrî “rahmetullahi aleyh” bu âyet-i kerîmeyi şöyle açıklamaktadır: Allahü teâlânın ikrâm ve ihsân mahalli ve meleklerin mekânı olan ve Allahü teâlâdan başka hiç kimsenin hükmünün geçerli olmadığı göğe kaldırdık. İsa aleyhisselâmın göğe kaldırılması, Allahü teâlânın huzûruna kaldırılmasıdır. Çünkü, Allahü teâlâ, onun hakkında, diğer kulların hükmünün geçerliliğini kaldırdı.

(Evinden çıkıp, Allahü teâlâyâ hicret eder) meâlindeki âyet-i kerîme de buna benzemektedir. Hâlbuki hicret, Medîne-i münevvereye idi.

(Ben Rabbime gidiyorum) âyet-i kerîmesi de böyledir. Ya’nî, Rabbime ibâdet etmekten hiç kimsenin alıkoymıyacağı bir yere gideceğim demektir.

İsa aleyhisselâmın göğe kaldırılmasındaki hikmet şudur: Allahü teâlâ, meleklerin onunla bereketlenmesi için, onların onunla berâber olmalarını diledi. Çünkü İsa aleyhisselâm Kelimetullah, ya’nî Allahü teâlânın kelimesi idi. Ol emriyle olmuştu. Rûhullah idi. Nitekim melekler de, bütün insanların babası, Âdem aleyhisselâm ile berâber olmalarının bereketiyle, ondan eşyânın isimlerini ve ilm öğrenmişlerdi.

Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, Allah katında İsa aleyhisselâmın hâli, Âdem aleyhisselâmın hâli gibidir.

Denildi ki, İsa aleyhisselâm göğe kaldırıldı. Çünkü, onun dünyâyâ gelmesi, evlilik yoluyla olmadığı gibi, çıkışı da ölümle olmamıştır. Bilâkis, o dünyâyâ Allahü teâlânın kudretiyle geldiği gibi, yine Onun izzet ve azâmetiyle dünyâdan çıkmıştır.

Allahü teâlâ azîzdir. Dilediği şeylerde mağlûb olmaz. Onun dilediğinin olmasına kimse mâni’ olamaz. Allahü teâlânın azîz olması, kudretinin kâmil olmasıdır. Çünkü, İsa aleyhisselâmın göklere çıkarılması, insanların gücüne göre mümkün olmasa da, Allahü teâlânın kudretine nisbetle kolaydır. Kimse buna mâni’ olamaz. O **“Hakîmdir.”** Bütün işlerinde hikmet sâhibidir. İsa aleyhisselâmın göğe kaldırılmasında da hikmeti vardır.

Allahü teâlâ, İsa aleyhisselâmı göğe kaldırdı. Onu nûrânî kıldı. Yi-

me içme arzûsundan kesdi. Meleklerle berâber uçdu. O da onlarla birlikde arşın çevresindedir. Bu sebeble hem insî, hem melekî, hem gök, hem de yer ehliindedir.

Vehb bin Münebbih buyurdu ki: İsâ aleyhisselâma otuz yaşında Peygamberliği bildirildi. Allahü teâlâ otuzüç yaşında onu göğe kaldırdı. Peygamberlik vazîfesi üç sene sürdü.

Sûâl: Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâmı göğe kaldırdıktan sonra, niçin tekrâr yeryüzüne indirmedir.

Cevâb: Allahü teâlâ, kıyâmet alâmetlerinden ve vilâyet-i âmmenin kendisiyle son bulması için, onu yeryüzüne indirmeyi geciktirdi. Ondan sonra hiçbir Velî gelmeyecek. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın döneminin, kıymetini ve şerefini yükseltmek için, bu dönemi, onun şerî'ati üzere olan şerî'at sâhibi bir Peygamberle sona erdirecek. O, Muhammed aleyhisselâmın şerî'atı ile amel edecek. Yehûdîler ve hıristiyanlar da bu şerî'ate inanacak, İsâ aleyhisselâmla nübüvvet ahdini, bu ümmete yenileyecek. Hazret-i Mehdî ve Eshâb-ı Kehf ona yardımcı olacak, evlenecek ve çocukları olacak. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden olacak. Onun ümmetinin Evliyâsının ve vilâyet bakımından Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" vârislerinin sonuncusu olacak.

İmâm-ı Süyûtî, **(Dürr-i Mensûr)** adındaki tefsîrinde, Kehf sûresini tefsîr ederken, İbni Şâhinden şöyle nakl eder: Peygamberlerden dört dânesi hayâtdadır. İki gökdedir. Bunlar, İsâ ve İdrîs aleyhimesselemdir. Diğer ikisi ise, yeryüzündedir. Bunlar da Hıdır ve İlyâs aleyhimesselemdir. Hıdır aleyhisselâm denizde, İlyâs aleyhisselâm karadadır.

İmâm-ı Sehavî "rahimehullah" buyurdu ki, **(Kardeşim Hıdır hayâtda olsaydı, beni ziyâret ederdi.)** sözü, Hıdır aleyhisselâmın hayâtda olmadığı söyleyen selef-i sâlihînden birisinin sözüdür.

Bil ki, akl-ı evvelden olan ervâh-ı muhîmenin hepsi bir safdır. Allahü teâlâ tarafından meydâna getirilmiştir. Ba'zısı, ba'zısının vâsıtasıyla meydâna gelmemiştir. **(Ben rûhların babasıyım. Ben Allahın nûrundasınım. Mü'minler, benim nûrumun feyzidir)** hadîs-i şerîfi de, buna işâret etmektedir. İlk safdaki rûhlar arasında rûh-ı evvel ve akl-ı evvel en yakın olan İsâ aleyhisselâmın rûhudur. Bu incelikden dolayı, İsâ aleyhisselâm, göğe kaldırılmakla, mi'râc husûsunda Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem" ortak oldu. Zemânı, onun zemânına yakın oldu. O hâlde, İsâ aleyhisselâmın rûhu, ism-i a'zâmın tecellîgâhıdır. Cem' makâmında hiçbir ismin ve hiçbir rûhun vâsıtası olmadan, Allahü teâlâdan gelmektedir. Verâset-i evveliyeye ile ism-i câmi-i ilâhînin tecellîgâhıdır. Peygamber efendimiz ise, asâleten, doğrudan, ism-i câmi-i ilâhînin tecellîgâhıdır. **(Şerh-i füsûs)**da böyle yazılıdır.

Sonra bil ki, yehûdîlerden bir topluluk, hazret-i Meryeme zinâ etdi

diye iftirâda bulundu. Başka bir topluluk, onu ta'zîmde haddi aşdı ve "Onun oğlu, Allahü teâlânın oğludur" dediler. Her iki topluluk da dalâle-
te düşdüler.

Denilir ki, hazret-i Meryem, Allahü teâlânın veliyye bir kulu idi. Onun yüzünden iki gurub şakî, ya'nî Cehennemlik oldu. Biri ifrât edenler, ya'nî haddi aşanlar, diğeri tefrît edenler, ya'nî ithâmda bulunanlardır. Diğeri velîlerin durumu da böyledir. Hurmeti terk ve eziyyet ederek inkâr edenler şakî olduğu gibi, hak etmedikleri şeylerin onlarda bulunduğu inanarak, aşırı ta'zim edenler de şakî olurlar. Büyüklerin pek çoğu böyle söylemişlerdir. **(Te'vilât-ı Necmiye)** de böyle bildirmiştir. **(Mesnevî)** de şöyle buyurulmaktadır:

***Velîyi, sınırında tut, hem de kork Allahdan,
Çokları yoldan sapdı, bunda aşırılıktan.***

***Geç oluyor, insanlar ne vakt uyanacak,
Bu ifrat ve tefriti ne zemân anlayacak.***

***Bu beden duvarının altında, ya hazîne,
ya da yılan, ejderhâ yuvası vardır yine.***

● Nisâ sûresi, 159.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ehl-i kitâbdan herbiri, ölümünden evvel and olsun ona muhakkak îmân edecektir. O, kıyâmet gününde onların aleyhine şahidlik edecektir.)**

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitâbdan her biri, ya'nî yehûdî ve hıristiyanlardan herbiri, ölmeden önce **and olsun ona**, ya'nî Îsâ aleyhisselâma **mutlaka îmân edecektir**. Ya'nî, yehûdî âhirete irtihâli yaklaşır, ölüm ona gelince, melekler onun yüzüne ve arkasına vurur. Îsâ aleyhisselâm, sana Peygamber olarak geldi. Sen ise, onu yalanladın, der. O kimse, teklîf vakti kesildiği için, îmânının fâide vermediği o vaktde îmân eder.

Yine melek, hıristiyana, Îsâ aleyhisselâm sana, Allahın kulu ve Resûlü olarak geldi. Sen ise, onun hakkında Allah ve Allahın oğlu diye iddi'â etdin. Bunun üzerine o da, îmânının fâide vermediği, o vaktde Allahın kulu olduğuna îmân eder.

Âlimler şöyle buyurdular: Bir yehûdî ve kitâb ehli, ister yanarak, ister boğularak yâhud yüksekten düşerek veyâ üzerine duvar yıkılarak veyâ onu yırtıcı bir hayvan parçalıyarak yâhud herhangi bir sûretde olsun, Îsâ aleyhisselâma îmân etmeden ölmez.

Hattâ ibni Abbâsa "radiyallahü anhümâ", evinden düşüp ölse de böyle midir, diye sorulduğunda: "Havada düşerken îmân eder" buyurdu.

Yine denildi ki: Onlardan birinin vurulup, başı gövdesinden ayrılrsa, ne olur diye sorulduğunda, "Diliyle yine îmân eder" cevâbını verdi.

Bu âyet-i kerîmede, onların îmân etmelerinin fâide vermediği zemândan önce, îmânda acele etmeye teşvîk vardır. Ayrıca burada bir çeşid teh-dîd de vardır.

Ba'zı âlimler bu âyet-i kerîmeye şöyle ma'nâ vermişlerdir: **Îsâ aleyhisselâm gökden indiğinde mevcûd kitâb ehlinden herbiri, Îsâ aleyhisselâma muhakkak îmân eder.**

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: "**Ben Îsâ aleyhisselâma dahâ lâyıkim. Çünkü, benimle onun arasında bir Peygamber yoktur. Onun size âdil bir hâkem olması yakındır. Onu gördüğünüzde tanıyın. Orta boylu, kırmızıya çalan beyâzdır. Islaklık dokunmamış olsa da, sanki başından su damlar. Domuzu öldürür. İçkiyi döker. Haçı kırar. Kayayı giderir. Allahü teâlâ onun zemânında, müslimânlar müstesnâ, diğer bütün milletleri yok edinceye ve yalnız âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâyâ îmân edilip, ibâdet yapıncaya kadar, islâmiyyet için harb eder. Allahü teâlâ, onun zemânında, kör, yalancı ve sapık olan deccalı helâk eder. Nihâyet, ehl-i kitâbdan herbiri Îsâ aleyhisselâm inince ona îmân eder. Onun zemânında huzûr ve güven olur. Öyle ki, develerle aslanlar, sığırlarla kaplanlar, koyunlarla kurtlar bir arada otlar. Küçük çocuklar, yılanlarla oynar. Fakat birbirlerine zarar vermezler. Îsâ aleyhisselâm, yeryüzünde kırk sene kalır. Sonra vefât eder. Müslimânlar, nemâzını kılıp, defn ederler."**

Başka bir hadîs-i şerîfde de şöyle buyrulur: **(Şübhesiz Mesîh gelecektir. Ona ulaşanlar, benden selâm söylesin.)**

O, ya'nî Îsâ aleyhisselâm, onların, ya'nî ehl-i kitâbın aleyhine şâhidlik edecektir. Yehûdîler hakkında yalanladıklarına, hıristiyanlar hakkında da kendisine Allahın oğlu dediklerine dâir şâhidlik yapacaktır.

● Nisâ sûresi, 160 ve 161.ci âyet-i kerîmelerinde buyuruluyor ki, **(Yehûdîlerin büyük zulmü, çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, men' etdikleri hâlde fâiz almaları, bâtil (harâm yollar) ile insanların mallarını yimeleri yüzünden, (dahâ önce) kendilerine halâl kılınmış (bir kısım) temiz ve hoş şeyleri onlara harâm kıldık. Ve onlardan kâfir olanlara acı bir azâb hâzırladık.)**

AÇIKLAMA:

Yehûdîlerin büyük zulmü, ya'nî yehûdîlerden meydâna gelen ve benzeri görülmeyen **büyük bir zulm, çok kimseyi Allah yolundan, Allahü teâlânın dîni olan islâmiyyetden çevirmeleri, men' edildikleri hâlde, fâiz almaları**, fâiz bize harâm kılındığı gibi, onlara da harâm kılınmıştı. **Bâtil**, rüşvet ve diğer harâm yollar **ile insanların mallarını yimeleri yüzünden**, onların iddi'â etdikleri gibi, başka bir sebepten dolayı değil, dahâ önce **kendilerine** ve onlardan öncekilere **halâl kılınmış** bir kısım **te-**

miz ve hoş şeyleri, onlara, cezâ olarak harâm kıldık.

Onlar, bu zikr edilen günâhlardan birini işledikçe, deve eti, sütü ve iç yağı gibi, dahâ önce onlara ve kendilerinden öncekilere halâl kılınmış olan temiz ve hoş şeylerden bir kısmı cezâ olarak onlara harâm kılındı.

(Te'vilât-ı necmiyye)de şöyle hoş bir incelik geçmektedir: Allahü teâlâ yehûdiler için, **(Halâl ve temiz şeyleri harâm kıldık)** buyururken, biz müslimânlar için: **(Temiz ve hoş şeyleri halâl kılar)** buyurdu. Yine **“Allahü teâlânın halâl ve temiz olarak verdiği rızktan yiyiniz”** buyurdu. Günâhlarımız sebebiyle bize hiçbir şeyi harâm kılmadı.

Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, harâm kılmak ile acı azâbı bir araya zikr ettiğinden, temiz ve hoş şeylerin harâm kılınmasından bizi emîn kıldığı gibi, âhiretde de acıklı azâbdan emîn kılmasını dileriz.

İşâret ehli buyurdu ki: Günâh işlemek, mubâhların harâm kılınmasını îcâb etdirir. Ben derim ki, mubâhları kullanmakda aşırıya kaçmak da münâcâtdan mahrûm olmaya sebep olur. Te'vilât-ı necmiyyenin sözü burada sona erdi. Şeyh Sa'dî “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurdu:

***Gönlünün her istediğinin peşine koşma,
bedene imkân vermek, gönül nûrunu söndürür.***

Ve onlardan kâfir olanlara, tevbe etmeyip, küfrde ısrâr edenlere, elemi kalblere ulaşan çok **acı bir azâb hâzırladık.** Onlar dünyâda halâl ve temiz şeylerin harâm kılınması cezâsını tattıkları gibi, âhiretde de elemi kalblere ulaşan acı bir azâbı tadacaklar.

● Nisâ sûresi, 162.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Fekat onlardan, ilmde râsih (derinleşmiş) olanlar ve mü'minler sana indirilene ve senden önce indirilene îmân ederler. (Onlar) nemâzı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler, Allaha ve âhiret gününe inananlardır. İşte onlara büyük mükâfât vereceğiz.)**

AÇIKLAMA:

Fekat onlardan ilmde râsih, ya'nî derinleşmiş **olanlar,** Abdülla bin Selâm ve arkadaşları gibi tevbe edenlerdir. Onlara, ilmde râsih olanlar, buyurulması, onların ilme devâm etmeleri ve kendilerini temâmen ona verdikleri, şübhelerin onları sarsamaması ve sapdıramaması sebebiyledir.

Ehl-i kitâbın dışında, muhâcir ve ensârdan meydâna gelen **mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene îmân ederler.**

(Te'vilât-ı necmiyye)de bu âyet-i kerîmeyi açıklarken, şöyle buyurulmaktadır: Abdülla bin Selâm “radıyallahü anh”, Tivrât âlimiydi. Tivrâtda Peygamber efendimizin sıfatlarını okumuşdu. İlmde râsih idi, derinleşmişti. Kırâ'et ilminin yanında, mârifet ilmini de biliyordu. “Resûlullahın yüzünü gördüğüm zemân, yalancı birinin yüzü olmadığını anla-

dım” deyip, îmân etdi. Diğer yehûdî din adamları, Tevrâtda Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sıfatını okumuş olsalar da, ilmde râsih olmadıklarından, Resûlullahı görünce tanımadılar ve onu inkâr etdiler. Te’vîlât-ı necmiyyenin yazısı burada sona erdi. Şerîfler hakkında ne güzel söylenmiş:

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” evlâdı için bir nişân yaptılar, Hâlbuki nişân meşhûr olmıyanın şânıdır.

Asîl yüzlerindeki nübüvvet nûru,

Kıyâfetlerindeki yeşil şeride ihtiyâc bırakmaz.

Onlar, **nemâzı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler, Allahü teâlâya ve âhret gününe inananlardır.** Âyet-i kerîmede, Peygamberlere ve kitâblara îmân önce zikr edildi. Çünkü, âyetde Peygamberlere ve kitâblara inananlar murâddır. **İşte onlara büyük bir mükâfât vereceğiz.** Ya’nî, îmân edip, yalnız Allah için sâlih amel yaptıklarından dolayı onlara Cennetde bol sevâb vereceğiz.

Beş vakt nemâz kılmak, en fazîletli amellerdendir. Hadîs-i şerîfde şöyle buyuruldu: **Nerede ve ne zemân olursa olsun, sizden birisi, beş vakt nemâzı kılmaya devâm ederse, kıyâmetde sıratı önce geçenler zümresinin evvelinde parlıyan şimşek gibi geçer.** Yüzü ayın on-dördü gibi (parlak) olur. Nemâzlara devâm ettiği her gece ve gündüz için ona **bir** şehîd sevâbı vardır.

● Nisâ sûresi, 171.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ey ehl-i kitâb! Dîninizde aşırı gitmeyin. Allahü teâlâ hakkında hakdan başkasını söylemeyin. Mesîh, Meryem oğlu Îsâ, ancak Allahın resûlü, Meryeme ulaştırdığı kelimesi ve Allahdan (Allahü teâlâ tarafından gelen) bir rûhdur. Artık, Allahü teâlâyaya ve Peygamberlerine îmân edin ve “Allah üçdür” demeyin. Sizin için hayrlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allahü teâlâ ancak bir tek İlâhdır. O, çocuğu olmakdan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur. Allahü teâlâ vekîl olarak yeter.)**

AÇILAMA:

Ey ehl-i kitâb! Burada hitâb, yalnız hıristiyanlaradır. Îsâ aleyhisselâmın şânını yükseltmekde aşırı giderek, Onun ilâhlılığını iddi’â ederek, **dîninizde haddi aşmayın.**

Bil ki, dinde ve mezhebde haddi aşmak hoş görülmemiştir. Nitekim, bu ümmetden çok kimse, kendi mezheplerinde taşkınlık yaptılar. Şî’î fırkasından, Gulât-ı şîâ, Emîr-ül-mü’minîn Alî bin Ebî Tâlib “radiyallahü teâlâ anh” hakkında ileri giderek, onun ilâh olduğunu iddi’â etdiler. Yine, yetmişiki sapık fırkadan Mu’tezile fırkası da Allahü teâlâyı tenzîh ediyoruz derken, aşırı gidip, Onun sıfatlarını inkâr etdiler. Müşebbihe fırkası da, Allahü teâlânın sıfatlarının bulunduğunu söylüyoruz derken, aşırıya kaçıp,

Allahü teâlâyı cisme benzetdiler. Allahü teâlâ zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” kendi hakkında aşırı gidilmesine mâni’ olmak için, şöyle buyurdu: **(Hıristiyanlar, Meryem oğlu İsâ hakkında aşırılığa düştüğü gibi, siz de benim hakkımda aşırılığa kaçmayın.)** Ya’nî hıristiyanların İsâ aleyhisselâmı medh ederken, aşırı gidip, dalâlete düşerek, o Allahü teâlânın oğludur, dedikleri gibi, siz de beni medhde aşırılığa kaçmayın. **(Benim için Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür deyin.)**

Bu hadîs-i şerîfde ve **Ettehiyyâtüde** kul lafzının Resûlden önce zikr edilmesi, yehûdî ve hıristiyanları red etmek içindir. Çünkü yehûdîler, Üzeyr aleyhisselâm için Allahın oğlu, hıristiyanlar da, İsâ aleyhisselâm Allahü teâlânın oğludur, dediler. Biz müslimânlar ise, Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” için, o Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür, deriz.

Aşırılık, asâbiyyet sebebiyle olur. Asabiyyet nefsin kötü sıfatlarındandır. Nefs, yalnız kötülüğü ve bâtılı emr eder.

***Bırak sen tâ’atini şehvetperest kişinin,
çünkü onun yönü değişir her an için.***

Allahü teâlâ hakkında hakdan başkasını söylemeyin. Ya’nî, hulûl, birleşme, eş ve çocuk edinme gibi, Onun hakkında imkânsız olan sıfatlarla Allahü teâlâyı vasflamayın. Bilâkis Onu bütün bunlardan tenzih edin, uzak tutun.

Mesih, Meryem oğlu İsâ, ancak Allahü teâlânın Resûlüdür. Meryeme ulaştırdığı kelimesi, Allahü teâlâdan, ya’nî Onun tarafından gelen bir rûhdur.

(Mesih) lafzı, Sıddîk ve Fârûk gibi güzel lakâblardandır. Aslı İbrânice Meşîha olup, mubârek ma’nâsındadır.

İsâ kelimesi de İşû’ kelimesinden arapçalaştırılmıştır. Âyet-i kerîmede Meryem oğlu diye zikr edilmesi, İsâ aleyhisselâmın Allahü teâlânın oğlu olduğu iddi’âlarını red etmek içindir.

Meryem, âbide ya’nî ibâdet eden kadın ma’nâsındadır. İsmine uygun olarak ibâdet eden bir kadın olması ümîdiyle ona bu ism verilmiştir.

İsâ aleyhisselâm, Meryem oğlu İsâ diye annesine nisbet edildiği için, kıyâmet gününde insanlar annelerine nisbet edilerek çağrılır. Definden sonra telkîn yapılmasını bildiren hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir. Çünkü, telkînde “Ey falanca kadının oğlu falan” denir. İnsanların bu şekilde annelerine nisbet edilmesinde, Allahü teâlânın kullarını setr etmesi vardır.

İsâ aleyhisselâma **“Onun kelimesi”** buyurulması, babasız, yalnız Allahü teâlânın **“ol”** emriyle yaratıldığı içindir. Her ne kadar bütün varlıklar

Allahü teâlânın “**ol**” emri ile olduysa da, onlarınki vâsıtalarla olmuştur. Meselâ, “**ol**” emrinin babaların yaratılmasına te’alluku, çocukların yaratılmasına te’allukundan öncedir. İsâ aleyhisselâmın, hazret-i Meryeme intikâlinde, “**ol**” emri, onun için bir baba yaratılmasına te’alluk etmeden, doğrudan İsâ aleyhisselâmın yaratılmasına te’alluk edince, İsâ aleyhisselâm meydâna geldi, yaratıldı. İşte, İsâ aleyhisselâm, vâsitasız, doğrudan Allahü teâlânın “**ol**” emri ve kelimesiyle yaratıldığı için ona, “**Allahü teâlânın hazret-i Meryeme ulaştırdığı kelimesi**” denildi. “**Şübhesiz Allahü teâlânın nezdinde İsâ aleyhisselâmın yaratılma husûsundaki durumu, Âdem aleyhisselâmın durumu gibidir. Allahü teâlâ onu, ya’nî Âdem aleyhisselâmın cismini topraktan yarattı. Sonra rûhunu cismine, ya’nî bedenine gönderdiğinde ona “ol” dedi ve oluverdi.**” meâlindeki Âl-i İmrân sûresi, 59.cu âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. İsâ aleyhisselâmın, yaratılma husûsunda Âdem aleyhisselâma benzetilmesi, o da babasız, “**ol**” emriyle (kelimesiyle) yaratıldığı içindir. Hazret-i İsâ, Cebrâîl aleyhisselâmın, hazret-i Meryeme üfürmesiyle hâsıl olmuştur.

İsâ aleyhisselâm için, (**Ondan bir rûhdur**) buyurulması, “Allahü teâlâ tarafından bir rûhdur” ma’nâsındadır. Yoksa hıristiyanların iddi’â ettikleri gibi, “Allahü teâlâdan bir parçadır” ma’nâsında değildir. Çünkü, Allahü teâlâ hakkında parçalara ayrılma ve bölünme muhâldir, imkânsızdır.

Rivâyet edildiğine göre, Hârûn Reşîdin hıristiyan bir doktoru vardı. Çok yakışıklıydı. Gâyet edebli ve sultânların yanında olmaya lâyık özelliklere sâhibdi. Hârûn Reşîd onun müslimân olmasını çok arzû ediyordu. Fekat o bir dürlü kabûl etmiyordu. Hârûn Reşîd bir gün, şâyet müslimân olursa, her istediğini yerine getireceğini va’d etdi. O yine müslimân olmak istemedi. Ona, niçin müslimân olmuyorsun? diye sordu. Doktor, “Sizin kitâbınızda İsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâdan bir parça olduğuna, dolayısıyla hıristiyanlıkta kalmama sebep olan bir delil var” dedi. Hârûn Reşîd, o delilin ne olduğunu sordu. O da (**Meryeme ulaştırdığı kelimesi ve Ondan bir rûhdur**) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bununla, İsâ aleyhisselâmın Allahın bir parçası olduğunu anlatmak istiyordu. Hârûn Reşîdin buna canı sıkıldı ve âlimleri topladı. Fekat onların arasında doktora cevâb verebilecek kimse çıkmamıştı. Nihâyet ona, Horasandan bir hacı kâfilesinin geldiği, içlerinde Âlî bin Hüseyin Vâkîdî adında bir âlimin bulunduğu, onun Kur’ân-ı kerîm ilmlerini çok iyi bildiğini haber verdiler. Hârûn Reşîd onu da’vet etdi ve hıristiyan doktorla bir araya getirdi. Doktor aynı şeyi o âlime sordu. O âlim şöyle dedi: “Ey mü’minlerin emîri! Allahü teâlâ, ilm-i ezeli ile, bu habîsin, bu süâli senin meclisinde bana soracağını bilmektedir. Allahü teâlânın kitâbında mutlakâ bunun cevâbı vardır. Fekat şu ânda hâtırıma gelmiyor. Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, bu süâlin cevâbını buluncaya kadar yimeyeceğim ve içmiyeceğim. İnşâallah bunun cevâbını bulacağım.” Sonra karanlık bir eve girip, kapısını kapattı. Kur’ân-ı kerîmi okumaya koyuldu. Câsiye sûresindeki, (**O, göklerde ve**

yerde kendisinden olan herşeyi size boyun eğdirmiştir.) meâlindeki 13.cü âyet-i kerîmeye gelince, bütün gücüyle bağırarak, “Kapıyı açın, cevâbı buldum” dedi. Kapıyı açdılar. Genç doktoru çağırıp, Hârûn Reşîdin huzûrunda bu âyet-i kerîmeyi ona okudu. Ondandır bir rûhdur” âyet-i kerîmesinin ma’nâsı, “Îsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâdan bir parçadır”, demek olsaydı, “Göklerde ve yerde olan herşeyin” de Ondandır bir parça olması gerekirdi. Bu cevâb üzerine doktor, iddi’âsından vaz geçip, müslimân oldu. Hârûn Reşîd bu duruma çok sevinip, o âlime pek çok ikrâm ve ihsânda bulundu. Alî bin Hüseyin Vâkidî memleketi olan Merve dönünce, **(Kitâb-ün-nezâir Fi’l-Kur’ân)** adında çok kıymetli bir eser yazdı.

Denildi ki, **(Ondandır rûhdur)**un ma’nâsı, diğer rûh sâhibleri gibi, Allahü teâlâ tarafından bir rûh sâhibidir, demektir. Ancak, Allahü teâlânın onun rûhunu **(Ondandır bir rûhdur)** diye kendisine nisbet etmesi, Îsâ aleyhisselâmın şerefini ve üstünlüğünü göstermek içindir.

Ba’zı âlimler de, **“rûh”**dan murâdın, Cebrâîl aleyhisselâmın hazret-i Meryeme üflediği hava olduğunu söylemiştir. Bu hava, hazret-i Meryemin karnına girmiş ve Allahü teâlânın izniyle hâmile kalmıştır. İşte bu hava, bir adı da rûh olan Cebrâîl aleyhisselâmdan çıktığı için, Allahü teâlâ ona rûh buyurdu. Allahü teâlâ, “Ondandır -ya’nî Allahdan- bir rûhdur” diye, Cebrâîl aleyhisselâmın üfürmesini kendisine nisbet etdi. Çünkü Onun üflemesi, Allahü teâlânın izniyle olmuştur.

Ubey bin Ka’b “radiyallahü teâlâ anh” şöyle buyurdu: Allahü teâlâ misâk (söz almak) için, rûhları Âdem aleyhisselâmın belinden çıkardı. **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** diye sordu. Hepsisi **“Evet”** dedi. Sonra onları, Âdem aleyhisselâmın beline iâde etdi. Fekat Îsâ aleyhisselâmın rûhunu, onu yaratmayı dilediği vakte kadar kendi nezdinde tuttu. Sonra bu rûhu hazret-i Meryeme gönderdi. O rûh, hazret-i Meryeme intikâl etdi. Ondandır Îsâ aleyhisselâm oldu.

Denildi ki, hazret-i Îsâ, hazret-i Meryemde Cebrâîl aleyhisselâmın üflemesinden yaratılmıştır. Sâdece birinden değil. Muhakkik âlimlere göre en doğru olan budur.

Yine, Îsâ aleyhisselâmın Cebrâîl aleyhisselâmın üflediği esnâda doğduğu da söylenmiştir.

Ba’zı âlimler de Îsâ aleyhisselâm, sekiz aydan sonra tam vaktinin dolmasıyla doğmuştur, demektedir. En doğru olan birincisidir.

(Te’vîlât-ı necmiyye)de şöyle denilmektedir: Rûhun diğer şeylere üstünlüğü, Îsâ aleyhisselâm gibi, onun da bir vâsita olmadan “ol” emriyle yaratılmasındandır.

Îsâ aleyhisselâm da, rûh gibi “ol” emriyle yaratılınca, ona da rûh denmiştir. Yine, rûh ölüm cismlere üfürülünce, onları dirilttiği gibi, Îsâ aleyhisselâm da Allahü teâlânın izniyle, ölüleri diriltiyor, anadan doğma körleri

ve abraşları iyileşdiriyor, kuş şeklinde yaptığı çamura üfürdüğünde, o çamurdan yaptığı sûret kuş oluyordu.

Bil ki, Allahü teâlânın kelimesinden olan bu rûhânî isti'dât, insanın yaratılışında yerleştirilmiş ve Allahü teâlânın “ol” emriyle yaratılmışdır. Allahü teâlâ bu cevheri ya'nî bu rûhânî isti'dâdı İsâ aleyhisselâmda, onun bu cevheri, meydâna çıkarmak için, bir uğraşması ve gayreti olmadan, kaynağından çıkarmıştır. Çünkü İsâ aleyhisselâmın rûhu, bizim rûhlarımız gibi, babaların sulblerine ve anaların rahmlerine yerleşmedi. Onun cevheri kendi cisminin menba'ında zuhûr etdi. Bir babanın beşeriyeti ile gizlemedi. Hâlbuki bizim cevherimiz, Âdem aleyhisselâma kadar, babalarımızın beşeriyeti ile cismimizin ma'deninde gizlidir. İsâ aleyhisselâmın rûh cevherinin nûrlarının zuhûrundan dolayı, Allahü teâlâ onun çocukluğunun başlangıcında, onda çeşidli mu'cizeler izhâr etdi. Biz ise, bu rûhî cevheri cismânî ma'denden çıkarmak için, bu ilmin üstâdı olan, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” emrlerine ve yasaklarına uyarak, baba ve annelerimizin beşer olmalarından kaynaklanan beşerî sıfatları bedenimizden atmaya muhtâcız. Nitekim Allahü teâlâ, Haşr sûresi 7.ci âyetinde, **(Resûlullahın size emr etdiklerini yapın, nehy etdiklerinden sakının)** buyurmuşdur.

Rûhî cevheri, beşeriyet ma'deninden kurtulan kimse, kendi vaktinin İsâsı olur. Allahü teâlâ onun nefesleriyle, ölü kalbleri diriltir. Sağır kulakları ve kör gözleri onunla açar. Ümmeti arasında bir Peygamber aleyhisselâm ne ise, o da kavmi arasında öyledir.

(Mesnevî)de şöyle buyurulmaktadır:

***İsâ aleyhisselâm konuştu beşikdeyken,
bizim pîrimiz oldu, hem dahâ büyümeden.***

***Pîr, aklı pîr olandır ey genç bunu iyi bil,
yoksa pîrlik, başdaki beyâzlık değildir.***

***Pîrinden başkasına güvenme hiçbir zemân,
Zîrâ Hak teâlâdır ona yardımcı olan.***

***Pîrin elini tut ki, sana hikmet söyliyey,
bilir, haberdâr olur, o, Allahın izniyle.***

Bil ki, üfleyen Cibrîl aleyhisselâm olunca, İsâ aleyhisselâmın rûhânîler sûretinde olması gerekirdi denirse, cevâb olarak şöyle deriz: Cebrâîl aleyhisselâm, hazret-i Meryeme insan sûretinde göründü. Annesi, insandı. Bundan dolayı İsâ aleyhisselâm insan sûretinde olup, rûhânîler sûretinde olmadı. Yine Cebrâîl aleyhisselâm üfleme sırasında insan sûretine girdi. Zîrâ insan sûreti en kâmil sûretdir. Bu sebeble Cebrâîl aleyhisselâm, Resûlullah'a geldiğinde, Dihyenin “radiyallahü anh” sûretinde gelirdi.

Berâberlik zemânında, annenin gördüğü ve hayâl ettiği sûretin çocuğun sûretinde büyük bir te'siri vardır. Hattâ nakl edildiğine göre, bir kadın, bir çocuk doğurdu. Yüzü insan yüzü, bedeni yılandı. Sebebi sorulduğunda, kadın berâberlik sırasında bir yılan gördüğünü söyledi.

Yine işitildi ki, kıbtî bir kadının, dört gözlü, iki ayağı ayı ayağı gibi, bir çocuğu oldu. Çünkü berâberlik sırasında orada bulunan iki ayıya bakmıştı.

Allahü teâlânın, bedenleri dilediği şekilde yaratmasında sırlar vardır. O herşeye kâdirdir. **(Hallî'r-rümûz)** kitâbında da böyle bildirilmektedir.

“Allaha”, ilâhlığın Ona mahsûs olduğuna ve bütün “Peygamberlerine îmân edin”. Onları Peygamberlikle vasflandırınız. Bir kısmını ilâhlıkla vasflandırarak, Peygamberlik vasflarından çıkarmayın. Ya'nî Îsâ aleyhisselâm, Allahü teâlânın Peygamberlerindedir. Diğer Peygamberlere îmân ettiğiniz gibi, ona îmân edin. Onu ilâh yapmayın. İlâh (Allah, Mesîh ve Meryem) olmak üzere **üçdür demeyin.** Bu âyet-i kerîmenin ma'nâsının böyle olduğunu, **(Allahü teâlâdan başka, beni ve vâlidemi ilâh edinin diye sen mi söyledin)** meâlindeki âyet-i kerîme göstermektedir.

Eğer hıristiyanların “Allah, üç uknumdur. Baba uknumu, oğul uknumu ve Rûh-ül kuds uknumu” dedikleri doğru ise, âyet-i kerîmenin ma'nâsı, **“Allah üçdür, demeyin”**dir. Onlar baba uknumu ile, zâtı, yâhud, varlığı, ikinci ile ilmi, üçüncü ile hayâtı kasd etmektedirler.

Sizin için hayrlı olmak üzere, bu sözden, ya'nî teslîsden **vazgeçin.** Yâhud âyet-i kerîmenin ma'nâsı, teslîsi söylemekten **vazgeçip, sizin için hayrlı olana gelin** demektir. **Allahü teâlâ ancak bir tek ilâhdır.** O tek bir zâtdır. İlâhlık Ona mahsûsdur. Her dürlü çoklukdan münezzehtir. **O, çocuğu olmaktan münezzehtir.** Ya'nî, **Onu, çocuğu olmaktan tenzîh ederim. Veyâ Onu çocuğu olmaktan tenzîh ediniz.**

Allahü teâlânın çocuğu olduğu takdîrde, Onun bir benzerinin bulunduğu, dolayısıyla onun fânî olduğu akla gelir. Çünkü, çocuk sâhibi olmak, neslini yok olmaktan korumak içindir. Bundan dolayı, melekler ve Cennetde bulunanlar çocuk sâhibi olmazlar. Ebedî kalmak için yaratılanlar benzerleri olmakla berâber, çocukları olmayınca, ezeli olan ve benzeri olmaktan münezzehe olan Allahü teâlânın çocuk edinmesi elbette olmaz.

(Mesnevî)de şöyle buyurulmaktadır:

***Hak teâlâ doğmadı, doğurmadı, hem dahî,
babası ve çocuğu yokdur, Onun vallâhi.***

(Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur.) Bu âyet-i kerîme, Allahü teâlânın, çocuğu olmaktan münezzehe olduğunun sebebini bildirmekte ve bu husûs te'kid edilmektedir. Ya'nî, göklerde ve yerde ne var-

sa Onundur. Hepsini yaratan, onlara mâlik olan ve onlardan tasarruf sâhibi olan Odur. Îsâ aleyhisselâm da dâhil olmak üzere hiçbir şey Onun mülkünden çıkamaz. Îsâ aleyhisselâmın Onun çocuğu olduğu nasıl hâtıra gelir?

İbni Şeyh Havaşisinde şöyle demektedir: Allahü teâlâ, çocuk sâhibi olmaktan kendini tenzîh ettiği her yerde, göklerde ve yerde bulunan herşeyi, yalnız kendisinin yarattığını ve mülkü olduğunu zikr eder. Bununla, bâtil ehlinin, Allahın oğlu dedikleri Îsâ aleyhisselâmın da, göklerde ve yerde bulunanlar arasında olduğundan, onlar gibi onun da Allahü teâlânın mahlûku ve tasarrufu altında olduğuna işâret edilmiştir. Öyleyse, yaratan ile yarattığı [Hâlık ile mahlûk], mâlik ile, mâlik olunan şey arasında benzerlik düşünülemez. Hâl böyleyken, Îsâ aleyhisselâmın, Allahü teâlânın çocuğu olduğu ve Allahü teâlânın zevcesinin bulunduğu nasıl düşünülebilir?

(Vekil olarak Allahü teâlâ yeter.) Herkes işlerini ona havâle eder. O âlemlerden müstagnîdir. Onun hiçbir şeye ihtiyâcı yoktur. Allahü teâlâ hakkında çocuk edinmek nasıl düşünülebilir? Çünkü, çocuk edinmek, muhtâc ve âciz kimselere âid bir özelliktir. Bunlar, işlerini idârede, kendilerinden sonra gelip, yerlerine geçecek ve kendilerine yardımcı olacak kimselere muhtâcdırlar.

Âyet-i kerîme, tevhîde delâlet etmektedir.

***Varlığına şahiddir ne varsa şu hayâtda,
ancak Hak teâlâdır, tek ilâh kâinâtda.***

Ehl-i tevhîdin maksadı, en yüksek maksaddır. Cennetlerin ötesindedir. Onların maksadı, Allahü teâlânın rızâsıdır. **Hiçbir ni'met onların zevkine denk olmaz.**

Hikâye olundu ki: Sükkerî baba denilen bir velî, ba'zan günlerce, istigrak hâlinde kalıyordu. Hattâ onun öldüğünü zan edip, cenâze hâzırlığı yapıyorlardı. Bir gün kendine gelip, hanımını boşamayı ve çocuklarını terk etmeyi istedi ve: "Melekût âleminde rûhlarla birlikte Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" meclisinde idim. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Sizin ilâhınız, tek bir ilâhdır)** (Bekara: 163) meâlindeki âyet-i kerîmeyi tefsîr ediyor, tevhîdin mertebelerini anlatıyordu. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir kürsî üzerinde bulunuyordu. Kürsînin ayakları dört mertebeye göre olan dört nûrdandı. Bunlar tabî'at mertebesinde siyâh nûr, nefis mertebesinde kırmızı nûr, rûh mertebesinde yeşil nûr, sır mertebesinde beyâz nûrdan idiler. Arşda benim hakkımda: "Sükkerî babayı gönderin. Çünkü çocukları ağlıyorlar" denildi. Bundan dolayı onların hepsini terk etmek istiyorum, dedi. Çocukları ona yalvarıp, bir dahâ böyle yapmıyacaklarına (ağlamıyacaklarına) yemîn ettiler. O da onları terk etmekten vaz geçdi. Ona, Sükkerî baba denilmesi, istiyen herkese şeker vermesiydi. Hattâ onu denemek için, hamam-

da ondan şeker istediler. Ayağıyla hamamın bir mermerine vurup, alın dedi. Bir de baktılar ki, o mermer şeker olmuş. Orada bulunanlar onun evliyâ bir zât olduğunu anlayıp, hakkında şübheleri kalmadı.

Üftâde hazretleri buyurdu ki: Melekût âlemi yukarıda değildir. Bilâkis, mülk ve melekût burada yanınızdadır. Çünkü, Allahü teâlâ zemândan, mekândan, gitmekden ve geri dönmekden münezzehtir. Her nerede olsanız, sizinle berâberdir. Sâlikin öyle bir mertebesi vardır ki, o mertebede Allahü teâlâyâ bakar. Bu mertebeye, mâiyyet mertebesi denir. Sonra tam fenâ mertebesine ulaşmış, varlığı ortadan kalkınca, buna cem' makâmı denir. Bu makâmda sâlik, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyi görmez. Kendisini nûr kaplıyanın karanlığı görmediği gibi olur. Nitekim, güneşe bakan da başkasını görmez. Burada anlatılan, Allahü teâlâyı görmenin, baş gözleriyle ve cismeleri görmek gibi olmadığıdır. Bilâkis Peygamberlerin "salevâtullahi aleyhim ecma'in" ve kâmil evliyanın ve âlimlerin bildirdikleri gibi olur.

Muvahhid (ehl-i tevhîd) gerçekden muvahhid ise, tevhîd, onu, melekût, ceberût ve lâhut âlemine kavuşdurur. Ya'nî muvahhid ikilikden, varlığa, cism ve rûhlara bağlılıktan kurtulur. İşte o esnâda, **(Ancak Allah tek bir ilâh)**dır meâlindeki âyet-i kerîmenin sırrına erer. Allahım! Bizi kavuşanlardan eyle!

● Nisâ sûresi, 172.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Mesîh de, mukarreb melekler de, Allahü teâlânın kulu olmaktan aslâ kaçınılmazlar. Kim Allaha ibâdetden kaçınır ve kibrlenirse, Allahü teâlâ onların hepsini (kıyâmet günü) huzûruna toplıyacaktır.)**

AÇIKLAMA:

Mesîh de, mukarreb melekler de, Allahü teâlânın kulu olmaktan kaçınılmazlar. Çünkü, Allahü teâlâyâ kul olmak, ıftihâr olunacak bir şereftir. Bilâkis, Allahü teâlâdan başkasına kul olmaktan kaçınılır. On dan başkasına kullukda zillet vardır.

Rivâyet olunduğuna göre, hıristiyan olan Nocrân hey'eti Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" huzûruna geldiklerinde, "Niçin bizim sâhibimizi ayblyyorsun" dediler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" onlara, "Sâhibiniz kim" diye sordu. "İsâ aleyhisselâmdır" dediler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", "Onun hakkında ne dedim" buyurdu. "Onun Allahın kulu olduğunu söylüyorsun" dediler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", "Onun Allahü teâlâyâ kul olması âr ve ayb değildir" buyurdu. Onlar, "Hâyır, onun için ârdır (ayb ve kusûrdur), dediler. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. [Nocrândan gelen hey'et ile alâkalı olarak, **(Se'âdet-i Ebediyye)** 369.cu sahîfeye bakınız!]

Âyet-i kerîmede zikr edilen melekler, arşın etrâfındaki melekler olup, Cebrâîl, Mikâil ve İsrâfil ve onların mertebelerinde olan Kerûbiyyûn melekleridir.

Kim Allaha ibâdetden, ya'nî Ona tâ'atden, kaçınır ve kibrlenirse, Allahü teâlâ kıyâmet günü onların hepsini, ya'nî kaçınanı, kibrleneni, ik-râr ve itâ'at edenleri huzûruna toplıyacak ve amellerine göre mu'âme-le edecektir.

● Nisâ sûresi, 173.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Îmân edip, sâlih amel işleyenlere Allahü teâlâ mükâfâtlarını tam olarak ve-recek, hem de fadl ve kereminden fazlasını da ihsân edecektir. (Al-lahü teâlâyâ ibâdetden) kaçınan ve kibrlenenlere gelince, Allah, onları acı bir azâbla cezâlandıracaktır. Onlar kendileri için Allahü teâlâdan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulamazlar.)**

AÇIKLAMA:

Îmân edip, amel-i sâlih yapanlara, Allahü teâlâ, hiçbir şey eksilt-mededen mükâfâtlarını, ya'nî amellerinin sevâbını tam olarak verecektir. Onlara **fadl ve kereminden**, hak etdikleri mükâfâtdan kat kat **fazlasını verecek**, Cennetde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiç kimsenin hâtırına ve hayâline gelmiyen ni'metleri ihsân edecektir. Alla-hü teâlâyâ ibâdetden **kaçınan ve kibrlenenlere gelince**, bu kaçınmaları ve kibrlenmeleri sebebiyle, onlara anlatılamıyacak derecede **acı bir azâbla, azâb edecektir. Onlar kendileri için, Allahdan başka işlerini yapacak ve menfe'atlerini sağlayacak ne bir dost, ne de onları Allahü te-âlânın azâbından kurtaracak bir yardımcı bulamazlar.**

(Te'vilât-ı necmiyye) kitâbında, **(Mukarreb melekler de, kaçın-mazlar)** âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, şöyle buyurulmaktadır: Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, melekleri, Îsâ aleyhisselâmdan üstün oldukları için zikr etmedi. Onları burada zikr etmesi, hristiyanların "Mesîh Allahü teâlânın oğludur" dedikleri gibi, bir kısım kâfirlerin **(Melekler, Allahın kızlarıdır)** dedikleri için zikr etdi. Nitekim başka bir âyet-i kerîmede, **(Erkek sizin de, dişi Onun mu? O takdîrde bu insâfsızca bir taksîm-dir.)** (Necm: 21-22) buyurdu. Bilâkis Allahü teâlâ erkeği önce zikr etmek-le, meleklerden üstün tuttu. Çünkü, Îsâ aleyhisselâm oğul olarak, melek-ler ise kızı olarak kendisine nisbet edilmişlerdir. Sonra, erkek kadından üstün ve ondan önde bir mevki'e sâhibdir. Nitekim Allahü teâlâ Nisâ sû-resi, 11.ci âyetinde, **(Erkeğe, iki kadının payı miktârı vardır)** buyuru-yor. Allahü teâlâ burada erkeği dışıdan öne alıp, ona iki, kadına bir pay ta'yîn etmiştir. Erkeğin kadına üstünlüğü olduğu gibi, Mesîhin de melek-lere üstünlüğü vardır. Hattâ meleklerden üstünlüğü, erkeğin kadınlara üs-tünlüğünden dahâ büyüktür. Câbirin "radiyallahü anh" bildirdiği sahîh hadîs-i şerîf bunu göstermekdedir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Allahü teâlâ Âdem ve zürriyyetini yaratınca, melekler: "Yâ Rabbî! Onları, yir, içer, evlenir, biner yaratdın. Öyleyse dünyâyı on-lara, âhireti bize ver." dediler. Allahü teâlâ buyurdu ki: Yed-i kudre-timle yaratıp, kendisine rûh verdiğimi, "ol" dememle oluveren gibi yapmam. İkisini bir tutmam.)**

Ben derim ki: İsa aleyhisselâmın meleklerden üstünlüğünü gösteren delillerden biri de, anne tarafından Âdem aleyhisselâmın zürriyyetinden olduğu için, Âdem aleyhisselâmında bulunan şeref ile Allahü teâlânın ol emriyle yaratıldığından, [melekler de öyle yaratılmışdır] melekler için olan şeref de kendisinde toplanmıştır. O hâlde, İsa aleyhisselâm, Âdem aleyhisselâmında bulunan şerefe de sâhib olduğu için, meleklerde bulunmayan bir üstünlüğe de sâhibdir. Bunu iyi anla. **(Te'vîlât)** kitâbının sözü burada temâm oldu.

Bil ki, Allahü teâlâyâ ibâdetden en büyük kaçınma, şirk ve Onu tevâhidten yüz çevirmektir. Nitekim amellerin aslı, tevâhid ve îmândır. Kibr ise, günâhların en büyüklerindedir. Bu sebeple kibr ba'zı hadîs-i şerîflerde îmânın zıddı olarak bildirilmiştir.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" şöyle buyurdu: **(Kalbinde hardal dânesi ağırlığınca kibr bulunan Cennete giremez. Kalbinde zerre ağırlığınca îmân olan Cehenneme girmez.)**

Sa'dî Şirâzî "kuddise sirruh" buyurdu ki:

***Sendeki şehvet ve hırs, sonra hased ve kibr,
sanki damarında kan, bedende can gibidir.***

***Hepsi sana düşmandır, kuvvetlenirse bunlar,
senin hükmünden çıkıp, sana baş kaldırılar.***

Hikâye olunduğuna göre, bir kâdî (hâkim), bir gün Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin huzûruna gelerek, "Senin bildiğini biz de biliyoruz. Fekat bizim sözümüz insanlara te'sîr etmiyor" dedi. Bunun üzerine, Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri ona şöyle dedi: "Bir mikdâr ceviz al. Bir kaba koyarak onu boynuna as. Memleketde dolaşarak yüksek sesle: "Kim bana tokat atarsa, ona bir ceviz vereceğim" diye bağırsın ve ceviz bitinceye kadar böyle yap." Bunu yaparsan, sözünün, nasîhatının te'sîr ettiğini görürsün. Kâdî, "Estagfirullah" dedi. Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri: "Günâh işledin. Çünkü, seni nefsindeki kibrden kurtaracak şeyler söylüyorum. Sen ise bundan dolayı estagfirullah diyorsun" dedi.

Şey Sa'dî hazretleri yine şöyle buyurdu:

***Kimin ucb ve kibr, kalbinde varsa eğer,
hakkı ve hakîkati sanma ki kabûl eder.***

***Halk bikkınlık gösterir, böylelerin ilminden,
sıkılırlar hem onun öğüt ve nasîhatinden.***

***Gökden yağmur yağsa da bir taşın üzerine,
onda bitki nâmına hiçbir şey bitmez yine.***

Aklı kimsenin mütevâzî' olması gerekir. Yükseklik tevâzu'dadır. Tevâzu' ise, en fazîletli ibâdetlerdendir.

● Nisâ sûresi, 174.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ey insanlar! Şübhesiz size Rabbinizden bir burhân geldi. Ve size apaçık bir nûr indirdik.)**

AÇIKLAMA:

Allahü teâlâ bütün mükelleflere hitâben şöyle buyurdu: **(Ey insanlar! Şübhesiz size Rabbinizden burhân “mu’cizeler” geldi). Ve size Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vâsıtasıyla apaçık bir nûr, ya’nî Kur’ân-ı kerîmi indirdik.** Ya’nî, size, aklî ve naklî deliller geldi. Sizin için hiç bir özr ve behâne kalmamıştır. Burhân, maksadı isbât için getirilen delîle denir.

Kur’ân-ı kerîme nûr denilmesi, îmân nûrunun kalblere gelmesine sebep olduğundan ve cisimler, aydınlıkla görüldüğü gibi, dînin hükmleri de Kur’ân-ı kerîm vâsıtasıyla bilindiğinden dolaydır.

● Nisâ sûresi, 175.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Allahü teâlâyâ îmân edip, Ona sım sıkı sarılanlara (nefse tâbî’ olmakdan ve şeytânın aldatmasından Ona sığınanlara) gelince, Allahü teâlâ onları kendi katından bir rahmet ve fadla (lütfa) koyacak, onları kendine giden doğru bir yola kavuşturacaktır.)**

AÇIKLAMA:

Kendilerine gelen burhân (delîl) gereğince, **Allahü teâlâyâ îmân edip, Ona sım sıkı sarılanlara**, nefs-i emmâreye uymakdan ve şeytânın aldatmalarından, Ona sığınanlara **gelince, Allah onları kendi katından bir rahmete**, îmân ve amelleri karşılığında, vâcib bir hakkı ödemek için değil, rahmetiyle takdîr ettiği bir sevâba ve buna ilâveten gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kimsenin akl ve hayâl edemediği **fadla lütfa koyacak, onları kendine giden doğru bir yola kavuşturacaktır.**

Bu yol, dünyâda islâm dînidir ve âhîretde, Cennet yoludur.

Allahü teâlâ her Peygambere, ümmetine göstermesi için bir delîl (mu’cize) verdi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” ise, kendisini de delîl yapmıştır. Diğer Peygamberlerin delîlleri, kendilerinin dışında idi. Mûsâ aleyhisselâmın delîli, asâsında ve oniki pınârın fışkırdığı taşda idi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bizzat kendisi, delîl idi.

Onun gözleri delîldi. O buyurdu ki: **(Benden önce rükû’ ve secdeye gitmeyin. Zîrâ ben sizi önden gördüğüm gibi, arkamdan da görürüm.)**

Görmesinin delîli, **(Gözü gördüğünden sapmadı ve onu aşmadı)** meâlindeki Necm sûresi 17.ci âyet-i kerîmesidir.

Burnunun delîli, **(Ben Rahmânın nefesini Yemen tarafından almakdayım)** hadîs-i şerîfidir.

Dilinin mu'cizesi, **(O kendinden birşey söylemez. Onun söylediği ancak Allahü teâlânın vahyidir)** âyet-i kerîmesidir. Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” tükürüğü de delîldir. Câbir “radiyallahü anh” şöyle anlatır: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Hendek gazâsında, **(Ben gelinceye kadar hamurunuzu ekmek yapmayın. Tencerelerinizi ocaktan indirmeyin)** buyurdu. Nihâyet teşrîf etdiklerinde hamura mubârek ağzının suyundan koydu. Hamur bereketlendi. Sonra tencereye de mubârek ağzının suyundan koydu. O da bereketlendi. Câbir “radiyallahü anh” Allahü teâlâyâ yemîn ederek şöyle dedi: “Bin kişiydiler. Hepsi yiyip gitmesine rağmen, tenceremiz hiç birşey eksilmeden kaynıyor, hamurumuzda da hiçbir azalma olmadan ekmek yapılıyordu.

Mubârek tükürüğünün mu'cize olduğunun diğer bir delîli şudur. Hayber muhârebesinde Alînin “kerremallahü vecheh” gözü ağrıyordu. Peygamber efendimiz onun gözüne mubârek tükürüğünü sürdü. Allahü teâlânın izniyle gözü iyileşti.

Mubârek elinin mu'cize olmasının delîli, **(Atdığında sen atmadın. Lâkin Allahü teâlâ atdı)** meâlindeki Enfâl sûresi 17.ci âyet-i kerîmesi ve elinde taşların tesbîh etmesidir. Attârî “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurdu:

O, zerrelere bile çağırıyor, etdi da'vet, taşlar, onun avucunda söylüyordu şehâdet.

Mubârek parmağının mu'cizesi, parmağıyla aya işâret ettiğinde, ikiye bölünmesidir. Hattâ Hira dağı, ikisinin arasında görüldü.

O işâret edince, ay bölündü ikiye, batmışken, çıkdı güneş, onun fermânı ile.

Parmakları arasının mu'cizesi: Parmakları arasından su çıkıp, büyük bir kalabalığın ondan kanıncaya kadar içmesi ve ihtiyâcları olan suyu da berâberlerinde götürmeleridir.

Mubârek göğsünün mu'cizesi: Nemâz kılarken mubârek göğsünden kaynayan tencerenin fokurtusuna benziyen bir ses işitilmesidir.

Kalbinin burhânı, iki gözü uyuduğu hâlde mubârek kalbi uyumazdı. Allahü teâlâ, buyurdu ki: **(“Onun gördüğünü kalb yalana çıkarmadı” ve “Biz senin göğsünü genişletmedik mi?) ve (Cebrâîl aleyhisselâm, senin kalbine Kur'ân-ı kerîmi indirdi.)**

Böyle delîller, mu'cizeler çoktur. Bunların en büyüklerinden biri, mi'râc hâdisesidir. Hattâ Ka'be kavseyni geçip, Ev ednâ makâmına kavuşmuşdur. Ya'nî Allahü teâlâyâ çok yakın olmuşdur. İşte bu da temâmen Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek zâtına mahsûs bir mu'cizedir. Ondandır önce hiçbir Peygambere bunun benzeri verilmemiştir.

O, dahâ önce ümmî olup, okuma, yazma bilmezdi. Vahy geldikten sonra, arabların ve acemlerin en fasîhi oldu. Bundan dahâ kuvvetli, dahâ açık delîl olabilir mi? Allahü teâlâ onu bu ümmete, bir ikrâm ve ihsân olarak verdi. Kim taklîd ile değil de, Allahü teâlânın nûruyla, hakîkî bir îmânla îmân ederse, inâyet-i ilâhî onu çekip, sıfatlar âlemine götürür. Çünkü, rahmeti ve fadlı Allahü teâlânın sıfatıdır. Böyle bir kulunu, Kur’ân-ı kerîmin nûru ile ve Kur’ân-ı kerîmin ahlâkı ile ya’nî onda bildirilen ahlâk ile ahlâklanması sebebiyle kendine kavuşdurur.

Sâlik, nefsi emmâreye uymaktan ve şeytânın aldatmalarından Allahü teâlâyâ sığınmakla, doğru yola tâbi’ olduğundan, Allahü teâlâyâ kavuşur. Şübhesiz kul, Kur’ân-ı kerîme ve sünnet-i seniyyeye uyarsa, bildirilen emirlere tâbi’ olursa, Allahü teâlânın fadlına kavuşur ve bütün işlerini Allahü teâlâyâ havâle etme mertebesine kavuşur. Bundan dolayı Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurdu: **(Allahım! Bir an ve ondan dahâ az olsun, beni bana bırakma.)**

Büyüklerden biri şöyle buyurdu. Müridin mezhebi yoktur. Ya’nî, bütün mezheplerdeki en ağır kavle yapışır. Şâfi’î ise, burnu kanadığında ve kan aldırınca abdest alır. Çünkü, her ne kadar kendi mezhebinde kan abdesti bozmasa da, hanefide bozduğundan, ona da uymuş olmak için abdest alır. Hanefide olsa, nikâh ile alması câiz olan kadına eli değince abdest alır. [Hâlbuki, abdesti bozulmamıştır. Fekat diğer mezhebe de uyması takvâdır.] Kalbi nûrlandırmak, yalnız zikir, ibâdet ve ma’rifet nûrlarıyla hâsıl olur. Hâlis ibâdet, kemâl üzere yapılıncâ, kalbin nûrlanmasına yardımcı olur. Sünnet-i seniyyeye uymak, şehvetin ve kötü huyların fenâlığını gidererek kalbi parlatır.

Tevhîd, se’âdete götüren amellerin en üstünüdür. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Devâmlı Allahın zikri ile dilleri ıslak olanlar, gülererek Cennete girerler.)**

Yine bir hadîs-i şerîfde şöyle buyuruldu. **(Lâ ilâhe illallah ehline, kabirlerinde ve neşrlerinde yalnızlık yoktur. Sanki ben onları sayhâ sırasında, kendilerinden toprağı silkelerken, “Bizden hüznü gideren Allahü teâlâyâ hamd olsun. Şübhesiz Rabbimiz çok magfired edici ve çok ni’metler verendir” dediklerini görüyorum.)**

MÂİDE SÛRESİ

● Mâide sûresi, 17.ci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Şübhesiz Allah, Meryemin oğlu Mesîhdır diyenler, and olsun, kâfir olmuşlardır. De ki, eğer, Allahü teâlâ, Meryemin oğlu Mesîhi, annesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek (öldürmek, yok etmek) isterse, (Onun irâde ve kudretinden) kim bir şeye engel olabilir? Göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin mülkü (hâkimiyet ve te-**

sarrufu) **Allahü teâlânındır. O, dilediğini yaratır. Allahü teâlâ her şeye kâdirdir.**)

AÇIKLAMA:

(Şübhesiz Allah, Meryemin oğlu Mesîhdir, başkası değil, diyenler, and olsun kâfir olmuştur). Bu âyet-i kerîme Necran hıristiyanları hakkında nâzil olmuştur (inmiştir). Bunlar hıristiyanların Ya’kûbiyye kolundan olup, Allahü teâlânın, belli bir insanın bedenine veyâ rûhuna hulûl edebileceğini (girebileceğini) söylüyorlardı.

“Ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! Onları susdurmak için, **De ki, eğer** bu durum sizin iddi’â ettiğiniz gibiyse, **Allahü teâlâ, Meryem oğlu Mesîhi, annesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Ondan,** Onun kudretinden ve irâdesinden, **kim bir şeye engel olabilir?** Hiç kimse engel olamaz.

Bu âyet-i kerîme onların iddi’âlarının bozukluğuna delîl getirilmiştir. Şöyle ki, diğer varlıklar gibi, hazret-i İsâ da sonradan yaratılmıştır. Onlar gibi o da ölecektir. O hâlde böyle olan birinin ilâh olması düşünülemez. Kendisinin ve başkasının ölmesine mâni’ olamayan nasıl ilâh olur?

Âyet-i kerîmede helâk etmekten maksad, gazâb ettiği için değil, mutlak öldürmek, yok etmektir. İsâ aleyhisselâmın annesi hazret-i Meryem vefât ettiği hâlde, helâkı farzedilenler arasında zikr edilmesi, onları kuvvetli bir şekilde susdurmak ve ma’nâyı dahâ çok te’kid içindir. Bu da, hazret-i Meryemin hâlinin, helâki farzedilen diğerlerinin hâline örnek yapılmak sûretiyle ifâde edilmiştir. Sanki şöyle buyurulmuştur: **(De ki, Allah, Meryem oğlu Mesîhi, annesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Ondan bir şeye kim mâni’ olabilir? Hâlbuki Allahü teâlâ Onun annesini vefât ettirmiştir. Ona hiç kimse mâni’ olabildi mi? İşte ondan başkasının hâli de böyledir. Onları da helâk etmek isterse, Ona kimse mâni’ olamaz.**

Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkü, hâkimiyeti, tasarrufu, **Allahü teâlânındır.** Yalnız göklerle yer arasındakiler değil, göklerde bulunan melekler, yerin ve denizin derinliklerindeki de Onun mülküdür.

Âyet-i kerîme, varlıkların bir kısmı olan yeryüzündekilerin, Allahü teâlânın mülkü olduğuna işâret ettikten sonra, peşinden herşeyin tasarrufu ve hükümrânlığının Onun kudreti altında olduğunu kesin olarak belirtmektedir. Ya’nî, bütün varlıklarda mutlak hükümrânlık ve tasarrufun; var etmenin, yok etmenin, diriltmenin ve öldürmenin Allahü teâlâyâ mahsûs olduğu, ne ortak ne de müstakil olarak Ondan başkasına âid olmadığı ifâde edilmektedir.

İşte, âyet-i kerîmede önce, Allahü teâlâdan başkasının ilâh olamı-

yacağı beyân edildi. Sonra, ülûhiyyetin, ya'nî ilâhlığın Allahü teâlâyâ mahsûs olduğu ortaya kondu.

O dilediğini yaratır. O dilediği şekilde yaratır. Ba'zan yaratacağı şeyi, onun bir aslı olmadan yaratır. Göklere ve yeri yaratması böyledir. Onları doğrudan yokdan var etmiştir. Ba'zan bir aslıdan yaratmıştır. Göğlerin ve yerin arasında bulunanları yaratması gibi. Bunlardan ba'zısını aynı cinsden olmıyan aslıdan yaratır. Âdem aleyhisselâmın ve bir çok canlıların yaratılması böyledir. Ba'zısını aynı cinsden olan aslıdan yaratır. Bu aslı ya yalnız erkek olur. Hazret-i Havvanın, Âdem aleyhisselâmın sol kaburga kemiğinden yaratılması gibi. Yâhud yalnız dişi olur. Hazret-i İsmâ'nın hazret-i Meryemden yaratılması gibi. Veyâ hem dişi hem de erkeğin ikisinden yaratılır. Diğer insanların, anne ve babadan meydana gelmesi böyledir.

Allahü teâlâ, herhangi bir mahlûk arada vâsıtâ olmadan da yaratmıştır. Bütün varlıkların yaratılması gibi. Ba'zan da arada başka bir varlık vâsıtâ olur. Kuşun, İsmâ aleyhisselâmın elinde, onun mu'cizesi olarak yaratılması gibi. Yine, İsmâ aleyhisselâmın ölümleri diriltmesi, anadan doğma körü, bars hastasını ve başkalarını iyileştirmesi, hepsi Allahü teâlâyâ nisbet edilir. Ya'nî Allahü teâlâ yaratdı denir. Bunlar kendi elinde meydana gelen kimseye nisbet edilmez. O yaratdı denmez.

(Allahü teâlâ her şeye kâdirdir.) Bu âyet-i kerîme, önceki âyet-i kerîmelerdeki ma'nâları te'kid etmektedir.

(Mesnevî)de şöyle buyurulmaktadır:

***Hep onun eteğine yapış ki ey kahramân!
Çünkü O münezzehdir zemândan ve mekândan.***

***İsmâ Peygamber gibi hiç yokdur göğe çıkan,
yokdur hem Kârûn gibi, yerin dibine batan.***

***Yâ Rabbî! Yüksekleri istiyorum Senden hep,
çünkü en aşağıyı, eblehler eder taleb.***

Ubâde bin Sâmîden “radıyallahü anh” rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfde, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle buyurmaktadır: **(Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Onun tek ilâh ve ortağı bulunmadığına, Muhammed aleyhisselâmın Onun kulu ve Resûlü olduğuna, İsmâ aleyhisselâmın Onun kulu ve Resûlü ve Onun hazret-i Meryeme ulaştırdığı kelimesi ve Ondaki bir rûh olduğuna, Cennetin ve Cehennem hak olduğuna şehâdet eden, inanana, (küfr ve şirkden başka) hangi amel üzere bulunursa bulunsun, Allahü teâlâ onu Cennete koyacaktır.)**

Hâris el-Eş'arînin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfde de şöyle buyurulmaktadır:

“Şübhesiz Allahü teâlâ Zekerîyyâ aleyhisselâmın oğlu Yahyâ aleyhisselâma beş şeyle amel etmesini, İsrâil oğullarına da onlarla amel etmelerini emr etmesini vahy etdi. Yahyâ aleyhisselâm bunları İsrâילוğullarına haber vermekte gecikince, İsrâ aleyhisselâm ona gelip: “Allahü teâlâ sana bu beş şeyle amel etmeni ve İsrâil oğullarına da onlarla amel etmelerini emr etmeni bildirmişdi. Bunları, ya sen onlara bildir. Ya ben bildireyim” dedi. Yahyâ aleyhisselâm: “Ey kardeşim! (Bunu) sen yapma. Benden önce bunları söylersen, yere batırılarak (helâk) edilmekten veyâ azâba uğramaktan korkarım” dedi. Sonra, İsrâil oğullarını Beyt-i makdisse topladı. Câmî'in her tarafı temâmen doldu. Onlara şöyle dedi: Allahü teâlâ bana beş şeyi vahy etdi. Bunlarla amel etmemi ve İsrâil oğullarına da amel etmelerini emr etmemi bildirdi.”

Birincisi: Allahü teâlâyâ ortak koşmayınız. Allahü teâlâyâ ortak koşanın hâli, şu kimseye benzer. Bu şahs, hâlis malı olan altını veyâ gümüşüyle bir köle satın alır. Onu bir eve yerleşdirir. Çalış, kazandığını bana getir, der. Köle çalışmaya başlar. Fekat kazandığını efendisine değil, başkasına verir. Hanginiz kölesinin böyle olmasına rızâ gösterir. İşte Allahü teâlâ sizi yarattı ve rızıklandırdı. Öyleyse Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın.

İkincisi: Nemâz kılariken (sağa-sola) bakmayın. Çünkü, Allahü teâlâ kulu nemâz kılariken yüzünü kiblede çevirmediği müddetce, onun yüzüne nazar eder, bakar.

Üçüncüsü: Oruc tutunuz. Oruc tutan, bir cem'iyetin içinde kendisinde misk kesesi bulunan kimseye benzer. Herkes onun kokusundan fâidelenmek ister. Oruc ise, Allahü teâlânın katında misk kokusundan daha hoşdur.

Dördüncüsü: Sadaka veriniz. Sadaka verenin hâli, düşmanın esîr aldığı bir kimseye benzer. Onun elini boynuna bağlamışlar. Boynunu vurmak için onu yaklaşıdırırlar. Bu sırada kendini kurtarmak için, fidye versem kabûl eder misiniz, demeye başlar. Sonra az çok eline geçeni verir ve kendini kurtarır.

Beşincisi: Allahü teâlâyı çok zikr ediniz. Allahü teâlâyı çok zikr eden, âniden düşman saldırısına uğrayan ve bu esnâda rastladığı sağlam bir kal'aya kendini atan kimseye benzer. İşte kul da, en büyük düşmanı olan şeytândan Allahü teâlâyı zikr etmekle kurtulur.

(Mesnevî)de şöyle buyurulmaktadır:

***Hakkı zikr etmek pâkdir, gelince de pâk olan,
necâset, eşyâsını toplar gider o zemân.***

***Kaçar birbirlerinden zîrâ zıt olan şeyler,
sabâh güneş doğunca karanlık sona erer.***

**Hak teâlânın ismi, bir ağız ile zikr edilse şâyet,
ne kötü ağız kalır ve ne de o necâset.**

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ben de size Allahü teâlânın bana emr ettiği beş şeyi emr ediyorum. (Bunlar): Dinlemek, tâ’at, cihâd, hicret ve cemâ’at. Cemâ’atden bir karış ayrılan boynundan islâm halkasını çıkarmış olur. Tevbe etmesi müstesnâ.)**

● Mâide sûresi, 18.ci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Yehûdîler ve hıristiyanlar: “Biz Allahın oğulları ve sevdikleriyiz” dediler. De ki: Öyleyse günâhlarınızdan dolayı size niçin azâb ediyor? Bilâkis siz Onun yaratdıklarından bir beşersiniz. O, dilediğini magfired eder, dilediğine azâb eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü (hâkimiyeti ve tasarrufu) Allahındır. Dönüş ancak Onadır.)**

AÇIKLAMA:

(Yehûdîler ve hıristiyanlar, “Biz Allahın oğulları ve sevdikleriyiz” dediler.) Ya’nî yehûdîler, biz Allahın oğlu Üzeyr aleyhisselâmın taraftarlarıyız” dediler. Hıristiyanlar da, “Biz Allahın oğlu Mesîhin taraftarlarıyız” dediler. Nitekim, sultânın akrabaları da öğünürlerken, “Biz sultanlarız” derler.

Yâhud âyet-i kerîmenin meâli şöyledir: Oğullar, babaları için hangi mertebede ise, biz de Allah katında öyleyiz. Bizim Allahü teâlâyâ yakınlığımız, oğlun babasına yakınlığı gibidir. Bizim Onu sevmemiz, çocuğun babasını sevmesi gibidir. Allahü teâlânın bize gazâbı, bir kimsenin çocuğuna kızması gibidir. Baba bir vakt çocuğuna kızarsa, başka bir vakte, ondan râzı olur.

Hülâsa, onlar kendilerinin Allahü teâlânın katında, başkalarına göre, fazîlet ve meziyyetlerinin olduğunu iddi’â ediyorlardı. İşte onların bu iddi’âları red edilip, Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” şöyle denildi: Onları delille susdurmak için, **(De ki: Öyleyse Allahü teâlâ günâhlarınızdan dolayı size niçin azâb ediyor?)** Eğer iddi’ânız doğruysa, dünyâda öldürülmek, esîrlik ve sûret değişikliği ile, âhıretde, sizin de i’tirâf ettiğiniz gibi buzağıya tapdığınız günler sayısınca, Allahü teâlâ size niçin azâb edecek. İş, sizin iddi’â ettiğiniz gibi olsaydı, yaptıklarınızı yapmaz ve bu işler başınıza gelmezdi. Siz iddi’â ettiğiniz gibi değilsiniz. **(Bilâkis Allahü teâlânın yaratdığından bir insansınız.)** Sizin başkalarına üstünlüğünüz yoktur. Allahü teâlâ, yaratdıklarından, **dilediğini magfired eder.** Bunlar Allahü teâlâyâ ve Peygamberlerine îmân edenlerdir. **Dilediğine azâb eder).** Bunlar da Allahü teâlâyı ve Peygamberlerini inkâr edenlerdir.

(Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü, hâkimiyet ve tasarrufu, Allahü teâlânındır). Bunların hepsi, Allahü teâlânın mülküdür. Onun yaratdıklarıdır. Onlarda dilediği gibi tasarruf eder. Dilerse, yok eder, öldürür, mükâfât verir ve azâb eder. Onlar o zan ettikleri şeyleri na-

sıl iddi'â ederler.

Âhıretde, **Dönüş ancak Onadır**. Ne tek ve ne de ortak olarak başkasına değildir. İyi, kötü herkese ameline uygun karşılığını verecektir. Ona kimse engel olamaz.

Seviyorum demekle, sevmek olmaz. Sevmenin alâmetleri vardır. Şâir ne güzel söylemiş:

***Ey kişi, sen “Allahı seviyorum” diyorsun,
hem de günâh işleyip, hep âsî oluyorsun.
Sevgin doğru olsaydı, ederdin Ona tâ’at,
seven hep sevdiğine eder kesin itâ’at.***

Allahü teâlâ, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” getirdiği şerî’ate, ya’nî farzlara, halâl ve harâma, sünnetlere aykırı en ufak bir şey yapmanı sevmez. O yalnız emrine itâ’at edeni ve yasaklardan kaçınanı sever. İnsanlar arasındaki üstünlük, sûret bakımından değil, ilm, amel ve Allahü teâlâyâ yakınlık bakımındandır. Sa’dî “kuddise sirruh” buyurdu ki:

***Yolun doğru olması gerek, dimdik boy değil,
çünkü kâfir de sûret bakımından bizim gibidir.***

İnsanlar arasındaki fark, âhıretde ortaya çıkar. Çünkü âhıret, cezâ ve mükâfât yeridir. Hâlini ve sonunu düşünüp, vakt geçmeden zühd ve tâ’ate rağbet eden kimseye ne mutlu. (**Mesnevî**)de şöyle buyuruldu:

***Eğer meylini semâya (yükseklere) doğru görürsen,
Hümâ kuşu gibi sana çok devletler (nasîbler) açılır.***

***Eğer süflî şeylere meyl varsa sende şâyet,
bunun için durmadan ağla, inle feryâd et.***

***Çünkü akli başında olanlar, önce ağlar,
câhillerse, sonradan başlarını vururlar.***

***Öyleyse gör sonunu sen işin tâ başından,
ki, kıyâmet gününde olmıyasın hiç pişmân.***

Hikâye: Bir adam, altınlarını tartmak için bir kuyumcuya gelip, terâzî istedi. Kuyumcu, git benim eleğim yok, dedi. Adam, benimli alay etme. Bana terâzîyi ver, dedi. Kuyumcu bu def’a, benim süpürgem yok, dedi. Bunun üzerine o şahs, ey kuyumcu! Senden terâzî istiyorum. Sen bana gülünç şeylerle cevâb veriyorsun, dedi. Kuyumcu, böyle söylememin sebebi, senin eli titreyen yaşlı biri olmandır. Elin titrediği için, altınları tartarken, elinden dağılıp, toprağa düşer. Onları topraktan ayıklaman için eleğe ve süpürgeye ihtiyâcin olur. İşte işin sonunu düşündüğümden böyle söyledim, dedi.

***Başdan işin sonunu gördüm ben tam olarak,
sen artık başka yere git öyleyse, vesselâm.***

Bil ki, Allahü teâlânın sevdikleri, Onun Evliyâsıdır. Onların dereceleri ve mertebeleri farklıdır. Bir kısmı avâm, bir kısmı havas ve bir kısmı ise ehasdır. Herbirinin muhabbetde belli bir mertebesi vardır.

Bir kimse, Ma'rûf-i Kerhîyi "kuddise sirruh" rü'yâsında arşın altında gördü. Allahü teâlâ meleklerine, bu kimdir, buyurdu. Melekler, yâ Rabbî! Sen bilirsin, dediler. Allahü teâlâ, bu Ma'rûf-i Kerhîdir. Bana olan muhabbetinden, sevgisinden dolayı kendinden geçti. O yalnız bana kavuşmaya lâyıktır, buyurdu.

Muhabbetin kemâli, ancak nefsi tezkiye etdikden sonra hâsıl olur. Çünkü nefis, Allahü teâlânın gadabına uğrarsa, kendisi hakkında rahmet tam olmaz. O nefsin sâhibi, nefsinin arzû ve istekleriyle perdeli olarak sever. Allahım! Bizi, Seni çok seven ve sevgisi doğru olanlardan eyle!

● Mâide sûresi, 19.cu âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Ey ehl-i kitâb! (Kıyâmet günü) bize, müjdeleyici ve korkutucu gelmedi dememeniz için, Peygamberlerin arası kesildiği bir zemânda, size (dînin hükmlerini) açıklayan Peygamberimiz (Muhammed aleyhisselâm) geldi. (Artık kusûrunuz için mâzeret beyân etmeyin.) Çünkü size müjdeleyici ve korkutucu gelmiştir. Allahü teâlâ herşeye kâdirdir.)**

AÇIKLAMA:

Ey ehl-i kitâb! Önceki şerî'atlerin izleri yok olmuş, haberleri kesilmişdi, diye dînin hükmlerine uymadaki tefrîtinize, ya'nî kusûrlarınıza, mâzeret beyân ederek, kıyâmet günü, **bize** Cennetle **müjdeleyici ve Cehennem ile korkutucu** kimse **gelmedi, dememeniz için, Peygamberlerin arası kesildiği**, vahy gelmediği, dînin hükmlerinin açıklanmasına çok ihtiyâç duyulduğu **bir zemânda, size** va'd ve va'idle ya'nî tehdîdle dînin hükmlerini **açıklayan Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm geldi.**

Bir şeyin hareketinin durmasına ve öncekinden dahâ az olmasına fetret denir. Dînin hükmleriyle amel etmeye sevk eden, teşvîk eden şeyler za'îflediği için, Peygamberler arasında geçen sürelerle de fetret devrleri denilmiştir. Peygamberler, Îsâ aleyhisselâmın göğe kaldırılmasına kadar ard arda geldiler. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" ise, Peygamberlerin gelmesinin kesilmesinden sonra gönderildi.

Artık bize müjdeleyici ve korkutucu kimse gelmedi diye dînin emrlerine ri'âyetdeki kusûrunuza mâzeret beyân etmeyin. **Çünkü size, mükemmel bir müjdeleyici ve mükemmel bir korkutucu geldi.**

Bu âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, vahyin izlerinin kesildiğini ve insanların vahye en muhtâc oldukları bir zemânda, Resûlullahı Peygamber olarak göndermekle, onlara olan ni'metini bildirmektedir.

(Allahü teâlâ herşeye kâdirdir.) Allahü teâlâ ard arda Peygamber göndermeye kâdirdir. Mûsâ aleyhisselâm ile Îsâ aleyhisselâm arasında yap-

diğı gibi. İkisinin arasında bin yediyüz sene vardır ve bu müddet içerisinde bin peygamber gelmiştir.

Yine Allahü teâlâ fetretten sonra da Peygamber göndermeye kâdir-dir. Peygamber efendimiz ile İsâ aleyhisselâm arasında Kelbînin rivâ-yetine göre, dört Peygamber gelmiştir. Üçü İsrâil oğullarından, biri Arab-lardan olup, bu Hâlid bin Sinândır “aleyhimüsselâm”.

Ba’zı âlimlere göre, İsâ aleyhisselâm ile Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” arasında hiç Peygamber gelmemiştir.

Bu rivâyet iki bakımdan uygundur.

1– Âyet-i kerîmedeki “**fetret**” lafzındaki tenvîn, tefhîm içindir. Bu, fetretin büyüklüğünü ifâde etmektedir.

2– Yine bu âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, böyle bir fetretten sonra, Peygamber gönderdiğini bildirerek, minnetde bulunmaktadır. Zîrâ vah-yin uzun süre kesilmesi dolayısıyla insanların çok ihtiyâc duyduğu bir dö-nemde, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” Peygamber olarak gön-dermiştir. Böylece kıyâmet gününde, bizi gafletten uyandıracak kimse gelmedi, diye mâzeret beyân edemeyeceklerdir. Ayrıca burada, Resûlul-lahın “sallallahü aleyhi ve sellem” gönderilmesinin büyük bir ni’met oldu-ğunu bilmeleri ve bunu büyük bir rahmet kapısı saymaları istenmekde-dir. (**İrşâd**) kitâbında da böyle yazılıdır.

Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: (**Meryem oğlu İsâya ben herkesden dahâ lâyıkım. Zîrâ benimle onun arasında bir Peygamber yokdur.**)

İbnü Melik dedi ki: Bu hadîs-i şerîf ile, havârîlerin, İsâ aleyhisselâm-dan sonra Peygamber olduklarını söyleyenlerin sözlerinin doğru olmadı-đı ortaya çıkmaktadır.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Benimle onun arasın-da Peygamber yokdur**), buyurmasının ma’nâsı, insanları Allahü teâlâyâ ve Onun dînine da’vet eden bir Peygamber yokdur, demektir.

Hâlid bin Sinâna gelince, o Peygamber olduğunu söylemedi. Yal-nız kabr âleminde haber verdi. Hâlid bin Sinânın kıssası şöyledir: O, kav-miyle birlikte Adende yaşıyordu. Bir mağaradan büyük bir ateş çıkıp, ekin-leri ve sürüleri yok etdi. Bunun üzerine kavmi kendisine mürâce’at etdi. Hâlid bin Sinân, ateşe, çıktığı mağaraya sür’atli dönünceye kadar, asâ-sıyla vurdu. Sonra kendi çocuklarına, o ateşi söndürmek için peşinden mağaraya gireceğini, tam üç günden sonra kendisini çağırılmalarını ten-bîh etdi. Çünkü, üç günden önce çağırırlarsa, çıkacağını, fekat öleceğini söyledi. Üç gün sabr ederlerse, sâlimen çıkacağını bildirdi. Kendisi ma-ğaraya girdi. İki gün geçince şeytân onlara gâlib gelip, aldatdı. Üç gün bek-lemeye sabr edemediler. Öldüğünü zan edip, onu çağırıldılar. Hâlid bin Si-nân, onların çağırılmaları yüzünden başı ağrıyarak çıktı. Sözüünü, tavsiye-

sini tutmadıkları için, öleceğini söyledi. Kendini defn etdikden sonra, kırk gün beklemelerini emr etdi. Çünkü, önlerinde kuyruğu kesik bir merkebe bulunan bir sürünün geleceğini, onlar kabri hizâsına gelip, durunca kabrini kazmalarını, zîrâ, kabrden çıkıp, onlara gördüğü kabîr (berzâh) âleminin hâllerini haber vereceğini söyledi. Onlar kırk gün beklediler. Bahs edilen sürü, önlerinde kuyruğu kesik bir merkebe olduğu hâlde geldi. Merkebe kabrin hizâsında durdu. Kavminden mü'min olanlar kabrini açmak istediler. Fekat Hâlid bin Sinânın çocukları, insanlar bizi aybıyarak, kendilerine **kabri kazılmışın çocukları** der diye, kabrin kazılmasını kabûl etmediler. Câhiliyyet ta'assubu onları buna sevk etdi. Onu ve vasiyyetini zâyi' etdiler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" Peygamber olarak gönderildiğinde, Hâlid bin Sinânın kızı huzûr-ı se'âdete geldi. Peygamber efendimiz ona: **(Kavmi tarafından zâyi' edilen Peygamberin kızı, hoşgeldin)** buyurdu.

Hâlid bin Sinânın, kabrinin kazılmasını emr etmesinin sebebi, kendisinden sorulduğunda, berzâhdaki hükmün dünyâ hayâtına benzediğini haber vermektir. Bunu bildirmekle, bütün Peygamberlerin "aleyhimüsselâm", haber verdikleri şeylerin doğruluğunun bilinmesiydi. Hâlid aleyhisselâmın maksadı, kabir hâlleri ve berzâh âlemindeki makâmlarla alâkalı, Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" bildirdiklerine herkesin îmân etmesi ve bu sûretle herkes için rahmet olmaktı. Çünkü, teblîg ile emr olunmadığından, kendisinin resûl olmadığını ve gelmesi yakın olan Resûlullah efendimizin âlemlere rahmet olarak gönderileceğini biliyordu. İşte, kabir hâllerinden haber verip, bunu insanlara teblîg etmekle, Peygamber efendimizin risâletindeki bu rahmetden büyük bir paya kavuşmayı ve risâlet makâmından da nasîblenmeyi istiyordu. Kavmi, Hâlid bin Sinânı "aleyhisselâm" kabir hâllerini haber vermek husûsundaki murâdına kavuşturmadıkları için, Peygamber efendimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Kavmi onu, ya'nî vasiyyetini zâyi' etdi)** buyurdu. **(Füsûs)** ve şerhlerinde de böyle yazılıdır.

Âlimler, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" Fil yılında, Mekk-i mükerremede, Rebi'ul-evvel ayında Pazartesi gecesi dünyâyı teşrîf ettiğini sözbirliği ile bildirmişlerdir. Âlem, Peygamber efendimizin teşrîfi ile şereflendiğinde, kalbler nûrlandı. Allahü teâlâ onun vâsıtasıyla doğru yolu gösterdi. Onu gören, gördü. Kör olan kör olarak, küfr ve sapıklık üzere kaldı.

Allahü teâlâ ehl-i kitâba hitâb ederken, Peygamber efendimizi kendisine nisbet edip, **"Resûlümüz"** buyurdu. Onlara nisbet etmedi. Çünkü onlar, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" Peygamberliğinden istifâde etmediler. Allahü teâlâ bu ümmete hitâb edip, Resûlullahın geldiğinden haber verirken, kendisine nisbet ederek, **"Bizim Peygamberimiz"** buyurmadı. Kendilerinin içinden olduğunu haber vererek, şöyle buyurdu: **(And olsun ki, size kendinizden bir Peygamber geldi.)** Çünkü

onlar, îmân ederek Resûlullahın Peygamberliğinden fâidelendiler. **(Te'vîlât-ı Necmiyye)**de de böyle yazılıdır.

Mü'mine, Resûlullahın sünnetine uyması, va'd ve vaidleri, ya'nî tehdîdleri düşünmesi îcâb eder. Çünkü, kendilerine, hiç mâzeret kalmıyacak şekilde müjdeleyici ve korkutucu bir Peygamber gelmiştir.

Rivâyet edildiğine göre, Cübeyr bin Mut'im "radiyallahü anh" şöyle anlatır: Resûlullah ile berâber Cuhfede idik. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellelm" şöyle buyurdu: **(Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh olmadığına, Onun bir olduğuna ve ortağı bulunmadığına ve benim Allahü teâlânın Resûlü olduğuma, Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlânın katından geldiğine şehâdet etmiyor musunuz?)** Biz: "Evet, şehâdet ediyoruz" dedik. Bunun üzerine: **(Size müjdeler olsun. Bu Kur'ân-ı kerîmin bir tarafı Allahü teâlânın yed-i kudretinde, bir tarafı da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılınız. Şübhesiz siz, Ondan sonra aslâ ebediyen helâk olmaz ve dalâlete düşmezsiniz)** buyurdu.

● Mâide sûresi, 72.ci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Şübhesiz Allah, Meryem oğlu Mesîhdır diyenler, elbette kâfir oldular. Hâlbuki Mesîh: "Ey İsrâiloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allahü teâlâyâ ibâdet edin. Kim Allaha ortak koşarsa, muhakkak Allah ona Cenneti harâm kılar. Onun (ebedî olarak) yeri Cehennemdir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı yoktur" demişdi.)**

AÇIKLAMA:

(Şübhesiz Allah, Meryem oğlu Mesîhdır diyenler, elbette kâfir oldular.) Bu âyet-i kerîme Necran hıristiyanları hakkında inmiştir. Bunlar, Seyyid, Âkîb ve berâberindekiler olup, hıristiyanların Ya'kûbiyye koludurlar. Bunlar hâşâ Allahü teâlânın İsâ aleyhisselâmın zâtına hulûl etdiğini, ya'nî girdiğini ve onun zâtı ile birleştiğini söylemektedirler. Allahü teâlâ böyle olmakdan münezzehdir. **(Hâlbuki Mesîh (İsâ aleyhisselâm) onlara hitâb ederek dedi ki: Ey İsrâiloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allahü teâlâyâ ibâdet edin.)** Ben de sizin gibi, Allahü teâlâ tarafından yaratılan bir kulum. Öyleyse, beni ve sizi yaratana ibâdet edin. Allahü teâlâyâ ibâdet etmekte veyâ sıfatlarında ve fi'lerinde herhangi bir şeyi, **kim Allahü teâlâyâ ortak koşarsa, muhakkak Allahü teâlâ ona Cenneti harâm kılar.** O Cennete aslâ giremez. Çünkü, orası, muvahhidlerin, Allahü teâlânın birliğine inananların yeridir. **Onun,** ya'nî Allahü teâlâyâ ortak koşanın ebedî olarak yeri, Cehennemdir. Çünkü orası müşrikler için hâzırlanmıştır. **(Zâlimlerin, şirk koşturma sûretiyle, kendilerine zulm edenlerin, hiçbir yardımcısı yoktur.)** Allahü teâlâyâ karşı gelerek veyâ şefâ'at yoluyla onları ateşden hiç kimse kurtaramaz. İsâ aleyhisselâmın sözü burada temâm oldu.

● Sonra Allahü teâlâ hıristiyanlardan Nastûrîlerin ve Melkânîlerin dediklerini nakl ederek Mâide sûresi 72.ci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurdu:

(Şübhesiz Allah üç ilâhdan biridir diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Hâlbuki, bir tek ilâhdan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer bu söylediklerinden vazgeçmezlerse, onlardan kâfir olanlara and olsun çok acı bir azâb dokunacaktır.)

AÇIKLAMA:

Şübhesiz Allah üç ilâhdan biridir, ya'nî üçü de ilâhdır. Bunlar, Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâm ve hazret-i Meryemdir **diyenler, elbette kâfir olmuşlardır. Hâlbuki, bir tek ilâhdan başka hiçbir ilâh yoktur.** Ya'nî bir olmakla muttasıf, ortağı olmaktan münezze olan bir ilâhdan başka, varlığı vâcib ve ibâdete müstehak olan hiçbir zât yoktur. **Eğer bu söylediklerinden** Ya'kûbîler, "Allah, İsâ aleyhisselâmdır", Melkânî ve Nastûrîler ise, "Allah üç ilâhdan biridir" sözlerinden **vazgeçmezlerse**, Allahü teâlânın bir olduğuna inanmazlarsa, **Onlardan kâfir olanlara and olsun**, elemi kalblere ulaşan **çok acı bir azâb dokunacaktır**, buyurulmuştur.

● Mâide sûresi, 74.cü âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Hâlâ Allahü teâlâyâ tevbe edip, afv ve magfiret dilemiyecekler mi? Hâlbuki, Allahü teâlâ çok magfiret edici ve çok merhametlidir.)**

AÇIKLAMA:

Hâlâ, o bozuk inanışlarında ve bâtil sözlerinde isrâr edip, **Allahü teâlâyâ tevbe ederek**, ya'nî şirki bırakıp, Onun birliğine inanarak, Allahü teâlâyı, nisbet etdikleri hulûl ve ittihâddan tenzîh ederek, **Ondan afv ve magfiret dilemiyecekler mi?** Bu âyet-i kerîme insanları onların küfrdeki isrârlarına şaşmaya ve hayret etmeye da'vet etmekte ve onları tevbe-ye teşvîk etmektedir.

Hâlbuki, Allahü teâlâ çok magfiret edicidir. İstıfâr edip, afv edilmelerini istediklerinde, onları afv eder **ve çok merhametli olup**, fadl ve kereminden verir.

● Mâide sûresi, 75.ci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(Meryem oğlu Mesîh ancak bir Peygamberdir. Ondan önce bir çok Peygamberler (gelip) geçti. Annesi çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yirlerdi. Bak! Onlara, âyetleri (delîlleri) nasıl açıklıyoruz. Sonra bak, (Hakdan) nasıl döndürülüyorlar?)**

AÇIKLAMA:

Meryem oğlu Mesîh ancak bir Peygamberdir. Ondan önce bir çok Peygamberler (gelip) geçti. Önceki Peygamberler gibi o da, Peygamberlikden öteye aslâ geçemez. Allahü teâlâ, önceki Peygamberlere verdiği gibi, ona da mu'cizeler vermiştir. Eğer Allahü teâlâ onun eliyle ölüleri diriltmişse, Mûsâ aleyhisselâmın eliyle de asâyı diriltmiş, koşan bir yılan yapmıştır. Bu, ondan dahâ şaşılacak bir şeydir. Eğer onu babasız ya-

ratmışsa, ondan dahâ garîb ve şaşılacak bir şey olarak, Âdem aleyhisselâmı da anasız ve babasız yaratmışdır. Bütün bunlar Allahü teâlâdandır. Allahü teâlânın fi'lleri, Mûsâ ve Îsâ aleyhimesselemde zuhûr etmişdir.

Onun annesi çok doğru bir kadındır. Ya'nî, Îsâ aleyhisselâmın annesi de, insanlar ile mu'amelesinde doğru sözlü ve hâlik (yaradan) ile mu'amelesinde hâlleri ve işleri doğru olan, kendilerinden kulluk ve itâ'at-kârlıklarını yalanlayacak hiçbir şey meydâna gelmeyen diğer kadınlar gibidir.

(Her ikisi de yemek yirlerdi.) Diğer canlıların yimeğe muhtâc olması gibi, Îsâ aleyhisselâm ve annesi de muhtâcdır. Ancak yemek yemekle ayakda kalabilen nasıl ilâh olur?

Bak, Onların, Îsâ aleyhisselâm ve hazret-i Meryem hakkındaki sözlerinin bâtil olduğunu sağır dağlara bile işitdirecek şekilde haykıran bu mut-hiş âyetleri, onlara nasıl açıklıyoruz. **Sonra bak,** O âyetlere kulak vermekden ve onları düşünmekden **nasıl döndürülüyorlar?**

Bu iki cümle, ta'accübü ifâde etmektedir. İkincideki "**sonra**" kelimesi bu iki ta'accüb arasındaki farkı göstermek içindir. Birinci cümledeki ta'accüb, bizim, âyetleri açıklamamız kendi bâbında eşsiz ve herkesin hayrân kalacağı şekildedir, ma'nâsında, ikincideki ta'accüb, bu âyetleri kabûl edirecek kuvvetli sebepler bulunmasına rağmen, onların bunlardan yüz çevirmeleri ise dahâ şaşılacak ve dahâ garîb bir şeydir, ma'nâsındadır.

● Mâide sûresi, 76.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(De ki, Allahdan başka, size hiçbir zarar ve fâide vermeğe gücü yetmiyen şeye mi tapıyorsunuz. Hâlbuki, işiten ve bilen yalnız Allahü teâlâdır.)**

AÇIKLAMA:

Ey Muhammed "sallallahü aleyhi ve sellem"! Hıristiyanları ve Allahdan başkasını ilâh edinerek, onların yolunda gidenleri susdurmak için, **(De ki: Allahdan başka size hiçbir zarar ve fâide vermeğe gücü yetmiyen şeye mi, ya'nî Îsâ aleyhisselâma mı tapıyorsunuz?)** Îsâ aleyhisselâma her ne kadar Allahü teâlâ tarafından zarar ve fâide verme gücü verilmişse de, o bu güce kendiliğinden sâhib olmayıp, Allahü teâlânın vermesiyle bu güce sâhibdir. Bununla beraber, Allahü teâlânın verdiği belâ ve musîbetler gibi zarar, verdiği bolluk ve sıhhat gibi, fâide veremez.

Hâlbuki, onların sözlerini **işiten ve** inanışlarını **bilen yalnız Allahü teâlâdır.** Onların sözlerinin ve inanışlarının karşılığını verecektir. Hayr ise, mükâfâtlandırarak, şer ise, azâb edecektir.

● Mâide sûresi, 77.ci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, **(De ki, Ey ehl-i kitâb! Dîninizde haksız yere haddi aşmayın. Dahâ** (Resû-

lullahın gelmesinden) **önce sapmış, birçoklarını sapdırmış**, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” geldikten sonra) **doğru yoldan** (islâm dîninden) **sapmış bir kavmin hevâlarına** (sapıklıklarına) **uymayın.**)

AÇIKLAMA:

De ki: Ey ehl-i kitâb! Dîninizde haksız yere, ya'nî haksız olarak **haddi aşmayın**. Hıristiyanların iddi'â ettiği şekilde İsâ aleyhisselâmı ilâhlık mertebesine yükseltmeyin. Yâhud, yehûdilerin iddi'â ettikleri gibi alçaltıp, gayr-i meşrû olduğunu söyleyip, iftirâ etmeyin.

Dahâ önce, ya'nî Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bî'setinden önce, kendi şerî'atlarında **sapmış**, kendi bid'at ve dalâletlerine uyan, **birçoklarını sapdırmış** ve Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” geldikten sonra Onu, hased, taşkınlık ve yalanlamaları sebebiyle, **doğru yoldan** ya'nî islâm dîninden **sapan bir kavmin**, atalarınızın ve din adamlarınızın **hevâlarına**, sapıklıklarına **uymayın**.

Şeyh Necmeddîn “rahmetullahi aleyh”^[1] buyurdu ki: Hıristiyanlar [kendi akllarına göre] hak yola girmek, Peygamberlerin durumlarına akl gözûyle bakmak isteyince, şübhe vâdilerinde, helâk çöllerinde şaşırıp kaldılar. Allahü teâlâ, insan akli ile idrâk edilmekten münezzehtir. İşte hıristiyanların izinde yürüyenlerin durumu da budur.

Hıristiyanlar, İsâ aleyhisselâmı medhde aşırıya gitdiler. Çünkü, onun durumuna akl gözûyle bakdılar. Babasız, yalnız anneden doğduğunu görünce, onların akli, babasız çocuğun olamayacağına ve böyle birisinin Allahın oğlu olması gerektiğine hükm etdi. Buna delil olarak, İsâ aleyhisselâmın çamurdan kuşun benzerini yaptığını, anadan doğma körü ve abraş iyileştirdiğini, ölüleri dirilttiğini ve insanların evlerinde yediklerini ve sakladıklarını haber verdiğini, bunların ise, Allahü teâlânın sıfatlarından olduğunu, eğer İsâ aleyhisselâm Allahın oğlu olmasaydı, bunları yapamazdı, dediler.

Yine onların ba'zısı, Mesîh, kendini insanlık sıfatlarından temizleyince, Hakkın lâhûtiyeti, onun nâsûtiyetine (bedenine) hulûl etdi (girdi). Bu sûretle o (hâşâ) Allah oldu, dedi. Allahü teâlâ, zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir.

Sonra bil ki, ümmet-i Muhammed, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” uygun olarak ilâhî cezbelerle hak yola girince, onlardan vüsûl ve visâl delillerini getirmek mükellefiyeti düştü. Şiblî “rahmetullahi aleyh” kitâblarını su ile yıkadığındaki hâli budur. O kitâblara şöyle diyordu: “Siz ne güzel delillersiniz. Fekat medlûle (Hakka) kavuşduktan sonra, delille uğraşmam muhaldir.”

[1] Ahmed Necmeddîn el-Kübrevî v.618 [m. 1221].

(Mesnevî)de şöyle buyurmaktadır:

**Göğe çıkmışsın, artık merdivene ne gerek,
Ayna sâf ve parlak olunca,
Onu cilâlamak cehâletdir (abesdir),
Sultânın huzûruna kabûl edilmiş olanın,
Nâme ve elçi araması cehâletdir.**

Kavm (ehl-i tesavvuf), Allahü teâlânın katında yüksek derecelere kavuşduktan sonra, cemâl sıfatlarının nûrlarıyla, diğer mahlûklar arasında, Hakkın emânetini yalnız insanın taşıdığını gördüler. Bu emânet, Peygamberler vâsıtasıyla gelen ülûhiyyet feyzinin nûrudur. Onlar, bu kemâli kabûl etmekte ahsen-i takvime mahsûs kılınmışlardır. Bu sebeble, onlara, Îsâ aleyhisselâma hâlikıyyet ve muhabbet feyzinin verildiği ma'lûm oldu. Böyle olunca, çamurdan kuşun benzerini yapıyor, ona üflüyor, o da Allahü teâlânın izniyle kuş oluyor. Anadan doğma körleri, abraşı iyileştiriyor. Yine Allahü teâlânın izniyle ölüleri diriltiyordu. Ya'nî görünüşde yapan o, fekat yaratan Allahü teâlâdır. Bu şuna benzer: Güneşin ışınlarını kabûle elverişli olan mahrûtî bir cam küresi, güneşin karşısına konulduğunda, güneş ışınlarını alır ve hizâsına konan pamuğu yakar. Yakma işinin kaynağı zâhiren, ışınları alan camdır. Fekat yakıcılık sıfatının kaynağı gerçekde güneşin kendisidir. Küre, güneş ışınlarını, almaya elverişli olması sebebiyle bu ışınları aldı ve güneşin sıfatları onda görüldü. Hâlbuki güneş onun içerisine girmedi. İnşâallah bunu anlar, fâidelenirsin. Peygamberlerin mu'cize, Evliyânın büyüklerinin de kerâmet konusundaki durumları da böyledir. Ancak aradaki fark, Peygamberler bu husûsda müstakildirler. Evliyâ ise, onlara tâbi'dir.

İmâm-ı Gazâlî "rahmetullahi aleyh", Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin "Yılanın derisinden sıyrıldığı gibi, nefsimden sıyrıldım. Bir de bakdim ki, ben oyum" sözünü şöyle açıkladı. Nefsinin arzû, istek ve düşüncelerinden kurtulan kimsede, Allahü teâlâdan başkasına yer kalmaz. Onun tek düşüncesi Allahü teâlâ olur. Kalbde sâdece Allahü teâlânın celâl ve cemâli yerleşince, o kimse sanki o olur. Fekat hakikatde o değildir.

Yine onun "Ben kendimi tenzîh ederim. Benim şânım ne yücedir" sözüne gelince, o, kuds sıfatından kavuştuğu payın mükemmelliğini görünce, "Sübhânî" dedi. İnsanların ekseriyetine nisbetle durumunun büyüklüğünü görünce, "mâ a'zame şa'nî: Benim şânım ne yücedir" dedi. O bundan, halka göre şânının büyüklüğünü kasd etmektedir. Yoksa, Allahü teâlâyâ nisbetle şânının büyüklüğünü kasd etmemektedir.

Sofiyeden birisinin [Hallâc-ı Mensûrun] "Enel hak, ben Hakkım sözü" de yukarıdaki gibi te'vîl edilir. Nitekim şâir de şöyle demektedir: Ben sevdiğim kimseyim. Sevdiğim kimse de ben. Şâirin bu sözü te'vîl edilir. Çünkü, şâir bu sözünü, onun gerçekden o olduğunu kasd etmeyip, sanki o imiş ma'nâsını kasd etmektedir. Zîrâ, kendini düşünmek bütün

benliğini nasıl kaplamışsa, sevdiğini düşünmek de temâmen onu kaplamışdır. İşte bu durum mecâzî olarak, birleşme, bir olmak olarak kabûl edilir.

Ebül Kâsım Cürcânî hazretleri buyurdu ki: Allahü teâlânın doksan-dokuz ism-i şerîfi, henüz sülûkde olan kavuşmamış kimse için sıfat olur.

Süâl: Vüsûlün ma'nâsı nedir.

Cevâb: Sülûkun ma'nâsı, ahlâkı, amelleri ve bilgileri islâh etmek, düzeltmektir. Bu da zâhir ve bâtını [bedeni ve kalbi, rûhu] ma'mûr etmeğe çalışmaktır. Kul bütün bunlarda Rabbiyle değil, kendisiyle meşgûldür. Ancak o, vuslata hâzırlık için bâtını temizlemekle uğraşır. Vuslat, ancak hakkın kendisine zâhir olması ve ona dalmasıdır. Kendi ma'rifetine bakıldığında, yalnız Allahü teâlâyı tanır. Himmetine bakıldığında, bütün maksadının o olduğunu ve bütün benliğinin Allahü teâlâyâ yöneldiğini görür. Bu husûsda, zâhirini, ibâdetle, bâtını ahlâkını düzeltmek ile ma'mûr etmeğe bakmaz. Bütün bunlar, temizlik olup, işin başıdır. Nihâyet ise, nefsinden temâmen sıyrılmasıyla, yalnız ona yönelmesiyle sanki o olur. İşte gerçek vuslat budur. [Bâyezîd-i Bistâmînin, Sübhânî sözü ve Hallâc-ı Mensûrun Enel-Hak sözü, kendisini tenzîh değil, Allahü teâlâyı tenzîhtir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin (**Mektûbât**) kitabında çok geniş ma'lûmât vardır.] (**Mesnevî**)de şöyle buyurmaktadır:

***Kaynağı yokluktur Hakkın hazînesinin,
var olmayan, varlıktan ne anlasın, ne bilsin?***

***Testi suyu, nehre karışır ise, eğer,
o su, onda yok olup, nehr suyuna döner.***

● Mâide sûresi, 110.cu âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki, (Ey mü'minler! **Allahü teâlânın**, Meryem oğlu İsbâya şöyle **diyeceği zemânı**, kıyâmet gününü hâtırlayın: "**Ey Meryem oğlu İsbâ! Sana ve vâlidene olan ni'metimi hâtırla. Hani seni rûhul-kuds** (Cebrâîl aleyhisselâm) **ile desteklemişdim. Sen beşikde iken de, yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana kitâbı, hikmeti, Tevrâtı ve İncîli öğretmişdim. İznimle çamurdan kuş sûretinin benzerini yapıyordun, ona üflüyordun. İznimle kuş oluyordu. Anadan doğma körü ve abraşı, benim iznimle iyileşdiriyordun. Ölülerini iznimle (diriltip, kabirlerinden) çıkarıyordun. Hani İsrâiloğullarının seni (öldürmelerine) mâni' olmuşdum. Kendilerine açık mu'cizeler getirdiğin zemân, onlardan kâfir olanlar, bu apaçık sihirden başka bir şey değildir"** demişlerdi.)

AÇIKLAMA:

Ey mü'minler! **Allahü teâlânın**, Meryem oğlu İsbâya, **şöyle diyeceği zemânı**, ya'nî kıyâmet gününü hâtırlayın. **Ey Meryem oğlu İsbâ! Sana ve vâlidene olan ni'metimi hâtırla.** Allahü teâlânın o gün İsbâ aleyhisselâma ni'metlerini hâtırlamasını emr etmesinden maksad, şükretmesini tek-

lîf etmek değildir. Çünkü şükrün zemânı, dünyâ hayâtıdır. O da geçmişdir. Bundan maksad, bu ni'metlerin kâfirlere karşı huccet (delîl) olması içindir. Zîrâ, Allahü teâlâ onun eliyle çok mu'cizeler gösterdi. Bir kısmı onu yalanlayıp, sihrbaz, dediler. Bir kısmı da taşkınlık edip, onu ilâh edindiler. İşte bir kısmının yalanlayıp, bir kısmının ilâh edinmesi, kıyâmet gününü onlar için pişmânlık ve nedâmet olacaktır. Âyet-i kerîmede Îsâ aleyhisselâmın annesinin zikr edilmesindeki fâide, insanların onun hakkında da uygun olmayan şeyleri konuşduklarındandır.

Allahü teâlâ Îsâ aleyhisselâma verdiği ni'metleri tek tek sayarak şöyle buyurdu: **(Sana ve vâlidene olan ni'metimi hâtırla. Hani seni rûh'ulkuds ile desteklemişdim.)** Burada rûhdan murâd, Cebrâîl aleyhisselâm'dır. Kuds, pâk ve temiz demektir. Cebrâîl aleyhisselâmı, hep pâk ve tertemiz olmakla medh için, rûh kelimesi, kuds kelimesine izâfe edilmiştir. Böylece Cebrâîle rûhul-kuds denmiştir.

(Sen beşikde ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun.) Bu, Allahü teâlânın Îsâ aleyhisselâmı desteklediğini açıklamaktadır. Ya'nî **Sen, çocuk iken de, yetişkin iken de aynı şekilde konuşuyordun.** Çocuk iken, konuşması ile, yetişkin iken ki konuşması arasında fark yoktu. Her ikisinde de konuşması, Peygamberlerin ve hikmet ehlinin kemâline ve olgunluğuna uygundu. Çünkü o beşikde yâhud annesinin kucağında şöyle konuştu: **(Şübhesiz ben Allahü teâlânın kuluyum. O bana kitâb verdi. Beni Peygamber kıldı. Nerede olsam beni mubârek kıldı. Hayâtta bulunduğum müddetce bana nemâz kılmağı, zekât vermeğı emretti.)** (Meryem sûresi, 30.cu âyet-i kerîmesi.) Îsâ aleyhisselâm yetişkin iken vahy ile konuşuyordu.

Îsâ aleyhisselâmın çocuk iken ve yetişkin iken de aynı tarzda, aynı özellikde, aralarında fark olmadan konuşması, Onun büyük bir mu'cizesidir. Ne ondan önce, ne de sonra bu mu'cize hiçbir Peygambere verilmedi. Ondaki meydana gelen her mu'cize, kendisi hakkında ni'met olduğu gibi, annesi hakkında da ni'mettir. Zîrâ bu mu'cize, annesinin, it-hâm edildiğı şeyden berî, uzak olduğunu göstermektedir. Hazret-i Meryemin hâmileliğı diğer kadınlarda olduğu gibi, erkek tarafından değildi. Allahü teâlânın kudreti ve "ol" emriyle oldu. Nitekim Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 12.ci âyet-i kerîmesinde, **(Nâmûsunu sağlam bir şekilde koruyan İmrân kızı Meryemi de),** bir misâl olarak getirdi. **(Biz ona rûhumuzdan üfledik)** buyurdu. Bu, hazret-i Meryeme mahsûs olan bir ni'mettir.

Aynı şekilde Îsâ aleyhisselâmın doğması ve yaratılması erkeğın nutfesinden değildi. Ancak onun yaratılması ve doğması Allahü teâlânın hazret-i Meryeme ulaştırdığı "ol" emriyle ve kendi tarafından verdiği bir rûhla oldu. Bu da hazret-i Îsâya mahsûs bir ni'mettir.

Erkeklerde yetişkin, otuz yaşını geçen ve saçlarına beyâzlık karışan kimsedir.

Ba'zı âlimler, İsâ aleyhisselâmın yetişkin yaşındaki konuşmasından maksadın, âhır zemânda gökden indikten sonra, insanlarla konuşması olduğunu söylemişlerdir. Bu söz, İsâ aleyhisselâmın yetişkin olmadan önce göğe kaldırıldığını söyleyen âlimlere göredir. Buna göre âyet-i kerîmede “**yetişkin iken**” buyurulması, onun âhır zemânda ineceğine delîldir.

Rivâyet edildiğine göre, İsâ aleyhisselâm otuz yaşındayken, Allahü teâlâ tarafından Peygamber olarak gönderildi. Peygamberliği otuz ay sürdü. Sonra Allahü teâlâ onu göğe kaldırdı. Yine bu yaşda inecektir.

(Sana ve vâlidene olan ni'metimi hâtırla. Hani, sana kitâbı, hikmeti, Tevrâtı ve İncîli öğretmişdim.) Âyet-i kerîmede **Kitâb**dan murâd, bütün semâvî kitâblardır. Tevrât ve İncîlin ayrıca zikr edilmesi, onların şerefini ve kıymetini göstermek içindir. **Hikmet**den maksad ise, bu semâvî kitâbların ma'nâlarını ve esrârını bilmek ve anlamaktır. Ba'zı âlimler de **hikmetin** bu kitâbları bilip, onlarla amel etmek ve böylece nefsi kemâle erdirmek olduğunu söylemişlerdir.

İznimle, kolaylaştırmamla, **çamurdan kuş sûretinin benzerini yapıyordun. İçine üfürüyordun. Benim iznimle kuş oluyordu.** Yaratmak, hakîkatde Allahü teâlâyâ mahsûsdur. Fekat, İsâ aleyhisselâm sebeblere yapıldığından, onun eliyle meydâna geliyordu. Nitekim hazret-i İsâ da Cebrâîl aleyhisselâmın üfürmesiyle oldu. Cebrâîl aleyhisselâm üfledi. Yaratan ise, Allahü teâlâdır.

Yehûdîler, İsâ aleyhisselâma inadlarından dolayı, eğer sözün doğru ise bize, yarasa yap ve ona rûh ver, dediler. İsâ aleyhisselâm çamur aldı. Ondan yarasa yapıp, üfledi. Bir de baktılar ki, havada uçuyor! Onlar bunu görünce gülerek, bu sihrdir, dediler. Onların, İsâ aleyhisselâm-dan yarasa yapmasını istemeleri, bunun diğer mahlûkât arasında en garîb ve şaşılacak bir yaratık olduğundan idi. Onun şaşılacak hâllerinden birisi, onun kan ve etden meydâna gelmesi, tüysüz uçması, yumurtlamayıp, memeli olması ve ondan süt çıkmasıdır. Gündüz ve gece görmez. Bir günde yalnız iki sâ'at görür. Güneş batdıktan sonra bir sâat, bir de fecrden sonra ortalık ağarmadan evvel bir sâat görür. İnsan gibi güler. Kadınlar gibi hayz görür.

(Anadan doğma körü ve abraşı iznimle iyileşdiriyordun.) Abraşda, cildde beyâzlık meydâna gelir. Cilde iğne batırıldığında ondan kan çıkmaz. Abraş ve anadan doğma körlük tedâvî edilemediğinden ve doktorlar iyileştirmekden âciz kaldıklarından, âyet-i kerîmede yalnız bu ikisi zikr edildi. **(Mesnevî)**de şöyle buyuruldu:

**Gönül ehlinin sofrası, dergâhıdır İsâ Nebînin,
ey dünyâyâ sarılanlar! Dikkat edin, dikkat edin.**

**Her çeşid insan burada toplanırlar,
kör, felcli, topal ile delak ehli olanlar.**

**Vaktâ ki Îsâ Nebî, virdini bitirince,
dışarı çıkardı o, güzel halli hemence.**

**Sonra Hak teâlâyâ düâda bulunurdu,
cümlelerin ne murâdı varsa hâsıl olurdu.**

**Bir nice âfetleri gördün ve geçirdin sen,
büyükler himmetiyle halâs oldun hepsinden.**

**Sen kaç def'â düşdün de belâların içine,
Onların düâsıyla ayağa kalkdın yine.**

(Hani ölüleri benim iznimle diriltilip, kabrlerinden diri olarak **çıkarıyordun.**) Denildi ki, Îsâ aleyhisselâm, Nûh aleyhisselâmın oğlu Samı, iki adam ve bir câriyeyi kabrlerinden diri olarak çıkardı. Bunun tafsîlâtı Âl-i İmrân sûresinde geçdi.

Kelbî şöyle dedi: Îsâ aleyhisselâm ölüleri “**Yâ Hayyû, yâ Kayyûm**” okuyarak diriltirdi. Muhakkık âlimlere göre “**Yâ Hayyû, yâ Kayyûm**” ism-i a'zâmdır.

(**Kendilerine açık mu'cizeler getirdiğin zemân, İsrâiloğullarını senden def' etmişdim.** Ya'nî, yehûdilerin seni öldürmelerine mâni' olmuşdum. **Onlardan kâfir olanlar, bu apaçık sihirden başka bir şey değildir demişlerdi.**) Küfr hastalığı üzere kalmışlar, hakîm-i hâzık-ı ilâhînin, ya'nî Allahü teâlâ tarafından Peygamberin elinde îmân ilâcıyla tedâvî olmamışlardı.

Şiblî “rahmetullahi aleyh” bir gün hastalanmışdı. Vezîr Alî bin Îsâ durumu bir mektûbla halîfeye bildirdi. Halîfe, onu tedâvî etmek üzere, mütehasıs bir tabîb gönderdi. Fekat tabîb, tedâvîye muvaffak olamadı. Şibliye “rahmetullahi aleyh” dedi ki, “Allaha yemîn ederim ki, vücûdumdan bir et parçasıyla iyileşeceğini bilseydim, bu bana hiç zor gelmezdi.” Şiblî, benim ilâcım başka bir şeydir, dedi. Doktor, o şey nedir, dedi. Şiblî, “Benim tedâvim, zünnârı kesip, atman ile olur, cevâbını verdi. Bunun üzerine tabîb, “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh” diyerek müslimân oldu. Durumu öğrenen halîfe, ağladı ve “Biz tabîbi hastaya göndermişdik. Meğer hastayı tabîbe göndermişiz” dedi.

Yâfi'î “rahmetullahi aleyh” şöyle buyurdu: İşte bu tabîb-i hâzıkdır. Onun hikmeti, hastalıkları gideren hikmetdir. Bu husûsda derim ki:

**Eğer hasta olursa, kalb tabîbinin bedeni,
kim tedâvî edecek, o zemân bu tabîbi?**

**De ki, onlar sâhibdir, ledünnî ilmlere,
kalbler de şifâ bulur, hikmet-i ilâhiyle.**

Her mürşid-i kâmil kendi zemânının Îsâsıdır.

Eğer dersin ki, gerçek tabîb, Allahü teâlânın Evliyâsıdır. Tabîbin vazîfesi, hasta edip, öldürmek değil, tedâvî edip, iyileştirmektir. Öyleyse, İbrâhîm Havvâs hazretleri, bir çölde elbiselerini çalmak isteyen birisinin iki gözüne parmağı ile işâret edip, iki gözünü çıkardı ve gözleri yere düşdü. Bunu niçin yaptı?

Derim ki: Çünkü İbrâhîm Havvâs hazretleri, bu hırsızın, cezâ gördükten sonra tevbe edeceğini bildiğinden, cezâyı dahâ uygun gördü ve kör olması için beddûâ etdi. Hâlbuki İbrâhîm Edhem hazretleri kendine vuran şahsın tevbesinin cezâ ile olmayacağını bildiği için, kereminden ona Cennete kavuşması için, düâ etdi. Düâsı ile o zâlim için, bereket ve hayr hâsıl oldu. Tevbe ederek ve özr dileyerek ona geldi. İbrâhîm Edhem hazretleri ona: “Özr dilenmeğe muhtâc olan başımı Belhde bıraktım” cevâbını verdi.

Peygamberler “aleyhimüsselâm” maksada ve vaziyete göre mutlakâ düâ ederlerdi. Bütün düâları, Allahü teâlânın izniyle idi. Çünkü onların düâlarına aslâ benlikleri karışmazdı. Dillerinden, hakdan ve hikmetden başkası çıkmazdı. Evliyâ da bu husûsda onlara tâbî’dirler. Fekat insanlar bunu bilmezler. (**Mesnevî**)de şöyle buyuruldu:

***Bâtına bakılırsa, nasıl iddi’â sâhibi olunur?
da’vâ da, sâhibi de, o makâmda yok olur.***

***“Zeyd öldü” sözcüğünde, Zeyd özneyse de fekat,
özne değildir, çünkü kalmadı onda hayât.***

***Dil bilgisine göre, düşününce, öznedir,
nesnedir, hakikatde, ölüm ise, öznedir.***

● Mâide sûresi, 111.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, (**Hani havârîlere: Bana ve Resûlüme îmân edin diye, ilhâm etmişdim. Onlar: Îmân etdik. Müslimânlar olduğumuza şahid ol” demişlerdi.**)

AÇIKLAMA:

Ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! O vakti hâtırla ki, **havârîlere, bana**, ya’nî tek ilâh ve rab olduğuma **ve Resûlüme**, ya’nî resûlümün Peygamberliğine **îmân edin**, Îsâ aleyhisselâmı kendi mertebesinden ne alçaltın, ne de yükseltin **diye**, Peygamberlerimin diliyle onlara emr etmişdim, yâhud onların kalblerine **ilhâm etmişdim. Onlar, îmân etdik, müslimânlar** îmânımızda hâlis **olduğumuza şahid ol, demişlerdi.**

● Mâide sûresi, 116.cı âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, (Ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! **Allahü teâlânın: Ey Meryem oğlu Îsâ! “Beni ve vâlidemi, Allahdan başka iki ilâh edin” diye, sen mi söyledin, buyurduğu vakti insanlara anlat. O dedi ki: “Sübhâneke, (Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü söylemem bana yakışmaz. Eğer onu söylemişsem, Sen onu elbette bilirsin. Sen benim içimde**

olanı da bilirsin. Fekat ben senin zâtında olanı bilmem. Sen gaybleri çok iyi bilensin.)

AÇIKLAMA:

Ey Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! **Allahü teâlânın** kâfirleri kınamak, azarlamak ve İsâ aleyhisselâmın şâhidler huzûrunda, Allahü teâlânın kulu olduğunu ve onlara, Allahü teâlâyâ ibâdeti emr ettiğini ikrârı ile, onları rezil ve rüsvay etmek için, âhîretde İsâ aleyhisselâma: **“Ey Meryem oğlu İsâ! Beni ve vâlidemi, Allahdan başka iki ilâh edin, diye sen mi dedin buyurduğu vakti”** insanlara anlat.

Burada, O ikisini ilâh edinmekden maksad, o ikisini Allahü teâlâyâ ortak koşmak sûretiyle ilâh edinmektir. Nitekim, Bekara sûresi, 165.ci âyetinde, **(İnsanlardan bazıları Allahü teâlâdan başkasını Allaha denk ilâhlar edinirler)** buyurulmaktadır. Yoksa onlardan hiçbiri, Allahü teâlânın ilâhlığını inkâr ederek, hazret-i İsâ ile hazret-i Meryemin ilâh olduğunu söylememiş, fekat o ikisini Allahü teâlâyâ ortak koşmuşlardır.

(Te’vîlât-ı necmiyye)de şöyle denilmektedir: “İstifhamdan sonra nefy, isbâtdır.” Ya’nî, olumsuz soru cümlesi, olumludur. Meselâ, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” cümlesinin ma’nâsı, “Ben sizin Rabbinizim”, demektir. Olumlu soru cümlesinin ma’nâsı ise olumsuzdur. Meselâ, “Allahü teâlâ ile berâber, bir ilâh var mıdır?”ın ma’nâsı, “Allahü teâlâ ile berâber hiçbir ilâh yoktur” demektir. İşte buna göre “Beni ve vâlidemi, Allahdan başka ilâh edin, diye sen mi dedin” âyet-i kerîmesinin ma’nâsı, “Allahdan başka beni ve vâlidemi ilâh edin, demedin. Fekat onlar câhilliklerinden, seni ta’zîmde ve medhde aşırıya geçtiler” olur. Bu yüzden Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”: **(Hıristiyanların Meryem oğlu hakkında aşırıya geçtikleri gibi, siz de beni medhde ileri gitmeyin)** buyurdu. Te’vîlâtın yazısı burada temâm oldu.

Sûâl: Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâmın böyle söylemediğini bildiği hâlde, böyle bir sûâlin sebebi nedir?

Cevâb: Bu sûâl, İsâ aleyhisselâmın kavmini kınamak ve söyledikleri sözün ağır ve tehlikeli olduğunu ifade etmektedir.

Ebû Ravk şöyle dedi: İsâ aleyhisselâm bu hitâbı işitince, bütün mafsalları, ya’nî eklem yerleri titredi. Vücûdundaki her kılın dibinden kan geldi. Bu hitâb zâhîren İsâ aleyhisselâma ise de, gerçekde ümmetindedir. Çünkü, Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesi, kıyâmet gününde kâfirlerle konuşmamak ve onlara bakmamaktır.

Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma böyle hitâb edince, onun cevâbı ne oldu diye sorulur ise, şöyle denir: **O dedi ki: Sübhâneke.** Seni tenzîh ederim. Sübhâneke, bir tesbîhtir. Ya’nî böyle bir sözü söylemekden yâhud Senin hakkında böyle bir sözün söylenmesinden Seni tenzîh ederim, demektir. **Hakkım olmıyan bir sözü söylemem bana yakışmaz. Eğer onu söy-**

lemişsem, Sen onu elbette bilirsin. Çünkü, bu sözü, ancak onu bende “ol” emrinle yaratmanla söyleyebilirim. Bundan dolayı böyle bir sözü söylemişsem, kesinlikle Sen onu bilirsin. **Sen benim içimde olanı da bilirsin.** Sen benim âşikâr olan şeylerimi bildiğin gibi, içimde gizlediklerimi de bilirsin. **Fekat ben Senin zâtında olanı,** ya’nî gizlediğin bilgileri **bilmem.**

İnsanın bilgileri nefsinde gizlidir. Ya’nî bu bilgilerin sûretleri insanın nefsinde şekillenmiştir. Allahü teâlânın bildikleri böyle değildir. Bu bilgiler, her zemân mevcûd olup, kesintiye uğramazlar.

(Şübhesiz Sen, gaybları, olmuş ve olacak her şeyi çok iyi bilersin.)

● Mâide sûresi, 117.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Ben onlara, sâdece bana emr ettiğini söyledim. “Rabbim ve Rabbiniz olan Allahü teâlâyâ ibâdet edin” dedim. İçlerinde bulunduğum müddetce onların üzerine murâkıb (gözetleyici) idim. Beni aralarından alıp, göğe kaldırınca, artık onları murâkabe eden yalnız Sen oldun. Sen herşeyi bilen ve görensiz.)**

AÇIKLAMA:

Ben onlara sâdece bana emr ettiklerini söyledim. Ben onlara sâdece, Senin bana emr ettiklerini emr etdim. Îsâ aleyhisselâmın “**emr etdim**” yerine “**söyledim**” demesi, edebe ri’âyet ve sözünün önceki âyetde geçen “... sen mi söyledin” ifâdesine uygun olması içindir.

Rabbim ve Rabbiniz olan Allahü teâlâyâ ibâdet edin, dedim. Bu cümle emr ettiğinin ne olduğunu açıklamaktadır.

İçlerinde bulunduğum müddetce onların üzerine murâkıb idim. “Onların hâllerini gözetliyor, senin emrine göre amel etmeye da’vet ediyor, muhâlefet etmekten men’ ediyordum. Yâhud, onların küfr ve îmân gibi hâllerini gözlüyordum.”

Sen beni aralarından alıp, göğe kaldırınca, artık onları murâkabe eden, onların amellerini gözetleyen, **yalnız Sensin.** Başkası değil. Korumak istediklerini, Peygamberler göndererek ve kitâblar indirerek, delilleri gösterip ve bu delillere dikkatlerini çekip, emrlerine muhâlefet etmelerine mâni’ oldun. Dalâletde olanlardan yardımını kesip, kendi hâllerine bıraktın. Onlar da dediklerini dediler. **(Sen herşeyi bilen ve görensiz.)**

● Mâide sûresi, 118.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Eğer onlara azâb edersen, şübhesiz onlar Senin kullarıdır. Eğer onları mağfîret edersen, şübhesiz Sen Azîzsiz (mükâfâtlandırmaya ve cezâlandırmaya kâdirsin). Hakîmsin,** ya’nî mükâfâtlandırman ve azâb etmende hikmet sâhibisin.)

AÇIKLAMA:

Eğer sen onlara azâb edersen, şübhesiz onlar senin kullarıdır. Ya’nî sen kullarına azâb edersen. Mülkün mutlak sâhibi, mülkünde dile-

diği gibi tasarrufda bulunur. Ona kimse i'tirâz edemez. Burada, onların Allahü teâlâdan başkasına tapdıkları için azâbı hak ettiklerine dikkat çekilmektedir.

Eğer onları magfired edersen, Sen bundan âciz değilsin, **şübhesiz sen Azîzsın**, mükâfâtlandırmağa ve cezâlandırmağa kâdirsin. **Hakîmsin**, mükâfâtlandırman ve cezâlandırman bir hikmetden ve doğru bir hükmden dolaydır. Her günâhkârı afv etmek hoş ve güzel bir şeydir. Azâb edersen, adâletinden, afv edersen, lutf ve keremindedir.

Rivâyet edildiğine göre, bu âyet-i kerîme nâzil olduğunda, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" o geceyi bu âyet-i kerîme ile ihyâ etdi. Nemâzda ayakda, otururken ve secdede iken hep bu âyeti okudu. Sonra "Ümmetim! Ümmetim! Yâ Rabbi!" deyip ağladı. Cebrâil aleyhisselâm gelerek: "Allahü teâlâ sana selâm ediyor. Seni ümmetin hakkında râzı edeceğini, üzmiyeceğini, bildiriyor" dedi.

● Mâide sûresi, 119.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Allahü teâlâ şöyle buyurur: Bu, doğrulara, doğruluklarının fâide vereceği gündür. Onlara altından (önünden) ırmaklar akan Cennetler vardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. Allahü teâlâ onlardan râzı olmuş, onlar da Allahdan râzı olmuşlardır. Bu, en büyük kurtuluşdur.)**

AÇIKLAMA:

Îsâ aleyhisselâmın cevâbından sonra **Allahü teâlâ şöyle buyurur: Bu kıyâmet günü, doğrulara doğruluklarının fâide vereceği gündür.** Buradaki doğruluktan maksad, dünyâdaki doğruluktur. Çünkü, fâide veren doğruluk, teklîf, ya'nî emr edilen vaktdeki doğruluktur. Bu da dünyâdaki doğruluk olmakdadır. Kıyâmet günü, suçlunun, suçunu i'tirâf edip, doğru söylemesi ona fâide vermez. Burada murâd, herşeyde doğru söyleyen değildir. Bilâkis, burada murâd, büyük kısmı sadedinde bulunduğumuz tevhîd ve ona bağlı olan ahkâm gibi din işlerinde, doğru söyleyenlerdir. Buna göre, âyet-i kerîmedeki doğrulardan murâd, doğru söyleyen ve doğruya da'vet eden Peygamberlerle, onları tasdik eden, i'tikâd ve amel bakımından onlara inanan ve tâbi' olan, mü'minlerdir.

Onlar için altlarından (önünden) nehrler akan Cennetler vardır. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Sanki onlar için hangi fâide vardır, denildi. Cevâben: Onlar için, ebedî kurtuluş olan, devâmlı ni'met ve ebedî sevâb ve mükâfât vardır, denildi.

Allahü teâlâ, tâ'atleri sebebiyle onlardan râzı olmuş, onlar da, Onun fadl ve keremine kavuşdukları için, **Allahü teâlâdan râzı olmuşlardır.** Rıdvân ya'nî Allahü teâlânın rızâsı, Cennetlere ilâve olarak en büyük maksad olan bir feyzdir.

"Bu" Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak, **"büyük bir kurtuluşdur."** Kurtuluş ma'nâsına olan fevzin hakîkati, murâda nâil olmak demektir. Fev-

zin, ya'nî kurtuluşun büyüklüğü, ona sebep olan ve en büyük maksad olan Allahü teâlânın rızâsının büyüklüğünden dolayıdır.

● Mâide sûresi, 120.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Göklerin, yerin ve ikisinde bulunan her şeyin mülkü, hâkimiyet ve tasarrufu, Allahü teâlânındır. O herşeye kâdirdir.)**

AÇIKLAMA:

Göklerin, yerin ve ikisinde bulunanların mülkü, hâkimiyeti ve tasarrufu, **Allahü teâlânındır**. Bu âyet-i kerîme, hakkı açıkca ortaya koymakda, hıristiyanların yalanlarına, hazret-i İsâ ve annesi hakkındaki iddî'âlarının bozukluğuna dikkati çekmektedir. Ya'nî gökler, yer ve ikisinde bulunanlar, akllı olan ve olmyan varlıklar da Allahü teâlânındır. Onlarda dilediği gibi tasarrufda bulunur. Yokdan var eder. Yok eder. Öldürür, diriltir, emr eder, men' eder. Hiç kimse Ona karışamaz.

O herşeye kâdirdir. Kudreti sonsuzdur. Âcizlikden ve güçsüzlükten münezzehtir. O yücedir.

TEVBE SÛRESİ

● Tevbe sûresi, 30.cu âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Yehûdîler: Üzeyr aleyhisselâm Allahın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih (İsâ) aleyhisselâm Allahın oğludur, dediler. Bu, onların (sâdece) ağızlarıyla söyledikleri sözlerdir. (Onların bu sözleri) kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benziyor. Allah, onları helâk eylesin. Hakdan bâtıla nasıl döndürülüyorlar.)**

AÇIKLAMA:

Yehûdîler, Üzeyr aleyhisselâm Allahın oğludur, dediler. Üzeyr bin Şerhiya, Ya'kûb aleyhisselâmın neslindedir. Lâvînin torunlarından olup, ondört baba ile Hârûn aleyhisselâma ulaşır.

Üzeyr aleyhisselâm Allahü teâlânın oğludur, sözü, önceki yehûdîlerin sözüdür. Sonra bu söz kesildi, söylenmez oldu. İşte Allahü teâlâ, onların dahâ önce yaygın olan bu i'tikâdlarını nakl etdi. Yehûdîlerin böyle bir söz söylediklerini inkâr etmelerine i'tibâr edilmez.

Bahr kitâbında şöyle denilmektedir: Bir cem'iyyetin bir kısmında zem edilmeği, ya'nî kötülenmeği veyâ medhi icâb etdirecek bir şey meydana geldiğinde, bu cem'iyyetin hepsi zem ve medh olunur. Bundan dolayı **(Üzeyr Allahü teâlânın oğludur)** diyenler, yehûdîlerin bir kısmı olduğu hâlde, âyet-i kerîmede **yehûdîler** diye zikr edildi.

Rivâyete göre, Buhtunnasâr, İsrâil oğullarına gâlib gelince, onların âlimlerini öldürdü. Aralarında Tivrâtı bilen kimse kalmadı. Üzeyr aleyhisselâm küçük olduğundan onu öldürmedi. Onu İsrâil oğullarından aldığı esîrlerle birlikde Bâbile götürdü. Üzeyr aleyhisselâm Bâbilden kurtulunca, bir merke-

be binip, oradan ayrıldı. Nihâyet Dicle nehri kıyısındaki Herakl kilisesine kondu. Köyü dolaşdı. Fekat kimseyi göremedi. Oradaki ağaçların hepsi meyveliydi. Onlardan yidi. Üzümlerinden sıkıp, suyunu içdi. Artan meyveyi bir sepete, artan meyve suyunu da deri bir kab içine koydu. Köy halkının helâk olduğunu ve köyün tahrîb edildiğini görünce, kendi kendine, ölümlerinden sonra Allahü teâlâ bunları nasıl diriltecek, dedi. Bunu, öldükden sonra dirilmede şübhesi olduğundan söylemedi. Hayretinden dolayı söyledi. Bunun üzerine Allahü teâlâ ona uyku verdi ve rûhunu aldı. Yüz sene ölü olarak kaldı. Merkebini de öldürdü. İnciri ve üzüm suyu da yanındaydı. Allahü teâlâ onu gözlerden sakladı. Kimse onu göremedi. Yüz sene sonra Allahü teâlâ onu ve merkebini dirilti. Merkebine binip, mahallesine geldi. İnsanlar onu, o, insanları ve evlerini tanıyamadı. Âilesini ve kavmini araştırdı.

Yüzonsekiz yaşındaki oğlunu buldu. Torunları da yaşlanmışlardı. Onların yanında yüzyirmi yaşında a'mâ ve kötürüm yaşlı bir kadın gördü. Bu kadın onların câriyesi idi. Üzeyr aleyhisselâm oradan ayrıldığında yirmi yaşındaydı. Onlara, ben Üzeyrim. Allahü teâlâ benim rûhumu aldı. Yüz sene sonra beni tekrâr dirilti, dedi. Yaşlı kadın, Üzeyr, düâsı makbûl birisiydi. Hastaya, musîbete uğramışa, âfiyete kavuşması için düâ ederdi. Sen de gözümün görmesi için Allahü teâlâyâ düâ et ki, seni göreyim. Üzeyr isen seni tanırım, dedi. Üzeyr aleyhisselâm Allahü teâlâyâ yalvardı. Elini gözüne sürdü. Gözü gördü. Elini tuttu. Ona, Allahın izniyle kalk, dedi. Ayakları iyileşip, sıhhatine kavuşmuş olarak ayağa kalkdı. Üzeyr aleyhisselâma bakıp, senin Üzeyr olduğuna şehâdet ederim, dedi. Üzeyr aleyhisselâmın oğlu da, babamın iki omuzu arasında hilâl gibi bir ben vardı, dedi. Bunun üzerine Üzeyr aleyhisselâm iki omuzunu açdı. Beni görünce, onun Üzeyr aleyhisselâm olduğunu anladılar.

Süddî ve Kelbî dediler ki: Üzeyr aleyhisselâm kavmine dönünce, Buhtunnasâr, Tevrâtı yakmışdı. Hiçbir tarafda, Allahü teâlâyı tanıtacak bir şey kalmamışdı. Üzeyr aleyhisselâm Tevrât için ağladı. Bunun üzerine içinde su bulunan bir kab ile melek geldi. Ondan içirince, Tevrât ezberinde oluverdi. İsrâil oğullarına: Ey kavmim! Allahü teâlâ Tevrâtı yenilemem için beni size gönderdi, dedi. Onlar da Tevrâtı bize yazdır, dediler. O da ezberden okuyarak yazdırdı. İçlerinden biri, babam dedi ki: Dedem, Tevrâtın bir küp içine konup falanca üzüm bağına gömüldüğünü anlatmışdı, dedi. Birlikde gitdiler. Onu çıkardılar. Hazret-i Üzeyrin bir harf bırakmadan, Tevrâtı aynen yazdırdığını gördüler. Bunun üzerine onlar, Allahü teâlâ Tevrâtı bir kişinin kalbine koyduysa, o mutlakâ Onun oğludur, dediler. Onun için önceki yehûdîler, "Üzeyr, Allahın oğludur" dediler.

Hıristiyanların bir kısmı da Mesîh, ya'nî İsâ aleyhisselâm Allahın oğludur dediler. Böyle söylemelerinin sebebi, babasız bir çocuğun olmasını muhal görmeleri, yâhud anadan doğma körleri ve baras hastalığını iyileştirmek ve ölüleri diriltmek gibi İsâ aleyhisselâmın yaptığı bu işleri ancak ilâh olanın yapabileceğini düşünmeleridir. **Bu** yehûdî ve hıristiyanların söylediği bu büyük ve ağır söz, sâdece, **ağızlarıyla**, dilleriyle **söyledikleri sözlerdir.** Bu sözleri için hiçbir delil yoktur. Onlar bunu yal-

nız ağızlarıyla söylüyorlar. Bu sözleri ma'nâsızdır.

Haddâdî "rahmetullahi aleyh" buyurdu ki: Onlar bu sözlerinde, lafzdan ma'nâya geçemediler. Zirâ onların bu husûsda hiçbir delîlleri yokdur. Çünkü, onlar da Allahü teâlânın zevce edinmediğini kabûl ediyorlar. Bu durumda nasıl çocuğu olduğunu söylerler. **Onların** bu sözleri, küfr olmakda ve çirkinlikde, **kendilerinden önce kâfir olanların sözüne benziyor.** Bunlar, "Melekler yâhud Lât ve Uzza Allahü teâlânın kızlarıdır" diyen müşriklerdir. **Allahü teâlâ onların hepsini helâk eylesin.** Bâtıla gitmeye hiçbir sebep olmadığı hâlde, Hakdan bâtıla **Nasıl döndürülüyorlar.**

● Tevbe sûresi, 31.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, ((Yehûdîler) **Allahı bırakıp, âlimlerini** (hahamlarını, hıristiyanlar da) **râhiplerini ve Meryem oğlu Mesîhi rabler edindiler. Hâlbuki onlar, ancak bir tek ilâha** (Allahü teâlâyâ) **ibâdet etmekle emr olundular. Ondan başka hiçbir ilâh yokdur. O bunların ortak koşmalarından münezzehdir.**)

AÇIKLAMA:

Yehûdîler, **Allahü teâlâyı bırakıp, âlimlerini**, hahamlarını, hıristiyanlar da, **râhiplerini ve Meryem oğlu Mesîhi rabler edindiler.** Ya'nî, yehûdîler, âlimlerine, hıristiyanlar ise, âlimlerine ve âbidlerine, emr etdikleri husûslarda, kölelerin efendilerine itâ'at etmeleri gibi itâ'at etdiler. Allahü teâlânın harâm kıldığını halâl, halâl kıldığını harâm kıldılar. Hadîs-i şerîfde: **(Halâlı harâm kılan, harâmı halâl kılan gibidir)** buyuruldu. Ya'nî, halâlı harâm kılanın cezâsı, harâmı halâl kılanın cezâsı gibidir. Bu tam küfrdür. Meselâ, sütün harâm olduğuna inanan, rakının halâl olduğuna inanan gibidir. Koyun etinin harâm olduğuna inanan, domuz etinin halâl olduğuna inanan gibidir.

Yehûdîler âlimlerini, hıristiyanlar âbidlerini ilâh değil, ilâh gibi edindiler. Onlara son derece itâ'atkâr oldular.

Hıristiyanlar, İsâ aleyhisselâm Allahın oğludur dedikten sonra, onu ibâdet edilen rab edindiler. Allahü teâlâ bundan münezzehdir.

Hâlbuki O kâfirler, Tevrâtda ve İncilde şânı yüce, **bir tek ilâha**, ya'nî Allahü teâlâyâ **ibâdet etmekle**, Onun emrine itâ'at etmek, başkasının Onun emrine muhâlif olan emrine uymamakla **emr olundular.** Çünkü, Ondan başkasına itâ'at etmek, Ona ibâdeti bozar. Bütün semâvî kitâblar bu husûsda ittifâk etmişlerdir. Allahü teâlânın Peygamberine ve Allahü teâlânın itâ'ati emr etdiklerine itâ'at etmek ise, hakikatde Allahü teâlâyâ itâ'at etmektir. **Ondan başka hiçbir ilâh yokdur**, ya'nî ibâdet ve tâ'atde **O, bunların ortak koşmalarından münezzehdir.**

● Tevbe sûresi, 32.ci âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Allahü teâlânın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Fekat kâfirler hoşlanmasa da, Allahü teâlâ nûrunu mutlakâ temâmlamak istiyor.)**

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitâb, **Allahü teâlânın nûrunu**, ya'nî Kur'ân-ı kerîmi, **ağızla-**

riyla doğruluğuna delil bulunmayan, bati, aslsiz szleriyle **söndürmek** istiyorlar. Kur'an-ı kerimin bildirdiği tevhi, Allahü teâlâyı ortaklardan ve çocukları bulunmaktan tenzih etmek inancını ve halâl ve harâm konusu da dâhil, Kur'an-ı kerimin getirdiği ahkâmı yalanlamak **istiyorlar**.

Kâfirler hoşlanmasalar da, kelime-i tevhi yücelterek, onu her tarafa yayarak, islâm dînini aziz kılarak her hâlükârda **nûrunu mutlakâ temâmlamak istiyor**.

Şi'r:

**Kim Allahın yakdığı şûleyi üfliyerek,
söndürmeyi isterse, kendisi yanar elbet.**

● Tevbe sûresi, 33.cü âyet-i kerîmesinde buyuruluyor ki, **(Müşrikler hoşlanmasa da, Allahü teâlâ dînini bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidâyet ve hak dinle gönderendir.)**

AÇIKLAMA:

Müşrikler hoşlanmasa da, nûrunu ve dînini temâmlamayı murâd eder. **Allahü teâlâ** Resûlünü **bütün dinlere**, o dinlerin mensûblarına **üstün kılmak için**, müttekilere **hidâyet** olan Kur'an-ı kerim **ve Hak din** olan islâm dîni **ile gönderendir**.

Bu âyet-i kerîmeye şöyle de ma'nâ verilmiştir: **Allahü teâlâ** ilâhî hikmeti gereği **Hak din ile** diğer bütün dinleri nesh ederek, onu diğerlerine üstün kılmak için, Resûlünü **hidâyet** olan Kur'an-ı kerim **ve hak din ile gönderendir**.

İbni Şeyh "rahmetullahi aleyh" şöyle dedi: Hak dînin diğer dinlere gâlib gelmesi ve üstünlüğü, sürekli artacak ve İsa aleyhisselâmın inmesiyle temâmlanacaktır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", İsa aleyhisselâmın inmesinden bahs ederken şöyle buyurdu: **(İsa aleyhisselâm zemânında islâm dîni dışında bütün dinler yok olacaktır.)**

Ba'zı âlimler, islâmiyyetin kuvvetlenmesinin, hazret-i Mehdî geldiği vaktde olacağını söylemekdedirler. Çünkü o zemân insanlar, yâ müs-limân olacak veyâ harac verecektir.

Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Durum gitdikce şiddetli olacak, dünyâ sırtını dönecek, insanlar cimrileşecek. Kıyâmet ancak kötüler üzerine kopacak. İsa aleyhisselâm, hazret-i Mehdî ile berâber olacak.)**

Hazret-i İsa inip, hazret-i Mehdî ile berâber olup, ona yardım edecektir. Mehdî "rahmetullahi aleyh" Peygamber efendimizin ehli beytinden olacaktır. O âdil bir imâmdir. Peygamber değildir. İsa aleyhisselâm ile hazret-i Mehdî arasında fark şudur: Hazret-i İsa Peygamberdir. Hazret-i Mehdî ise, Peygamber değildir. İsa aleyhisselâm vilâyet-i mutlakanın sonuncusu, hazret-i Mehdî ise, hilâfet-i mutlakanın sonuncusudur. Her ikisi de dinlerin en hayrlısı ve Allahü teâlânın en çok sevdiği islâm dînine hizmet edeceklerdir.

TUHFET-ÜL-UŞŞÂK

(Âşıklara Hediye)

Ben kısa görüşümle, bu kıymetli risâleyi inceledim. İçinde hakîkaten temiz kalblere sürûr veren, can kulağı ile işitmek isteyenlerin anlayacağı, kabûle şâyân konuları kabûl edeceği, kalbin inci gibi dizilmiş bilgilere bağlandığını ve bu bilgileri ancak, doğru yoldan sapmış olanların kabûl etmiyeceğini gördüm. Müellifinin çalışmalarına Allahü teâlâ en iyi karşılıklar versin. Onu ve bizi en geniş lutf ve ihsânı ile feyzlere kavuşdursun! Ben fakîr umûmî me'ârif meclisi a'zâlarından Hayderizâde Seyyid İbrâhîm Fasîh Bağdâdî. Vefât târihi 1299 [m.1882].

Bismillâhirrahmânirrahîm

Zâtı ve sıfatlarının benzeri olmıyan, izzet ve celâl sâhibi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun. Kulu, Resûlü ve habîbi ve seçilmiş olan, Muhammed aleyhisselâma, hayr ve hidâyet sâhibi olan Âline ve Eshâbına salât ve selâm olsun!

Tasavvuf büyüklerinin “kaddesallahü esrârehüm ve nefe'anâ biulûmihim” yolunda, tarîkatin en büyük esâslarından olan, râbitanın isbâtı hakkında Mecmû'a denilmeğe lâyık bir risâle yazdım. Sünnet-i nebeviyyede râbitanın varlığını gösteren şer'î delîlleri kısaca açıklayıp, bâtinî sirlere ve hakîkatine girmedim. Çünkü bu konu sülûk ve zevk ile anlaşılır. Bu fakîrin ise buna tâkâti yokdur. Nasıl tâkâti olsun ki, bu da tarîkat yolunda ilerleyen gönül sultânlarının sırlarındandır. Ama ne sultânlar, ne sultânlar! Allahü teâlâdan beni, hatâyâ düşmekden, ayak kaymasından muhâfaza etmesini niyâz ederim.

Allahü teâlânın tevfiği ile derim ki, râbita hakkında açık delîllerden biri, Ahzâb sûresi, ellialtıncı âyet-i kerîmesidir. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Allah ve melekleri Peygambere çok salât ederler. Ey mü'minler! Siz de Ona salât edin ve tam bir teslîmiyyetle selâm verin)** buyurmuşdur.

(Hakâyık) adlı tefsîr kitâbında Şeyh, ârif-i billâh Ebû Abdürrahmân Sülemî “kaddesallahü rûhehu” diyor ki: “Mansûr bin Abdüllahdan işitdim. Dedi ki, Ebül Kâsım Bezzâzdan işitdim. O dedi ki, Mısrda İbni Atâ “rahmetullahi aleyhim” dedi ki: “Salât, Allahdan (vuslat), meleklerden (Rif'at), ümmetden (mütâbe'at ve muhabbet)dir.” Vâsitînin “rahmetulla-

hi aleyh”, “kalbinde verdiğin salât için yer bırakmadan vakârla salât ver” dediği rivâyet edilmiştir. Abdülvâhid Seyyârîden Vâsîtînin sözünü sordum ve sanki bana iyi gelmiyor dedim. O da “Ona verdiğin salât için kalbinde yer ayırma. Verdiğin salât ile, Onun hakkından biraz olsun yerine getirdim diye bir zanna kapılma. Çünkü sen salât vermekle ancak kendi hakkını yerine getirmiş olursun. Zîrâ Onun hakkı, bütün ümmetin verdiği salâtlar toplamından dahâ büyüktür. Nitekim yukarıdaki âyet-i kerîmede **(Elbette Allah ve Melekleri Peygambere çok salât ederler)** buyrulmaktadır. O hâlde Onun üzerine senin getirdiğin salât, kendi nefsine rahmeti celb etmektedir.” Seyyârînin sözü burada temâm oldu.

Kâdî İyâd “rahmetullahi aleyh” **(Şifâ)** kitâbı, ikinci kısım, dördüncü bâbında, Ebû Bekr Kuşeyrîden nakl ederek, (Peygamberden aşağı mertebede olanlara Allahdan salât, rahmetdir) demiştir. Şârih Şihâb bunu açıklarken, Allahü teâlâdan salât edilene rahmet istemekdir, demiştir. Peygamberimiz ise rahmet çeşidlerinin en üstünü ile rahmet olunmuştur. Salât ile düâ olunmasına ihtiyâcı yoktur. (Peygamberimiz zâten Allahü teâlâ katında müşerref ve ziyâdesiyle mükerrerdir). **(Şifâ)** ve şerhinin sözü temâm oldu.

Ledünnî ilmlerin ve ilâhî ma’rifetlerin kaynağı olan Resûlullahın “salâllahü aleyhi ve sellem” rûhundan, ister hayâtda olsun, ister vefâtından sonra olsun, iktibâsında feyz almak, Peygamberimiz ile feyz almak isteyen arasındaki rûhânî münâsebetin hâsıl olmasına bağlıdır. Çünkü bu rûhânî münâsebet, islâmîyyetin zâhirine ve ahkâm ilmine bağlı olan şeylerin hilâfına olarak, feyz alan ile veren arasında hâsıl olması lâzım gelen rûhânî işlerdir. Şer’î hükümler, Peygamberimizin zâhirdeki sözleri ve işlerinden sâdece görme ve işitme ile alınır. Rûhânî işlere ihtiyâcı yoktur. Bu rûhânî münâsebet ancak, Peygamberimize teveccüh, Onun nübüvvet nûruna kâmil bir muhabbetle bağlılık, Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” öğretmesiyle insan tabî’atını yumuşatan ve incelten şer’î riyâzet ve mücâhedelerin yardımı ve Ona tam bir ittibâ’ ile hâsıl olur. Allahü teâlâ kullarına, bu rûhânî münâsebetin hâsıl olması için, Peygamberimizin rûhânîyyetinden feyz ve yardım alarak olgunlaşmaları, Ona teveccüh edip, kalblerini Ona bağlamalarına vesîle olması için, salât ve selâmı emr etdi. Kulların bu düâları Peygamberimizin istifâdesi için değildir. Zîrâ O, şübhesiz Rahmânî tecellilere mazhar ve Rabbânî ma’rifetlerin nûrlarına muttali’, Enbiyâ ve evliyânın ilm kaynağıdır. Allahü teâlânın salâtına mazhar olduğu için, ümmetin salâtından, düâsından müstagnîdir ve biraz önce geçdiği gibi, imâmın sözlerinden anlaşıldığı üzere, Peygamberimiz, rahmet çeşidlerinin en üstünü ile rahmet olunmuştur. Salât ve selâmın meşrû’iyyetinin sırrı da budur. Kalb huzûru ve kâmil muhabbet ile, ma’nâsının idrâkinde olarak, kime salât ve selâm getirdiğini düşünerek salât ve selâm getirmek, muhakkak Ona teveccühü, Onu tasavvuru ve kalbini Ona bağlamağı icâb etdirir. Bu da, her selim zevk ve müstekîm akl sâhibince açıktır. Ancak ahmak, gâfil, ne

dediğini bilmeyen, hangi meydânda dolaşdığını idrâk edemeyen, gönlünü Resûlullah'a vermeyen kimselerin salât ve selâmı, uyuyan kimsenin hezeyânı, ağır hastanın sayıklaması gibi olup, bizim onlara sözümüz yoktur.

Yukarıda bildirildiği gibi, kalb huzûru ve muhabbetle salât ve selâm getiren kimsenin, teveccüh ve tasavvur yapması lâzımdır. Bu ikisi tahakkuk edince, râbita da tahakkuk eder ve hâsıl olur. Çünkü râbita da teveccüh ve tasavvurdan ibâretdir. Râbitanın vücûdu ve sübûtu yukarıdaki âyet-i kerîmenin [Ahzâb, 56] delâleti ile sünnet-i nebeviyyede sâbit olup, ümmet de râbita için salât ve selâm ile emr edilmiştir. Eshâb-ı kirâm “ridvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in” Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” kerîm olan şahsını, hilye-i şerîfesini devâmlı müşâhede etmeleri, lugat ve kelâmın ma'nâsını bilmeleri ile berâber, onların gözlerinin nûru olan Peygamber efendimizin cemâlini mütâlea etmemeleri, kalblerinde hâzır bulundurmamaları, Ondan gâfil olarak salât ve selâm getirmeleri düşünülebilir mi? Yemîn olsun ki, bu imkânsızdır. O hâlde şübhesiz, tartışmasız râbitanın sünnet-i nebeviyyede mevcûd olması isbâtlanmış olur. En doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

Nazar ehli, “tasavvursuz taleb muhâldir” dediler. Çünkü nefis [rûh] meçhûle yönelmiş olur ki, bu da mümkün değildir. O hâlde tasavvur etmeden taleb etmek mümkün değildir. Bu kıyâs Resûlullah'a “sallallahü aleyhi ve sellem” salâtda ve Ona muhabbetde de geçerlidir. Zirâ salât ve muhabbetde, taleb ma'nâsının olduğunu açıklamaya gerek yoktur.

Herhangibir vechle bu tasavvurun te'vîli mümkündür denirse, biz deriz ki, iddia edilen şeyin isbâtında bu kadarı kâfidir. Burada söz, tasavvurun kendisindedir. Bir yönden de olsa bu te'vîl, aslâ rü'yet ile şereflememiş kimselerde muhakkak bulunur. Eshâb-ı kirâm için açıkca görüldüğü gibi bu te'vîle ihtiyâc yoktur.

(Delâil-ül hayrât) kitâbının şerhinin başlangıcında Fâsî “rahimehullah”, Ahzâb sûresi ellialtınçı âyet-i kerîmesini tahkîk ederken diyor ki: Salâtın aslı inhînâ (eğilmek) ve in'itâf (meyl etmek)dir. Saleveynden alınmıştır. Saleveyn de sırtda, kuyruk sokumunun iki yanından uyluklara kadar giden iki damar ve rükû' ve secdede hareket eden iki kemikdir. Bunun için mushafda salât kelimesi vav ile yazılır demişlerdir.

Sehlî “rahimehullah” salât kelimesi saleveynden alınmıştır dedi. Sonra (ona salât etdi) demek (ona rahmet ve teattuf ile eğildi, meyl etdi) demektir, denildi. Mübâlağa ile söylenmek istendiğinde rahmeti salât ve hunuvv ile ismlendirmişlerdir. (Sallallahü alâ Muhammedin) demek, (rahimallahü Muhammeden) demekden hunuvv ve atf yönünden dahâ rakîk ve dahâ belîğdir. **(Tefsîr-i Medârik)** sâhibi, Ahzâb sûresi kırküçüncü âyet-i kerîmesini tefsîr ederken yukarıdaki açıklamağı te'yîd etmekte ve şöyle demektedir: “Nemâz kılanın rükû' ve secdelerde eğilmesi, başkasına taattuf, inhînâ ve re'fet etmesine benzetilebilir. Bir hastayı ziyâret edenin hastaya

in'itâfı, merhameti ve bir annenin çocuğuna hunuvvü, şefkati de böyledir. Salât kelimesi o kadar çok kullanıldı ki, rahmet ve re'fetin yerini aldı. Nitekim (sallallahü aleyke), Allah sana salât etsin demek, (Terahhame aleyke ve tere'efe), ya'nî Allah sana rahmet ve re'fet etsin demektir." Medârik tefsîri sâhibinin sözü burada temâm oldu. Bu konu üzerinde teemmül eden, düşünen için yukarıda geçen ibâreler tam ve en açık delillerdir.

(Delâil-ül hayrât) şerhinde Fâsî "rahimehullah" diyor ki: "Râbita husûsunda en açık delil olarak, **(İnsanlardan bana en yakın olan, bana salâtı çok okuyandır)** hadîs-i şerîfi vârid olmuştur. Ya'nî salâtı çok okuyan, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizin şefâ'atine, yardımına, re'fetine en çok lâyık olur. Allahü teâlâ en iyi bilendir. Peygamberimiz çok salât okuyanı, kendisine yakın olduğu için elinden tutup Cennete götürecektir. Nitekim Alî bin Muvaffak "radiyallahü anh" haclarından birinde, Resûlullahı "sallallahü aleyhi ve sellem" rü'yâda görüp, kendisine (İşte bunlar, senin yaptığın iyiliklerdir. Mükâfât olarak kıyâmet günü Mevkıfde elini tutarak, herkes hesâb derdinde iken, seni Cennete sokarım) buyurmuştur. [Alî bin Muvaffak, Irâk meşâyihından Zünnûn ile sohbet etmiş bir velîdir. Yetmişdört kerre hac etmiştir. Ba'zı haclarını Peygamberimiz için yapıp sevâbını ona hediye etmiştir. Resûlullahı rü'yâda görüp, kendisine **(İşte bunlar senin yaptığın ihsân ve iyiliklerdir ...)** buyurmuştur.] Peygamberimize çok salât getirmek Onu çok sevmeği gösterir. Çünkü bir şeyi çok seven onu çok zikir eder. **(Kişi sevdiği ile berâberdir)** hadîs-i şerîfidir. Çok sevmesi, ona mütâbe'atının kuvvetine delîldir. (Seven, sevdiğine itâ'at eder.) Salât, muhabbet ve mütâbe'atı çok olanın rûhu, Peygamberimizin rûhuna yakın olup, aralarında tanışma, ülfet, bağlılık ve münâsebet hâsıl olur. Kıyâmet günü nûrunu Onun nûrundan alıp, yardım görmeğe insanlar arasında en çok hakkı olur.

Şeyh Ebû Abdüllah Sâhilî "radiyallahü anh" **(Buğye-tüs sâlik)** kitâbında diyor ki: "Peygamberimize salât okuyarak elde edilen en büyük meyve, en kıymetli fâide, (Efendimizin kerîm sûretinin intibâ'idir), ya'nî rûhunda yer edip, sâbit şeklide devâmlı kalmasıdır. Bu da Peygamberimize devâmlı salât ile elde edilir. Salât getirirken ihlâsla, şartlarını ve edeblerini yerine getirerek, ma'nâsını düşünerek yapılmalıdır ki, Peygamberimizin sevgisi, bâtınına sâdık ve hâlis şeklide yerleşsin. Salât okuyan ile Peygamberimizin arasında kurb ve safâ mahallinde, sevgisinin kalbinde yerleştiği kadar ülfet meydâna gelir. O hâlde **(Kişi sevdiği ile berâberdir)**. Sevgi, mahbûba ittibâ'ı, uymağı icâb etdirir. İttibâ' da visâle, kavuşmağa yol açar. Nitekim Allahü teâlâ, Nisâ sûresi, altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Kim Allaha ve Resûle itâ'at ederse, işte onlar, Allahın kendilerine ihsânlarda bulunduğu Peygamberler, siddiklar, şehîdler ve sâlih kişilerle berâberdir. Bunlar ne güzel arkadaşdır!)** buyurmuştur. Rûhlar bir topluluğun ferdleridir. Birbirleriyle tanışanlar ülfetde, diğerleri ihtilâfdadır." Delâil şerhinin ibâresi burada temâm oldu.

Râbitanın sünnet-i nebeviyyede bulunmasının delîllerinden biri, nemâz kılanın teşehhüde (Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü) demesidir. Bu sözü söyleyen, ma'nâsını bilirse, (aleyke)deki kâf harfinin hâzır olana hitâb için vaz' olduğunu, (eyyühâ) kelimesinin hâzır olana nidâ için olduğunu bilirse, kime hitâb ve kime nidâ olduğunu bilirse, kime selâm verdiğini, kimin için rahmet ve bereket dilediğini bilirse, Peygamberimizi zihninde hâzır bulundurmamağı, hayâlinde tasavvur etmemeğı akl nasıl câiz görür. Bu, akllı, mütedeyyin ve insâflı kimse için imkânsız gibidir. O zemân da râbita güneşi muhakkak doğar ve parlak nûrları kalblerin ufkunda parıldar.

Huccet-ül islâm imâm-ı Muhammed Gazâlî "kuddise sirruhul âlî" (**İhyâ-ül ulûm**) kitabı, nemâzın sırları bölümünde diyor ki: "Teşehhüde otururken gâyet edebli otur. Bil ki, seni Allahü teâlâya yaklaştıran "essalvâtü vettayyibât), ya'nî temiz ahlâk, güzellikler Allah içindir. (El mülkü lillâh) demek de, bunun gibi tehîyyât ma'nâsına gelir. (Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" kerîm olan şahsını kalbinde hâzır tut) ve "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü" de ve senin selâmının Ona ulaştığına ve Onun da dahâ kâmil şekilde sana cevâb verdiğine ümmîdin tam olsun. Sonra kendine ve Allahü teâlânın sâlih kullarına selâm verirsin..." (**İhyâ-ül-ulûm**)dan alınan kısım burada temâm oldu.

(**Avârif-ül me'ârif**) kitabının sâhibi Şeyh, ârif-i billâh, Şihâbüddîn Ebû Nasr Ömer Sühreverdi "kuddise sirruh", otuzyedinci bâbında tehîyyât âdâbını anlatırken diyor ki: "Peygamberimizi tehîyyât esnâsında kalb gözünde canlandırarak selâm verir. Sonra sâlih kulları üzerine selâm verir..."

Şeyh Tâcüddîn Ebül Abbâs Ahmed bin Atâullah İskenderî, nefslerin ıslâhı konusunda yazdığı meşhûr risâlesi (**Tâc-ül arûs**) da diyor ki: "Nemâza başladığın zemân, Allahü teâlâya münâcât etmekde ve Esselâmü aleyke eyyühennebüyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü demekle Resûlü ile konuşmakdasın. Arab lugatında hâzır olmayan kimseye eyyühâ denmez. Ancak hâzır olana eyyühâ denir."

Eğer denilirse ki, tehîyyâtdaki tefekkür, Fâtiha sûresindeki (**İyyâke na'büdü ve iyyâke nesta'in**), ya'nî yalnız sana ibâdet eder, yalnız senden yardım isteriz âyet-i kerîmesini okurken, (ke) hitâb zamirinin ma'nâsını da düşünmek gerekir. Biz deriz ki, evet lâzım gelir. Hattâ zikr esnâsında ve Kur'ân-ı kerîm okurken de böyledir. Fekat Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" zorlamayı ve mübâlağa etmeğı nehy edip, ni'metlerini tefekkür etmeğı emr etmişdir. Nitekim hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlânın ni'metlerini tefekkür ediniz, Zâtını düşünmeyiniz**) buyurulmuşdur. Zîrâ Allahü teâlâ hakkında tefekkür, Onu tasavvur ve tehayyüle sevk eder ki, Allahü teâlâ bunlardan ve kalbe gelen her şeyden münezzehtir. Nitekim Şûrâ sûresi, onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen, (**Onun benzeri hiç bir şey yoktur. O, işitendir ve görendir**) buyurulmaktadır. Zikr eden kimsede bu tefekkür gâlib geldiği zemân, gönlünü, Onun vekîli ve halîfesine [Peygamberimize] çe-

virir. O zemân Allahü teâlânın zâtı hakkında bozuk tasavvurlardan emîn olur. Bu, râbitanın fâideleri cümlesindedir. Râbitanın diğer büyük fâideleri de vardır. Ancak bunlar zevk ve vicdân ile bilinir.

Allahü teâlânın ni'metlerini, yer ve gökleri yaratmasını tefekkür etmenin câiz ve teşvîk edilmiş olduğu yukarıdaki hadîs-i şerîfde bildirildiği gibi, Âl-i İmrân sûresi, yüzdoksanbirinci âyet-i kerîmesinde de bildirilmektedir. Bu âyet-i kerîmede meâlen, **(Ayakda, otururken, yanları ye-re yatarken Allahı zikr edenler, yer ve göklerin yaratılışında tefekkür edenler ...)** buyurulmuştur. Buna göre, Allahü teâlânın yaratdıklarının en üstünü, ni'metlerinin en şerefli ve en büyüğü, Allahü teâlânın Onun vâsıtasıyla bize doğru yolu gösterdiği, Onunla bize tevhidî ve tenzihî öğrettiği, böylece bizi şirkden ve şiddetli azâbdan kurtardığı Resûlü ve habîbi Muhammed aleyhisselâmı, halîfelerini ve herbiri dinde birer hidâyet yıldızı olan kâmil etbâ'ını [Eshâbını] tefekkür etmek [râbita etmek] nasîl câiz olmaz? Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyîl azîm.

Râbitanın sünnet ve teşvîk edilmiş [mesnûn ve mergûb] olmasına delîllerden biri de, **(Delâil-i hayrât)**ın başlangıcındaki şu rivâyetdir: Resûlullaha "sallallahü aleyhi ve sellem", "Yâ Resûlallah! Âl-i Muhammedden kimleri sevmekle, onlara iyilik ve ikrâmla emr olunduk?" diye soruldu. **(Bana îmân eden, ihlâs sâhibi olan safâ ve vefâ ehlini)** buyurdular. Yâ Resûlallah! Bunların alâmeti nedir? diye soruldu. **(Benim sevgimi, sevdiği her şeyden dahâ üstün tutan ve Allahü teâlânın zikrinden sonra bâtını benim zikrimle meşgûl olanlardır)**, diğer bir rivâyetde **(Devâmlı beni zikr edip, çok salât okuyanlardır)** buyurdular. Yine Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem", "Yâ Resûlallah! Ba'zı mü'minleri huşû' içinde görüyoruz. Ba'zıları da huşû' içinde bulunmuyorlar, sebebi nedir? diye sorulduğunda, **(İmânında halâvet [tatlılık] bulan kimse de huşû' olur. Bu halâveti bulamıyanda huşû' olmaz)** buyurdular. Yâ Resûlallah! O halâvet ne ile bulunur veyâ ne ile ona kavuşulur ve kazanılır, diye sorulduğunda, **(Allahü teâlâyı sıdk ile sevmekle)** buyurdular. Yâ Resûlallah! Allahü teâlânın sevgisi ne ile bulunur veyâ ne ile kazanılır, diye sorulduğunda, **(Resûlünü sevmekle. O hâlde, Allahın ve Resûlünün rızâsını bu iki sevgide arayın)** buyurdular.

Bakınız, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" kendi sevgisinin Allahü teâlânın sevgisine ve bu sevginin kazanılmasına vesîle ve sebep olduğunu nasıl açıkladı. Nitekim Allahü teâlâ Mâide sûresi, otuzbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allaha [yaklaşmak için] vesîle arayınız. Onun yolunda cihâd ediniz)** buyurmaktadır. Bu kerîm olan Mahbûbun sevgisinden dahâ yüksek, dahâ fazîletli vesîle olur mu? Enes bin Mâlikden "radiyallahü anh" rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfde, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Sizden biriniz beni, kendisinden, malından, çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan dahâ çok sevmedikçe, îmânı kâmil olmaz)** buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîflerde, Peygamberimize râbita ve

teveccühün, mesnûn ve mergûb olmasına açık işâretler, hattâ açık deliller vardır. Çünkü bu mertebeye varan aşk ve kâmil muhabbet, kalbin zarûrî olarak mahebûba teveccühünü îcâb etdirir. O zemân seven, mahebûbu zihninde canlandırıp, ona bütün varlığı ile teveccüh eder. Ondandır bir an gâfil olmayıp, hiç unutmaz. Böylece muhabbete teşvîk olur. Bu da şübhesiz teveccüh ve râbitaya teşvîkdir. Nitekim Peygamber efendimizin **(Bâtını benim zikrimle meşgûl olan)** buyurması buna, açık delîldir.

Kâmil bir muhabbetle teveccüh ve tasavvurun lüzûmu için Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen **(Ey Resûlüm! De ki, eğer Allahı seviyorsanız, bana tâbi' olunuz ki, Allahü teâlâ da sizi sevsin)** buyurmuştur. Âyet-i kerîmede **(Eğer Allahı severseniz, Allah da sizi sever)** buyurulmamış, Allahı sevme şartı, Peygamberimize uymağa bağlanmıştır. Allahü teâlâ, Peygamberimize uymağı, kendisi ile mü'minler arasında vâsita kılmıştır. Çünkü Allahü teâlâ tasavvur ve tahayyülden münezzehtir. Peygamber efendimiz Allahü teâlânın nâibidir, vekîlidir. Allahü teâlâ Feth sûresi, onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Muhakkak ki, sana bî'at edenler, ancak Allaha bî'at etmiş olurlar. Allahın eli [kudreti] onların ellerinin [kudretlerinin] üstündedir)** buyurmuştur. Allahü teâlâ bî'atde Peygamberimizi kendisine nâib, vekîl kıldığı gibi, yukarıda geçdiği üzere muhabbetde de kendisine nâib, vekîl kılmıştır. **(Mesnevi)**nin başlangıcında Mevlânâ "kuddise sirruh" diyor ki:

***Hak teâlâ münezzehtir, zemândan ve mekândan,
Bunun için Peygamberler, vekîldir Hak teâlâdan.***

Yukarıdaki açıklamalar muhabbetle teveccühe işâretidir. Muhabbetsiz, hattâ buğz, adâvet ve inkâr ile teveccühün hiç bir fâidesi olmaz. Peygamberimizin rûhu ile feyz alanın rûhunu birbirine yaklaştıran aşk ve muhabbetin hilâfına uzaklaşma ve nefreti arttırır. Birbirine yaklaşan rûhlar arasında karşılıklı ülfet, tanışma ve münâsebet hâsıl olur. Râbita yapanın rûhunda, Peygamber efendimizden gelen ilâhî ma'rifetleri ve feyzi kabûl etmeğe isti'dâd hâsıl olur. Melzûm olan muhabbet önce zikir edildi. Melzûmun lâzımı da, merâmı en belîğ ve muhtevâsı en geniş şekilde ifâde eden teveccühdür.

Denildi ki, teveccühe, muhabbet ile işâret edilmesi, müteşâbihât kabîlinden olup, vakt ve zemânın hükmüne göre, dalâlet ve şirk ehlinin ta'nlarını, dil uzatmalarını def' etmek, gidermek içindir. Çünkü Peygamberimizin asrı islâmîyyetin başlangıcında, câhiliyyet asrına yakın ve ümmet arasında münâfıkların çok olmasından idi. Eğer açıkca kendisine teveccühü emr etmiş olsaydı, şirk ve nifâk ehli, işin hakîkatini bilmedikleri, kör, sağır ve dilsiz oldukları için, Peygamberimizi ülûhiyyet da'vâsında buluyor, insanları kendisine tapdırıyor diye töhmet altında bırakacakları için, yerleri Cehennem olurdu.

Hâşâ, Peygamberimiz bu da'vâda bulunmaz. Bunun olmayacağına dâir imâm Zeynel'âbidîn Alî bin Hüseyin bin Alî "kerremallahü vecheh

ve radiyallahü anhüm ecma'in" aşığıdaki Şi'ri söylemişdir:

***Ben elbette saklarım ilmimin cevherini,
Tâ ki bir câhil görüp, yaymasın fitnesini.***

***Ebül Hasen bu işde benim önüme geçdi,
Hasene ve Hüseyne vasiyyetler etmişdi.***

***Nice ilm cevheri vardır ki, söyler isem,
bana elbet derler ki, puta tapıyorsun sen.***

***Müslimânlar o anda kanımı halâl bilir,
yapdıkları en çirkin şeyleri güzel görür.***

Bu beytler Huccet-ül islâm imâm Gazâlînin "kuddise sirruh", (**Min-hâc-ül-âbidîn**) kitâbının başlangıcında vardır. Muhyiddîn Arabî "kuddise sirruh" da (**Fütühât-i Mekkiyye**) kitâbının otuzuncu bâbında, bu beytlerden sonra, Şi'rde geçen puta tapmanın, râbitaya işâret olduğunu bildirmişdir. Bununla berâber, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", halîfelerinin islâmiyyet iyice yerleşdikden, tevhîdde ayakların iyice yere basmasından, gün ortasındaki güneşin açıklığı gibi iyice ortaya çıkmasından sonra, râbitayı akl sâhiblerinin hiç Şübhe etmeden açıklayacaklarını önceden biliyordu. Hâl böyle iken, açıklamaya lüzûm kalmadan zârûrî olarak muhabbet ve aşkın hükmü ile matlûb hâsil oldu. Çünkü Eshâb-ı kirâmın Peygamberimiz ile olan hâlleri aşığıdaki beytde bildirilen hâlden dahâ az değildi.

***Ey temennî edilen matlûb, beni benden meşgûl etdin,
Beni sana yaklaŐırdın, hattâ beni sen zan etdim.***

Bu açıklamalar (**Şifâ**) kitâbı ikinci bâb, ikinci kısımda da bildirilmiştir. Şöyle ki, Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sellem" birisi gelip, "Yâ Resûlallah! Seni malımdan ve âilemden dahâ çok seviyorum. Seni hep hâtırlarım. Sabr edemeyip geldim, seni göreyim. Yâ Resûlallah! Ben şöyle düşünüyorum. Ben ve sen ölünce, sen elbette Cennete girip, Peygamberlerin yüksek makâmlarında olursun. Eğer ben Cennete girersem seni göremem" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Nisâ sûresi altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesini indirdi. Meâlen şöyle buyurulmakta idi. (**Allaha ve Resûlüne itâ'at edenler, onlar Allahın kendilerine ihsânlarda bulunduğu Peygamberler, siddîklar, şehîdler ve sâlih kişilerle berâberdir. Bunlar ne güzel arkadaŐıdır.**) Peygamber efendimiz o kişiyi çağırıp, bu âyet-i kerîmeyi okudu. Diğeri bir rivâyetde, bir kişi Peygamberimize göz kırpmadan bakıyordu. (**Neyin var**) buyurdular. Babam, annem sana fedâ olsun yâ Resûlallah! Sana bakmakla zevk alıyorum, devâmlı bakmak istiyorum. Kıyâmet günü Allahü teâlâ Seni fadl-ı ihsânı ile yükseklere çıkaracak, dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerîme nâzil oldu.

Bu hâlde olana bu konuda fazla açıklama yapmağa ve uyarmağa ihtiyâc olur mu? Eshâb-ı kirâmın hepsinin hâli böyle idi. Hattâ hepsinde kal-

bî, rûhî berâberlik muhabbeti hâsıl oldu. Bu da hakikatde sohbetin sırrı olup, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Beni seven Cennet-de benimle berâberdir)** hadîs-i şerîfi ile buna işâret buyurmuşdur. Onunla sohbet ve îmânın tadını tattılar, müşâhede bağçesine girdiler. İslâmiyyetin kıymetini onunla bildiler. Tâbi’în, müctehid imâmıların, selef-i sâlihînin de Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” vefâtından sonra, Peygamber Efendimiz ile hâlleri böyle idi. Hepsi Ona âşık ve bağlı olarak müteveccih idiler. Kalbleri, kâmil bir muhabbetle, sabâh-akşam Onun cemâlini ve şemâil-i şerîfesini mütâle’a ederek, yüksek rûhâniyyetinden yardım ve feyz alırdı. Onların hâllerine bir parça muttali’ olmak istersen, **(Şifâ)** kitâbı, ikinci bâb, ikinci kısmına mürâce’at etmelisin. Ümîd edilir ki, şübhe hastalığına **(Şifâ)** kitâbında şifâ bulursun. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” vefâtından sonra, ümmetinin de Onunla hâlleri öyle olması lâzım gelir ki, o büyükler gibi se’âdete kavuşsunlar.

(Delâil) kitâbında bildirilen haberde, Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem”, yâ Resûlallah! Senden gâib olan ve Senin vefâtından sonra Sana salât getirenlerin yanında hâli nedir, diye sordular. **(Benim muhabbet ehlimin salâtını duyarım ve onları tanırım. Onlardan başkalarının salâtı bana arz olunur)** buyurdular. **(Şifâ)** kitâbında Ebû Hüreyreden “radiyallahü anh” rivâyet edilen hadîs-i şerîfde, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Bana bir kimse selâm verdiğinde, Allahü teâlâ, onun selâmına cevâb vermem için rûhumu bana îade eder)** buyurmuşdur. Bu ikisine benzer haberler çokdur. Basîret ehli isen bundan ibret alırsın. **(Delâil)** kitâbından alınan kısım burada temâm oldu.

Yukarıdaki açıklamalardan, Eshâb-ı kirâmın hepsinde, Peygamberimizi çok sevmeleri ve Ona tam uymaları sebebiyle râbita hâsıl olduğu anlaşılmalıdır. Bunun gibi hulefâ-i râşidîn ve eimme-i mürşidînin sohbetleri sebebi ile tâbi’în ve tebe-i tâbi’inde de râbita hâsıl oldu. Zemân ilerleyip, dünyevî meşgûliyyetler ile halkın kalbleri bulandı. Tam ihlâs ile muhabbetde azîmetler gevşedi. Bu sebebi ile râbitayı açıklamağa, halkı râbita hakkında uyarmağa ihtiyâc hâsıl oldu. İrşâd sâhibi halîfeler, sâlikleri zorla, onlardan feyz almaları için, râbitada kalblerini toplamak, rûhlarını onların rûhları ile aşlamak, onlarla ülfet etmek için emr verdiler. Sonra bu dînî, rûhânî muhabbete **(Râbita)** ismi verildi. Çünkü, muhakkak aşk ve muhabbet, sevenin kalbini mahbûba bağlar, onunla mukayyed olur. Böylece ikisi arasında rûhânî irtibât hâsıl olur.

Râbita yapanlar, Peygamberimize muhabbetle intisâb edip, feyz aldıkları için, Râbitaya (Nisbet) de denilmiştir. Her bir kavme mahsûs istilâh olduğu gibi, nisbet de râbita yerine şâyî’ olmuş, yaygınlaşmıştır. Râbita, râbita yapanların en husûsî vasflarından, tarîkatlerinin en büyük rûknlerinden ve işlerinin esâsı olduğundan, halk arasında onlara mürâbitlar [râbita yapanlar] diye isim verilmiş ve böyle meşhûr olmuşlardır. Günümüze kadar Arab ülkelerinde bu isimle tesmiye edildiğinde, mukarreb sô-

filer ve ârif velîler “kaddesallahü esrârehüm” kâsd edilmektedir. Böylece, bunların tarîkatleri “aşk ve muhabbet yolu” diye tesmiye edildi. Çünkü bunlarda işin esâsı ve tarîkatda ana direk bildiğın gibi, Allah rızâsından başka bir maksadı olmayan, her şeyi Allah için yapan, Allah yolunda ilerlemenin [sülûkun] sırlarına vâkıf olan, kendisi vâsıl olmuş, başkalarını da yetiştiren bir dînî refîka dînî muhabbetdir. **(Meşârik-ul envâr)** kitâbında rivâyet edilen hadîs-i kudside böyle bir muhabbet hakkında Allahü teâlâ **(Nerede benim Celâlim için birbirlerini sevenler! Gölgeinden başka hiç bir gölgenin olmadığı günde onları gölgelendireyim)** buyurmaktadır.

(Avârif-ül me’ârif) kitâbı, elliüçüncü bâbında, Abdüllah ibni Mes’ûd dan “radiyallahü anh” rivâyetle Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdular ki: **(Allah için birbirini sevenler, üzerinde yetmiş bin odalanan kırmızı yâkuttan bir direk üzerinde Cennet ehline nâzır olarak dururlar. Bunların yüzleri, güneşin dünyâ ehline ışık vermesi gibi Cennet ehlini aydınlatırlar. Cennet ehli, haydi gidelim. Allah için birbirlerini sevenleri görelim derler. Yanlarına geldiklerinde, onların yüzlerinin parlaklığı, güneşin dünyâ ehlini aydınlatdığı gibi, Cennet ehlini aydınlatır. Üzerlerinde yeşil sündüsten elbiseleri vardır. Alınlarında, “Bunlar Allah için birbirini sevenlerdir” yazılıdır).** Ubâde bin Sâmitin “radiyallahü anh” rivâyetiyle bildirilen hadîs-i kudside Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdular ki: **(Allahü teâlâ buyurdu ki, benim için birbirlerini sevenlere, benim için birbirlerini ziyâret edenlere, benim için para, mal sarf edenlere, benim için arkadaşlık yapanlara, benim muhabbetim hak olmuştur).** **(Avârif)** kitâbının yazısı burada temâm oldu.

Ebüssü’ûd efendi tefsîrinde, meâl-i şerîfi, **(Dikkat ediniz! Allahın velî kulları için korku ve hüzn yoktur)** olan Yûnus sûresi altmışikinci âyet-i kerîmesini açıklarken, Ömer bin Hattâbın “radiyallahü anh”, bildirdiği Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” şu hadîs-i şerîfini rivâyet etmiştir: **(Allahın kullarından öyle kullar vardır ki, Peygamber değildirler, şehîd de değildirler. Ama Peygamberler ve şehîdler, bunların Allahü teâlâ katındaki yerlerine gıpta ederler.)** Yâ Resûlallah! Bunlar kimlerdir, amelleri nedir? Ümîd ederiz ki, onları severiz. Bize haber verir misiniz, dediler. Buyurdular ki: **(Onlar, aralarında akrabâlık olmadığı, birbirleriyle mal alışverişi yapmadıkları hâlde, sâdece Allah rızâsı için birbirlerini seven kimselerdir. Allaha yemîn ederim ki, onların yüzleri elbette nûrdur ve nûrdan minberler üzerindedirler. İnsanlar korktukları zemân, onlar korkmazlar. Herkesin hüznü olduğu zemanda, onlar için üzüntü yoktur.)** Bu konuda başka çok haberler vardır. Bunları bildirirsek, uzun olur. İsteyen bu mevzû’ ile alâkalı yerleri tetkîk edebilir.

Yukarıda bildirilen Allah için muhabbet ihtiyârî ve aklîdir. Akıllı kimse, menfe’atinin ve selâmetinin bir şeyde olduğuna yakîn ile inandığı zemân, hastanın acı ilâcı isteyerek içmesi gibi, tabî’atına aykırı olsa da, aklının hükmü ile kendisi için o şeyi ihtiyâr eder. Baba, oğul arasında olan

veyâ beğenilen şeylere, güzel sûretlere bakarak, hâsıl olan nefslerin meyl-i tabî'î ile olan muhabbeti ayırır. Çünkü bu muhabbet cibillîdir, yaradılışta vardır ve ızdırârîdir, zarûrîdir. Allahü teâlânın fadlı ile ba'zen, rûhânî berâberlik hâsıl olduktan sonra, mahbûbun kemâlâtına müşâhede ettiği ve husûsî, mahrem sırlarına vâkîf olduğu zemân, ihtiyârî muhabbet, ızdırârî muhabbete çevrilir.

Râbita, her ne kadar asâleten Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" için olsa da, kulları irşâd ve sülûk [Allah yolunda ilerleme] ile me'mûr olan kâmil şeyhlere ve ârif velîlere de râbita yapmanın câiz olmasında şübhe yoktur. Çünkü onlar, Muhammed aleyhisselâmın vârisleri, vekîlleri, tâbi'leri ve yakınlarıdır. Yukarıda geçen hadîs-i şerîfde işâret edildiği gibi, onları sevmekle, onlara iyilik ve ikrâm etmekle emr olunduk. Peygamber efendimize salât ve selâm getirmek câiz olduğu gibi, buna tâbi' olarak onlara da râbita câiz olur. Zîrâ râbita, Peygamberlik husûsiyetlerinden değildir. Da'vetin ve terbiye ve irşâdın temâmlanmasının îcâblarındandır. Onlar râbitada ve râbitanın îcâb etdirdiklerinde, Kıyâmete kadar vekîlleri ve tâbi'leri oldukları için, Peygamberimiz ile ortakdırlar. Nasıl olmasın ki, görmez misin Allahü teâlâ, Yûsûf sûresi, yüzsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ey Resûlüm de ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allaha çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz)** buyurmuştur. O hâlde bakınız, onları da'vetde nasıl ortak etdi ve Peygamberimiz ile kendi aralarındaki râbitayı nasıl umûmîleşdirdi. Ahzâb sûresi yirmibirinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Resûlullahda sizin için en mükemmel bir örnek vardır)** buyuruldu. Bu âyet-i kerîmeye uyarak, Onlar, da'vet ve irşâdda, Efendilerinin yaptığı gibi yapmaları lâzımdır. Onlar Peygamberimize uymakda insanlar arasında en çok hakkı olanlardır.

Yine düşün! Nisâ sûresi ellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ey îmân edenler! Allaha, Resûlüne ve sizden olan emr sâhiblerine itâ'at edin)** buyuruldu. Bu âyet-i kerîme ile onlara itâ'at, üzerimize nasıl vâcib kılındı. Bu büyükler, o yüksek makâma lâyük olmasalar, onlardan dahâ lâyük kim olabilir? Bilhâssa Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" onları, **(Nefsim kudretinde olan Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, isterseniz sizin için elbette yemîn ederim ki, Allahın kulları arasında Allaha en sevgili kullar, Allahı kullarına ve kulları Allaha sevdirenlerdir. Onlar yeryüzünde nasîhat ederek gezerler)** hadîs-i şerîfi ile senâ etmiştir. Bu hadîs-i şerîfde Allaha da'vet ve meşîhat rütbesi zikr edilmektedir. İmâm Sühreverdî **(Avârif)** kitâbında, onuncu bâbda, tehiyyâtta onlar üzerine, "Esselâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhissâlihîn" diyerek selâm verilmektedir, demektedir. Onların dînin direği ve müslimânların büyükleri "rıdvânullahi aleyhim ecma'in" olduklarında şübhe yoktur.

Râbitanın, Peygamber efendimizden başkasına da yapılmasının câiz olduğu ve Allahü teâlâyâ yaklaşırdırlardan biri olduğuna evliyânın seyyidi, seçilmişlerin senedi Alî bin Ebî Tâlib "kerremallahü vecheh"

için, Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Alînin yüzüne bakmak ibâdetdir)** hadîs-i şerîfi işâretidir. Bu hadîsi, hadîs imâmları rivâyet etdi. **(Şifâ)** şerhinde de Aliyyül kârî nakl etdi. Diğer bir hadîs-i şerîfde, **(Âlimin yüzüne bakmak ibâdetdir)** buyurulmuştur.

Zeynüddîn Havâfî “kuddise sirruh” vasiyyetlerinde, Cüneydiyyenin sekiz şartını sayıp açıklarken diyor ki: (Yedincisi, kalbini şeyhe tam bir i'tikâd ile bağlamak ve tam bir teslîmiyyet ve muhabbetle ondan yardım beklemektir. Sâlikin i'tikâdı şöyle olmalı ki, benim feyz alma hâlimi Allahü teâlâ ta'yîn etmiştir. Bütün dünyâ şeyhlerle dolu olsa bile benim feyzim, başkasıyla değil, ancak kendi şeyhim vâsıtası iledir. Sâlikin kalbinde başka bir şeyhe meyli var ise, bâtını Allahü teâlâyâ hiç açılmaz.

İnsanlar için cihetler [yönler] vardır. İnsanın bedeni ve rûhu vardır. Allahü teâlâ cihetlerden münezzehtir. Allahü teâlânın hikmeti, cihetli olan insanın cihetsiz olan feyyâz-ı hakîkî olan Allahü teâlâdan feyz almasını iktizâ etdi. Allahü teâlâ çeşidli maddelerden teşekkül eden insanın bedenine bir tek cihet ta'yîn etdi. Böylece insanın ta'yîn edilen bu tek yönden Allahü teâlâyâ teveccühü gerçekleşir. Bu yön de cisimler ve bedenler âleminde (Kâ'be)dir. Allahü teâlâ ilâhî sıfatların nûrlarının indiği yer olan insan rûhu için de bir cihet ta'yîn etdi ki, o cihetden Allahü teâlâyâ teveccüh edilir. Bu cihet de rûhlar âleminde Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” rûhâniyyetidir.

Kâ'beye yönelmeden nasıl nemâz kabûl olmuyor ise, Allahü teâlâyâ teveccüh de, Resûlüne tâbi' olmadan, Ona teslîm olmadan, kalbini Onun nübüvvetine bağlamadan olmaz. Zîrâ, Peygamberimiz, teveccüh eden ile Allahü teâlâ arasında vâsıtaadır. Diğer Peygamberler “aleyhimüssalâtü vesselâm” hepsi hak üzere Allahın Peygamberleri olmalarına rağmen, vâsita olmazlar. Fekat, Allahü teâlâdan feyz almak, ancak Muhammed aleyhisselâma kalben irtibât ile hâsıl olur. Bedenin belli bir cihete, rûhun da belli bir cihete teveccühü ile Allahü teâlâdan feyz alma kâbiliyyeti hâsıl olur. Buradan, feyz veren ile alanın, feyz alma ile alâkalı husûslarda münâsebetin olmasının şart olduğu anlaşılmaktadır.

(Bir kavmin şeyhi, bir ümmetin Peygamberi gibidir) hadîs-i şerîfi, **(Künûz-üd dekâik)** gibi ba'zı kıymetli kitâblarda vardır. Mürîdin şeyhine kalbini bağlayarak teveccüh etmesi lâzımdır. Bütün velîlerin hidâyete ermiş ve hidâyete erdiren olduklarını bildiği ve hepsine düâ ettiği hâlde, kendisine feyzin sâdece kendi şeyhi vâsıtası ile geldiğini bilmelidir. Feyz alması ve husûsî yardımı ancak şeyhinin rûhâniyyeti ile hâsıl olur. Şeyhinden istimdâdı, yardım istemesi, Peygamber efendimizden istimdâdı bilmelidir.

Çünkü kendi şeyhi, onun şeyhine, onun şeyhi, onun şeyhine, ... bağlıdır ve yardım alıcıdır. Böylece Peygamber efendimize vâsıl olur. Hakikatde mürîd, Peygamber efendimizden, O da Allahü teâlâdan istimdâd eder. Nitekim Feth sûresi, yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Al-**

lahın öteden beri süregelen kanûnu budur. Allahın kanûnunda aslâ bir değişiklik bulamazsın) buyurulmuştur.

O hâlde kalb ile şeyhe bağlanmak, feyz almakda büyük bir asldır. Hattâ aslların aslıdır. Bunun için meşâyih, büyükler “kaddesallahü ervâhahüm” bu şartı gözetmekte çok gayret göstermişlerdir. Hattâ Necmeddîn-i kübrâ “kuddise sirruh” diyor ki: Şeyhin, mürîdin kalbine nisbeti, ayna yapımında, ustanın âletlere nisbeti gibidir. Nitekim çekiç, örs, körük, kömür, ateş ve diğer âletlerin hepsi bir araya toplansa, usta olmayınca ayna yapılamaz. Cüneydiyyenin yedi şartı da halvet için bunun gibidir. Kalb aynası şeyh ile kalbî bağlılık olmadan, yalnız halvet ile parlamaz. Biz bunu tecrube etdik. Necmeddîn-i kübrânın “kuddise sirruh” dediği gibi bulduk. Mürîdlerin çoğunun feyz ve terakkîden kesilmesi, mürîdin kalbinin şeyhe teslimiyet, iz’ân, sâdik muhabbet ve tam bir i’tikâd ile bağlanmamasındandır.

Şeyhe i’tirâz etmek, feyz kapısını kapatır. Bunun için Meşâyih, mürîdin, şeyhin huzûrunda ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi olması tarîkatın edeblerindedir, dediler. Ölü’nün yıkayıcısına bir i’tirâzı olabilir mi? Bu uzvu ötekinden önce yıkadın diyebilir mi? Yıkayıcı, istediği gibi ölüyü çevirip, hareket ettirir.

İmâm Sühreverdî, (**Avârif**) kitâbının ellibirinci bâbında diyor ki: Duydum ki, Abdülkâdir-i Geylânîye bir fakîr (ya’nî mürîd) ziyâretçi olarak gelince, kapıyı biraz aralar, müsâfaha eder, hâl hâtır sorup, onunla oturmadan halvetine dönerdi. Ama fakîrler (mürîdler) zümresinden olmayan bir ziyâretçi gelince, onu karşılar, berâber otururdu. Bu hâl mürîdlerin bir kısmının kalbinde bir i’tirâz uyandırdı. Mürîdlerin kalblerine gelen bu hatâyı şeyh sezince buyurdu ki: Bizim mürîd ile, fakîr ile râbitamız kalbîdir. Çünkü o bizim ehlimizdir, yabancı değildir. Kalblerin uyuşması ile iktifâ ederiz. Zâhirdeki bu kadar görüşmeye kanâ’at getiririz. Fakîrlerin dışındakilerle normal zâhirî âdetleri uygularız. Bu âdetlerin hakkını verince, bu yabancılar kızıp, edebe uymayan davranışlar gösterebilir.

Molla Câmi “kuddise sirruh” bu husûsu, eserlerinin birçok yerinde zikr etmiş, bilhâssa (**Rubâiyyât şerhi**)nde râbitanın lüzûmunu tenbîh edip, tafsîlâtda bulunmuştur. Meşhûr (**Teveccüh-i hâcegân**) risâlesinde, “Bundan dahâ yakın bir yol yokdur” demiştir. Mevlânâ Celâleddîn “kuddise sirruh” (**Mesnevî**)nin 751.ci beytinde diyor ki:

***Kâmillerin sevgisini, tut cânının ortasında,
Gönlün olsun sâdece, gönlü hoş olanlarda.***

Bunun gibi, ikinci cildin başında da râbitaya âid birçok beyti vardır. Bunlardan ikisi: [74 ve 75.ci beytler.]

***Sevgilimin hayâlini İbrâhîm aleyhisselâm gibi bil,
Sûreti, maddesi put, ma’nâsı put kırıcı.***

**Rabbime şükr olsun ki, o zuhûr edince,
Onun hayâli cânı fâidelendirdi.**

Ve yine beşinci cild Tâvûs kıssasında, [707.ci beytinde diyor ki]:

**Ben Allahın lütfunu vâsıtasız isterim,
Zîrâ râbita halkı, helâk etmişdir derim.**

Bil ki, bu beytdeki râbitadan maksad, zâhirî sebebler ve yabancı vâsıtalar. Bunlar, ayı görmeği engelleyen kesif bir bulut gibi, tâlib ile matlûb arasında bir perde olur. Bu husûs, bizim mevzû'muza delil olmaz. O vâsıtaları ve te'allukları, aşağıdaki sözlerle istisnâ ettiği maksûdumuz olan râbitaya işâret etmek için bu sözlerle ifâde etmiştir.

Nitekim Mesnevînin 708, 709, 710.cu beytlerinde diyor ki:

**Bir bulut ki tabî'ati ay gibi olur ise,
Artık o ay yüzüne bir perde teşkil etmez.**

**Onda sûret görünür, vâfında yokluk vardır,
Nebî ve velîlerin cisimleri gibidir.**

**Böyle bir bulut ise nûra perdelik etmez,
Etse de fâidelidir, ma'neviyât yönünden.**

Bu beytlerde zikir edilen istisnâlar matlûb için şâhiddir. Çünkü bu makâmda sözün meâli sanki diyor ki, bütün vâsıtalar ve râbitalar, tâlib ile matlûb arasında perdedir. Ancak Peygamberler ve fenâ ve bekâ makâmına varmış, Allahü teâlânın râzı olduğu ahlâk ile ahlâklanmış velîlerin râbitası böyle değildir. Bu râbita, yukarıdaki beytlerde açıklandığı üzere, perdeleri kaldırır, teallukât ve sebepleri keser. En doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizin enfüsî mu'cizesinin kıyâmete kadar bâkî ve devâmlı oluşunu ve kâmil olan hulefâ-i râşidînin "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in" kerâmetinin, evliyânın ve sâlihlerin kalblerinde her an yenilendiğini tasrih ederek, **(Mesnevî)**nin altıncı cildinde [1321.ci beytten 1329.cu beyte kadar] buyuruyor ki:

**Mu'cizeler ve gizli olan bütün kerâmetler,
Pâk pîrlerin feyzinden gönüllere aks eder.**

**Onların derûnunda yüzlerce kıyâmet kopar,
En aşağı olanında, serhoş olur komşular.**

**O iyi bahtlı kimse, Allah celîsi olur,
Bir mubârek kimsenin sohbetinde bulunur.**

**Cansız maddelere de mu'cize te'sîr eder,
Asâ yılan, deniz yol ve iki parça oldu kamer.**

**Eğer cânâ te'sîri vâsıtasız olursa,
Onda hâsıl olur, gizli gizli râbita.**

**Cansızlara yapılan te'sîrler geçicidir,
Gizli olan rûh için, bu te'sîr dâimîdir.**

**İşte böylece gönül cansızdan te'sîr alır,
Hamur heyûlâsı olmıyan ekmek ne hoşdur.**

**Mesîhin eksilmiyen o sofrası ne hoşdur,
Meryemin bağısız-bağçesiz yetişen meyvesi ne hoşdur.**

**Kâmil olanın cânından mu'cizeler zuhûr eder,
Tâlibin bâtınına bunlar hayât verirler.**

Bunun gibi, Şeyh Eşrefzâde (**Müzekkinnüfûs**) adlı kitâbının birkaç yerinde, râbita üzerinde çok durmuştur. Yine şeyh, ârif, kitâblar tasnîf etmiş olan Muhammed Hâdimî "rahimehullah" nakşibendî tarîkati hakkında yazdığı risâlesinde ve ondan başka sayısız büyük zâtlar "kaddesallahü esrârehüm" râbita konusunda kitâblar yazmışlardır.

Eğer denilirse, Peygamber efendimizi hiç görmeyen, onu nasıl tasavvur edebilir ve kalbinde nasıl hâzır edebilir. Deriz ki, sahîh hadîs kitâblarında ve bir çok âlimin bu konuda en açık şekilde yazılı kitâblardan Peygamberimizin şemâil-i şerîfesini ve hilye-i münîfesini mütâle'a ederek tasavvur edebilir. Süâli soran eğer Peygamberimizin kabrini dahâ önce ziyâretle şereflenmiş ise, kendisini Ravdâ-i mutahherada farz edip, ziyâretle meşgûl görürse, bu hâl birinciden dahâ kolay olur.

Bu konuda en önemli edeb, Peygamberimizi hakîkî sûretinde, âşikâre görmek için ısrârla düâ etmekten sakınmaktır. Mümkün olduğu kadar, icmâlen mülâhaza ile kalbde hâzır tutmakla birlikde, kalbini, Peygamber Efendimize kâmil bir muhabbetle bağlamalıdır. Rûhânî münâsebetin elde edilmesinde bu kadar kâfi'dir. Bu edebe riâyet edilmezse hâlin teşevvüşünden, istigrâkın galebesinden korkulur. Bundan sakınmalıdır. Muhammed aleyhisselâma tam muhabbet ve ittibâ' ile isti'dâd hâsıl olup, hâl ve makâmı yükselerek, Onun yüksek rûhâniyeti tecellî edince, merâm hâsıl olmuş demektir. [Mâide sûresi 54.cü âyetinde meâlen] **(Bu Allahü teâlânın fadlındandır. Dilediğine verir)** buyuruldu. O ni'met verici ve ikrâm edicidir.

Buradan anlaşılmaktadır ki, irşâd ile me'mûr olan, Allahü teâlânın ve Resûlünün halîfesi ve vekîli, hayâtda olan bir mürşid-i kâmile intisâba ihtiyâc vardır. Peygamber efendimize "sallallahü aleyhi ve sellem" râbita her ne kadar mümkün ise de, bunun zor olacağı âşikârdır. Bilhâssa bu yola yeni girenlerin Peygamberimizin kerîm olan şahsını temâmiyle kalblerinde hâzır bulundurmağa ve hilye-i şerîfesini kemâliyle zihnlerinde tasavvur etmeğe hem iktidârları az, hem de azîmetleri za'îftir. Bunların va'z ve nasîhate, tarîkatin diğer zâhir âdâbını söz ile, terbiye ve bâtınî yükselmeği hâl ile öğretilmelerine ihtiyâcları vardır. Bunların hepsinin beşerî hicâb hükmü ve âdet hasebiyle, Peygamber efendimizden alma-

ları zor, hattâ imkânsızdır. Dolayısıyla Allahü teâlâ, kendisine sülûk eden isti'dâdli kullarına kolaylık olması için, yeryüzünde halîfeler ve mürşid vekiller nasb eldi. Ârifler tasnîf ettikleri kitâblarda, âlemin halîfelerden ve mürşid vekillerden, Allahın izniyle Kıyâmete kadar din sâhası ma'mûr, şerî'at-i Muhammediyye bâkî kaldıkça boş kalmıyacaktır. Fekat bu yolun tâlibleri, halîfe ve mürşidlere, yerlerinin uzaklığı veyâ onları tanıyamama sebebiyle ulaşamayabilir. O zemân, aşağıdaki şartları gözeterek Peygamber efendimizin rûhâniyyetine, bildirildiği şekilde teveccüh edebilir:

1- Allahü teâlâyâ bütün günâhlarından bir dahâ hiç dönmek üzere azm ederek, sâdik ve nasûh tevbe etmek.

2- Akîdesini tashîh ettikten sonra, Ehl-i sünnet ve cemâ'at mezhebi üzere, i'tikâd, amel, fi'l ve söz ile şerî'at-i mutahharaya azîmetle yapışmak.

3- Gücü yettiği kadar takvâ üzere olmak. Çünkü takvâ, bu tarîkatın aslı ve esâsıdır. Râbitanın zuhûru ve parlaklığına sebebedir. Takvâyı gözetmekle râbita zuhûr eder. Takvâda bozulma olursa, râbita kaybolur. Demek ki râbita, hakikatde takvânın mîzânı ve Allahü teâlânın rızâsının hâsıl olması için mi'yârdır.

Bu esâsları yerine getirerek kendisinde yerleştiği ve tam kabûllediği zemân, Peygamber efendimizin "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" mukaddes rûhâniyyetine yalvararak ve Ondan şefâ'at dileyerek, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için teveccüh eder. Bunu yaparken, Kur'ân-ı kerîmi devâmlı olmak üzere her gün bir hizbden az olmamak üzere mümkün olduğu kadar cehrî olarak huşû' ve ta'zîm ile okur. Fazla okumakda sınır yoktur. Kur'ân-ı kerîm okuma imkânı olmayan, Kur'ânın özü ve özeti ve zikrlerin en efdâli ve en büyüğü olan Kelime-i tevhîde devâm eder. Her gün Allahü teâlânın müyesser kıldığı kadar cehrî [veyâ hafî] olarak sağ taraftan nefy edip, sol tarafta isbât ederek, Peygamber efendimizin telkîn ettiği şekilde, amcasının oğlu ve halîfesi, Fâtıma-i Betûlün zevcinin "radiyallahü anhümâ" verdiği habere göre, Kelime-i tevhîdi okur. Üçyüzden az olmamalıdır. Fazlasında sınır yoktur.

İmâm Sühreverdî "rahimehullah" (**Avârif**) kitâbının yirmiyedinci bâbında diyor ki: Sâlik, zikr mertebelerinin en yükseği olan zikr-iz zât mertebesine, Kelime-i tevhîde devâm ederek ulaştığı gibi, sâdece Kur'ân-ı kerîmi çok okuyarak ve dil ile kalbini birleştirerek de ulaşabilir.

(**Avârif**) kitâbının son bâbında diyor ki: Bu yolun başlangıcında olanın, Kur'ân-ı kerîmi okumasını bilmesi lâzımdır. Temâmını veyâ mümkün olduğu kadarını ezberlemesi de iyi olur. Allahü teâlânın zikri, Kur'ân-ı kerîm okumaktan efdâldir, diyene kulak verilmez. Çünkü sâlik nemâzda ve nemâz dışında okuduğu Kur'ân-ı azîmüştânda, Allahü teâlânın tevfiği ile bütün temennî ettiklerini bulur. (**Avârif**)de dahâ sonra bu konuda geniş açıklamalar vardır. İsteyen mürâceat edebilir.

Her gün ikinci nemâzından sonra yüz kere, **(Estagfirullah el-azîm)**, hemen sonra yüz kere, **(Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim)** okur. Kur'ân-ı kerîm okumakda ve zikr etmekte bildirildiği kadarla iktifâ etmelidir. Büyüklerden menkûl veyâ me'sûr olarak gelse bile, bildirilenlerden başka çeşidli vird ve düâlar aslâ câiz değildir. Çünkü hâlinin karışıklığına ve sülûkun tertîbine aykırı olur.

Yemekleri âdeti olan mikdârdan azar azar azaltmalıdır. Çünkü açlık, rûhun gıdâsı ve Melekûtun kapılarının anahtarıdır. Çok yemek ve tokluk da bu kapıların kepengi ve kilididir. Sahûrda ve iftârda az yimeğe özen göstererek, haftada en az iki, üç gün oruç tutmalıdır. Dâvûd aleyhisselâmin orucu gibi tutmak en iyisidir. Hadîs-i şerîfde vârid olduğu gibi, **(Allaha en sevgili oruc, Dâvûd aleyhisselâmin orucudur. O bir gün oruc tutar, bir gün tutmazdı. Allaha en segili nemâz, Dâvûd aleyhisselâmin nemâzıdır. O gecenin yarısını uyur, üçde birinde kâim olur [ibâdet eder], altıda birinde yine uyurdu)** buyurulmuştur.

Geceleri, teheccüd nemâzı ve Kur'ân-ı kerîm okumakla ihyâ etmekden gâfil olmamalıdır. İşrak, dühâ ve evvâbîn nemâzlarını da unutmamalıdır. Eğer fazla konuşmağı terk edip, halkdan ayrı tek başına veyâ uzletde olursa, onun için her yönden güzel olup, merâmın temâmlayıcısıdır. Yalnızlık, siddîkların maksadı ve sâliklerin göz nûrudur. Çünkü kalbleri bulanıklıktan temizler. Yalnızlığın aksi, insanın hâlini, vaktini bulandırır. Ebdâl ve evtâd, kavuşduklarına yalnızlıkla kavuşmuşlardır. Kalbe gelen vesvese ve hatâraya iltifât etmemeli, onlarla meşgûl olmamalıdır. Kalbini râbita tarafına çevirmelidir. Böylece Allahü teâlânın inâyeti ile bunlar kalbden giderilir. Râbitanın fâidelerinden biri de budur. Sonra bu amelere, gevşeklik göstermeden ve sıkılmadan devâm etmelidir. Allahü teâlâdan ihsân ve ni'metlere kavuşma kapısı açılıncaya kadar, acz ve iftikâr ile bekler veyâ bu hâl üzere vefât eder. Nitekim Allahü teâlâ Hicr sûresi, doksandokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Sana yakîn [ölüm] gelinceye kadar Rabbine ibâdet et)** ve Zâriyât sûresi, ellialtıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım)** buyurmuştur.

Bu şartları ve edebleri aynen uygulayarak, Abdülkâdir-i Geylânî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî "kaddesallahü ervâhahüm" ve diğer velîler gibi irşâd ile meşhûr olan evliyâdan bir velînin rûhâniyyetine teveccüh câiz olur dediler. Bunlardan birini seçip, imkânı nisbetinde öğrendiği vasflarını zihninde tasavvur edip, rûhâniyyetine teveccüh eder. Özellikle zikr ve Kur'ân-ı kerîm okuması sırasında, kendini velînin huzûrunda farz edip, velî ona bakıyormuş gibi tehayyül eder. Eğer velînin kabrinin yanında ise, ziyâretine devâm eder. Fâtiha ve İhlâs sûrelerini ve Peygamber efendimize salât ve selâm okuyup, sevâbını ona hediye ederek, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, o velîden irşâd ve imdâd ister. Bu yolla ikisi arasında rûhânî münâsebet hâsil olup, matlûba kavuşulur.

Rûhâniyyet ile terbiye gören, yetişen kimseye, Üveys bin Âmir-i Kar-nîye “radiyallahü anh” nisbeten (**Üveysî**) denir. Çünkü O, Peygamber efendimizin zemânında yaşadı ama göremedi. Hayâtında ve vefâtından sonra rûhâniyyeti ile terbiye gördü. Ebû Yezîd Bistâmî, Ebül Hasen Har-kânî, Şeyh Attâr, İsmâ’îl Tillovî, Şeyh Ahmed Nâmık-ı Câmî ve diğer bir çok evliyâ bu yoldan yetişdi. Bu Üveysî velîler, Tabakât ve Menâkıb ki-tâblarını yazanlar tarafından bildirilmiştir. “Kaddesallahü esrârehüm.”

Üveysî olma mes’elesini teyemmüme benzemekdedir. Abdestsiz olan, nemâz kılmak istediğinde su bulamazsa, teyemmüm eder. Su bu-luncaya kadar bu teyemmümle nemâzını kılar. İbâdet ve nemâzını terk et-mez. Sâdik bir tâlib de, Evliyâullahın yolunda sülûk etmek isteyip, diri ola-rak kâmil bir mürşid bulamazsa, bu yolda çalışmayı, mücâhede etmeyi bırakmaz. Vefât etmiş bir velînin rûhâniyyetinden imdâd ve feyz taleb eder. Kendisine o velîden imdâd, irşâd geleceğine, üzerine feyzin akacağı-na hiç şübhesi olmamalıdır. Çünkü evliyânın dünyâ hayâtında olduğu gi-bi berzâh, kabir hayâtında da tasarrufları devâm eder. Hattâ dünyâdaki-nden dahâ kuvvetlidir. Nitekim Allahü teâlâ Yûnûs sûresi, altmışdördün-cü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Onlar için dünyâ hayâtında da, âhret-de de müjde vardır. Allahın sözlerinde aslâ değişme yoktur.** [O ver-diği sözü mutlaka yerine getirir.] **İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir**) buyurmuşdur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” de, **(Mü’minler öl-mez. Ancak bir yerden diğer bir yere intikâl ederler)** buyurmuşdur. Mol-la Câmî “kuddise sirruh” da **(Bahâristan)** kitâbında şu beyti söylemiştir:

***Beden kılıcın kını, rûh da kılıc gibidir,
İşleri kılıc yapar, kın işde te’sirsizdir.***

Sonra Allahü teâlâ bu sâlikin işini kolaylaştırıp, diri olan bir mürşid-i kâmile ulaştırırsa, o zemân sâlik, bütün işlerinde o mürşid-i kâmile tes-lîm olur. Onun dediklerini yapıp, verdiği hükümlere hiç muhâlefet etmez.

Mürşidin ta’rîfi, vasfları ve alâmetleri tasavvuf kitâblarında tafsilâtli olarak bildirilmiştir. Bilhâssa **(Müzekkin-nüfûs)** kitâbında açıklanmıştır. İsteyen bu kitâblara mürâce’at edebilir. Allahü teâlâ en doğruyu bilir.

İhtâr: Mürşid bulmadan önce ne yapmak lâzım geldiği Şeyh-i ekbe-rin **(Fütûhât-ı Mekkiyye)** kitâbında, Mürîdin, şeyh bulmadan önce ken-disine vazîfe kabûl ettiği amelleri elliüçüncü bâbda anlatmaktadır. Bu-nun gibi Şeyh Eşrefzâde “kuddise sirruh” **(Müzekkin-nüfûs)** kitâbının son on yaprağında Halvete nasıl girilir, râbitanın fâideleri ve zikrin fazîletleri ko-nularını anlattıktan sonra, aynen şöyle demektedir: “Bu dediklerim ol vaktidir kim, mürşid-i kâmile eli erişmeye, bu dediklerim gibi meşgûl ola.” Sonra rûhânî sohbebe işâret edip, Peygamber efendimizin **(Mü’minler öl-mezler ...)** hadîs-i şerîfinin buyurulması sebebinin zikr etmektedir.

Bunun gibi, Şeyh İsmâ’îl Hakkî “kuddise sirruh” da bu mevzû’yu bir çok kitâbında, bilhâssa **(Tuhfe-tül vesîmiyye)** kitâbının sonlarında, soh-

betin kısımlarını beyân ederken bildirmişdir. Bu mes'ele üzerinde dahâ fazla bilgi almak isteyenler, bu kitâblara mürâce'at etsinler. Tevfîke erdiren Allahü teâlâdır. Hâfız Şîrâzî “kuddise sirruh” bir beytinde diyor ki:

***Kim âşık oldu da yâr onun hâline bakmadı,
Tabîb var ama derd yok, hoca çok ama, tâlib kalmadı.***

Kemâl Hacedî “kuddise sirruh” kasîdesinde diyor ki:

***Mürîdler pîre tâlibdir, hâlbuki pîrler meydânda,
Yazıklar o susamışa, ölür deryâ yanında.***

***Deme gönül ehli gitdi, aşk diyârı boş kaldı,
Cihân Şemslere doludur, Mevlânâ gibi tâlib, nerde kaldı.***

Fâide: Fahreddîn-i Râzî (**Metâlib-i âliye**) kitâbında diyor ki: Büyük meliklerden biri bana mevtâ ve kabr ziyâreti ile fâidelenmenin nasıl olduğu hakkında açıklama yapmamı istedi. O melik Muhammed bin Sâm bin Hüseyin Gûrî [Sultân Gıyâseddîn] idi. Bu zât, güzel ahlâklı, beğenilen yolda, âlimleri çok seven, din ve akl ehli ile oturmaya rağbet eden bir melik idi. Bu konuda ona bir risâle yazdım. Burada birkaç mukaddime üzerine binâ edilen risâlenin özetini zikr edelim.

Birinci mukaddime: İnsan rûhunun bedenden ayrıldıktan sonra bâkî kaldığına delîl getirdik.

İkinci mukaddime: Bedenden ayrılan bu rûhlar, bedene bağlı olan rûhlardan, ba'zı yönlerden dahâ kuvvetlidir. Ba'zı yönlerden de bedene bağlı olan rûhlar, ayrılan rûhlardan dahâ kuvvetlidir. Bedenden ayrılan rûhlardan örtüler kalkar. Ona gayb âlemi ve âhîret menzillerinin sırları keşf olunur, açılır. Bedene te'alluk hâlinde iken delîllerle anladığı ilimleri, şimdi zarûrî olarak anlar. Rûh bedende iken, toz duman altındaydı. Beden zâil olduktan sonra, bu rûhlarda parıldama, ışık verme, ortaya çıkma görülür. Böylece bedenden ayrılan bu rûhlarda, bu yol ile bir nev' kemâl görülür.

Bedene bağlı olan rûhlar, bedenden ayrılanlardan diğeri bir yönden dahâ kuvvetlidir. Bu rûhlarda kesb ve taleb âletleri bâkîdir. Bu rûhlar, birbirine eklenen fikrler, birbirini ta'kîb eden görüşler vâsıtası ile her gün yeni ilimler, ilâve araştırmalardan istifâde ederler. Bu hâl bedenden ayrılan rûhlarda elde edilemez.

Üçüncü mukaddime: Rûhların bedene tealluku, bağlılığı, şiddetli bir aşk ve tam bir muhabbete benzer şekildedir. Bu sebeble dünyâda elde edilmesi istenen her şey, beden hayra ve râhata kavuşması için istenir. Bu sâbit olunca, insan ölüp, rûhu bedenden ayrılınca, rûhun bedene olan aşkı bâkî kalır ve o aşk kaybolmaz. Rûhun bedene olan şiddetli meyli ve çekiciliği devâm eder. Bilhâssa yukarıda desteklediğimiz görüş üzere, nüfûsu nâtika, cüz'iyâtın idrâkindedir ve öldükten sonra da bu idrâkte kalır.

Bu mukaddimeler bilindikden sonra, bir kimse, rûhu kuvvetli, cev-

heri kâmil, te'sîri şiddetli bir insanın kabrine gidip, orada bir mikdâr kalırsa, rûhu o türbenin te'sîri altında kalır. Ziyâretcinin rûhu o türbeye müteallik, bağlı olur. Meyyitin rûhunun türbeye bağlılığını da biliyorsun. O zemân sağ olan ziyâretcinin rûhu ile meyyitin rûhu arasında, iki rûhun o türbede bir araya gelmeleri sebebiyle mülâkat hâsıl olur. Ziyâretçi ve meyyitin rûhları şu'âları birbirine aks eden karşılıklı parlak iki aynaya benzerler. Bu diri ziyâretcinin rûhuna gelen, Allahın kazâsına rızâ ve Allah için tezellülden hâsıl üstün ahlâk, burhânlı ma'rifetler, uğraşarak kazanılmış ilmler ve bunlarla birlikde bir nûr, meyyitin rûhuna aks eder. Meyyitin rûhunda hâsıl olan yüksek ilmler, kâmil, kuvvetli eserlerden hâsıl olan her şeyden bir nûr, ziyâretcinin rûhuna aks eder. Bu yol ile bu ziyâret, ziyâretcinin ve ziyâret edilenin rûhlarına büyük menfe'at ve büyük bir sevinç hâsıl olmasına sebep olur. Bu da kabir ziyâretinin meşrû' olmasının asıl sebebidir. Kabir ziyâretinin meşrû'iyetinde bildirdiğimizden başka, dahâ ince, dahâ haklı diğer sebeplerin, sırların olacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Hakikatler husûsunda ilmin temâmı ancak Allahü teâlâ katındadır. **(Metâlib-ül âliye)** kitâbının sözü burada temâm oldu.

Bu konuda şartların en büyüğü ve en önemli şey, niyyeti ihlâs ile yapmak ve Allahü teâlânın rızasını kazanmağa hasr etmektir. Başka bir şey değildir. İbâdeti ihlâs ile yapmak, dindeki farzların cümlesindedir. Nitekim Allahü teâlâ Beyyine sûresi, beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ancak Allahü teâlâyâ dinde muhlis olarak ibâdet etmeleri için emr olundular)** ve Zümer sûresi, üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Dikkat et, hâlis din Allahındır)** buyurmuşdur. Peygamber efendimiz de **(Ameller niyyetlere göredir. Her kişi niyyetine göredir. Allahü teâlâ ve Resûlüne hicret edenin [ona niyyet edenin], hicreti Allah ve Resûlüne olur. Niyyeti dünyâlık ise veyâ bir kadınla evlenmek ise, onun hicreti [niyyeti], hicret etdiği şeye olur)** buyurmuşdur.

Bu yolda bulunan kimsenin, bu yola başladığı zemân, niyyetini düzeltmesi, o amelleri sırf Allah rızası için yapması ve kalbi mâsivâdan kurtarması lâzımdır. Sonra dili ve kalbi ile (İlâhî ente maksûdî ve rıdâke matlûbi), ya'nî "İlâhî! Sen benim maksûdumsun ve rızân da matlûbumdur" demelidir. Buna başka bir söz karışdırmamalıdır. Kulluk vazîfelerinin edâsından ve Allahü teâlânın rızâsından başka, dünyevî ve uhrevî isteklerden bir isteği kalbinde bulundurmamalıdır. Kendisi için keşf, kerâmet ve gayb ile alâkalı şeyleri bilmek gibi bir maksadı olmamalıdır. Kendi kasdı hâricinde bunlardan bir şey zuhûr ederse, ona iltifât ve i'tibâr etmemeli ve onunla meşgûl olmamalıdır. Hattâ bunun, ihlâsı husûsunda bir fitne ve imtihan olması korkusu ile, böyle şeylerden Allahü teâlâyâ sığınmalıdır. Sâlik o zuhûr eden şeylerle meşgûl olup, ona meyl ederse, bu yolda terakkî ve ilerleme kapısı yüzüne kapanır. Hattâ kendisi farkında olmadan tarîkatden red edilmesine ve hüsrâna uğramasına sebep olur. Bundan şiddetle sakınması lâzımdır.

(Avârif) kitâbının son bâbında imâm Sühreverdî, Cüneyd-i Bağdâdîden naklen diyor ki: Engellerin, mâni'lerin çoğu, mürîdin bu yolun başlangıcında yaptığı fesâddan ileri gelir. O hâlde mürîd, bu yolda sülûkun başlangıcında niyyetini sağlam yapmasına ihtiyâc vardır. Niyyetin sağlamlığı ise, nefsinin arzûlarından vazgeçmesi ve onun hoşuna giden her şeyi terk etmesidir. Böylece, Allah rızâsı için hâlis olarak bu yola koyulmuş olur.

Kâmûs sâhibi **(Besâir)** kitâbının mukaddimesinde ihlâsı anlatırken diyor ki: İmâm Ebû Hâmid Gazâlî “kuddise sirruh” **(Allah rızâsı için kırk sabâh ihlâs üzere olan kimsenin kalbinden diline hikmet pınârları zuhûr eder)** hadîs-i şerîfi mûcibince, kalbinde hikmet pınârlarının zâhir olması ümîdi ile kırk gün halvete girdi. Fekat hâlinde hiçbir değişiklik olmadı. Bu arada rü'yâsında ona, “Sen ihlâs ile, Allah rızâsını değil, hikmeti talep etdin” denildi.

Bunun gibi mürîd, amellerini ileri sürerek, bir işin olmasını veyâ olmamasını istememelidir. Kendisine olsun, başkasına olsun bir menfe'ate kavuşmak veyâ bir zarardan kurtulmak için düâ etmemelidir. İşleri Allahü teâlâyâ ısmarlamalı, dilediği gibi tasarruf etmesi için Ona bırakmalıdır. Çünkü O, ilm ve hikmet sâhibidir. Kullarının ihtiyâclarını bilir ve hikmeti ve irâdesi mûcibince tedbîr eder. Nitekim Allahü teâlâ Talâk sûresi, üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Kim Allaha güvenirse, O kendisine yeter)** ve A'râf sûresi, yüzdoksanaltıncı âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allah sâilihler velîlik eder)** buyurmuşdur.

Lübâb tefsîrinde **[Hâzin tefsîri]** Übeyy bin Ka'bden “radiyallahü anh” rivâyet edilmişdir. İbrâhîm aleyhisselâm eli kolu bağılı olarak ateşe atılırken, “Lâ ilâhe illâ ente, sübhâneke, lekel hamdü ve lekel mülkü, lâ şerîke leke” ya'nî, “Senden başka İlâh yokdur. Seni tenzîh ederim. Hamd sanadır. Mülk senindir. Ortağın yokdur” dedi. Sonra onu mancınık ile ateşe atdıklarında Cebrâil aleyhisselâm ona gelip, “Yâ İbrâhîm! Bir isteğin var mı?” dedi. İbrâhîm aleyhisselâm, “Var ama sana değil” dedi. Cebrâil aleyhisselâm, “Rabbinden iste” dedi. İbrâhîm aleyhisselâm, “O hâlimi biliyor. O bana kâfîdir” dedi.

Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ, **(Beni zikr etmesi, benden istemekden alıkoyan kimseye, isteyenden dahâ çok veririm)** buyurmuşdur.

İsmâ'il Hakkî “rahimehullah” **(Rûh-ul beyân)** tefsîrinde, meâl-i şerîfi **(Elçilerimizden senden önce gönderdiklerimize sor)** olan Zuhrûf sûresi kırkbeşinci âyet-i kerîmesini açıklarken diyor ki: Ba'zı büyükler dedi ki, dinde hâlis, muhlis bir tâlib olmak için, Mevlâyı, dünyâ ve âhîret menfe'ati için, zâhir ve bâtın menfe'ati için, ilm, irfândan pay almak için, zevk ve vicdân için, şühûd ve âyân için isteme, menfe'at beklemeksizin iste. Bunda dahâ başka çok fâideler vardır. Arzû eden tefsîrden bakabilir!

Hülâsa, sâlike vâcib olan, işleri Allahü teâlâyâ ısmarlamak ve Ona

teslîm etmek, niyyet ve kalbde Allahü teâlâdan başkasına yer vermemek, başkasının değil, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktır. Nitekim Allahü teâlâ, Kehf sûresi, yüzonuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Her kim Rabbine kavuşmayı ümid ediyorsa, sâlih amel işlesin ve Rabbine ibâdetde hiç bir şeyi ortak koşmasın)** buyurmuşdur.

Eğer denilirse, Peygamberlerden “aleyhimüsselâm” ve evliyânın büyüklerinden de düâ sâdir olmuşdur. Düâdan nasıl men’ olunur. Deriz ki, evet, ancak onlar düâ etme ve etmeme zemânını yâ vahy ile, yâ işâret ve ilhâm ile bilirlerdi. Mevlâdan izin olmadıkca düâ etmezlerdi. Allahü teâlânın murâdı, onlardan düâ etmek olduğunu anlasalardı, düâ edilen şeyin hâsıl olmasına veyâ olmamasına kalbi bağlamaksızın ubûdiyyetle ve Efendilerinin emrine imtisâlen düâ ederlerdi. Eğer Allahü teâlânın murâdının sabr, sükût ve işin Ona ısmarlanması olduğunu anlasalardı, belâ ateşinde yansalar bile sükût eder ve işi Mevlâyâ teslîm ederlerdi. Burada söz bu yolun başında olup, yüksek mertebelere henüz ulaşmamış olan müridler içindir. Bunların hâlleri, o büyüklerin hâlleri ile kıyâs edilmez. Bu mes’elenin incelenmesi uzun söz ister. Bu risâle ona müsâid değildir.

İşlerini Allahü teâlâyâ ısmarlayan müridin, zâhirî sebeblere teşebbüs etmesinde, beşerî işlerin görülmesinde a’zâlarını ve hissî kuvvetlerini kullanmasında bir engel yokdur. Bir menfe’atin celbi ve bir mazarratın def’i için, şer’î sınırları gözeterek vesîlelere başvurabilir. Bu esnâda Allahü teâlânın zikrinden ve ibâdetlerinden sabrsızlık göstermeden ve hâminden Allahü teâlâyâ şikâyet etmeden yapar ve vesîleler onu ibâdet ve zikrden alıkoymaz. Nitekim Allahü teâlâ Münâfıkûn sûresi, dokuzuncu âyet-i celîlesinde meâlen, **(Ey îmân edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allahı zikir etmekten alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır)** buyurmuşdur. Allahü teâlâ bu organları boşuna yaratmadı. Onları kulluk vazîfelerini yapmak, beşerî işlerin görülmesi için yaratdı. Kul da onları, Allahü teâlânın şükrünü edâ etmekde gayret göstererek Efendisinin koyduğu kanûnlar çerçevesinde yerinde kullanır. Hakîkatde verenin ve mâni’ olanın ve muvaffakiyyetin Allahü teâlânın kudretinde olduğunu bilir. Kula, meselâ fakîrlik veyâ hastalık isâbet ederse, onların giderilmesi için, zâhirî sebeblere başvurur. Bir san’at veyâ ticâretle meşgûl olur ve doktora mürâce’at eder. İlâcları kullanır. Allahü teâlâyâ şikâyet ve sabrsızlık göstermeden sabr eder. Allahü teâlâ Bekara sûresi, yüzellibeş ve yüzellialtıncı âyet-i kerîmelerinde meâlen, **(Andolsun ki, sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma ile imtihân eder, deneriz. [Ey Peygamber] Sen sabırlı davrananları müjdele. İşte o sabır edenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman “Biz Allah için varız ve biz sonunda Ona döneceğiz” derler)** buyurmuşdur.

Allahü teâlâ düâ ile emr etmediği gibi, sıkıntıların giderilmesi için sebeblere yapışmağı da men’ etmemiş, bunlara sabır edenleri de müjdele-

mişdir. Bunun gibi bir düşman silâhla saldırıda bulunursa, buna silâhla mukâbele edilir. Şerrinin ve hîlesinin def'ine zâhirî vesîlelerle çaba sarf eder. Ama Allahü teâlânın isimlerini ve âyetleri kullanarak ona bed düâ etmez. Bunda, mülhidler zümresine girmek ve Allahü teâlânın isimlerini uygun olmayan yerde kullanmak vardır. Nitekim Allahü teâlâ, A'râf sûresi, yüzsekseninci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allahın isimleri hakkında ilhâd edenleri [eğri yola gidenleri] bırakın)** buyurmuşdur. Mürîd, başına gelen musîbete sabr edip, işi Allahü teâlâyâ bırakır.

Mü'minin vasfları hakkında Allahü teâlâ Şûrâ sûresi, otuzdokuzuncu âyet-i celîlesinde meâlen, **(Bir zulm ve saldırıya uğradıkları zaman, birbirlerine yardım ederler)** buyurmuşdur. Ya'nî kendilerine zulm edenlerden intikâm alırlar. Yine Allahü teâlâ Şûrâ sûresi, kırkıncı âyet-i celîlesinde meâlen, **(Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim afv eder ve barışı sağlarsa, mükâfâtı Allaha âiddir. Elbette O zâlimleri sevmez)** buyurmuşdur. Bunların hepsi zâhirî işler içindir. Bâtinî işlere gelince, eğer hâllerinde bir inkıbâz, sıkıntı veyâ amellerinde bir gevşeklik meydana gelirse, bast, ferâhlik hâlinin gelmesi ve amelleri yapmakta kolaylık olması için hemen düâyâ sarılmaz. Ona lâzım olan, kendisinden bir günâh sâdir oldu mu, şerî'ate aykırı bir iş yaptı mı, takvâda bir gevşeklik oldu mu ki, bu cezâyâ uğradı. Bunun araştırmasını yapar ve kendini hesâba çeker. Bir hatâ yaptığını anlarsa, hemen Allahü teâlâyâ tevbe eder. Şerî'at-i mutahharaya uygun olarak amellerini, davranışlarını düzeltmeye kalkar. Eğer o sıkıntı ve gevşeklik hâli üzerinden kalkarsa, Allahü teâlânın bu ni'metine ve ihsânına şükr eder. Aksi takdîrde bu işin sırrı çözülmüncüye kadar veyâ imtihân müddetinin son bulmasına kadar sabr eder ve kulluk vazîfelerini şikâyet ve sabrsızlık göstermeden yerine getirir. Nitekim Allahü teâlâ Şûrâ sûresi, otuzuncu âyet-i celîlesinde meâlen, **(Başınıza gelen her musîbet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. [Bununla berâber] Allah çoğunu afv eder)** buyurmuşdur. Başkalarını buna kıyâs et. Bu işler, sülûkun inceliklerindedir. Tafsîlâtı söz ile anlaşılmaz. Ancak kul devâmlı râbita yapmakla birlikde, mücâhededinde tam bir ihlâs ve istikâmet üzere olunca, Allahü teâlâ ona kendisine karşı yapılması gereken, bu yoldaki âdâb ve incelikleri tanıtır. Nitekim Allahü teâlâ Ankebût sûresi, altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ama bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette kendi yollarımıza erişdireceğiz. Hiç şübhe yok ki, Allah, iyi davrananlarla berâberdir)** ve Bekara sûresi, ikiyüzseksenikinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allahdan korkun, Allah size öğretir)** buyurmuşdur. O hâlde kul, isti'dâdı kadar pay alır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Rabbim beni en güzel edeb-le edebblendirdi. Sonra bana en yüksek ahlâkı emr etdi ve bana [Ey Resûlüm] Sen afvı [kolaylık yolunu] tut. İyiliği emr et ve câhillerden yüz çevir)** [A'râf sûresi, 199.cu âyeti] dedi buyurdu. Bu risâle için hâl ve mekâl [söz ve hâl] bu kadarını iktizâ etdi. Sözümüz burada bitdi. İşi Melîk-il allâm olan Allahü teâlâyâ havâle etdik. Vesselâm.